

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ETNİK ANKLAVİ TANIMLAMAK İÇİN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ:
İSTANBUL FATİH'TE SURİYELİ GÖÇMEN MEKANLARI**

DOKTORA TEZİ

Merve GÜLERYÜZ ÇOHADAR
(1009311001)

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Mimarlık

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU

HAZİRAN 2023

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ETNİK ANKLAVİ TANIMLAMAK İÇİN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ:
İSTANBUL FATİH'TE SURİYELİ GÖÇMEN MEKANLARI

DOKTORA TEZİ

Merve GÜLERYÜZ ÇOHADAR
(1009311001)

Anabilim Dalı: Mimarlık
Programı: Mimarlık

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 14 Temmuz 2023
Tezin Savunulduğu Tarih: 14 Haziran 2023

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU DEMİRDİZEN (YTÜ)
Doç. Dr. Evren Burak ENGİNÖZ
Doç. Dr. Asiye AKGÜN GÜLTEKİN
Dr. Öğr. Üyesi Esin HASGÜL (İÜ)

HAZİRAN 2023

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans ve Doktora eğitimimin, mimarlık pratiğindeki aktif mesleki hayatımla eş zamanlı devam etmesi bazen zor olsa da akademik çalışmalarımda edindiğim bilgilerin, mimarlık pratiğindeki bakış açımı genişlettiğini, mimarlık pratiğindeki edinimlerimin ise, akademik çalışmalarımı derinleştirdiğini, bu nedenle akademik hayatın bana yeni ufuklar açan bir yolculuk olduğunu ve olacağını düşünüyorum.

Bu yolculukta bana ışık olan, mimarlık mesleğine ve akademiye olan tutkusuyla, idealist kişiliğiyle, ufuk açıcı bakış açısıyla örnek aldığım, her daim yanımda olan çok değerli hocam, danışmanım, Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu'na tüm emeklerinin yanında sevgisi ve desteği için sonsuz teşekkür ederim.

Tez izleme jürilerinde, tezimin gelişmesine adım adım katkı sağlayan, olumlu bakış açılarıyla beni hep destekleyen ve tezin içeriğinin zenginleşmesine neden olacak yönlendirici sorular soran, önerilerini ve düşüncelerini paylaşan çok değerli hocalarım, Prof. Dr. Ayşen Ciravoğlu Demirdizen ve Doç. Dr. Evren Burak Enginöz'e teşekkürlerimi sunarım.

Sevgili babam, annem, canım ağabeyim ve kız kardeşime, her zaman yanımda oldukları, bana inandıkları ve beni hep destekledikleri için çok teşekkür ederim. Son olarak sevgili eşim ve biricik oğlumun doktora eğitimim ve tez yazım sürecindeki yoğunluğuma gösterdikleri sabırları ve şefkatleri için minnettarım. Bu nedenle, her anlamda beni desteklemeleri sayesinde bitirdiğim bu tezi, eşime ve oğlum'a ithaf ediyorum.

Haziran 2023

Merve GÜLERYÜZ ÇOHADAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	x
ABSTRACT.....	xiii
A PROPOSAL FOR AN APPROACH TO DEFINE THE ETHNIC ENCLAVE: SYRIAN IMMIGRANT SPACES IN FATİH, ISTANBUL	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	5
1.2. Çalışmanın Yöntemi	7
1.3. Çalışmanın Kapsamı	12
2. ULUSLARARASI GÖÇ.....	19
2.1. Göç Kavramı	19
2.1.1. Göç Kriterleri.....	21
2.1.2. Uluslararası Düzeyde Göçmen, Mülteci, Sığınmacı, Geçici Koruma Statüsü Kavramları	25
2.2. Türkiye’de Geçmişten Günümüze Dış Göç Hareketliliği	29
2.2.1. Suriye İç Savaşı ve Türkiye’ye Göç Süreci	31
2.2.3. İstanbul Kentinde Suriyeli Kitlemel Göçün Etkileri	36
2.3. Bölüm Değerlendirmesi.....	41
3. ETNİK ANKLAVLARI ANLAMAK	43
3.1. Etnik Anklavın Üretilme Süreci	45
3.2. Etnik Anklavı Anlamlandırma Süreci	50
3.2.1. Kendileme Pratikleri ve Egemenlik Alanı Oluşturma	57
3.2.2. Gündelik Yaşam Pratikleri ve Taktikler	58
3.3. Etnik Anklavı Algılama Süreci.....	62
3.4. Bölüm Değerlendirmesi.....	65
4. GÖÇMEN MEKANLARI OLARAK ETNİK ANKLAVLAR	68

4.1. Kentlerde ‘Göçmen’ Mekanlarının Kümelenmesi/Ayrışması	69
4.1.1. Göç Temelli Mekansal Kümelenme/Ayrışma Üzerine Toplumbilim Kuramları	71
4.1.1.1. Klasik Kent Kuramları	73
4.1.1.2. Kentsel Ekolojik Kuram ve Chicago Okulu	75
4.1.1.3. Çağdaş Kent Kuramları	78
4.1.2. ‘Göçmen Mekanları’ Üzerine Kavramlar	80
4.1.2.1. Slum	81
4.1.2.2. Gecekondu Kavramı	81
4.1.2.3. Varoş Kavramı	82
4.1.2.4. Getto (Ghetto) Kavramı	83
4.1.2.5. Anklav (Enclave) Kavramı	85
4.1.2.6. Getto ve Anklav Kavramlarının Karşılaştırması	86
4.2. Etnik Anklav Kavramı	88
4.2.1. Etnik Anklavların Nitelikleri	90
4.2.2. Dünyadan Etnik Anklav Örnekleri	94
4.2.2.1. Chinatown, Londra, İngiltere (UK)	94
4.2.2.2. Little India (Küçük Hindistan), Kuala Lumpur, Malezya (Asya).....	98
4.2.2.3. Little Italy, Manhattan, ABD (Amerika)	100
4.2.2.4. Kreuzberg, Berlin, Almanya. (Avrupa).	102
4.3. Küreselleşme/ Küyerelleşme Sürecinde Değişen Kültür, Kimlik ve Mekan Üzerinden Etnik Anklavları Yeniden Düşünmek	105
4.3.1. Değişen Kültür	107
4.3.2. Kimlik	112
4.3.3. Mekan	116
4.3.4. Değişen Etnik Anklavlar	123
4.4. Bölüm Değerlendirmesi	126
5. İSTANBUL KENTİ- FATİH İLÇESİ’NDE SEÇİLEN PİLOT BÖLGE, AKŞEMSETTİN CADDESİ’NDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ALAN ÇALIŞMASI	132
5.1. İstanbul’a Gelen Göçmenlerin İlk Uğradıkları İlçe Olarak Fatih	132
1.2. Etnik Anklavı Tanımlamak/Karakterini Okumak İçin Bir Yaklaşım Önerisi	137
5.2.1. Yaklaşım Önerisinin Yöntemleri ‘İçerik Analizi’ ve ‘Toplumsal Göstergebilim’ Üzerine	139
5.2.1.1. İçerik Analizi Yöntemi	139
5.2.1.2. Toplumsal Göstergebilim Yöntemi	143
5.3. Fatih’te Suriyeli Dükkan Sahibi/İşletmecileri ile Yapılan Görüşmelere Ait Bulgular (1. Aşama)	148
5.3.1. Genel Konulara ait Bulgular	148
5.3.2. Gündelik Yaşam Kategorisine Ait Bulgular	152

5.3.3. ‘Mekansal Atmosfer’ Kategorisine Ait Bulgular	160
5.4. Fatih’te Suriyeli Dükkanları Kullanan Suriyeli Göçmenler ile Yapılan Görüşmelere Ait Bulgular (1. Aşama)	165
5.4.1. Genel Konulara ait Bulgular	165
5.4.2. Gündelik Yaşam Kategorisine Ait Bulgular	169
5.4.3. ‘Mekansal Atmosfer’ Kategorisine Ait Bulgular	178
5.5.1. Bulguların Değerlendirilmesi (1.Aşama).....	182
5.5.1.1. Gündelik Yaşam Kategorisine Ait Bulguların Değerlendirilmesi..	182
5.5.1.2. Mekansal Atmosfer Kategorisine Ait Bulguların Değerlendirilmesi	185
5.6. Toplumsal Göstergebilim Çözümlemesine İlişkin Bulgular (2. Aşama) 189	
5.6.1. Anklavın Toplumsal Göstergebilim Çözümlemesine Ait Değerlendirmeler	195
5.6.1.1. Dış Mekana Ait Göstergeler	196
5.6.1.2. İç Mekana Ait Göstergeler.....	197
5.6.1.3. Görsel Olmayan (Soyut) Göstergeler	198
5.7. Etnik Anklavları Tanımlamak İçin Bir Yaklaşım Modeli.....	201
6. SONUÇ	203
EK 1- Etik Kurul Onay Yazısı.....	216
EK2- Suriyeli Sığınmacılar- Derinlemesine Görüşme Formu	217
EK3- Suriyeli Girişimciler (İşletmeciler)- Derinlemesine Görüşme Formu	220
KAYNAKÇA.....	223

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Göç Kriterleri.....	21
Tablo 2.2. Suriye Göç Hareketinin Göç Kriterleri.....	22
Tablo 2.3. Türkiye'nin Göç Tarihi.....	30
Tablo 3.1. İnsan ve Mekan (Çevre) Etkileşimine Farklı Bakış Açıları ve Yer Bileşenleri ile Bağlantısı.....	51
Tablo 4.1. Sanayi Öncesi ve Sonrası Kentsel Gelişimin Karşılaştırılması.....	72
Tablo 4 2. Etnik Anklavların Fiziksel Özellikleri.....	92
Tablo 4 3. Etnik Anklavların Kültürel Özellikleri.....	93
Tablo 5.1. Tezin Metodolojik Yaklaşımının Aşamaları	137
Tablo 5.2. Etnik Anklavdaki Dükkanların Dış Mekanına Ait Göstergeler ve Anlamları	192
Tablo 5.3. Etnik Anklavdaki Dükkanların İç Mekanına Ait Göstergeler ve Anlamları	193
Tablo 5.4. Etnik Anklavdaki Görsel Olmayan (Soyut) Göstergeler ve Anlamları..	194
Tablo 5 5. Tablo 5.5. Etnik Anklavları Tanımlamak/Okumak için Yaklaşım Modeli	202

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Metodolojik Yaklaşım Önerisi	8
Şekil 1. 2. Fatih’te bulunan bazı sokakların 2013 yılına ve 2020 yılına ait fotoğraflarının karşılaştırılması.....	14
Şekil 1.3. Arapça Tabela Yasağı Sonrası Tabelalarda Yaşanan Değişim	15
Şekil 2.1. Yıllara Göre Birleşmiş Milletler Küresel Göç Verileri	20
Şekil 2.2. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	32
Şekil 2.3. Geçici Barınma Merkezlerindeki Suriyelilerin Dağılımı	33
Şekil 2 4. Türkiye’deki sığınmacıların en çok tercih ettiği ilk 10 kent, 2023	34
Şekil 2.5. ‘Kilis Artık Türk Şehri Değil’ manşetli haber görseli	34
Şekil 2.6. Altındağ’da bir Suriye Mahallesi’ manşetli haber görseli	35
Şekil 2.7. ‘Burası Antep mi Suriye mi?’ manşetli haber görseli	35
Şekil 2.8. ‘Suriye’nin 15’inci kenti: Basmene, İzmir’ manşetli haber görseli	36
Şekil 2.9. İstanbul’da Suriyelilerin çoğunlukla yaşadığı 10 ilçe 2021.	37
Şekil 2.10. Sultanbeyli’de Bulunan Suriyeli İşletmeler, 2018	38
Şekil 2.11. Fatih İlçesindeki Sokaklar, 2018	40
Şekil 3.1. Lefebvre’e ait Mekanın Trialektiği (Üçlemesi)	46
Şekil 3 2. ‘Göçmen Anklavı Nasıl Üretir?’ Bölümüne Ait Kavramsal Kodlar	50
Şekil 3 3. Mekanın anlamlı yer’e dönüşüm süreci	52
Şekil 3 4. Yer Modeli	54
Şekil 3 5. Yer Duygusu Modeli	55
Şekil 3 6. Yer Duygusu’nun Oluşması için Önemli Bileşenler	55
Şekil 3 7. ‘‘Göçmen Anklavı Nasıl Anlamlandırır?’’ Bölümüne Ait Kavramsal Kodlar	61
Şekil 3 8. ‘‘Göçmen Anklavı Nasıl Algılar?’’ Bölümüne Ait Kavramsal Kodlar	65
Şekil 3 9. Tezin Kavramsal Ağ Haritası	66
Şekil 4 1. Etnik Anklavların Nitelikleri	94
Şekil 4 2. Gerrard Caddesi ve Çevresinde Gelişen Londra Çin Mahallesi Güncel	94
Şekil 4 3. Londra Çin Mahallesinde bir Restoran	96
Şekil 4 4. Londra Çin Mahallesinde Bir Sokak Görünümü	96

Şekil 4 5. Londra Çin Mahallesi'nde yapılan geleneksel 'Tavşan Yılı' kutlamalarına ait bir fotoğraf	97
Şekil 4 6. Kuala Lumpur, Brickfields Küçük Hindistan	98
Şekil 4 7. Brickfields, Küçük Hindistan'da bir sokak görünümü	99
Şekil 4 8. KL Sentral, Kuala Lumpur Tren İstasyonu Kompleksi	100
Şekil 4 9. Little Italy, New York Haritası	100
Şekil 4 10. Mulberry Caddesi, 1990 yıllarına ait bir fotoğraf	101
Şekil 4 11. Mulberry Caddesi'ne ait bir görüntü, Little Italy, New York	102
Şekil 4 12. Kreuzberg'in Konumu, Berlin Haritası	103
Şekil 4 13. Kreuzberg, Berlin	104
Şekil 4 14. Kreuzberg'de yapılmış sokak sanat eserlerine birkaç örnek	104
Şekil 4 15. Kreuzberg'de yapılmış sokak sanat eserlerine birkaç örnek	105
Şekil 4 16. Küreselleşme/ Küyerelleşme Sürecinde Değişen Kültür, Kimlik ve Mekan ve Etnik Anklavların Değişen Karakteri Arasındaki İlişkiler	106
Şekil 4 17. Mc Donalds'ın küyerelleşme sürecinde değişen menülerini gösteren görseller	110
Şekil 4 18. Global Village Tema Parkı, Dubai	120
Şekil 4 19. Dubai, Global Village Genel Görünümüne ait bir Fotoğraf	121
Şekil 4 20. Etnik Anklavların Karakterlerinin Değişmesine Neden Olan Süreçlerin ve Düşüncelerin Artzamanlı Bağlantıları	129

Şekil 5.1. Metodolojik Yaklaşımın 1. Aşamasında Alan Çalışmasına Konu Olan Bölgeler/Sokaklar ve Caddeler	135
Şekil 5.2. Metodolojik Yaklaşımın 2. Aşamasında Seçilen Pilot Cadde, Akşemsettin Caddesinin Konumu	136
Şekil 5.3. Akşemsettin Caddesi Üzerinde Bulunan ve Seçilen 12 Etnik Dükkanın Konumu	136
Şekil 5.4. Nitel Araştırma Süreci	140
Şekil 5.5. Tezin İçerik Analizini Kullanarak Görüşmelerin Çözümlemesine Ait Aşamalar	142
Şekil 5.6. Saussure'un Göstergesi ve Pierce'ın Göstergesi	144
Şekil 5.7. Gottdiener'in Toplumsal Gösterge Çözümleme Şeması	146
Şekil 5.8. Alan Çalışmasının Göstergelerinin Çözümleme Şeması	147
Şekil 5.9. Görüşme Yapılan Kişilerin Dükkanlarının Faaliyet Alanları ve İşletmecileri Tercih Eden Müşterilerin Gelir Düzeyleri	148
Şekil 5.10. Görüşme Yapılan İşletmenlerin Fatih'te Bulunduğu Mahalleler	149
Şekil 5.11. İşletmeleri Tercih Eden Çeşitli Etnik Kökenli Kişiler	150
Şekil 5.12. Arap Kökenliler Dışında Başka Etnik Kökene Sahip Turistlerin Dükkanları Tercih Etmesine İlişkin Bulgular	150
Şekil 5.13. Arap Kökenliler Dışında İstanbul'da Yaşayan Kentliler/Türk Vatandaşlarının Dükkanları Tercih Etmesine İlişkin Bulgular	151
Şekil 5.14. Görüşme yapılan kişileri Yaş, Eğitim Durumu, İşletmedeki Pozisyonlarına, İstanbul'da Bulunma Sürelerine ait Bilgiler	152
Şekil 5.15. Görüşme Yapılan Kişilerin Kendi Dışındaki/Diğer Suriye Etnik Dükkanlarını Tercih Etme Oranı	153
Şekil 5.16. Görüşme Yapılan Kişilerin Bir İşletme/Dükkan Açmak İçin Fatih Bölgesini Tercih Etme Nedenleri	153

Şekil 5.17. Görüşme yapılan kişilerin Suriye’de de Benzer İşletme Sahibi Olup Olmama Oranı	154
Şekil 5.18. Görüşme yapılan kişilerin İstanbul Fatih’te İşletme/Dükkan Açma Amaçları	155
Şekil 5.19. Dükkanlara Gelen Müşteriler ile Dükkan Sahipleri ve İşletmecilerin İletişime Girme Oranı	156
Şekil 5.20. Dükkanları Kullanan Suriyeli Müşterilerin Birbirleri ile İletişime Girme Oranı	156
Şekil 5.21. Görüşme yapılan kişilerin Kendilerini Türkiye’de/İstanbul’da Yabancı Hissetme Oranı	157
Şekil 5.22. Görüşme yapılan kişilerin Suriye’de En Çok Özledikleri	157
Şekil 5.23. Görüşme yapılan kişilerin Kendilerine Ait Dükkanlar Dışındaki Suriye Etnik Dükkanlarını Ziyaret Etme Sıklığı	158
Şekil 5.24. Görüşme yapılan kişilerin, Gelecekte Etnik Dükkanlarının Turistik Mekanlara Dönüşeceğini Düşünme Oranı	159
Şekil 5.25. Görüşme yapılan kişilerin Gelecekte Şubeleşmeyi Planlama Oranı	159
Şekil 5.26. Görüşme yapılan kişilerin Bir Etnik Dükkanla Dikkatlerini En Çok Çeken Öğeler	160
Şekil 5.27. Görüşme yapılan kişilerin, Dükkanlarında Kullandığı/Tercih Ettiği Renkler	161
Şekil 5.28. Görüşme Yapılan Kişilerin İşletmelerinde Kullandıkları Arapça Yazıların ve Sembollerin Tercih Edilmelerini Artırdığını Düşünme Oranı	161
Şekil 5.29. Görüşme Yapılan Kişilerin Dükkanlarının Suriye Kültürel Kimliğini Yansıttığını Düşünme Oranı	162
Şekil 5.30. Görüşme yapılan kişilerin Suriye ve Türkiye’de Dükkanlar Arasındaki Farklar Üzerine Görüşleri	163
Şekil 5.31. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriyeli İşyeri Sahibi/İşletmecilerin İstanbul’da Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Görüşleri	164
Şekil 5.32. Görüşme Yapılan Kişilerin Etnik Bölgeleri Kullanırken Hissettikleri ve Düşündükleri	165
Şekil 5.33. Görüşme Yapılan Kişilerin Cinsiyetine, Yaşına, Mesleklerine, İstanbul’da Yaşama Sürelerine Dair Bilgiler	166
Şekil 5.34. Görüşme yapılan kişilerin Göç Etmeden Önce Suriye’de İkamet Ettikleri Kentlere Dair Bilgiler	167
Şekil 5.35. Görüşme yapılan kişilerin İkamet Ettikleri İlçelere Dair Bilgiler	168
Şekil 5.36. Görüşme yapılan kişilerin, Oturduğu Mahallede Etnik Dükkanların Mevcudiyetine Dair Oran	168
Şekil 5.37. İstanbul’da Suriyeli Etnik Dükkanların Olduğu İlçeler	169
Şekil 5.38. Görüşme Yapılan Kişilerin Türkiye ve İstanbul Kentini Tercih Etme Nedenleri	170
Şekil 5.39. Görüşme yapılan kişilerin İstanbul’da İkamet Ettikleri Mahalleleri Tercih Etme Nedenleri	171
Şekil 5.40. Görüşülen Kişilerin İstanbul’da İkamet Ettikleri Mahalleleri Tercih Etme Nedenleri	171
Şekil 5.41. Görüşme yapılan kişilerin Yabancı Hissetme Dereceleri	172
Şekil 5.42. Görüşülen Kişilerin Alışveriş Yapmayı Tercih Ettiği Yerler	173
Şekil 5.43. Görüşme Yapılan Kişilerin Fatih’teki Etnik Anklava Gitme Sıklıkları	173
Şekil 5.44. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye’deki Eski Yaşantılarında Yerel Dükkanlar veya Alışveriş Merkezlerini Seçme Oranı	174

Şekil 5.45. Görüşme Yapılan Kişilerin Alışveriş Merkezleri Yerine Suriye Etnik Anklavını Tercih Etme Nedenleri	175
Şekil 5.46. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklav Yerine Alışveriş Merkezlerini Tercih Etme Nedenleri	176
Şekil 5.47. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavında Suriyeliler ile İletişime Girme Oranı	177
Şekil 5.48. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavında Suriyeli Dükkan Sahibi/İşletmeciler ile İletişime Girme Oranı	177
Şekil 5.49. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavına Ait Hissetme/Hissetmeme Oranı	178
Şekil 5.50. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavına Dair Düşünceleri ve Hissettikleri	179
Şekil 5.51. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavlarında Tercih Ettiği Etnik Dükkan Tipleri	179
Şekil 5.52. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Dükkanlarında Dikkatlerini Çeken Öğeler/ Göstergeler	180
Şekil 5.53. Görüşme Yapılan Kişilere göre Fatih'te Suriye Etnik Anklavların Kültürel Kimliklerini Yansıtır Dereceleri	181
Şekil 5.54. Görüşme Yapılan Kişilere göre Fatih'te Bulunan Suriye Etnik Dükkanlarının İç Mekan Düzenlemelerinin Kültürel Kimliklerini Yansıtır Dereceleri	181
Şekil 5.55. Görüşme Yapılan Kişilerin Fatih'teki Suriye Etnik Anklavlarında Dikkatlerini En Çok Çeken Öğeler	182
Şekil 5.56. Etnik Anklavlardaki Mekansal Atmosferi Oluşturan Göstergelere Ait Gösterge Listesi	187
Şekil 5.57. Etnik Anklavda Bulunan 12 Dükkanın Cephe ve İç Mekanına Ait Fotoğraflar	190

Şekil 6.1 Tezde ele alınan kavramların ve süreçlerin birbiriyle olan ilişkisi	207
---	-----

Enstitü: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalı: Mimarlık
Programı: Mimarlık
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU
Tez Türü ve Tarihi: Doktora – Haziran 2023

ÖZET

ETNİK ANKLAVI TANIMLAMAK İÇİN BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ: İSTANBUL FATİH’TE SURİYELİ GÖÇMEN MEKANLARI

Göçmen grupları, göç ettikleri yeni kentlerde mekansal olarak bazı bölgeleri daha çok tercih etmektedir. Bu durum kent mekanında mekansal kümelenmelerin ve ayrışmanın oluşmasına neden olmaktadır. Mekansal kümelenme ve ayrışma kimi zaman gönüllü kimi zaman göçmenlerin ‘öteki’ olarak dışlanmaları sonucunda gelişebilmektedir.

Tarihten günümüze geçen süreçte, İstanbul kenti pek çok göçe ve göçün neden olduğu sosyo-mekansal değişime sahne olmuştur. İstanbul’un bu çok kültürlü yapısı ve göçmenler tarafından çokça tercih edilen bir metropol olması nedeniyle, çok katmanlı ve parçalı bir mekansal yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu mekansal yapıya, 2011 yılı itibarıyla Suriyeli kitlesel göçü sonrasında gelen göçmenlerin mekansal kümelenme ve ayrışma eğilimleri de eklenmiştir. Birçok ilçede, göç sonrası gelişen Arapça tabelaları olan etnik dükkanların sayısının artışı dikkat çekmektedir. Bu tez çalışması, İstanbul’un en eski tarihi semtlerinden biri olan Fatih’te bu etnik dükkanların yoğunlaştığı bölgeler üzerine bir bakış açısı geliştirmek için yola çıkmıştır ve bu bölgelerin, dünyada pek çok örneği olan Chinatown’lar, Little Italy’ler gibi birer ‘etnik anklav’ olarak adlandırılması ve görülmesi gerektiğine dair bir düşünce geliştirmiştir.

Günümüz kentlerinde değişim geçiren bir mekana dair bir okuma geliştirilecekse, 21. yüzyılda mekanın, kùltürün ve kimliğin değişen karakterini dikkate almak gerekmektedir. Bu nedenle, bu tez çalışması, ‘etnik anklavın tanımlanması ve karakterinin belirlenmesi’ hedefine ulaşmak için, küreselleşme ve küyerelleşme sürecinde mekanların, kimliklerin, kùltürlerin algılanma, anlamlandırılma ve anlama biçimlerindeki değişime odaklanmıştır. Bu bağlamda, etnik anklavların göstergelerle donatılmış sembolik tüketim mekanları gibi hareket ettiğine dair bir düşünce geliştirilmiştir.

İşaretlerin, yani yapılı çevrede bulunan ve mekansal atmosferi oluşturan görsel ve görsel olmayan göstergelerin kentliler veya göçmenler açısından birden çok anlamı ve algılanma şekli olduğu söylenebilir. Bu açıdan düşünùldüğünde, bu tez çalışması, anklavların, kùltür, ideoloji, din vb. birçok farklı konuda göçmenlerin toplumsal mekanına ve gündelik yaşamına dair şifrelenmiş mesajları içeren bir iletişim aracı olduğu savından yola çıkmıştır. Bu bağlamda tez, 21. yüzyıldaki bir etnik anklavın oluşma motivasyonları, toplumsal / ekonomik / fiziksel karakterleri ve niteliklerinin tanımlanması için bir yaklaşım önerisi oluşturmaya çalışmıştır. Bu tanımlama modeli ile, günümüzde, bir etnik anklavın göçmenler tarafından nasıl anlamlandırıldığđ ve algılandığđ, popùler kùltürün ve tüketim kùltürünün bu kadar etkin olduğu günümüzde göçmenlerin halen neden etnik temalı bir çevreyi gündelik yaşamlarında tercih ettiği ve genel anlamda etnik anklavlar üzerine yeniden düşünmek hedeflenmiştir.

Tezin amacı, günümüzde oluşan anklavdaki mekan üretiminin nasıl gerçekleştiğine, anklavın şifrelenmiş, örtük mesajlarını göçmenlerin nasıl algıladığđna, anlamlandırdığđna dair bir okuma gerçekleştirmektir. Bunun için gündelik yaşamın mekanları olarak görùlebilecek etnik anklavda mekansal atmosfer anklavın karakterini oluşturan göstergelerin belirlenmesi için iki aşamalı bir yaklaşım önerisi oluşturulmuştur.

İlk aşamada, Fatih’te Suriyelilerin etnik dükkanlarının yoğunlukta olduğu beş mahalle üzerine incelemeler yapılmış ve bu alanlarla ilgili, dükkanların Suriyeli işletmecileri ve dükkanları kullanan Suriyeli göçmenler ile derinlemesine görùřmeler yapılmıştır. Bu görùřmelerin bulgularına dayanarak, göçmenlerin en çok anlam yükledikleri göstergeleri (signs) ve gösterenleri (signifier) içeren şematik bir ‘gösterge listesi’

oluşturulmuştur. Bu ‘gösterge listesinin’, anklavlardaki-ve dolayısıyla anlam oluşturan göstergelerin belirlenmesini ve incelenmesini olanaklı kılabileceği düşünülmektedir.

Yaklaşımın ikinci aşamasında ise, Fatih’teki Akşemsettin Caddesi çalışmanın pilot alanı olarak seçilmiştir. Caddenin dokusu ve 12 etnik dükkan üzerine toplumsal göstergebilim yöntemi ile bir okuma gerçekleştirilmiştir. Bu okuma bağlamında cadde üzerindeki Suriyeli işletmelerin cephe ve iç mekan karakterini oluşturan somut ve soyut (görsel veya görsel olmayan) öğelerin günümüzde değişen anlamlarının ve gündelik yaşamda göçmenlerin anklavı algılama, anlamlandırma pratiklerinin çözümlenmesi hedeflenmiştir.

Yapılan çalışmanın oluşturduğu yaklaşım önerisi ve şematik ‘gösterge listesi’nin etnik anklavlar üzerine yapılacak gelecekteki çalışmalar için başlangıç noktası niteliği taşıyabileceği ve yol göstereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Etnik Anklav, Suriyeli Göçmen, Gösterge, Mekansal Atmosfer, Gündelik Yaşam

Institute: Institute of Graduate Studies
Department: Architecture
Programme: Architecture
Supervisor: Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU
Degree Awarded and Date: PhD –June 2023

ABSTRACT

A PROPOSAL FOR AN APPROACH TO DEFINE THE ETHNIC ENCLAVE: SYRIAN IMMIGRANT SPACES IN FATİH, ISTANBUL

Immigrant groups prefer some regions more in the new cities they migrate to. This situation causes the formation of spatial clusters and segregation in the urban space. Spatial clustering and segregation can sometimes develop voluntarily and sometimes as a result of exclusion of immigrants as the 'other'.

In the process from history to the present, the city of Istanbul has witnessed many migrations and socio-spatial changes caused by migration. It can be said that Istanbul has a multi-layered and fragmented spatial structure due to its multicultural structure and being a metropolis that is highly preferred by immigrants. This spatial structure has also been added to the spatial clustering and segregation tendencies of the immigrants who came after the Syrian mass migration as of 2011. In many districts, the increase in the number of ethnic shops with Arabic signboards that developed after migration draws attention. This thesis has set out to develop a perspective on the regions where these ethnic shops are concentrated in Fatih, one of the oldest historical districts of Istanbul, and these regions are proposed to be called and seen as an 'ethnic enclave', similar to many examples in the world, such as Chinatown's and Little Italy's.

Whenever a reading on a transformed space in today's cities is to be realized, it is necessary to take into account the changing character of space, culture and identity in the 21st century. For this reason, this thesis focuses on the change in the way places, identities, cultures are perceived, interpreted and understood in the process of globalization and glocalization, in order to achieve the goal of 'defining ethnic enclaves and determining the characters of the enclave'. In this context, the idea that ethnic enclaves act as symbolic consumption spaces equipped with signs has been developed.

It can be said that the signs, that is, the visual and non-visual signs found in the built environment and constituting the spatial atmosphere, have more than one meaning and way of perception in terms of urban dwellers and immigrants. From this point of view, this thesis study, has started out with the argument that enclaves are communication tools that contain encrypted messages about the social space and daily life of immigrants on many different topics, such as culture, ideology, religion. In this context, the thesis has tried to create a proposal for an approach to define the motivations, social/economic/physical characters and qualities of an ethnic enclave that is formed in the 21st century. With this definition model, it is aimed to rethink how an ethnic enclave is interpreted and perceived by immigrants, why immigrants still prefer an ethnic-themed environment in their daily life, and ethnic enclaves in general.

The aim of the thesis is to perform a reading on how the production of space in the enclave is realized, how the immigrants perceive, make sense of and understand the encrypted and implicit messages of the enclave. For this, a two-stage approach proposal has been developed to determine the spatial atmosphere and the signs that form the character of the ethnic enclave, which can be seen as the spaces of daily life.

In the first phase of the approach, investigations were made on the five neighborhoods in Fatih, where the Syrian ethnic shops are concentrated, and in-depth interviews were conducted with the Syrian owners of the shops and the Syrian immigrants who use the shops. Based on the findings of these interviews, a schematic 'sign list' was created, which includes the signs and signifiers that immigrants attribute the most meaning to. It is thought that this 'sign list' will make it possible to identify and examine the signs that create the image and therefore the meaning in the enclaves.

In the second phase of the approach, Akşemsettin Street in Fatih was chosen as the pilot area of the study. A reading was made on the street texture and 12 ethnic shops on the street using the method of social semiotics. In the context of this reading, it is aimed to analyze the changing meanings of concrete and abstract (visual or non-visual) elements that make up the facade and interior character of Syrian businesses on the street and the practices of perceiving and interpreting the enclave of immigrants in daily life.

It is thought that the proposal for an approach and the schematic 'sign list' created by the study can serve as a starting point and guide future studies on ethnic enclaves.

Keywords: Ethnic Enclave, Syrian Migrant, Sign, Spatial Atmosphere, Everyday Life

1. GİRİŞ

... “Eğer gündelik yaşam sadece toplumsal yeniden üretimin mahalli olmakla kalmıyor aynı zamanda benlik farklılaşması veya kişisel ya da kolektif direniş pratiklerini de kendi içinde taşıyorsa, o zaman ötekiliğin moleküler mekansallıklarını şehrin içinde dağılmış halde bulmak mümkündür”

Stavros Stravrides¹

Kent, toplumsal açıdan parçalı ve katmanlı bir yapıya sahiptir. Kent mekanı pek çok unsur nedeniyle sosyo-mekansal olarak ayrışmakta ve farklılaşmaktadır. Yukarıdaki alıntıda da belirtildiği gibi bu ayrışma çoğu zaman kenti kullananların gündelik yaşamdaki direniş pratikleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Öteki, kendini bir diğerinden ayırmak için direnmekte, bu direniş sonucunda ise kent mekanında parçalı, süreksiz, farklılaşmış mekanlaşmalara yol açmaktadır (Stravrides, 2018). Kenti dönüştüren ve parçalayan birçok unsurdan biri göçtür. Göç ile gelen göçmenler, geldikleri yeni yerdeki toplumsal düzene ayak uydururken zorlanabilir, ‘öteki’leşebilir, bu sorunlarla başa çıkmak ve yeni kente adapte olmak için birçok yol deneyebilir. Göçmenin gündelik yaşam pratikleri taktiksel olarak kent mekanını somut olarak dönüştürürken, geldikleri yeni yer olarak kent de diyalektik biçimde göçmeni değiştirmektedir.

Kent mekanında, göçmenlerin ayrışmasını somut olarak görebildiğimiz yerler, göçmenlerin kendileriyle ortak etnik kökene sahip diğer göçmenlerle birlikte bir semtte veya bölgede ortaya çıkan mekansal kümelenme eğilimleri sonucunda kentsel peyzajın bir bölümünün dönüştüğü yerlerdir. Bu yerler bazen bir sokak, cadde olarak gelişebilir, bazen de daha geniş bir alanı, mahalleyi, mahalleleri kapsayabilir. Bu tip alanları tanımlamak için literatürde ‘getto’, ‘etnik anklav’, ‘göçmen mahallesi’ gibi pek çok kavramdan bahsedilmektedir, hatta bir kavram karmaşası yaşandığının altını çizmek gerekmektedir.

Gettolar, kentlerdeki mekansal ayrışmanın en eski oluşma biçimlerinden biri olarak görülebilir. Gettolarda, etnik kökene bağlı bir ayrışma, dışlanma durumu söz konusudur ancak buralardaki kümelenme ve ayrışma veya dışlanma sadece etnik kökene bağlı değildir, yoksulluk gibi ekonomik nedenler de bu bölgelerin ayrışmasında bir etkidir.

Etnik anklavlar veya göçmen mahalleleri ise, gettodan başka bir ayrışma biçimini ifade etmektedir. Bu yerlerde sadece konut bazında bir göçmen kümelenmesi yoktur. Anklavlarda, hem etnik kökene bağlı konut bazlı, hem de ticari faaliyetler bazında bir farklılaşma mevcuttur. Anklav sözcüğünü sözlük tanımlamalarına ithafen, mimarlık disipliniinde anklavı mekan üzerinden tanımlamak ve bakış açısı geliştirmek gerekir ise, olmaması gereken bir yerde, bulunduğu kent bağlamından kopuk, mevcut dokuya aykırı şekilde gelişmiş, mevcut dokudan farklı ve ayrı niteliklere sahip mekanlaşmalar, birer ‘anklav’ olarak görülebilir. Buna göre, gecekondü bölgesinin hemen yanında gelişen bir yüksek gelir grubuna ait duvarlar ile çevrelenmiş kapalı konut sitesi (gated community) de bir anklavdır. Konut bölgesi olan bir yerde açılan büyük ölçekli bir fabrika da anklava örnek olarak verilebilir. Literatürde de ‘etnik anklav’ olarak geçen göçmen bölgeleri, mahalleleri de, etnik köken bağlamında dönüşmüş, bulundukları mevcut çevreden farklılaşmış alanlar oldukları için ‘anklav’ olarak adlandırılmaktadır.

Göçmen mahalleleri yani etnik anklavların ticari faaliyetleri onları, gettolardan ayırmaktadır, gettolar daha içe dönük yerleşimlerken, etnik anklavlar kentle bütünleşen açık bir yapıya sahiptir. Etnik anklavlar, göçmenlere ait etnik dükkanların yoğun şekilde bulunduğu alışveriş caddeleri veya bölgeleridir. Genellikle, şehir merkezlerine ve iş merkezlerine yakın bölgelerde gelişmiş veya gelişmektedirler. Dünya üzerinde pek çok etnik anklav mevcuttur. Etnik anklavların bazılarının gelişim süreci 18. yüzyıla dayanmaktadır. Kitleli göçler sonra oluşan etnik anklavlar, Küçük İtalya, (‘Little Italy’), Küçük Hindistan (‘Little India’) gibi önlerinde ‘little’ sözcüğü ve göçmenlerin geldikleri ülkelerin isimleriyle anılmaktadır. Her etnik anklav ‘little’ (küçük) terimiyle başlamak zorunda değildir. Örneğin etnik anklav isimlendirmelerinde ‘Chinatown’, ‘Koreatown’ gibi adlandırmalar da mevcuttur. Bazı etnik anklavlar ise örneğin Berlin’deki ‘Kreuzberg gibi’ bulundukları mevcut bölgenin ismi ile anılabilmektedir. Etnik anklavların adlandırılmasındaki ‘town’, (Türkçe: şehir/kent) veya ‘küçük’ (‘little’) terimlerinin, anklavların, göç edilen yeni ülkede

göçmenlerin anavatanlarının ‘küçük’ veya ‘kent ölçeğindeki’ tahayyülleri olarak geliştiklerini betimlemek için kullanıldığı düşünülebilir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan en büyük kitlesel göç hareketi 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş sonrasında ortaya çıkmıştır. Türkiye, Suriyeli göçmenleri kabul aşamasında ‘açık kapı’ politikası uygulaması ve Suriye’ye yakınlığı nedeniyle en çok tercih edilen ülke konumundadır. Türkiye’ye gelen göçmenler öncelikle geçici kamplarda yaşamış ama sürecin uzaması ve kampların yetersiz kalması nedeniyle Suriyeli göçmenler, Türkiye’de pek çok farklı kente dağılmışlardır. Bu kentlerin arasında en çok Suriyeli göçmenin tercih ettiği kent, İstanbul olmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma Göç İstatistikleri, 2021). Bu süreç sonrasında, İstanbul’da tıpkı dünyadaki Chinatown’lar, Little Italy’ler gibi etnik anklavlara benzer şekilde oluşumların ortaya çıktığı söylenebilir. Suriyeli göçmenlerin açtıkları dükkanlar, bu dükkanların tabelalarında kullandıkları ana dilleri, semboller ve iç mekanlarındaki etnik dokunuşlar, kamusal alanlarda sosyo-mekansal dönüşüme ve imaj değişikliğine yol açmıştır. Bu tip dönüşümlerin 18. yüzyıldan bu yana dünyadaki pek çok kentte görüldüğü ve etnik anklavların bu kapsamda ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu nedenle yurtdışı kaynaklarda ‘etnik anklav’ konusu çok yeni bir konu değildir. Ancak, göçün kent üzerindeki etkisi, Türkiye’de son yıllarda kent ve mimarlık üzerine yapılan yayınlarda, Suriye göçü sonrasında daha sık ele alınmaya başlanmıştır. Bunun sebeplerinden biri, kentlerde, Suriyeli kitlesel göçünün etkilerinin çok fazla olmasıdır. Göç sonrası ortaya mekansal dönüşümleri ve değişimleri tanımlamak için pek çok Türkçe kaynağın, ‘etnik kentsel adacık’, ‘getto’ gibi farklı kavramları tercih ettiği görülmektedir. Ancak, bu tez Türkçe yazınında ilk kez bu bölgeleri ‘etnik anklav’lar olarak tanımlamaya karar vermiştir. Bu kavramın ve tanımların seçilmesinin nedenleri ilerleyen bölümlerde anlatılmıştır.

Türkiye’de tarih boyunca kentlerde göç ile değişimler yaşanmıştır. Kentlerde göçle gelen kişilerin etnik kökene, akrabalıklara bağlı konut kümelenmelerini tanımlarken kullandıkları Erzurumlular, Mardinliler, Sivaslıların mahallesi ifadelerinin birer ‘anklav’ olarak adlandırılabilceğini düşünen Çetin, Türkiye’de pek farkında olunmayan bu kavramın, ‘kent çalışmalarında neredeyse hiç kullanılmadığını belirtmektedir (Çetin 2012). Çetin’in belirttiği bu görüşün bir bakıma eksik olduğu söylenebilir. Literatürdeki ‘etnik anklav’ tanımları ve örnekleri incelendiğinde, bu

örneklerde konut kümelenmesinin yanısıra muhakkak gelişen etnik dükkanların yani gönüllü, ticari, sembolik faaliyetlerin varlığı da dikkat çekmektedir. Bu sebeple bu tez çalışmasında, İstanbul’da Suriye göçü sonrası göçmenlerin mahalleleri ve etnik dükkanların yoğunlaştığı alanlar, birer ‘etnik anklav’ oluşumu olarak görülmüş ve incelenmiştir.

İstanbul’da Suriye etnik anklavı veya anklavlarının oluşuyor olmasını ilgi çekici kılan, 21. yüzyılda, küreselleşme ve modernizm sürecinin ortaya çıkardığı ‘olumsuz’, tek tipleştirici (homojenleştiren) yönlerin eleştirilerek, çoğulculuk ve çeşitlilik (heterojenlik) yönelimlerinin savunulması, küyerelleşme ve postmodernizm sürecinin mekan, kimlik ve kültür üzerindeki etkinliğinin bu denli fazla olduğu düşünülen dönemde ve günümüzde gelişiyor olmasıdır.

Tarihte oluşmuş etnik anklavların, güncel bir anklavla farkları olduğu kesindir, çünkü küreselleşme ve küyerelleşme süreçleri ile birlikte değişen mekan ve zaman algısı, göçmenin kimliğini ve kültürünü algılama biçimine, kendini tarif etme şekline de tesir etmiştir. Bu bağlamda, günümüz insanının yani günümüz göçmeninin ürettiği veya kullandığı anklavın da nitelikleri ve göçmenin anklavı anlama ve algılama şekli de değişmiş olabilir. Bu varsayımdan hareketle, günümüzde gelişen bir anklavın, göçmenin değişen mekan, kimlik ve kültür algısı bağlamında nasıl toplumsal ve mekansal olarak üretildiği, göçmenin bu alanları nasıl kullandığı, anlamlandırdığı ve anklavın ~~değişen anlamları~~ nitelikleri araştırılmalıdır.

Literatürde, etnik anklavlar üzerine yapılan güncel çalışmalarda, anklavların günümüzde bir değişime maruz kaldıkları, soylulaşma veya metalaşma gibi süreçler sonrasında anklavların mekansal ve sosyal niteliklerinde bazı değişimlerin yaşandığı üzerine değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu durum anklavların karakterlerini de değiştirmektedir. Çoğu çalışma bu yerlerin, eski sosyo-mekansal anlamlarını yitirdiğini, özgünlüğünü kaybettiğini ve bu yerlerin, tüketim kültürüne hizmet eden ‘turistik çevrelere’ dönüştüklerini belirtmektedir (Khan, 2015; Rath, 2007; Chang, 2000; Lin, 1998; Terzano, 2014; Li, 2005). Dünyada etnik anklavlarda yaşanan bu değişim düşünüldüğünde, günümüzde gelişen Suriyeliler veya başka göçmenler tarafından oluşturulan etnik anklavlarla ilgili güncel ve farklı bir bakış açısı ve anlayışın geliştirilmesi gerekmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Tez çalışmasında belirlenen sorunsal bağlamında kentlerde oluşmuş ve oluşmakta olan etnik anklavların niteliklerinin ve karakterlerinin tanımlanmasına çalışılmıştır. Etnik anklavlarda yaşanan dönüşümlerin, toplum, birey, mekan, zaman ilişkileri bağlamında tanımlanması gerektiği söylenebilir. Bu kapsamda, etnik anklav kavramının ve göçmenlerin yeni geldikleri yerde kendileme, gündelik yaşam pratikleri, taktikleri ile sosyo-mekansal olarak dönüştürdüğü kent mekanı, günümüz koşullarına uygun biçimde, farklı bileşenleri (kültür, mekan, kimlik) çerçevesinde tekrar yorumlanmalıdır. Bunun için öncelikle, günümüz insanının yani göçmeninin anklava dair bileşenlere ve göstergelere ne gibi anlamlar yüklediği araştırılmalıdır. Bu bağlamda tezin kavramsal çerçevesini yönlendiren araştırma soruları şu şekilde sıralanabilir:

- 21.yüzyılda/Günümüzde oluşmakta olan bir etnik anklavın oluşma motivasyonları, toplumsal/ekonomik/ fiziksel karakterleri/nitelikleri nelerdir?
- Popüler kültürün ve tüketim kültürünün etkinliğinin bu kadar fazla olduğu günümüzde, göçmen halen neden etnik temalı bir çevreyi belli aralıklarla olsa dahi gündelik yaşamında tercih etmektedir?
- Günümüzde, bir etnik anklav, göçmenler tarafından nasıl anlamlandırılmakta ve algılanmaktadır?
- Günümüzde, oluşmakta olan ve bu tezin alan çalışması olarak ele aldığı ‘etnik anklav oluşumu’ acaba sadece göçmenler tarafından ekonomik amaçlarla kurulmuş, sembolik ekonominin yeri midir?
- Yoksa, etnik anklav oluşumlarının geleneksel örneklerinde olduğu gibi, bu yeni anklav, 'alışkın' olunan gündelik yaşamın ve kültürün devamlılığına, göçmenlerin dayanışmasına ve birbirleriyle bütünleşmesine fayda sağlayan toplumsal bir yer midir?

Bu tez çalışması yukarıda sıralanan soruları cevaplamak adına, etnik anklavların karakterleri, nitelikleri ve çok boyutlu özelliklerini anlama üzerinedir. Bu kavrayış ve anlama yoluyla aslında etnik anklavların potansiyelleri ortaya çıkarılabilir.

Modernizmin etkisi sonucunda ortaya çıkan tektipçi, homojenleşen, birbirine tıpatıp benzeyen tasarım yaklaşımlarının mimari uygulamaların, kent tasarımların, yerini zaman içinde postmodernizmin etkisi sonucuyla oluşan çoğulcu, çok kültürlü ve genellikle Gottdiener'in (2019) deyimiyle (themed enviroments) 'temalaştırılmış mekanlar', pek çok göstergeyle dolu mekanların almaya başladığı görülmektedir. Bu süreçte mimari ürün ve kent mekanlarının tasarımlarında mekansal atmosfer yaratmak gibi bir çaba dikkat çekmeye başlamıştır. Temalı oteller, temalı konut projeleri, temalı alışveriş merkezleri ve daha birçok alanda, temalaştırılmış alanlar karşımıza çıkmaktadır. Popüler kültürün günümüzde bu kadar etkin olmasına rağmen 'kültürel' öğelere karşı, etnik olana karşı bir ilginin olduğu anlaşılmaktadır. Bu çelişki aslında bu tezin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bir mekan üretme pratiği olarak görülebilecek etnik anklavlar, göçmenlerin kültürlerine ait bir mekansal atmosfer oluşturmak için dükkan sahiplerinin oryantalist bir yaklaşımla tabelalara ana dillerini, dükkanlarının iç ve dış mekanlarına kültürlerine ait sembolleri, işaretleri yerleştirmesi ve etnik bir dil yaratma çabasıyla üretilmektedir. Bu anklavlar, göçmen müşteriler tarafından gündelik yaşam pratikleri, taktikleri bağlamında tekrardan üretilmekte ve anlamlandırılmaktadır. Bir mekanın ancak onu kullanan biri olduğu sürece anlamlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle anklava da anlam katan göçmenlerdir.

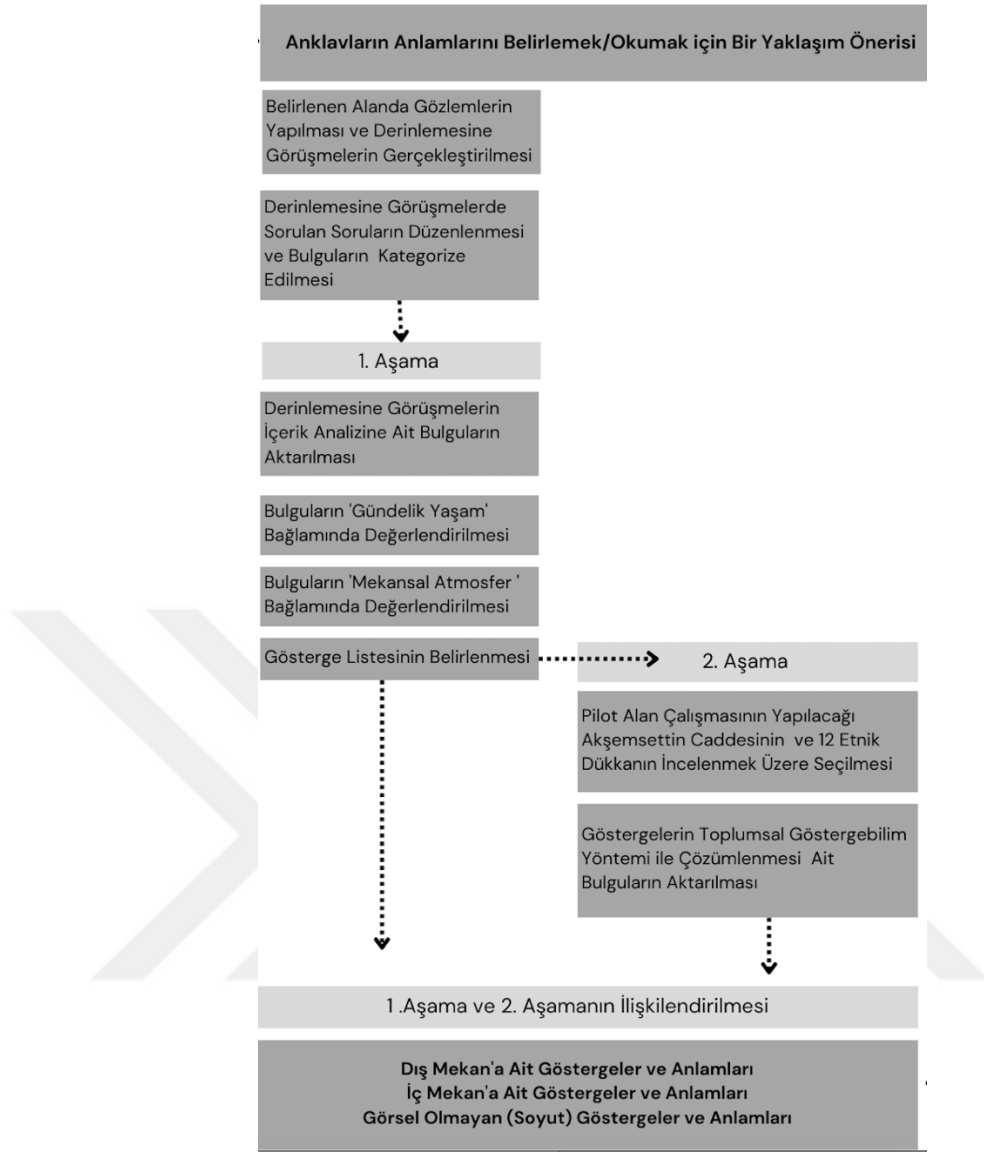
Anklavlar, kültür, ideoloji, din vb. birçok farklı konuda göçmenin toplumsal mekanına ve gündelik yaşamına dair şifrelenmiş mesajları içeren birer iletişim aracıdır. Bu hipotez çerçevesinde tez çalışmasında tarihi ve kültürel öneme sahip bir yer olan İstanbul Fatih'te bulunan Akşemsettin Caddesi üzerinde gösterebilimsel bir okuma gerçekleştirilmiştir. Bu okuma bağlamında cadde üzerindeki Suriyeli işletmelerin cephe ve iç mekan karakterini oluşturan somut ve soyut öğeler olarak göstergelerin gösterenleri üzerinden içerdikleri gizli şifrelenmiş, örtük mesajlarının ve anlamlarının

özömlenmesi amaçlanmıştır. Bunun için etnik anklavların tanımlanması ve okunması için bir yaklaşım önerisi oluşturulması hedeflenmiştir.

Kentsel mekanlarda yeni bir imaj oluşturan etnik anklavları anlamak tanımlamak ve mekansal olarak okumak için anklava ait mekansal atmosferi oluşturan göstergelere ve göçmenin gündelik yaşamda bunları algılama ve dönüştürme potansiyellerine odaklanmak gerektiği söylenebilir. Bu nedenle bu çalışmada oluşturulan kavramsal ereve ve düşünsel altyapı etnik anklavlardaki göstergelerin ürettiği mekansal atmosferlerin ve gündelik yaşam pratiklerinin kentlerdeki dönüştürücü gücü ve potansiyellerinin ortaya çıkmasını sağlayacak şekilde kurgulanmıştır. Alan alışması ve pilot bölge üzerinde yapılan göstergebilimsel okuma ve değerlendirmelerin, zmlerelerin bulguları kısıtlı bir evre zelini ifade etse dahi, tezin oluşturduğu düşünsel altyapı ve yaklaşım önerisinin gelecekte bu konular üzerine yapılacak çalışmalara fikir verebilir ve kullanılabilir nitelikte bir bakış açısı içermesine çalışılmıştır.

1.2.Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışmasının yöntemi, tezin amacına uygun şekilde, iki yöntem birleştirilerek oluşturulmuş 2 aşamalı bir metodolojik bir yaklaşımı benimsemektedir. Kurgulanan yaklaşım önerisinin aşamaları şema halinde aşağıda gösterilmiştir. (şekil 1.1).

Şekil 1.1. Metodolojik Yaklaşım Önerisi

Aşağıda tezin metodolojik yaklaşım önerisindeki iki aşamanın gelişimi, uygulanacak alanın seçimi, kısıtlılıkları, veri toplama, analiz etme, tasnif etme, değerlendirme süreçlerine dair ayrıntılar özetlenmiştir.

1. Aşama

Verilerin Toplanması

Veri toplama aşamasında, Fatih ilçesine yapılan ziyaretlerde, kitlesel Suriye göçü sonrası sokaklar ve caddeler, yapı adaları boyunca oluşan değişimler gözlemlenmiş, gözlem notları derlenmiştir. Bu süreçte, İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr> adresinden, değişimlerin tespit edildiği alanların eski (2011 yılı öncesi) ve güncel fotoğraflarına ulaşılmış, bunların karşılaştırılmasıyla değişimin dramatik şekilde gerçekleştiği 5 mahalle tespit edilmiştir.

Ardından, Fatih bölgesinde, etnik dükkanların Suriyeli sahipleri/işletmecileri ile ve Fatih'teki etnik dükkanları deneyimleyen, kullanan Suriyeli göçmenler ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Göçmenler ile yapılacak derinlemesine görüşmelerden önce etik kurul onayı alınmıştır (EK1).

Derinlemesine Görüşmelerin Örnekleminin Seçilmesi

Yaklaşım modelinin 1. aşamasında yapılan derinlemesine görüşmelerin örnekleminin seçilme adımı, kişi kotalı, kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Kartopu örneklem tekniğinin seçilme nedeni, günümüzde Türkiye'deki göçmenlerin, kendilerini geçici ve güvensiz hissettikleri için güven esaslı samimi görüşme uygulaması yapılması gerekliliğidir. Örneklemi, İstanbul'da farklı ilçelerde yaşayan Suriyeli sığınmacılar (30 kişi) ve İstanbul Fatih'te işletmeleri olan Suriyeli, etnik dükkan sahibi girişimciler, işletmeciler (15 kişi) oluşturmaktadır.

Derinlemesine görüşme yapılacak kişiler aşağıdaki kriterlere göre seçilmiştir:

- a) İstanbul'da ikamet eden Geçici Koruma Statüsü altında bulunan Suriyeli bir göçmen olması, 2011'de Suriye'de gerçekleşen zorunlu göç sonrası Türkiye'ye geldiğinde en az 10 yaşında olması (göçmenin eski kenti ve ülkesiyle ilgili hafızasında olan bilgileri hatırlamasının gerekliliği);

- b) İstanbul'da en az 1 yıldır yaşıyor olması;
- c) Alan çalışmasının yapıldığı Fatih bölgesinde bulunan etnik dükkanları belirli aralıklarla kullanması;
- d) Etnik yerleşim bölgelerinde iş yeri olması (sadece Suriyeli girişimciler*, Suriyeli etnik dükkân sahibi örneklem grubu için).

Derinlemesine Görüşmelere Ait Bilgiler ve Ayrıntılar

Araştırmanın yapıldığı zaman aralığı, pandemi dönemine denk geldiği için, korona virüs önlemleri nedeniyle, bazı kişisel görüşmeler yüz yüze şekilde gerçekleştirilememiş, bazıları ise yüz yüze yapılabilmektedir. Bu görüşmelerde, her örneklem grubu için farklı yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme soru formları sorulmuştur (EK2) (EK3). Görüşme soruları, genel, sosyo-ekonomik, kültürel ve fiziksel konularla ilgilidir ve bu şekilde sınıflandırılmıştır, ancak görüşmelerde elde edilen bulgular analiz aşamasında farklı şekilde kategorize edilerek aktarılmıştır. Çevrimiçi, görüntülü görüşme programları üzerinden yapılan kişisel görüşmelerde veya yüz yüze görüşmelerde bu soruların, her iki örneklem grubu tarafından yanıtlanması istenmiştir.

Verilerin Analizi

Belirtilen yaklaşım önerisine uygun şekilde, görüşmelerin çözümlenmesi aşamasında, nitel veri analizi yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Görüşme verilerinin analizinden önce, görüşmelerin ses kayıtları çözümlenerek ve bilgisayar ortamına aktararak yazılı metne dönüştürülmüştür. Bu metinler üzerinde önce serbest kodlamalar yapılmış, veriler kategorilendirilmiştir. Tezin amacına ve kavramsal altyapısına bağlı olarak tüm veriler, 'genel konular' 'gündelik yaşam' ve 'mekansal atmosfer' kategorileri altında düzenlenmiştir. Ardından kodlama ve kategoriler arasında benzerlik, farklılık yoluyla ilişkiler kurularak üst kavramlar belirlenmiştir. Son olarak ortaya çıkan kodlar ve içerikler araştırma sorularına uygun bir şekilde düzenlenmiştir.

Özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutularak ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve kodlar bu analiz sonucunda keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada yapılan analizleri aktarmak için ‘kodlama’ grafikleri kullanılmıştır. Bu grafiklerde bilgiler benzer cevapların verilme sıklığı ‘frekans’ sayısı karşılına gelecek şekilde düzenlenmiş ve bu şekilde aktarılmıştır. Bu bulgular çerçevesinden hareketle, metodolojik yaklaşım önerisinin 2. aşamasında yapılacak toplumsal göstergebilim analizi için ‘anklavdaki göstergeler evreni’ne ait liste oluşturmak hedeflenmiştir. Bu ‘gösterge listesi’ni oluşturmak amacıyla, derinlemesine görüşmelere ait veriler tekrardan ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bulgularda, Suriyeli göçmenlerin anklavda en çok ‘anlam yükledikleri’ göstergelerin belirlenmesiyle ve tezin kavramsal çerçevesine bağlı kalınarak, ‘bir gösterge listesi’ oluşturulmuştur.

2.Aşama

Akşemsettin Caddesi’nin Pilot Bölge Olarak Seçilmesi

Tez çalışmasının araştırma kurgusunun ilk safhalarında yani 1. aşamada, belirlenen alana dair gözlemlerde, Fatih’teki 5 mahallede (Ali Kuşçu, Akşemsettin, Molla Gürani, İskenderpaşa, Haseki Sultan Mahalleleri) Suriyeli göçünün somut etkilerinin görünür olduğu tespit edilmiştir. Bunun için, derinlemesine görüşmelerde görüşme yapılan kişilere, İstanbul Fatih İlçesi sınırlarında bulunan beş mahalleyi (Ali Kuşçu, Akşemsettin, Molla Gürani, İskenderpaşa, Haseki Sultan Mahalleleri) kapsayan sorular yöneltilmiştir.

Çalışmanın ilerleyen safhalarında ve derinlemesine görüşmelerin çözümlenmesi sonucunda ve Fatih Belediyesi ile yapılan görüşmelerde, bu beş mahallenin içinden Akşemsettin Mahallesi’nde bulunan Akşemsettin Caddesi’nde “değişimlerin çok daha dramatik olduğuna”, “neredeyse tüm dükkanların Suriyeli göçmenlere ait olduğuna” dair söylemlerin sıklığı dikkat çekmiştir. Bu bilgilere ek olarak, Akşemsettin Caddesi ve çevresinde yaşayan Suriyeli göçmen nüfusunun diğer bölgelere göre fazla oluşu, tezin hipotezlerinin sınanması için uygun oluşu gibi

nedenlerle 2. aşamada toplumsal göstergebilimsel çözümlemenin yapılacağı dükkanların seçileceği bölgenin, Akşemsettin Caddesi olmasına karar verilmiştir.

Toplumsal Göstergebilimsel Çözümleme Yapılacak Etnik Dükkân Örnekleminin Seçimi

Toplumsal göstergebilimsel çözümlemenin yapılması için, Akşemsettin Caddesi üzerinde bulunan dramatik değişimlere neden olmuş “özgün” 12 adet Suriyeli etnik dükkânı, tezin 2. aşamasının örneklemini olarak seçilmiştir.

Gösterge listesinde bulunan görsel ve görsel olmayan göstergeler bağlamında, incelenmek üzere seçilen 12 etnik dükkânın dış ve iç mekanlarında, bunların oluşturduğu sokak dokusunda yer alan göstergeler çözümlenmiştir. Ardından, 1. aşamadaki görüşmelerde elde edilen bulgular, sokak dokusu üzerine yapılan tüm gözlem tespitleri ile 2. aşamada gerçekleştirilen toplumsal göstergebilim çözümlemelerine ait bulguların ilişkilendirilmesi ile elde edilen çizelgeler yardımı ile, Akşemsettin Caddesi’nin dokusundaki göstergelerin altında göstermek istediği, iletmek istediği mesajlara ve göçmenin bu mesajları nasıl anladığına, anlamlandırdığına dair ‘gündelik yaşam’ ve ‘mekansal atmosfer’ bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Bu tez çalışmasında, göçün kent üzerinde oluşturduğu somut mekansal dönüşümleri incelemek için İstanbul kentinin seçilmesinin bazı nedenleri vardır. Bunlar, İstanbul’un küresel bir kent olması; çok kültürlü olması (farklı etnik ve dini kimlikler); tarihinde birçok göçten etkilenmiş olması, Türkiye’de 2011 yılı sonrası Suriyelilerin en çok yerleştiği kent olmasıdır. Tezin özgün tarafı ise, İstanbul’da Suriyeli göçünün somut mekansal yansımalarının, ‘etnik anklav’ kavramı üzerinden daha önce hiç bir tezde veya mimarlık yazınında incelenmemiş olmasıdır. ‘Anklav’ kavramının ve

toplumsal göstergebilim yönteminin, Türkçe yayınlarda çok az ele alınmış olması nedeniyle de tezin literatüre özgün bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

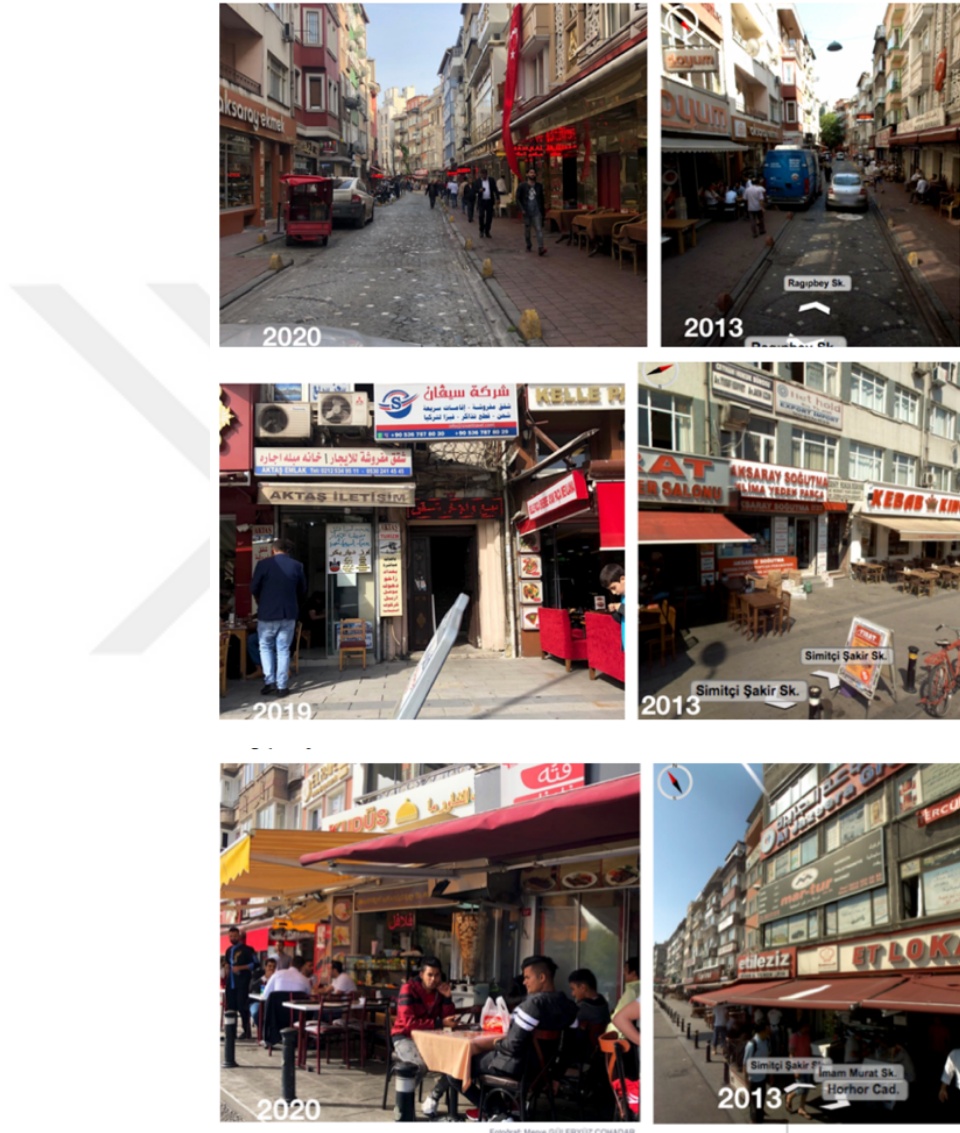
İstanbul'da Suriye kitlesel göçü sonrası, mekansal değişimlerin yoğun şekilde yaşandığı üç ilçe Fatih, Sultanbeyli ve Sultangazi'dir (İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu, 2019). Bunlar arasında Fatih ilçesi, bu araştırmanın vaka çalışma alanı olarak seçilmiştir. Fatih ilçesinin incelenmek üzere seçilme nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Fatih, geçmişte ve günümüzde çoğu yabancıların, İstanbul'a göç ettiği ilk uğrak noktasıdır.
- Önemli sayıda Suriyeli sığınmacının ikamet ettiği bir ilçedir.
- Birçok turistik ve tarihi bölgeyi barındırmaktadır.
- İstanbul'da bulunan ve Suriyelilerin çoğunlukla yaşadığı ilçelere kıyasla, başka ilçelerde ikamet eden Suriyelilerin bile sıklıkla çalışmak, boş vakitlerinde gezmek, ziyaret etmek, sosyalleşmek için tercih ettiği bir ilçedir.
- Suriyeliler tarafından sadece barınma amacıyla tercih edilen içe dönük bir bölge değildir.

Bu tezde konut alanları araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Tüm incelemeler ve araştırmalar, sokak dokusu ve tüketim mekanları üzerinden kurgulanmıştır. Bunun nedeni, bu tezin kentsel mekanda göçün somut sosyo-mekansal etkilerini araştırmasıdır. Mekansal ve kentsel bir imge yaratmada sokakların üzerinde bulunan tüketim mekanlarının, yani dükkanların önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Suriye göçü sonrası, İstanbul'da özellikle Fatih'te bazı sokaklarda mevcuttaki binaların zemin ve birinci katlarının, tabelalar, kaplama malzemeleri ve vitrine ait mimari öğelerle kaplanması, cadde/sokak boyunca göstergelerle dolu bir atmosfer yaratılması dikkat çekmeye başlamıştır.

Fatih'te geniş bir alanda 2019 ve 2022 yıllarında belirli aralıklarla yapılan gözlemlerde, Suriye etnik dükkanlarının bazı caddeleri, sokakları domine ettiği gözlenmiştir. Kitlesel göç sonrası İstanbul'da bulunan bölgelerin fiziki değişimini incelemek için bu bölgelerin (sokakların, yapı adalarının, yapı cephelerinin) İBB Kent

Rehberi Arşivi'ne ait 2013 yılı fotoğraflarının ve yazar tarafından 2019 ve 2022 yılları arasında çekilen fotoğrafların karşılaştırması yapılmıştır (Şekil 1.2). Fatih'te bazı sokaklar ve adalar bazında gözle görünür, çarpıcı değişimlerin yaşandığı, çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan 'etnik anklav' kavramlarıyla tanımlanabilecek alanlara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 1. 2. Fatih'te bulunan bazı sokakların 2013 yılına ve 2020 yılına ait fotoğraflarının karşılaştırılması
(2013 fotoğrafları, İBB Kent Rehberi Arşivi'nden elde edilmiştir, 2020 fotoğrafları ise yazar tarafından çekilmiştir.)

Fatih'te belirli sokaklarda bulunan pek çok dükkanın 2011 yılı itibariyle el değiştirmeye başladığı söylenebilir. Kent mekanının dinamik bir süreç olması ve sürekli

bir devinim halinde olması özelliği nedeniyle, araştırmanın yapıldığı süreçte (2019-2023 yılları arasında) dahi yeni etnik dükkanların açıldığı, bazılarının kapandığı veya İstanbul Valiliği'nin ve Fatih Belediyesi'nin 2018'de Arapça yazıların oranın bir şarta bağlanması kararı sonucunda çoğu işletmenin tabelalarını değiştirdiği, bazılarının tamamen Türkçe tabelalara geçiş yaptığı, bazılarının ise tabelalara Arapça yazıların yanına Türkçe yazılar eklediği gibi birçok değişikliğin yaşandığı da gözlemlenmiştir (Şekil 1.3).

Şekil 1.3. Arapça Tabela Yasağı Sonrası Tabelalarda Yaşanan Değişim (İBB Kent Rehberi Arşivi'nden elde edilen fotoğraflar, yazar tarafından düzenlenmiştir.)

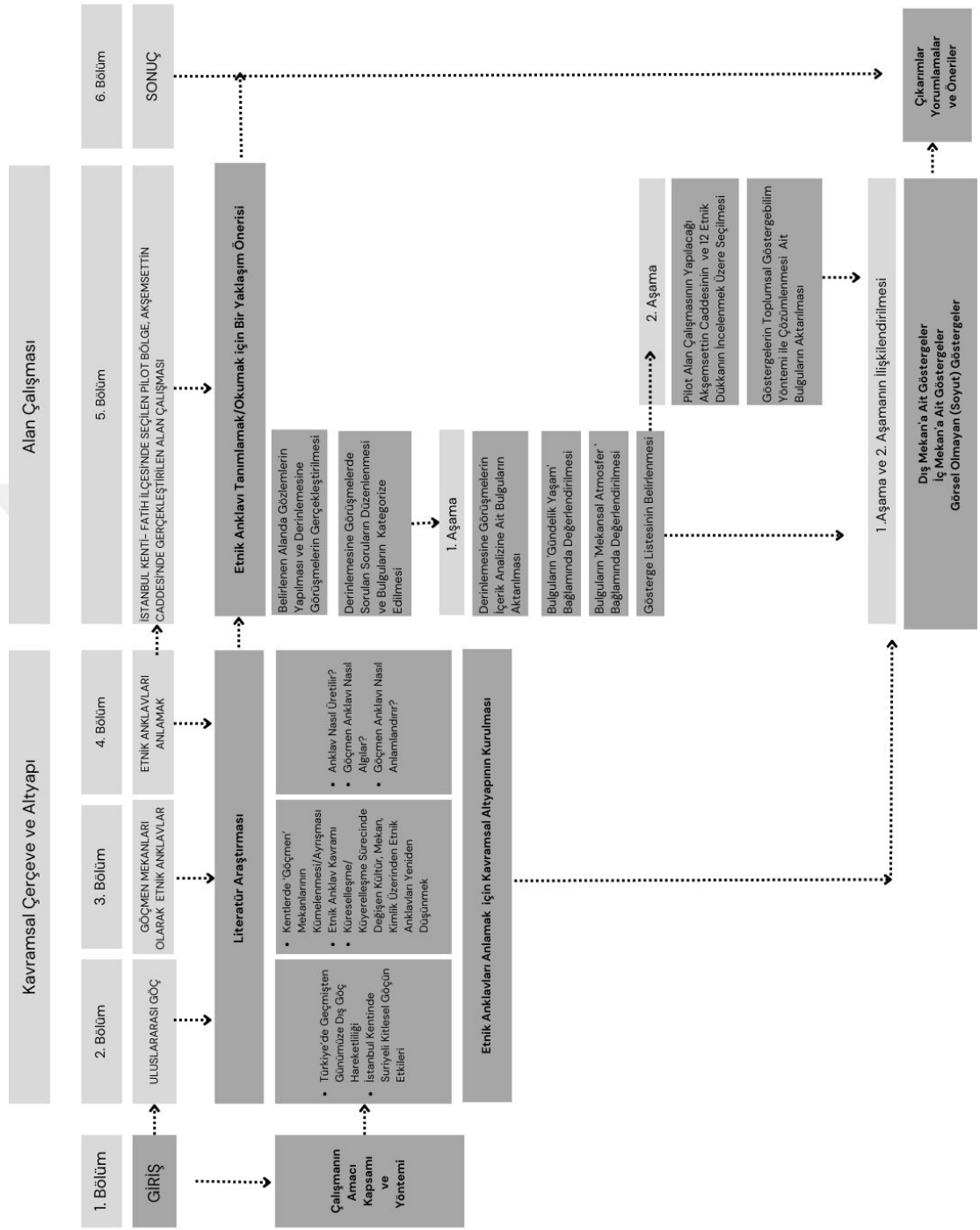
Çalışmanın yöntemi bölümünde de belirtildiği üzere, alan çalışması iki aşamalı şekilde yapılmıştır. İlk aşamada, Fatih'te Suriyeli göçü sonrası yaşanan değişimler, Fatih'te bulunan Ali Kuşçu, Akşemsettin, Molla Gürani, İskenderpaşa, Haseki Sultan Mahalleleri bazında genel bir bakışla incelenmiştir. İkinci aşamada ise, araştırma alanı kısıtlanmış ve araştırma, Akşemsettin Caddesi ile sınırlandırılmıştır. Bu cadde üzerindeki 12 etnik dükkanın özelinde göstergebilimsel bir okuma ve çözümleme yapılmıştır.

İlk aşamadaki beş mahallede yapılan gözlemlerin ve bu geniş alanın derinlemesine görüşmelerde sorgulanmasının, verimli veri toplamak, bütüncül yaklaşımları anlamak için önce uygun olduğu düşünülmüştür. Ancak, bu doktora tezinin mimarlık alanında yapılması nedeniyle, araştırmanın tümünden bir kent okuması veya kentsel bir çalışmaya

dönüşmemesi gerektiğine karar verilmiş, metodolojik yaklaşımının ikinci aşamasında, Akşemsettin Caddesi pilot bölge olarak seçilmiştir. Bu caddenin tercih edilme nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- a) Metodolojik yaklaşımın 1. aşamasında yapılan gözlemlerde, bu pilot caddede bir ‘etnik anklav’ gelişme potansiyelinin varlığı tespit edilmiştir.
- b) Akşemsettin Caddesi, Fatih’te en çok Suriyeli göçmenin bulunduğu Akşemsettin Mahallesi’nde bulunmaktadır (İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş, Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu, 2019).
- c) Bu caddede bulunan dükkanların tarih içinde göçlere bağlı olarak el değiştirdiği bilinmektedir. Suriyeli göçmenler gelmeden önce bu caddenin iş yeri sahiplerinin genellikle 90’lı yıllarda güneydoğudan İstanbul’a göç etmiş göçmenler olduğu bilinmektedir. 2011 öncesi fotoğraflarda, bu cadde üzerindeki dükkanların çoğunun kebab dükkanı olduğu fark edilmiştir. Çoğunluğu kebabçı olan bu dükkanlar 2011 yılı ile birlikte Suriyeli göçmenlerin bölgeyi tercih etmesiyle el değiştirmeye başlamıştır.
- d) Tabelalarda Arapça yazılar, kültürel semboller, vitrinlerdeki, dükkanların iç mekanlarındaki yeni düzenlemeler sonucunda kentin bu caddesinde gözle görünür şekilde kentsel peyzaj değişime uğramış ve sokağın imajı tamamen değişmiştir.

Bu tezde, bazı sokakların imajını, imgesini değiştiren anklavların sosyal, toplumsal, ekonomik, fiziksel-boyutları içinde barındırdığına ve göçmenin anklavı deneyimleme aşamasını farklı kılan ‘algılanan, yaşanan, tasarlanan yani üretilen’ katmanlarına ve süreçlerine vurgu yapmak hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmada, pek çok göstergeyle donatılmış temalı bir mekan gibi anklavın anlamlarının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle, tez çalışmasında, yazarın öznel gözlemleri ve literatür okumalarından edindiği bilgilerin sentezlenmesiyle oluşturulan yaklaşım önerisinin, tüm bölümlere entegre edildiği bir tez strüktürü kurgulanmıştır (Şekil 1.4).

Şekil 1.4. Tezin Strüktürü

Tezin strüktüründe, giriş ve sonuç bölümleri dışında kalan bölümler, kavramsal, düşünsel altyapı ve alan çalışması olarak kategorize edilmiştir 2., 3. ve 4. bölümlerde, tezin amacı bağlamında tezin konusuyla ilgili kavram ve kuramlar üzerine yapılan literatür okumalarında elde edilen bilgiler, bir kurgu içinde ilişkilendirilerek anlatılmıştır.

Tezin alan çalışmasını kapsayan 5. bölümde ise, etnik anklavları anlamak için kurulan kavramsal, düşünsel altyapıyla bağlantılı olarak etnik anklavları tanımlamak ve özgün karakterlerini okumak için oluşturulan yaklaşım önerisinin, Fatih'te ve pilot bölge Akşemsettin Caddesi'nde uygulanmasına ilişkin bulgular, anklavdaki 'gündelik yaşam ve mekansal atmosferin anlaşılması bağlamında aktarılmış, değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Sonuç bölümünde ise araştırmanın tüm sonuçları değerlendirilmiş, yaklaşım önerisinde elde edilen gösterge listesinin, gelecekte etnik anklavlar üzerine yapılacak çalışmalarda kullanımına yönelik öngörülerde bulunabilmek adına İstanbul kentinde yaşayan Suriyeli olmayan kentli (15 kişi) ile odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde tezin oluşturduğu 'gösterge listesi' kentlilere sunulmuştur. Bu bağlamda, sonuç bölümünde, bu görüşmelerde karşılaşılan eleştirilere ve değerlendirmelere yer verilmiş ve tezin sorduğu soruları nasıl cevapladığı ve araştırmanın sonucunda elde edilen genel çıkarımlar maddeler şeklinde sıralanmıştır.

2. ULUSLARARASI GÖÇ

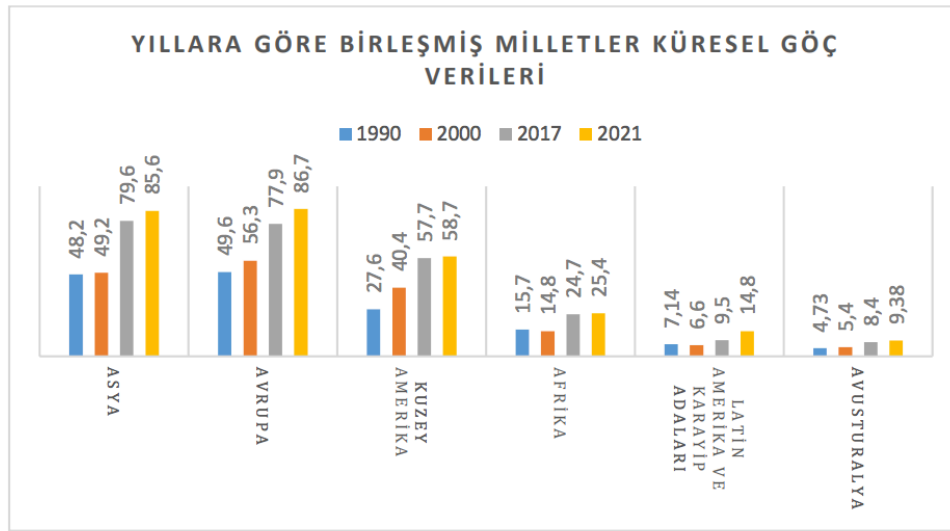
Bu bölümde ‘göç literatüründe sıklıkla ele alınan kavramlara ve Türkiye özelinde Suriye savaşı sonrası yaşanan göç hareketine ait süreçlere odaklanılmıştır. Çalışmanın temelini oluşturan, göç olgusunun kapsamlı şekilde anlaşılmasını sağlamak için tezin bu kısmı, iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, göç kavramı ve göçmenlere ait tanımlamalar, Türkiye’ye özgü bir kavram olan ‘geçici koruma statüsü kavramı’ açıklanmıştır. İkinci bölümde ise, Türkiye’deki göç hareketliliğinin tarihsel arka planı, Suriye iç savaşı ve Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye göç süreci ele alınmıştır. Son olarak, İstanbul kentinde Suriyeli kitlesel göçü sonrası oluşan mekansal değişimler ana hatlarıyla sunulmaya çalışılmıştır.

2.1. Göç Kavramı

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde göç, “ekonomik, toplumsal ve bunun gibi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005). Yalçın’ın tanımıyla göç; bir yerden başka bir yere yapılan, sosyokültürel, politik ve bireysel durumların sebep olduğu, kısa-orta ve uzun vadeli olabilen bir hareket, sürekli yerleşme veya geriye dönme amacı barındıran bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004). Göç, insanoğlunun dünyadaki varlığının artışıyla birlikte birçok nedene bağlı olarak gerçekleştirmiş olduğu aktivitelerden birisidir. Toplumların bulundukları yerlerden ayrılarak başka bölgelere yerleşmeleri, tüm zamanlarda tarihin önemli bir parçası olmuştur (McNeil, 1984). Günümüzde ise tarihten farklı olarak, küreselleşme süreci nedeniyle göç olgusu, farklı anlamlar ve boyutlar kazanmıştır. Castles’ın “göçler çağı” (İngilizce: The Age of Migration) olarak nitelendirdiği 21. yüzyılda, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi sonucunda oluşan küreselleşme, dünyanın “küresel köy” haline dönmesine,

uluslararası göçün artışına ve karakter değişimine neden olmuştur (Castles ve Miller, 1993).

Günümüzde, dünyada her otuz kişiden birinin göçmen olarak yaşamını sürdürmekte olduğu belirtilmektedir. Küresel tahminlere göre 2020’de dünyada yaklaşık 281 milyon uluslararası göçmen olduğu ve bunun da küresel nüfusun yüzde 3,6’sına denk geldiğine dikkat çekilmektedir (UNHCR, 2021). Bu sayının gittikçe arttığı 2021’de yayınlanan ‘World Migration Report’ raporunda görülmektedir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Yıllara Göre Birleşmiş Milletler Küresel Göç Verileri (World Migration Report, 2022).

Göç’ün, gidilen bölgede ekonomik, sosyal, mekansal, kültürel ve politik değişikliklere yol açtığı söylenebilir. Bu bağlamda, göç, temelinde yatan nedenleri ve sonuçlarıyla beraber sosyo-kültürel bir değişim aracı olarak görülebilir. Toplumsal değişimin en önemli sebepleri ve sonuçları arasında ele alınan göç, olgusu, küreselleşmenin yarattığı hareketlilikle beraber günümüzün en önemli sorunlarından biri olarak ele alınmalıdır.

2.1.1. Göç Kriterleri

Göçün süreçleri ve amaçları açısından bakıldığında farklı kavramlar karşımıza çıkmaktadır. ‘Gönüllü’, ‘zorunlu’, ‘kalıcı’, ‘geçici’, ‘kitlesele’, ‘bireysel’, ‘uluslararası’ gibi ön kavramlarla ele alınan göç kavramı çeşitlenmektedir. Thomas Faist, göç kavramını kategorilere ayırmış ve bu kategorileri de beş parçaya bölmüştür: Bunlar şu şekilde sıralanabilir; alan (yerel-uluslararası), zaman (geçici-kalıcı), boyut (bireysel-grup-kitlesele), sebep (gönüllü-zorunlu) ve yasal durumdur (yasa-yasa dışı) (Adıgüzel, 2018) (Tablo 2.1). Her göç hareketinin kendine özgü özellikler barındırdığı söylenebilir. Tablo 1’de ele alınan kriterler bağlamında bir göç hareketinin özellikleri belirlenebilir ve bu özelliklerin, göçün olası etkilerinin ve yaşanacak karşılıklı değişimin/etkileşimin açıklanmasında önemli bir role sahip olduğu söylenebilir.

Göç Kriterleri		
Amaç	Ekonomik	Ekonomik değil
Alanı	İç göç	Dış göç
Göçü tetikleyen unsur	Zorunlu	Gönüllü
Süre	Geçici	Sürekli
Son yerleşim yeri	Transit	Yerleşik
Yasal Statü	Yasal	Yasa dışı
Göçmen Özelliği	Vasıflı	Vasıfsız
Boyutu	Bireysel	Kitlesele

Tablo 2.1. Göç Kriterleri
(Adıgüzel, 2018)

Bu tez çalışması, zorunlu ve kitlesele uluslararası bir göç hareketi olan 2011 yılında başlayan Suriye göçüne odaklanmaktadır. Göç kriterleri tablosunda (Tablo 1) bulunan kriterlerden yola çıkarak, tablo Suriye göçü özelinde düzenlediğinde (Tablo 2.2), Suriyeli göçünün özellikleri şu şekildedir:

Göç Kriterleri	
Amaç	Ekonomik veya Ekonomik olmayan nedenler (Güvenlik-Eğitim-Barınma)
Alanı	İç/Dış göç
Göçü tetikleyen unsur	Zorunlu (savaş)
Süre	Geçici veya Sürekli
Son yerleşim yeri	Transit veya Yerleşik
Yasal Statü	Yasal
Göçmen Özelliği	Vasıflı veya vasıfsız
Boyutu	Kitlesel

Tablo 2.2. Suriye Göç Hareketinin Göç Kriterleri
(Adıgüzel, 2018; Yorumlayan: Güleriyüz Çohadar, 2023)

Yukarıda bahsedilen özellikler bağlamında Suriye göçüne ait özellikler aşağıda daha ayrıntılı tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlamaların yapılmasındaki amaç, Suriye göçünün karakterini analiz etmektir.

Ekonomik veya Ekonomik Olmayan Göç: Ülkemizin içerisinde bulunduğu göç dalgasının ana aktörü olan Suriyeli göçmenlerin göç amaçlarının ekonomik olmadığı belirtilebilir. Ancak savaş nedeniyle ortaya çıkan ekonomik yoksulluğunda etkili olduğu söylenebilir. Suriye göçü, bir iç savaş sonrasında gelişmesi nedeniyle, barınma, güvenli bir ortama, eğitime, ekonomik refaha, yaşam hakkına ulaşma amaçlarını da bünyesinde barındırmaktadır.

İç/Dış Göç: Göç türleri, iç göç ve dış uluslararası göç olarak çeşitlenmektedir. İç göç, bir ülke içinde gerçekleşen göçleri; uluslararası göç ise, uluslararası sınırların ötesinde gerçekleşen göçleri tanımlamak için kullanılmaktadır. (Bhende ve Kanitkar, 2006). İç ve dış göç arasındaki ayrım çok önemlidir, çünkü farklı nedenlerle ortaya çıkmaktadırlar. Weeks'e göre, yapısal engellerin, potansiyel bir uluslararası göçmenin hareketliliğini, iç göçmenden daha fazla engellemesi nedeniyle daha fazla zorluk içermektedir. Uluslararası Göç'te idari prosedür, masraf fazlalığı, iş bulma zorlukları,

yeni dil öğrenme, sosyal hizmetlere ulaşım zorlukları gibi pek çok konu dikkat çekmektedir (Weeks, 1999). Uluslararası göçün arkasındaki motivasyonların genellikle iç göçün arkasındaki motivasyonlardan daha güçlü olduğu söylenebilir. Suriye göçü de hem iç göçü hem de dış göçü içinde barındıran bir süreçtir. Suriye’de 2011 yılı sonrasında pek çok kişi ‘ülke içinde yerinden edilmiş kişi’ (İngilizce: internally displaced person) konumuna gelmiş, bazıları ise Suriye dışında ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Zorunlu Göç: Jay Weinstein ve Vijayan Pillai’e göre, zorunlu göç, bir kişinin iradesi dışında veya dış etkenler nedeniyle (doğal afet veya savaş, çatışma, iç savaş) taşınmaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadır (Hill, 2016). Göçü tetikleyen unsurlar, sosyal-politik gerçekliklere ve savaş gibi bir duruma dayandığı için yerlerinden edilen Suriyeli göçmenler zorunlu göç kategorisi içerisinde yer almaktadır. 2011 yılının Mart ayında başlayan Suriye’deki iç savaş sonrası ortaya çıkan sorunlar nedeniyle, Suriyeliler güvenli bölge arayışına başlamış ve zorunlu göç etmek durumunda kalmıştır. Suriyelilerin güvenli bölgelere akın etmesi sonucunda kitlesel bir göç akışı ortaya çıkmıştır. Türkiye de Suriyeliler tarafından kitlesel (gruplar halinde) olarak göç edilen bir ülkedir.

Geçici ve Sürekli Göç: Süresine göre göçler, mevsimlik (geçici) göçler ve sürekli göçler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mevsimlik (geçici) göç: İnsanların tarım, hayvancılık ve turizm gibi ekonomik faaliyetler nedeniyle geçici bir süre boyunca yer değiştirmeleri olarak tanımlanabilir. Sürekli göçler ise; insanların siyasi, sosyal, ekonomik ve doğal nedenlerle bulundukları yeri sürekli (süresiz) terk etmeleri durumunu belirten bir tanımlamadır (Yılmaz, 2014). Geçici ve sürekli göç kavramları birbirlerinden ayrı süreçler olabileceği gibi birbirinin devamı niteliğinde de olabilir.

Türkiye özelinde durum değerlendirildiğinde, 2011 yılı itibarı ile özellikle Suriye’den gelen kitlesel göç dalgası sürecinde, göçmenlerin geldikleri ilk yıllarda ‘misafir ve geçici’ olacakları düşünülmekteydi. Ancak özellikle son yıllarda göçmenlerin kalıcı hale geldikleri söylenebilir. Suriye göçü, öncelikli olarak ‘geçici’ ‘geri dönüş’ planlı bir sığınma eylemini içermesine rağmen, artık ‘sürekli’ bir göç oluşumuna dönüştüğü görülmektedir.

Transit veya Yerleşik Göç: Türkiye coğrafya olarak sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle Avrupa ve Asya kıtaları arasında ‘köprü’ olarak kabul edilmekte ve bu özelliği nedeniyle, transit bir ülke olarak görülebilmektedir. Suriye kitlesel göçü başladıktan sonra bazı Suriyeli sığınmacılar, Türkiye üzerinden batı ülkelerine (Avrupa’daki ülkeler veya Kanada vb.) geçiş yapmayı amaçlamıştır. Belli sayıda sığınmacı bu amaçlarını gerçekleştirmiş, bazı sığınmacılar ise Türkiye’ye yerleşmiştir. Bu durum Suriye göçünün hem ‘transit’ hem de ‘yerleşik göç’ özelliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Yasal (Düzenli)/ Yasal Olmayan (Düzensiz) Göçmenler: Uluslararası göçmenler ayrıca yasal göçmenler, yasa dışı göçmenler ve mülteciler olarak sınıflandırılmaktadır. Yasal göçmenler, alıcı ülkenin yasal izniyle hareket eden kişilerdir, yasa dışı göçmenler, yasal izni olmadan hareket edenlerdir ve mülteciler, zulümden kaçmak için uluslararası bir sınırı geçenlerdir. Düzensiz göç, terkedilen ülke açısından yasa dışı çıkış, transit veya hedef ülke açısından da yasa dışı girişleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bazen de yasal yollarla ülkeye giriş yapılmasına rağmen oturum hakkı alamamış veya yasadışı çalışmaya başlamış bireyler de düzensiz göç kapsamına alınmaktadır (Asar, 2004).

Statü olarak Suriyeli göçmenler genellikle, Türkiye’nin açık kapı politikası sebebiyle ‘geçici koruma statüsüne’ sahip yasal göçmenlerdir. Ancak, Türkiye’de sayısı tespit edilemeyen ve düzensiz göçmen statüsünde yaşayan Suriyeli sığınmacıların varlığı bilinmektedir. Bu nedenle Suriye göçü, düzenli ve düzensiz göç oluşumunun kaynaklarından biridir.

Vasıflı ve Vasıfsız Göçmenler: Göç literatüründe, vasıflı ve vasıfsız göçmen kavramları da dikkat çekmektedir. Vasıfsız işçilik, belirli bir dizi beceri veya resmi eğitim gerektirmeyen işlerde çalışmayı gerektirmektedir. Nitelikli işgücü, kapsamlı eğitim, çıraklık eğitimi veya lisans/lisansüstü eğitim almış kişiler yani vasıflı işçi tarafından yapılan işleri tarif etmek için kullanılmaktadır. Suriye göçü ekonomik olmayan, yani amacı daha çok güvenli yer bulma kaygısı taşıyan bir göç olması nedeniyle, vasıflı ve vasıfsız göçmenleri aynı anda kapsamaktadır.

Kitlesel Göç: Kitlesel göç, *Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü*'nde, “‘yüksek sayılarda ani insan hareketi’” olarak tanımlanmaktadır. Kişilerin, uğradıkları baskı ve ayırım politikaları nedeniyle bir yurttaşlığı veya ortak bir dini paylaşan insanların, gruplar halinde bulundukları ülkeyi terk etmelerine ve başka bir ülkeye geçişlerine “grup göçü ya da toplu/kitlesel göç” (İngilizce: group migration veya mass migration) denilmektedir. Bu göç türünün, çoğunlukla kültürel benzerliği olan yakın bir ülkenin topraklarına gerçekleştiği söylenmektedir (Hess, Markson, Stein, 1988). Bu açıdan bakıldığında, Suriye göçü, Türkiye'nin açık kapı politikası yoluyla sınırda bulunan kentler üzerinden tüm Türkiye'ye dağılan, gruplar halinde gerçekleştirilmiş bir kitlesel göçtür.

2.1.2. Uluslararası Düzeyde Göçmen, Mülteci, Sığınmacı, Geçici Koruma Statüsü Kavramları

Uluslararası göçte, “‘Kişilerin geçici veya daimî olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad (alışılmış) olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları. Dolayısıyla, uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur.’” (Göç Terimleri Sözlüğü (IOM), 2009).

Uluslararası bir göçmen ise (İngilizce: International Migrants), farklı bir ülkeye taşınan kişidir. Hareket halindeki, ülkelerini terk etmiş ve sınırları aşmış kişileri tanımlamak için “Mülteci” (refugee), “sığınmacı” (asylum seeker) ve “göçmen” (migrants) terimleri kullanılmaktadır. “Göçmen” ve “sığınmacı”, “mülteci” terimleri genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır ve bu durum bazı karışıklıklara neden olmaktadır. Bu terimlerin arasında yasal farklar olduğu için birbirlerinden ayırmak önemlidir. Bu nedenle aşağıda göçmenlerin adlandırılmasında kullanılan kavramlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Mülteci

Mülteci (İngilizce: Refugee), korkulan zulüm, çatışma, yaygın şiddet veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan ve sonuç olarak uluslararası koruma gerektiren diğer koşullar nedeniyle menşei ülkelerinin dışında bulunan kişilerdir. 1951 tarihli “Birleşmiş Milletler (BM) Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi’nde”, mülteci;

“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs” şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye göç idaresi web sitesinde, ‘mülteci’ kavramı Türkiye özelinde şu şekilde tanımlanmıştır.

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder” (İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Web Sitesi).

Türkiye, diğer ülkelerden farklı olarak, Birleşmiş Milletler (BM) Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesini, “Avrupa’da meydana gelen olaylar” coğrafi şartı ile sınırlı olarak onaylamıştır ve Cenevre Sözleşmesi ile netleşen coğrafi sınırlama ilkesini sürdürmeye devam etmiştir (Koyuncu, 2014; Aktaran: Özil, 2016). Bu bağlamda, Türkiye’deki mülteci tanımlamasındaki coğrafi sınırlandırma nedeniyle bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye’den gelen göçmenler mülteci olarak adlandırılmamaktadır.

Sığınmacı

Sığınmacı (İngilizce: Asylum Seeker), “kendi ülkesinin dışında bulunan, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten haklı nedenlerle kaygı duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle geri dönmek istemeyen” (İltica ve Göç Mevzuatı, T.C. Başbakanlık Yayını) olarak tanımlanmıştır.

Göç Terimleri Sözlüğü’nde ise sığınmacı kavramı şu şekilde açıklanmıştır: “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009)

Bu tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere, sığınmacı, mülteci olabilmek için gerekli koşulları sağlayan veya sağlayamayan, resmi kuruluşlara ‘mülteci’ statüsü elde etmek için başvuruda bulunmuş ancak, kendisine henüz resmi otoriteler tarafından mültecilik statüsü tanımlanmamış kişidir.

Geçici Koruma Statüsü

Geçici koruma (İngilizce: Temporary Protection), 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesine istinaden 22 Ekim 2014 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile ilan edilen koruma rejimine verilen addır. Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre geçici koruma uygulamasının ayrıntılı tanımlaması şu şekilde yapılmıştır: “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma” (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Geçici Koruma, Göç Terimleri Sözlüğünde ise, “menşei ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal

meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür” olarak tanımlanmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü (IOM), 2009).

Türkiye’de Suriyeli göçmenler, istisnai özellikte prosedürler içeren ‘geçici koruma statüsüne’ sahip kişiler olarak adlandırılmaktadır ve geçici koruma yönetmeliğinde bahsi geçen hukuki haklara sahiptir.

Göçmen

Göç Terimleri Sözlüğünde, Göçmen (İngilizce: Migrant) sözcüğü şu biçimde tanımlanmaktadır: “Uluslararası düzeyde genel kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Göçmen teriminin, “kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü (IOM), 2009).

Göçmen sözcüğünün uluslararası seviyede, tek bir hukuki tanımı veya kabul edilmiş evrensel bir tanımının olmadığı söylenebilir. Literatürde genellikle ‘göçmen’ kavramının hem mülteciler hem de sığınmacılar için ortak bir terim olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Suriye’den zorunlu olarak göç etmek durumunda kalan kişilere dair hukuki adlandırmada ve kullanımlarda farklılıklar olduğu görülmektedir. Hatta bu farklılıkların, literatürde sıklıkla kavram karışıklığına neden olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu tez çalışmasında, “Suriyelilere ne diyeceğiz?” tartışmasına yol açmamak ve tüm süreçleri dahil eden ortak bir dil oluşturmak adına “Suriyeli göçmen” olarak adlandırılmasına karar verilmiştir.

2.2. Türkiye’de Geçmişten Günümüze Dış Göç Hareketliliği

Türkiye’nin jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca kitlesel dış göç akınlarına sahne olduğu bilinmektedir. Karpaz (2015), “Türkiye, sözün kısacası göçler sayesinde kurulmuş, değişmiş ve bugün milli devlet haline gelmiştir” demektedir. Türkiye Göç idaresi web sitesinde, Türkiye’nin aldığı bu yoğun kitlesel dış göçlerin, Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde, ne şekilde yaşandığı özetlenmiştir (goc.gov.tr, 2023). Bu bilgiler ışığında, aşağıda göç hareketlerini daha görünür kılmak adına tablo oluşturulmuştur (Tablo 2. 3).

Cumhuriyet Öncesi Göçler	Cumhuriyet Sonrası Göçler
- 1492 yılında on binlerce Yahudi’nin İspanya’dan gemilerle kurtararak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi; - 1672 Thököly Ayaklanmasının ardından matbaacılığın öncüsü İbrahim Müteferrika ile itfaiyeciliğin öncüsü Kont Ödön Seçenyi (Seçenyi Paşa)’nin ve 1699 yılında Macar Kralı Thököly Imre ve eşinin Osmanlı İmparatorluğuna iltica etmeleri; - 1709 yılında İsveç Kralı Şarl’ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna sığınması; - 1718 Pasarofça Antlaşması’nın ardından Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc’in Osmanlı İmparatorluğuna sığınması;	· 1922-1938 yılları arasında Yunanistan’dan 384 bin kişinin, · 1923-1945 yılları arasında Balkanlar’dan 800 bin kişinin, · 1933-1945 yılları arasında Almanya’dan 800 kişinin, · 1988 yılında Irak’tan 51.542 kişinin, · 1989 yılında Bulgaristan’dan 345 bin kişinin, · 1991 yılında I. Körfez Savaşı’ndan sonra Irak’tan 467.489 kişinin, · 1992-1998 yılları arasında Bosna’dan 20 bin kişinin, · 1999 yılında Kosova’da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişinin, · 2001 yılında Makedonya’dan 10.500 kişinin, · Nisan 2011- Mart 2019 arasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3.6 milyon kişinin

- 1830 Polonya İhtilali'nin liderlerinden bugünkü Polonezköy'ün kurucusu Prens Adam Czartorski'nin 1841 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmesi; - 1848 Macar Özgürlük savaşını kaybeden Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3 bin Macar'ın 1849'da Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri; - Farklı istatistiki veriler bulunmakla birlikte, 1856-1864 senesinde ise Rus Ordusundan kaçan yaklaşık 1.500.000 Kafkas nüfusu Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilerek, Balkanlar'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmiştir; - 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangeli'nin yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğundan koruma talep etmesi (https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi).	Türkiye'ye geliş (https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi).
--	---

Tablo 2.3. Türkiye'nin Göç Tarihi
(URL 1; yazar tarafından tablo şeklinde düzenlenmiştir, 2023)

Tablodan da anlaşıldığı üzere Türkiye'ye yapılan dış göçler, Cumhuriyet döneminden sonra önemli sayılarda olmuştur. Bu kitlesel akınlara bakılacak olursa ilk sırada Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Türklerin yer değiştirmesi dikkat çekmektedir. Mübadele adıyla yapılan bu göçle, İkinci Dünya savaşı sonuna kadar Balkanlardan 384 bin kişi zorunlu olarak Türkiye'ye gelmiştir. Bu süreç sırasıyla, Yugoslavya'dan gelenler, Bulgar Türkleri şeklinde devam etmiştir. Son olarak ise Türkiye'nin yaşadığı en büyük göç dalgası olan Suriye göçü gerçekleşmiştir.

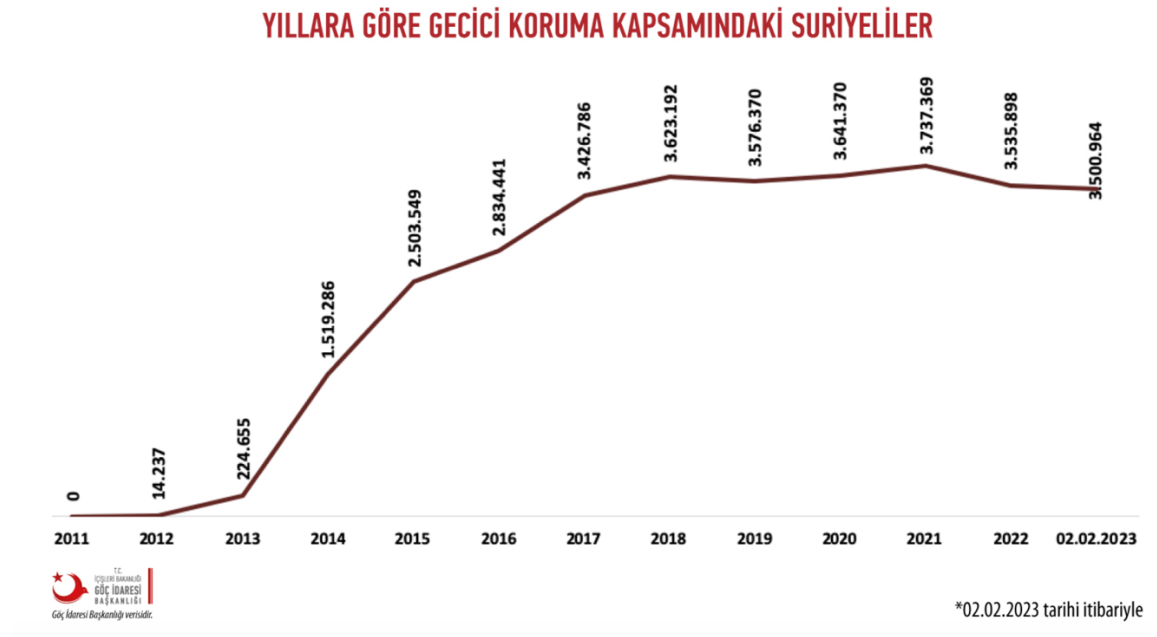
Türkiye’de 2023 yılında yapılan araştırmaya göre kayıtlı Suriyeli sığınmacıların sayısı yaklaşık olarak 3 milyon 535 bin 898 kişi olarak tespit edilmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma Göç İstatistikleri, 2023). Bu sayı sadece kayıtlı göçmenleri içermektedir, ciddi sayıda kayıtsız göçmenin de Türkiye’de ikamet ettiği bilinmektedir. Tespit edilen bu sayılar, 2011 yılında yaşanan göç dalgasının büyük bir kitlesel nüfus hareketi olduğunu göstermektedir. Suriye göçünün, ikinci Dünya savaşından sonra ortaya çıkan en büyük kitlesel göç hareketi olduğu söylenebilir.

2.2.1. Suriye İç Savaşı ve Türkiye’ye Göç Süreci

17 Aralık 2010’da Tunus’ta seyyar satıcılık yapan bir kişinin tezgahının zabıta tarafından kaldırılması sonucunda satıcının kendini yakması ve intihar etmesiyle başlayan ve çok kısa süre içerisinde Ortadoğu, ardından da Kuzey Afrika ülkelerine yayılan toplumsal başkaldırı ve isyan hareketleri ‘‘Arap Baharı Olayları’ olarak adlandırılmaktadır (Karakaya ve Çelik, 2021). ‘‘Arap Baharı’’, Arap dünyasında yaşayan kişilerin anti-demokratik devlet yönetimlerine karşı ayaklandıkları, bölgenin tüm dinamiklerini etkileyen bir süreçtir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika’nın bazı Arap ülkelerinde yönetim değişikliğiyle, bazılarında ise idari ve hukuki düzenlemelerle ve iyileştirmelerle sonuçlanan Arap Baharı süreci, Suriye’de farklı bir sürece yol açmıştır. Suriye devlet başkanı Beşşar Esad, siyasi rejimine karşı başlayan isyanları, askeri tedbirlerle bastırmaya çalışmıştır bu nedenle, ülkeyi kaos ortamına sürükleyecek bir dönem başlamıştır. Ülke iç savaşa sürüklenirken, yarım milyona yakın insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan yerlerinden olmuştur (Demir, 2018). Suriye halkı ciddi anlamda güvenlik ve sosyo-ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmış, bu nedenle kitlesel olarak göç etmek ve başka ülkelerde sığınmak zorunda kalmıştır.

Savaşın başlamasını takiben yaklaşık 1 milyon Suriyeli hayatlarını kaybetmiş olup, 2015 Kasım sonrası ise bu sayı 6 milyona yaklaşmıştır. 3 milyona yakın Suriyeli ülke içinde yer değiştirmek, 5,6 milyon vatandaş ise ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır (Bel-Air, 2016). Ülkelerinde yaşanan bu katliam neredeyse 10 milyon Suriyeli vatandaşı, başta Ürdün, Türkiye, Lübnan ve Irak olmak üzere komşu ülkelere göç

etmeye mecbur bırakmıştır (Özcan, 2017). Suriyeliler iş bulma umudu, ekonomik nedenler ve güvenli bir yaşama ulaşma isteği ile Türkiye ve Akdeniz/ Ege üzerinden Avrupa'ya göç etmek için tehlikeli yolları tercih etmiştir. Binlerce mülteci, Akdeniz suları ve Avrupa sınırlarında hayatlarını kaybetmiş, Avrupa'ya ulaşabilen çok az sayıda Suriyeli ise mülteci olabilmıştır (Çoruh, 2020). Türkiye, sığınmacıların kabulü aşamasında 'açık kapı politikası' uygulamıştır, bu uygulama nedeniyle Suriyeli sığınmacılar çok rahat bir şekilde Türkiye'ye giriş yapabilmıştır. Bu kolay geçiş ve yasal kolaylıkların yanında sığınmacılar tarafından Türkiye'nin transit ülke olarak görülmesi nedeniyle de sığınmacı sayıları diğer ülkelere oranla çok fazla olmuştur. Türkiye en çok Suriyeli sığınmacıyı barındıran ülke konumundadır. Türkiye Göç İdaresi verilerine göre, 02.02.2023'te geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin sayısı, 3.500.964'tür (goc.gov.tr). Şekil 2 ayrıntılı olarak incelendiğinde, bu sayının 2021 yılında 3.737.369'a kadar ulaştığı görülür. 2023'te Türkiye'deki Suriyeli sayısının azalmasının nedeni 2022 yılı itibarıyla belli sayıda Suriyeli göçmenin, Suriye'de güven ortamının sağlanması sonrasında ülkelerine geri dönmeleridir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (URL 2).

Tabloda belirtilen bu sayılara ek olarak önemli sayıda kayıtlı olmayan düzensiz göçmenin varlığı da bilinmektedir. Türkiye, 2011 yılında Suriye’den gelen kişilerin yaşadığı barınma sorununu, ilk başlarda boş araziler üzerinde kurulan geçici sığınma kampları ile çözmeye çalışmıştır. Ancak zamanla kampların yetersizliği, çoğu Suriyelinin kentlere dağılmasına neden olmuştur. Geçici Koruma Merkezleri yani kampların bazıları kapatılmıştır, bazılarında halen yaşam aktif olarak devam etmektedir. 2023’te yapılan sayıma göre 47.467 kişi halen kamplarda yaşamakta, 3.454.497 kişi ise kampların dışında (kentlerde) yaşamlarını sürdürmektedir (Şekil 2.3).

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI (5 İLDE 7 BARINMA MERKEZİ)			
İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ADANA (1)	Sarıçam	15.832	15.832
HATAY (3)	Altınözü	3.975	7.116
	Yayladağı	3.141	
	Apaydın	0	
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	9.691	9.691
KİLİS (1)	Elbeyli	7.393	7.393
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	7.435	7.435
TOPLAM		47.467	
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURİYELİ SAYISI			3.453.497

*02.02.2023 tarihi itibarıyla

Şekil 2.3. Geçici Barınma Merkezlerindeki Suriyelilerin Dağılımı
(URL 3)

Bazı kentleri, Suriyeli sığınmacıların daha çok tercih ettiği bilinmektedir. Bu kentlerin başında, İstanbul yer almaktadır. Tercih edilen ilk on kente dikkat edildiğinde, bu kentlerin, Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep, Adana, Mersin gibi Suriye sınırına çok yakın kentler olduğu, ya da Ankara, İzmir, İstanbul, Bursa, Konya gibi büyük şehirler olduğu görülmektedir (Şekil 2.4).

-NO-	Şehir	Suriyeli Sayısı
1.	İstanbul	539.697
2.	Gaziantep	461.149
3.	Şanlıurfa	370.793
4.	*Hatay	356.361
5.	*Adana	252.080
6.	Mersin	238.213
7.	Bursa	183.749
8.	İzmir	145.302
9.	Konya	122.986
10.	Ankara	97.004

Şekil 2 4. Türkiye’deki sığınmacıların en çok tercih ettiği ilk 10 kent, 2023 (URL 4)

* işaretli illerde, Geçici Barınma Merkezi (Sığınmacı kampı) bulunmaktadır.

Sığınmacıların yoğun olarak tercih ettiği kentlerde, kentin belli bölgelerinde demografik değişimler yaşanmıştır. Birçok yazılı basında, internet sitelerinde bu demografik yoğunlaşma, kümelenme ve mekansal dönüşümler ile ilgili çarpıcı manşetlere yer verilmiş, haberler yapılmıştır (Şekil 2.5) (Şekil 2.6) (Şekil 2.7) (Şekil 2.8).

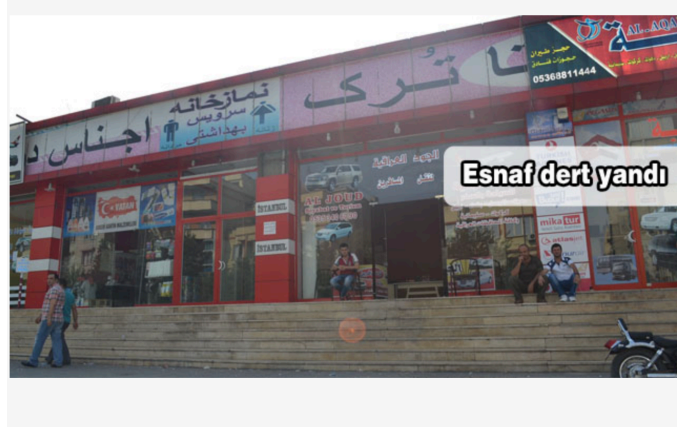
Şekil 2.5. ‘Kilis Artık Türk Şehri Değil’ manşetli haber görseli (URL 5)

Altındağ'da bir Suriye mahallesi

Ankara'nın Altındağ ilçesinde yer alan Önder mahallesindeyiz. Mahallenin birbirine bağlı üç-dört

Şekil 2.6. Altındağ'da bir Suriye Mahallesi' manşetli haber görseli
(URL 6)

Burası Antep mi, Suriye mi ?

Şekil 2.7. 'Burası Antep mi Suriye mi?' manşetli haber görseli
(URL 7)

Suriye'nin 15'inci kenti: Basmane

Güncelleme Tarihi: Ağustos 18, 2015 01:07

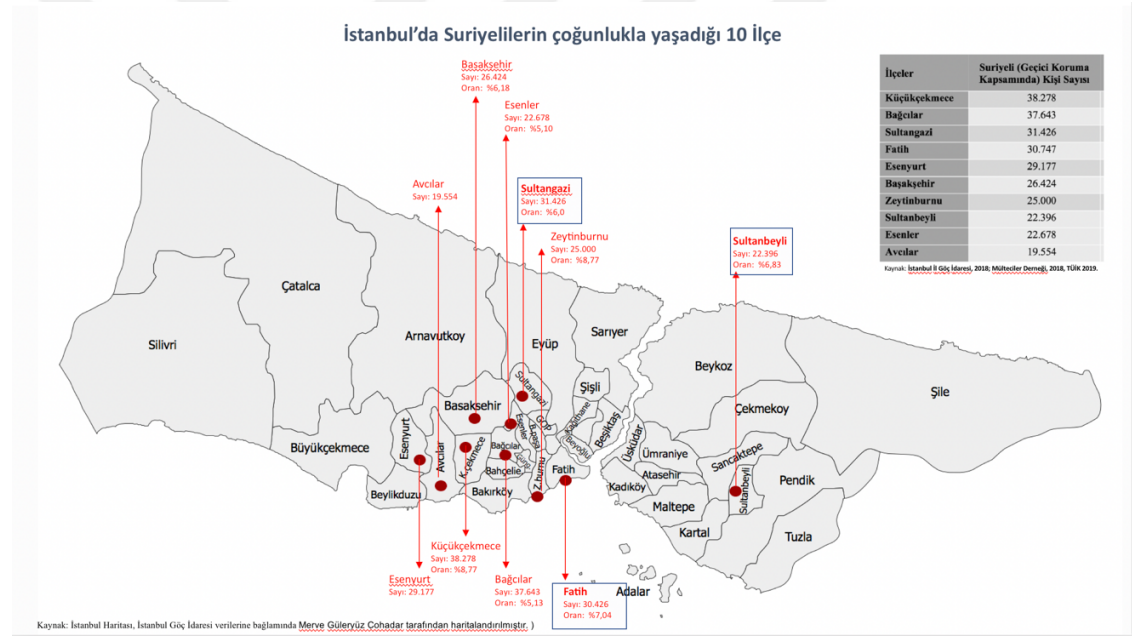
Şekil 2.8. ‘Suriye’nin 15’inci kenti: Basmane, İzmir’ manşetli haber görseli (URL 8)

Tüm veriler ışığında İstanbul kentinde önemli sayıda (539,697) Suriyeli sığınmacının yaşadığı tespit edilebilmektedir (multeciler.org, 2023). Bu nedenle İstanbul kentinde, diğer bahsi geçen kentlerde olduğundan daha fazla değişimin yaşandığı söylenebilir. Bu dramatik değişimin, kentin sosyo-kültürel yapısı üzerinde dönüşümlere ve gözle görülür mekansal değişimlere neden olduğu görülmektedir. Bir sonraki bölümde, İstanbul’daki bu değişim ve dönüşümler daha ayrıntılı biçimde, ilçeler bazında incelenerek aktarılmıştır.

2.2.3. İstanbul Kentinde Suriyeli Kitlel Göçün Etkileri

2011 yılı sonrasında İstanbul’un, bazı bölgelerinde (sokaklar boyunca, ada bazında), Suriyeliler tarafından oluşturulmuş mekansal değişim ve dönüşümler dikkat çekmektedir. Göçün kentlerde oluşturduğu sosyo-kültürel değişimler, kentsel alanda bazı mekansal ayrışma ve kümelenme biçimlerini de beraberinde getirmektedir. Bu değişimler üzerine pek çok araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmalardan bir tanesi olan Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği İşbirliği ile TEPAV tarafından hazırlanan “İstanbul’da Savaş, Sonrası Suriye Gettoları” çalışmasında (İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş, Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu, 2019) ve daha bir çok araştırma ve yayın kaynaklarında, Suriyelilerin çoğunlukla yaşadığı bölgelerde,

sığınmacı yatırımcıların sokak boyunca etnik dükkanlar açması nedeniyle, bu alanların adeta birer ‘Suriye Mahallesi’ne dönüştüğü belirtilmektedir. Pek çok kaynakta, Suriyelilerin kitlesel göçü sonrası en çok değişimin yaşandığı ilçeler şu şekilde sıralanmaktadır; Fatih, Sultanbeyli ve Sultangazi. Sultangazi dışındaki Fatih ve Sultanbeyli ilçelerinin, İstanbul’da Suriyelilerin çoğunlukla yaşadığı 10 ilçe sıralamasında ilk üç sırada olmadığı görülmektedir. Şekil 9’daki harita incelendiğinde, Suriyelilerin en çok yaşadığı ilçe Küçükçekmece’dir. Üçüncü sırada, Sultangazi, dördüncü sırada Fatih, sekizinci sırada ise Sultanbeyli bulunmaktadır. Bu bağlamda, ilçelerde yaşayan sığınmacı sayısı (demografik değişim ile), mekansal dönüşüm oluşması arasında doğru orantılı bir ilişki olmadığı görülmektedir (Şekil 2.9).

Şekil 2.9. İstanbul’da Suriyelilerin çoğunlukla yaşadığı 10 ilçe 2021.
(İstanbul Haritası, Göç İdaresi URL 9 verileri bağlamında yazar tarafından haritalandırılmıştır.)

2019 yılında yayınlanan, İstanbul ve Suriye göçü üzerine kapsamlı tespitler içeren ‘İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu’nda Suriyeli kişilerin yoğun şekilde yaşadığı ilçelerdeki, mekansal kümelenmelere ve gözle görülen değişimlerin varlığına odaklanılmıştır. Aşağıda, ‘İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu’nda (2019) Sultanbeyli, Sultangazi ve Fatih

özelinde yapılan tespitler, genellikle, Suriyeli girişimcilere ait işletmelerin yoğunluğu, kentsel alandaki görünürlüğü doğrultusunda özetlenecektir.

Sultanbeyli ile İlgili Tespitler

Çalışma sürecinde, Sultanbeyli'deki ilçelere ve mahallelere, Suriyeli göçmenlerin eşit ve orantılı şekilde dağıldığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda, göçmenlerin konut tercihleri, bazı mahallelerde anlamlı bir yoğunluk ve kümelenme oluşturmamıştır. İlçe Belediyesi'ne ve Mülteciler Derneği'ne ait bilgiler bağlamında, Mehmet Akif Mahallesi'nde bulunan Ziya İlhak Caddesi'nde, %87 oranında Suriyeli işletmenin varlığı dikkat çekmektedir. Çalışmadaki saha gözlemleri sonucunda, caddede bulunan 40 dükkandan, 35'inin Suriyeli göçmenlere ait olduğu tespit edilmiştir. (İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş, Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu, 2019). Ziya İlhak Caddesinde bulunan işletmelerin tabelaların çoğunda, Arapça yazıların kullanıldığı ve Suriyeli işletmelerin tasarımları bağlamında diğer işletmelerden farklılaştığı anlaşılmaktadır (Şekil 2.10).

Şekil 2.10. Sultanbeyli'de Bulunan Suriyeli İşletmeler, 2018
(Fotoğraf: Merve Güteryüz Çohadar)

Sultangazi ile İlgili Tespitler

Sultangazi'de, merdiven altı tekstil, ayakkabıcılık ve küçük sanayi sitelerinde, çok sayıda Suriyeli göçmen çalışmaktadır. İlçedeki iş olanakları, konutların ulaşılabilir olması gibi durumlar, Suriyeli göçmenlerin, Sultangazi'yi tercih etmelerine neden olmaktadır (Sultangazi İlçe Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı). Sultangazi ilçe

sınırlarında yaşayan Suriyeli göçmenlerin, Zübeyde Hanım ve İsmetpaşa Mahallelerinde kümelenmeler yarattığı tespit edilmiştir. İlçenin, Zübeyde Hanım ve İsmet Paşa mahallelerinde “görünmez (invisible)–izole alanların” olduğu ifade edilmektedir. Saha gözlemleri sonucunda, Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı ve çalıştığı bölgelerde, “Arapça konuşulması, giyim farklılığı, günlük yaşam ve alışkanlıklarını ve kültürlerini yaşadıkları mahallelere yansımaları gözle görünmeyen yalıtılmış alanların” oluşmasına neden olduğu tespit edilmiştir (İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu, 2019). Bu bağlamda, Sultangazi ilçesinin göç bağlamında raporda incelenen diğer iki ilçeden (Fatih ve Sultanbeyli) farklı bir değişim süreci yaşadığı anlaşılmaktadır.

Fatih ile İlgili Tespitler

Fatih ilçesinde, Suriyeli göçmenlerin en çok Akşemsettin Mahallesi’ndeki konut alanlarında kümелendiğı tespit edilmiştir. Hatta bu mahallede yaşayan Suriyeli göçmenlerin nüfusu ile Türk nüfusun sayısının yakın olduğu belirtilmiştir (İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu, 2019). Fatih ilçesindeki Suriyeli göçmenlerin sayısındaki fazlalık, kent mekanında görünürlüklerini de arttırmaktadır. Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu kümelenmelerin ve işletmelerin, Akşemsettin, Aksaray, Ali Kuşçu ve Molla Gürani Mahallelerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Raporda, Suriyelilerin en çok yoğunlaştığı mahallenin, Akşemsettin Mahallesi olması nedeniyle mahallede bulunan Akşemsettin Caddesi’nin de Suriye Caddesi” olarak anıldığından bahsedilmiştir. Cadde boyunca 70 küçük işletmenin, 65’inin Suriyeli göçmenlere ait olduğu tespit edilmiştir (İstanbul’da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu, 2019). İlçedeki diğer mahallelere oranla, Akşemsettin Caddesi’ndeki Suriyeliler konut ve işletme bazında yoğunlaşmıştır. Fatih’teki çoğu caddede, Arapça tabelaların kullanıldığı, Suriyeli işletmelerin tasarımında, Suriye/Ortadoğu kültürel (etnik) kimliğine ait öğelerin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 2.11). Tezin sonraki bölümlerinde, çalışmanın araştırma alanı olarak belirlenen, Fatih ilçesi, Akşemsettin Caddesi üzerinde oluşan sosyo-mekansal dönüşümler, Suriyeli göçü bağlamında daha ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

Şekil 2.11. Fatih İlçesindeki Sokaklar, 2018
(Fotoğraf: Merve Güleriyüz Çohadar).

İstanbul’da göç sonrası yaşanan değişimlerin, kentte bazı sorunların yaşanmasına neden olduğu bilinmektedir. Basında göç ve kentlerde yarattığı sorunlar üzerine çokça haber yapıldığı görülmektedir. Kent planlaması bağlamında bakıldığında, kentlerde göç sonrası yaşanan demografik yapıdaki değişimler, bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Dünyada başka coğrafyalarda bulunan ülkelerde de göçler, benzer şekilde birçok değişime ve soruna neden olmaktadır. Kitlemel göçler sonucu göçmenlerin geldikleri yeni kentlerde, kente ve kent hayatına uyumda zorlanma, suç oranlarında artış, sağlık ile ilgili sorunlar, psikolojik sorunlar, eğitime ulaşamama gibi toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunlara ek olarak göç, kentsel kümelenme, ayrışma, çarpık kentleşme gibi mekansal sonuçlara neden olmaktadır (Apak, 2014; Çoban İçağasıoğlu, 2011; Çınar Kart ve Aktaş, 2020). Yurtiçi ve yurtdışı menşeli pek çok araştırmada, göçmenlerin sosyal uyumu sorunundan bahsedilmekte, kentsel bütünleşme ile ilgili önerilerde bulunmaktadır. Son yıllarda büyük kentlerde yaşanan göçmen yoğunluğu ve göçün ürettiği sorunların, kente dair sorunlarla birleştiği, bu sorunların çözümü için yerel yönetimlerin, yeni kentsel politikalar ürettikleri bilinmektedir.

Göçmenler yerleşmek için genellikle kentsel alanları seçmektedir. Kentlere yerleşen yeni göçmenler, sosyo-kültürel ve mekansal bağlamda kentin dönüşmesine neden olmaktadır. Yenigül, göçün sonuçlarını şu şekilde sıralamaktadır:

Kitlemel göçler,

- Kentin fiziki-sosyokültürel açıdan köyleşmesine,

- Suç oranlarının ve suç işleme eğilimlerinin artmasına,
- Belediye hizmetleriyle ilgili sorunlarda artış yaşanmasına,
- Mevcutta yetersiz olan sağlık hizmetlerinin aksamasına ve
- Kentin kimliğinin yitirilmesine neden olmaktadır (Yenigül, 2005).

Sonuç olarak, göçmenlerin belirli bölgelerde hemşerilik ilişki ağları aracılığıyla kümelenmesi, kentsel ayrışmalara neden olmakta, bu ayrışma pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu tez çalışmasının kapsamı, tüm bu sorunların farkındalığı ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak, Fatih'te geliştiği düşünülen etnik anklavın sorun yaratma potansiyelleri değil, çoğunlukla anklavın görünmeyen tarafları, kente kattığı değer ve değer katma, çeşitlilik kazandırma potansiyelleri üzerinde durulacaktır.

2.3. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde, uluslararası göç kavramına ilişkin bilgiler derlenmiştir. Göç eden kişilerin tanımlanmasında kullanılan kavramlar ve bunların hukuki özellikleri incelenmiş, tez boyunca Suriye'den Türkiye'ye göç eden kişilerle ilgili tanımlar ~~konusu~~ araştırılmıştır.

Türkiye ve İstanbul özelinde bir dış göç hareketi olan Suriye göçü üzerine bilgiler aktarılmış, bu sayede uluslararası göç bağlamında oluşan demografik değişimlere ve bu değişimlerin kentlerde neden olduğu sosyo-mekansal dönüşümlere dair bir açılım yapılmaya çalışılmıştır.

İstanbul'da göç sonrası somut değişimin yaşandığı bölgeler arasında Sultangazi, Sultanbeyli ve Fatih bölgelerinin yazılı basında sıklıkla ele alındığı görülmüştür. TEPAV'ın kapsamlı çalışmasından ve yazılı basında çıkan haberlerden yola çıkarak elde edilen bilgiler ışığında ve yazarın İstanbul'da yaşanan dönüşümler üzerine yapılan gözlemler, araştırmalar sonucunda, tezin amacına uygun olan ve çalışmanın pilot bölgesi olarak tercih edilen Fatih ilçesi seçilmiştir.

Bu tez çalışması, pilot bölge olarak seçilen Fatih ilçesinde bulunan Akşemsettin Caddesi'nde Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu bir etnik anklavın geliştiğini savunmaktadır. Bu savı araştırabilmek adına, etnik anklavların nasıl üretildiğine ve

göçmenler tarafından nasıl anlamlandırıldığına dair düşünmek gerektiği söylenebilir. Bu nedenle bir sonraki bölümde, etnik anklavlar üzerine yapılan literatür okumalarından hareketle, anklavların üretilme şekilleri, göçmenlerin ve diğer kentlilerin anklavları algılama, anlamlandırma ve tanımlama eğilimleri ele alınmıştır.

3. ETNİK ANKLAVLARI ANLAMAK

Mekan ve sosyal yaşam (insan, topluluklar) arasındaki ilişki arkeoloji, mimarlık, kent bilimleri, sosyoloji alanlarında yapılan araştırmalarda ele alınan önemli bir konu olmuştur. Bu çalışmalar arasında, mekan/çevre/davranış teorisine katkıları nedeniyle bahsedilmesi gereken önemli çalışmalardan biri, Rapoport'un 'sözsüz iletişim' yaklaşımıdır. Rapoport (1990), yerleşik bir alanda yaptığı çalışmalar sonucunda 'somutlaşan sosyal anlamlar' çıkarmaya çalışmıştır.

Sözsüz iletişim yaklaşımı, kentsel alanların görsel, kokusal ve akustik özelliklerinin varlığı, o alandaki davranışlar hakkında ipuçları sağlayarak çeşitli gizli mesajlar ilettiğini savunmaktadır. Rapoport'a göre, inşa edilen yapıların şekli, boyutu, ölçeği, rengi ve malzemeleri gibi görsel ipuçları, yapının sembolik işlevlerinin ve mekansal ilişkilerinin anlaşılmasını sağlamaktadır (Rapoport, 1990). Örneğin, özel öneme sahip bir inşa edilmiş yapı (kamusal bir ritüel alanı, bir anıt, seçkin bir bina), çevresindeki diğer yapılara oranla daha büyük boyutu, merkezi, açık veya belirgin konumu ve belirgin mimari özellikleri nedeniyle mimari anlamda kolayca farklılaşabilir. Bu binada(yapıda) kullanılan inşaat malzemeleri, dekoratif öğeler, ayırt edici mimari formlar ve mobilyalar, sosyal aktörler tarafından okunabilir, yorumlanabilir ve belirli alan kullanımları ve farklı sosyal davranış kalıplarıyla ilişkilendirilebilir (Paliou ve diğerleri, 2014).

İnsan-mekan ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, insan ile mekanın çeşitli yönleri (sosyal-ekonomik-fiziksel boyutları) arasındaki karşılıklı etkileşimi konu edinmektedir (Seamon 2000, 2018). Mekansal ilişkilerin/davranışların belirlenmesinde, mekanın rolü olduğu gibi o mekanı üreten veya kullananların sosyal/sosyo-kültürel özelliklerinin de önemli bir rolü vardır. Göregenli'nin belirttiği üzere, mekan, sosyo-psikoloji ve çevre psikolojisi kapsamında, insan ve toplum ilişkilerinin oluşturduğu etkileri barındırmaktadır (Göregenli, 2015). Mekan ve insan/topluluk arasındaki ilişki karşılıklı bir iletişimdir/etkileşimdir.

Kentsel mekanlarda, oluşan yeni biçimlerin şekillenmesinde (retilmesinde), mekanı kullanan toplulukların veya kişilerin yapılı evre ile ilişkileri, mekanı algılama, anlamlandırma şekilleri, davranışları (aktiviteleri) nemli rolü vardır (Erdönmez, 2014). Bu bağlamda yapılı çevrenin yeniden şekillenmesinde rol oynayan  aktör bu bölümde ele alınacaktır. Bu bölüm, ‘mekanın üretimini’, ‘mekanın anlamlandırılması’ ve ‘mekanın algılanması’ süreçlerini anlatmak için yola çıkmıştır ve dört ana kısımdan oluşmaktadır. Bölüm boyunca ilgili başlıkların altında bu tez çalışmasının, anklavlar özelinde bu süreçleri ele alma ve yorumlama süreçlerine dair kilit yaklaşımları anlatılmıştır.

Bu bölümde, ana amacı ‘etnik anklavları anlamak’ olan bu tez çalışmasının düşünsel alt yapısını oluşturmak ve etnik anklavların üretilmesinden, anlamlandırılmasına, algılanmasına, anlaşılmasına dek süren süreçler üzerine bir anlayış geliştirmek amaçlanmıştır. Bölümün ilk kısmında, mekan üretiminin anklavlarda nasıl gerçekleştiğine dair bir açılım yapmak amaçlanmıştır. Mekanın tasarlanan, algılanan ve yaşanan boyutlarının, anklavlardaki varlığının nasıl incelenebileceği üzerine düşünülmüştür.

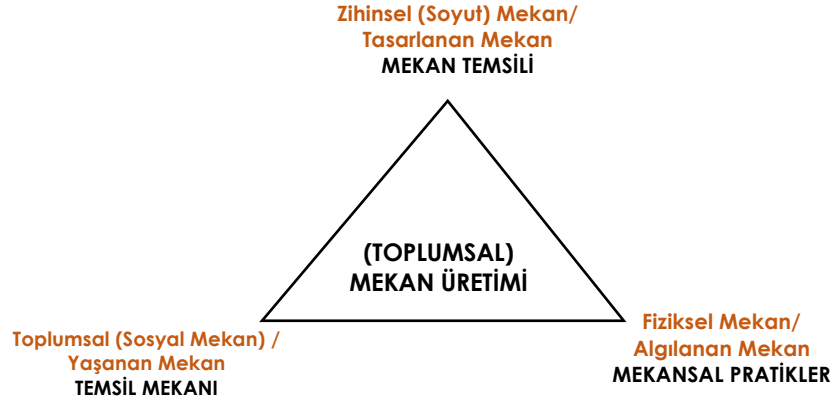
İkinci kısımda, göçmenin anklavı üretirken kullandığı ‘anlamlandırma’ çabaları, literatürde ele alınan kavramsal kodlar aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. nc kısımda ise, göçmenin mekanı algılama sürecinde, mekanın atmosferinin etkinliğinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda, fiziksel mekanın nitelikleri ve sosyal yaşamın mekanlaşma potansiyellerinin, anklavın algılanmasındaki etkileri üzerinde durulmuştur.

Bölümün değerlendirme kısmında ise bölümün ilk üç kısmında anlatılanlardan ve yapılan çıkarımlardan elde edilen kavramsal haritalar, bir araya getirilmiş ve kavramsal ağ haritasına dönüştürülmüştür. Bu harita üzerinden, göçmenin anklavı üretmesini/algılamasını/anlamlandırmasını anlatan/çözümleyen kavramsal kodların ilişkileri/bağlantıları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

3.1. Etnik Anklavın Üretilme Süreci

Mekan ve insan etkileşimi bağlamında mekanın tanımlanması ve çelişkilerinin ortaya çıkarılması, mekan üretiminin anlaşılması gibi konularda ortaya koyduğu düşünceler nedeniyle Lefebvre'nin çalışmalarına bilimsel alanda sıkça atıfta bulunulduğu görülmektedir. Lefebvre, somut ve soyut emeğin mekandaki etkisini incelemiş, gündelik hayat bağlamında mekanın üretimi ve dönüşümü üzerine düşünceler geliştirmiştir. Ona göre, mekan farklı sosyalliklerde farklı biçimler almaktadır. Mekan, ekonomi, siyaset ve toplumsal yapı ile ilişkili olarak hem üretim hem de tüketim faaliyetlerini kapsayan çelişkilere sahiptir. Mekan toplumsal ilişkilerin kolektif bir yansıması olurken, mekan da toplumsal yapıya müdahale etmektedir (Lefebvre, 2014). Bu müdahale halinin bir diyalektik oluşturduğu söylenebilir. Mekan toplumları ve insanları değiştirir, mekanı da toplumlar/insanlar dönüştürür ve değiştirebilir.

Lefebvre, kent anlayışını, toplumun tamamen kentleşmesi ve bir kent devriminin ortaya çıkması varsayımından yola çıkarak oluşturmuş, bu süreçte kentin çok "boyutluluğunu" fark etmiştir. Ona göre, kent aynı anda bir pratik, bir strateji ve yazılı bir metindir. Çalışmalarında, bu kategorilerin birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu ve kentin ya da kentsel olanın nasıl üretildiği sorularını cevaplamayı amaçlamıştır (Schmind, 2022). Bu bağlamda, "Sosyal (toplumsal) mekan, sosyal (toplumsal) bir üründür", hipotezini geliştirmiştir. Devamında ise, 'mekan nasıl üretilir?' sorusunun cevaplarını aramaya başlamıştır (Lefebvre, 2014). Lefebvre bu sorunun cevabını toplumsal, mekansal, gündelik pratiklerin birbiriyle bağlantısından yola çıktığı mekan üretimi sürecinide, mekanın farklı boyutlarda deneyimlendiğini savunduğu 'mekanın trialektiği' yaklaşımını oluşturmuştur (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Lefebvre’e ait Mekanın Trialektiği (Üçlemesi)
(Grafik, yazar Merve Gülerüz Çohadar tarafından düzenlenmiştir.)

Lefebvre’nin mekanın deneyimlenmesindeki boyutları belirlediği üç kavramın tanımları şu şekilde özetlenebilir:

Tasarlanan mekan, Mekanın bir temsilini/tasarlanmış bir mekanı yaratan bilgilerin üretimidir (Schmind, 2022). Bilim adamlarının, planlamacıların, şehircilerin, ‘teknokratların’ ve toplum mühendislerinin mekanıdır. Bu bağlamda, ‘bilgilere, işaretlere, kodlara, ‘cephesel’ ilişkilere bağlıdır. Bu nedenle “sözel, dolayısıyla entelektüel olarak oluşturulmuş bir göstergeler sistemine yönelme eğilimi” göstermektedir. Mekan temsilleri bir başka deyişle, tasarlanan mekan, kurulu düzen, hakim ideoloji ve hakim ekonomik düzen bağlamında düzenlenmiş, tasarlanmış ve uygulanmış/üretilmiş mekanlardır (Ghulyan, 2021).

Algılanan mekanlar kavramı, mekansal bir pratik/meکانın algılanabilir yönünü üreten malzemelerin (biçimlerin) üretimini belirtmektedir (Schmind, 2022). Bir toplumun mekanını oluşturan, kapsayan pratiklerin mekanıdır. Bu mekanlarda, gündelik gerçeklik, kentsel gerçeklik (yollar, ağlar, rotalar) ve mekanı kullanan insanları(öznenin) gündelik yaşam pratikleri, algılanan mekanlarda birbiriyle bütünleşmekte ve somutlaşmaktadır (Lefebvre, 1991). Schmind’e göre algılanan mekan kavramındaki ‘algı’ sözcüğü yanıltıcı olabilmektedir. Ona göre, Lefebvre’nin

kuramında, algılanan mekan, sadece bilişsel süreçlere bir başka deyişle, fiziksel duyularla alınan uyarıların zihinsel olarak yorumlanmasına atıfta bulunmamaktadır. Onun yerine, Lefebvre, insan vücudunun duyuşsal bilgileri nasıl aldığını açıklamak için bu terimi tamamen ‘maddi anlam’da kullanmaktadır. Algılanan mekan, insanın beş duyu organı olan görme, duyma, koklama, tatma ve dokunma ile algılayabildiği mekanın maddi yönüdür. Mekansal pratikler bu nedenle “sosyal pratiğin maddi yönü” olarak anlaşılabilir (Schmind, 2022).

Lefebvre, bir oda, bir sokak köşesinden, bir meydanda, bir pazar, bir kültür veya alışveriş merkezi, bir kamusal alan ve benzerlerinden bahsedildiğinde herkesin ne demek istediğini bildiğini varsaymaktadır. Günlük dilde kullanılan bu sözcükler, belirli mekanları birbirinden ayırmaktadır ve genel olarak ‘toplumsal bir mekanı’ tanımlamaktadır. Bu mekanın kullanımına ve dolayısıyla onu ifade eden bir mekansal pratiğe karşılık gelmektedir. Mekansal pratik (algılanan mekan), ilk olarak maddi mekanla ilgilidir, binalar, yapılar, çevre, iş yerleri, kamusal mekanlar, boş vakitlerin geçirildiği alanları birbirine bağlayan yol ve ağlar (network) kapsamaktadır. Bu yol ve ağlar, ampirik olarak incelenebilir. Mekansal pratik (algılanan mekan), zihinsel bir başka deyişle, tasarlanan mekanla sıkı bir ilişki içindedir (Lefebvre, 1991). Ancak sadece, bir mekanı algılamanın yolu, fiziksel mekandan değil, sosyal pratiklerden ortaya çıkan ‘yaşanan mekanın’ deneyimlenmesinde/algılanmasından da geçmektedir. Bu bağlamda, Lefebvre’nin mekansal boyutları, birbiriyle sıkı, iç içe geçmiş bir ilişki içindedir.

Yaşanan mekanlar, ‘gündelik hayatın (yaşamın)’ mekanlarıdır. Mekanla ilgili sembolik ve kolektif farklılıkları içermektedir. Yaşanan mekan, algılanan ve tasarlanan mekanın içine girmeye çalışan ve onları dönüştüren deneysel bir alandır. Duyguların yeridir. Korku, umut, güven, arzu, umut, hayallerin yeri olarak görülebilir. Fiziksel mekanda, imgeler ve semboller aracılığıyla, yaşanan mekanlar üretilmektedir. Tasarlanan mekanlar, geometrik biçimler, hesaplamalar ile tarif edilmektedir. Yaşanan mekan ise günlük pratiklerin (eylemlerin) görünür somut alanı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, yaşanan mekan öznenin bir başka deyişle, mekanı ‘kullanıcıların’ mekanıdır (Lefebvre, 1991).

Kent mekanı, toplumsal ilişkilerin, gündelik yaşam pratiklerinin ve ekonomik, politik ilişkilerin, fiziksel mekanda etkileşimlerinin görüldüğü yerlerdir. Kentler, fiziksel mekanlardan oluşan ve toplumsal ilişkilerin bu mekanlarda üretildiği oluşumlardır. Lefebvre, mekanın toplumsal ilişkiler aracılığıyla üretildiği düşüncesini savunmaktadır. Ona göre, mekan hem soyut bir kavram hem de somut bir kavramdır. Mekan, algılanan ve yorumlanan ilişkiler ile üretilmektedir. Fiziksel mekan, farklı boyutlarla deneyimlenen sosyal bir alandır. Bu bağlamda, kentlerde oluşan, Kentsel kümelenme/ayrışma biçimi olan etnik anklavların hem fiziksel mekan hem de sosyal yönleri olan ‘toplumsal mekan’ lar oldukları söylenebilir.

Bu tez kapsamında, tüm çabanın etnik anklavlardaki ‘anlamli yer’e, ‘gündelik hayatın mekanı’na bir başka deyişle, ‘yaşanan mekan’a ulaşmak olduğu söylenebilir. Mekanın (anklavın) göçmenler için niteliklerini ortaya çıkarmak ve anklavların yaşanan mekanın anlam boyutuna ulaşabilmek için:

1. Anklavlarda bulunan tasarlanan ve algılanan mekan boyutlarını kavramak ve çözümlemek,
2. Anklavlarda yaşayan veya kullanan göçmenlerin ve kentlilerin kim olduklarını incelemek ve tikel kimliklerini belirlemeye çalışmak;
3. Göçmenler ve kentliler için anklavın (mekanın) ne anlama geldiğini ortaya çıkarmak;
4. Anklavı kullanan kişilerin alanla kurdukları sembolik ilişkiler, bu alanla ilgili hafızalarında canlananlar, anklavın onlara kurduğu hayaller/hissettirdikleri gibi alanla ilgili öznel/toplumsal duygularının (yer duygularının) değerlendirilmesi gerektiği belirtilebilir.

Yaşanan mekan, mekanın hem fiziksel/maddi yönlerini oluşturan/üreten süreçlerden, hem davranışsal süreçlerden/gündelik pratiklerden/taktiklerden ve bilişsel süreçlerden oluşmaktadır. Bu nedenle, toplumsal (yaşanan) mekan, mekanın ‘tasarlanan ve algılanan’ boyutlarıyla ayrılmaz bir şekilde ilişkidir. Bu bağlamda, aşağıda bir anklavdaki tasarlanan ve algılanan mekan boyutlarının anlaşılması/kavranması adına bazı önerilerde bulunulmuştur.

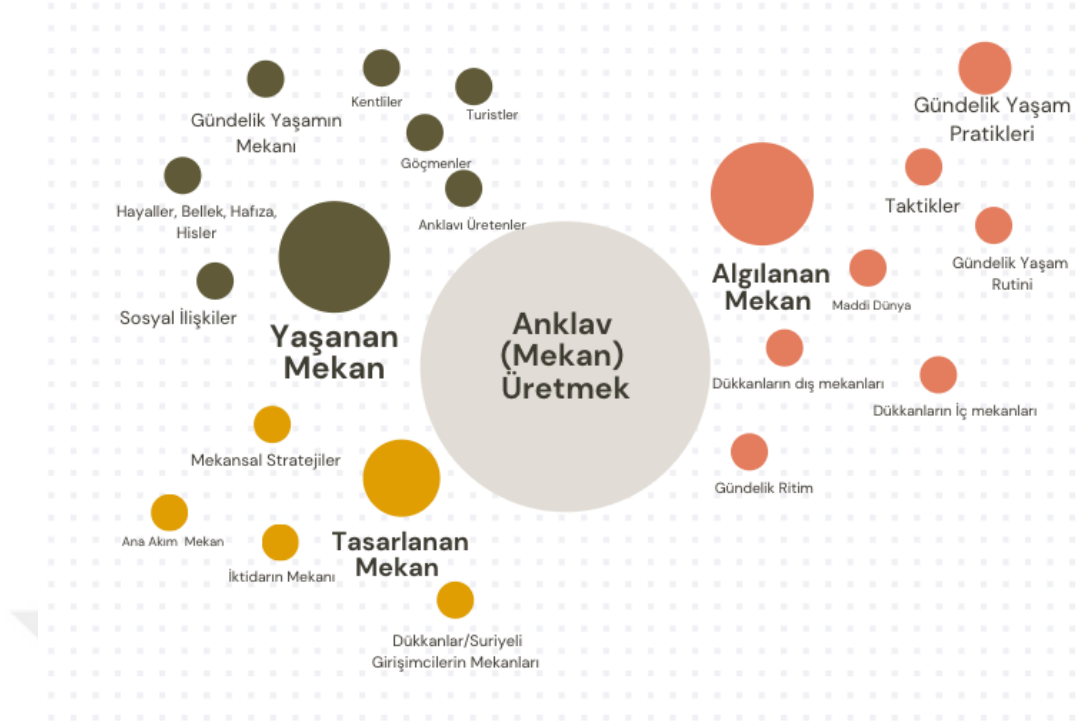
Bir anklavda, **mekan temsillerini bir başka deyişle, tasarlanan mekan boyutunu kavramak için,**

- a) göçmen/işletmecilerin mekanları olarak etnik dükkanları incelemek bunların arkasındaki tasarı ve zihinsel (bilişsel) süreçleri ortaya koymak;
- b) etnik işletmelerin incelenmesine ek olarak yerel yönetimin oluşturduğu stratejileri, plan ve projeler ile alana yaptığı müdahaleleri incelemek gerektiği belirtilebilir.

Bir anklavda, **mekansal pratikleri bir başka deyişle, algılanan mekan boyutunu kavramak için,**

- a) anklavda yaşayan veya kullanan göçmenlerin günlük rutinlerini (ritimlerini) anlamak bu sayede, gündelik yaşam pratiklerini ve taktikleri ortaya çıkarmak;
- b) anklavda bulunan binaların, işletmelerin dış/ iç mekanlarına ait fiziksel göstergeleri belirlemek ve
- c) anklav boyunca oluşan özgün/farklı mekansal atmosferin, insanların beş duyusuna hitap eden (koku alma, işitme, görme, tat alma, dokunma) duyularına hitap eden her türlü göstergenin incelenmesi gerektiği söylenebilir.

Bu öneriler kapsamında, tezin alan çalışması bölümünde ele alınan alanın (anklavin) niteliklerini belirlemek ve yaşanan mekansal boyutu anlamak için bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda, etnik anklavlardaki mekansal üretim pratiklerinin anlaşılması adına, etnik anklavlarda bulunan/üretilen tasarlanan mekan, algılanan/fiziksel mekan ve yaşanan/toplumsal mekanlarına ait kavramsal kodların işlendiği bir kavram haritası oluşturulmuştur (Şekil 3.2) Oluşturulan bu kavramsal harita, bir etnik anklavda ‘yaşanan, algılanan ve tasarlanan’ mekanı keşfedebilmek için anklavin nasıl çözümlenebileceğine dair bir bilgi verebilir. Haritadaki kavramsal kodlar ve bu bölüm boyunca aktarılan düşünsel altyapı, tezin alan çalışması bölümünde elde edilen bulguların değerlendirilme kısımlarında da sıkça kullanılmıştır.

Şekil 3 2. ‘Göçmen Anklavı Nasıl Üretir?’ Bölümüne Ait Kavramsal Kodlar

(Grafik, yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur)

3.2. Etnik Anklavı Anlamlandırma Süreci

Çevreyi anlamak, algılamak, yorumlamak için üç süreçten bahseden Lang, bir çevrenin öncelikle yapısal/biçimlerinin algılandığını, sonra hatırlama sürecinin başladığını ve en son anlamlandırma sürecinin gerçekleştiğini belirtmektedir. Anlamlandırma sonucunda ise çevre kullanıcı tarafından ya reddedilir ya da kabul edilmektedir. Reddetme ve kabul etme durumunda kültürel değerler, sosyal yaşantıya ait gelenekler önemli rol oynamaktadır (Lang, 1987). Kişilerin kültürel değerlerini veya sosyal normlarını içeren/koruyan çevreler, insanlar tarafından benimsenmektedir. İnsanların bu tip mekanları tarif etmek için kullandığı ‘ev’de gibi hissetme’ söylemi, mekanı anlamlandırma sürecinin sonucu olarak görülebilir.

İnsanların, mekanlarla (yapılı çevreyle) farklı etkileşim/iletişim/konuşma biçimleri vardır. Altman ve Low, insan ve yerler/mezan/çevre arasındaki etkileşimin üç boyutlu olduğunu belirtmektedir. Bu üç boyut şunlardır: bilişsel (cognitive), davranışsal

(behavioral) ve duygusal (emotional). Etkileşimin, bilişsel yönü, mekansal algıyla ilişkilidir. Davranışsal yönü, insanların çevredeki/mekandaki etkinlikleri ve mekanın işlevleri ile ilgidir. Duygusal yönü ise, insanların mekanla kurduğu duygusal ilişkiye, yer bağlılığına (place attachment) işaret etmektedir (Altman ve Low, 1992). Hashemnezhad ve diğerleri, Altman ve Low'un üç boyutlu yaklaşımını bir tablo aracılığıyla ele almıştır. Bu tabloya göre, bilişsel etkileşimin, yerlerin biçimsel/fiziksel özellikleri ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Davranışsal etkileşim, işlevsel yönler ve insanların çevre/mekan üzerindeki faaliyetlerin algılanmasına katkı sağlamaktadır. Duygusal etkileşim ise, mekanın/çevrenin anlamının belirlenmesine yol açan durumları içermektedir (Tablo 3.1).

	İlişki Şekli	İlişkinin Detayları	Yer Bileşenleri
Yer ve İnsan Etkileşimi	Bilişsel	Mekanın geometrisinin ve düzenlemesinin genel olarak algılanması	Biçim/Form
	Davranışsal	İhtiyaçların giderilmesi için mekanın/yerin işlevinin algılanması	Fonksiyon/İşlev
	Duyusal	Yere karşı duyulan tatmin ve bağlılık (aidiyet) duygularının algılanması	Anlam

Tablo 3.1. İnsan ve Mekan (Çevre) Etkileşimine Farklı Bakış Açıları ve Yer Bileşenleri ile Bağlantısı

(Hashemnezhad ve diğerleri, 2013) (Yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından Türkçeleştirilmiştir.)

İnsan tarafından mekanın yer'e dönüştürülmesi ve mekana bir anlam yüklenmesi, mekan ve insan etkileşimin yansımalarından biridir. Mekanın yer'e dönüşmesi olgusu, mimarlık, kent üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda, mekan ve yer kavramlarının tanımlamaları ve farkları üzerine fikirler üretilmektedir. Fenomonolojik tanımlamalarda yer, bireylerin deneyimlerini, eylemlerini

okumalarında, mekanı anlamlandırmanın pek çok yolu olduğu görülmüştür. Ancak, bu tezin kavramsal çerçevesi ve göç ile ilişkisi nedeniyle, mekanın anlamlandırması, ‘kendileme’ /egemenlik alanı oluşturma’ ve gündelik yaşam pratikleri/taktikleri kavramları üzerinden açıklanmıştır.

‘Mekan üretimi süreci’ ile ‘mekanı anlamlandırma’ arasında bağlantısal bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, etnik anklavlardaki (mekandaki) sembolik toplumsal ilişkiler ile mekanın (anklavin) fiziksel/biçimsel öğelerinin oluşumunda, göçmenlerin kendileme/egemenlik oluşturma, gündelik yaşam pratikleri/taktikleri arasında da bir bağlantı olduğu öngörülebilir.

Literatürde, mekan’ın yere dönüşmesine katkı sağlayan bireylerin mekan/yer ile kurdukları ilişkileri tanımlamak için yer duygusu (sense of place) kavramı sıklıkla kullanılmaktadır. Kentlerdeki bazı bölgelerin belli ekonomik, sosyal, kültürel özellikler paylaşan gruplar tarafından işgal edildiği ve dönüştürülerek yeniden üretildiği, bu bağlamda, Lefebvre’nin toplumsal bir üretim biçimi olarak gördüğü mekanların oluştuğu belirtilebilir. Bu toplumsal mekanlar, o mekanda yaşayan kişilerin kültürlerini ve kimliklerini yansıtmaktadır. Lefebvre’e göre, bu durum sayesinde, mekanda yaşayan/üreten kişiler arasında bir aidiyet duygusu gelişmektedir (Lefebvre,1991). Mekanın üretilmesinde onun anlamlı bir yer’e dönüştürülmesi aşamasında, yer duygusu yaratılması önemlidir. Bir mekanda, yer duygusu kendileme pratikleri/eylemleri sayesinde oluşturulabilir.

Yer duygusu kavramı, bazı çalışmalarda ‘yer bağlantısı, yer anlamı, yer kimliği, yer bağımlılığı, aidiyet duygusu ve topluluk hissi’ gibi kavramlarla ele alınmakta, bazen ise bu kavramlar yer duygusu yerine kullanılmaktadır (Hay 1998; Low ve Altman 1992; Proshansky 1978). Bu kavramların hepsinin, yerin anlamı, yerin sosyal yönü ve anlamlandırılması ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Yer duygusu üzerine pek çok tanımlama yapılmıştır. Shamaï’e göre, yer duygusu, bireyin veya bir topluluğun mekandan/yerden veya belirli bir alandan bilinçli veya bilinçsiz olarak algıladığı anlamların, sembollerin ve niteliğin bir karışımıdır (Shamaï, 1991). Hummon’a göre, yer duygusu, bireylerin çevrelerine ilişkin öznel(sübjektif) algıları ve bu ortamlar hakkındaki az çok bilinçli duyguları olarak tanımlanabilir

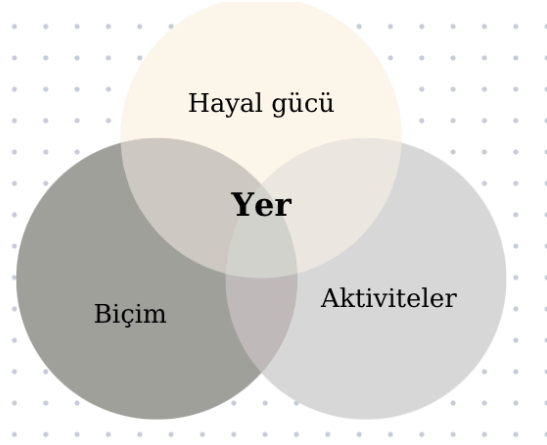
(Hummon,1992). Yer duygusu bireyin belirli bir mekandaki özel deneyiminin (uyarılmış, heyecanlı, neşeli, coşkulu, vb.) tarif edilmesi için kullanılmaktadır. Yer duygusu, bazı mekanlara ‘özel bir his’ veya karakter kazandıran “yerin ruhunu” (the spirit of place) algılamayı sağlamaktadır (Steele, 1981)

Göçmenlerin yeni geldikleri kentle ilişkileri, bütünleşmesi kapsamında yapılan çoğu çalışmada, aidiyet ve yer’e bağlılık kavramlarına odaklanıldığı görülmektedir. Yere bağlılık ve aidiyet, “bireyler ve onların anlamlı çevreleri arasında oluşan bağ” olarak tanımlanmıştır (Scannell & Gifford, 2010). Yer duygusuna ait faktörlerin anlaşılması/belirlenmesi adına bazı modeller oluşturulmuştur (Canter, 1977; Punter, 1991; Falahat, 2006). Bu modeller aşağıda Türkçeleştirilerek sunulmuştur (Şekil 3.4) (Şekil 3.5) (Şekil 3.6).

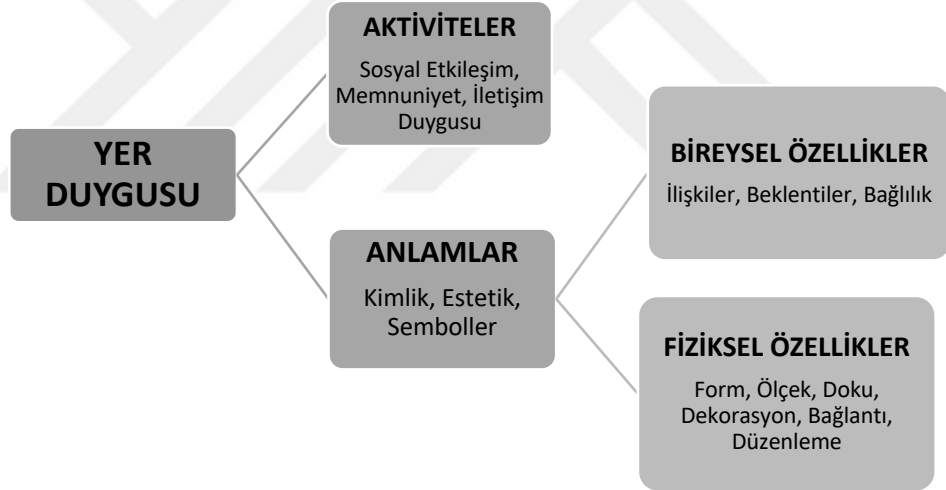
Şekil 3 4. Yer Modeli

(Canter, 1977; Yazar Merve Güleryüz Çohadar tarafından Türkçeleştirilmiş ve düzenlenmiştir.)

Şekil 3 5. Yer Dalgusu Modeli

(Punter, 1991; Yazar Merve Gülyüz Çohadar tarafından Türkçeleştirilmiş ve düzenlenmiştir.)

Şekil 3 6. Yer Dalgusu'nun Oluşması için Önemli Bileşenler

(Falihat, 2006; yazar Merve Gülyüz Çohadar, Türkçeye çevirmiş ve düzenlemiştir.)

Modeller incelendiğinde, yer duygusuna katkı sağlayan faktörler her ne kadar farklı şekillerde ve terimlerle açıklanmaya çalışılsa da bir mekanda yer duygusu oluşumu mekanın biçimi, mekanda gerçekleşen aktiviteler ve anlamlar/hayal gücü aracılığı ile çok boyutlu olarak sağlandığı düşünülmektedir. Genel olarak, yer duygusunun, yer bağlılığının yer'e farklı ölçeklerde duygusal bağlar (aidiyet) kurulması ile ilgili olduğu ve zaman içinde oluştuğu/değiştiği konusunda bir fikir birliği olduğu görülmektedir.

Anklavlarda aidiyet hissi, göçmenler tarafından kendilerine ait izlerin ve nesnelerin kullanımıyla pekiştirilmektedir. Bireyin kendini mekana yansıtması, kendileme pratikleri olarak görülebilir. Göçmen işletmecelerin dükkanlarında iç ve dış mekan tasarımlarında kullandıkları dil, sembol, renkler, etnik kimliğe/kültüre atıfta bulunan fiziksel biçimler, göçmenin dükkanını 'kendilemesine' fırsat veren öğelerdir. Dükkanlardaki kendileme pratikleri, onu kullananların gündelik yaşam pratikleri ve taktikleriyle anlamlandırılmaktadır. Bu bağlamda, anklavlar göçmen tarafından 'kendilenmiş', göçmenin gündelik yaşam pratikleri/taktikleriyle 'anlamlandırılan' bir sürü etnik dükkanın yan yana sıralandığı alışveriş sokakları/caddeleri/bölgeleri olarak görülebilir.

Wark, yer duygusunu tanımak için yerin kimliğine, yerde gerçekleşen sosyal veya gündelik aktivitelere (bir tapınakta ibadet etme, bir pazarda alışveriş yapma, satış yapma, bir restoranda yemek yeme gibi), yerin geçmişine ait hafıza oluşturan izlerine bakmak gerektiğini düşünmektedir (Wark, 2007). Yer duygusu üzerine yapılmış çalışmalardan hareketle, bir anklavın anlamlarını ortaya çıkarmak için, anklavın biçimsel niteliklerine, göçmenlerin hayal gücüne ve anklavdaki 'aktiviteleri'ne odaklanmak gerektiği belirtilebilir. Bu bağlamda, aktivitelerin, göçmenlerin hayal gücünü ve anklavın biçimsel özelliklerini değiştiren/dönüştüren bir doğası vardır. Göçmenlerin anklavdaki kendileme/egemenlik alanı oluşturma pratikleri ve gündelik pratikleri/taktikleri, yer'e (anklav'a) anlam yüklemek için gerçekleştirdikleri 'aktiviteler' olarak görülebilir.

3.2.1. Kendileme Pratikleri ve Egemenlik Alanı Oluşturma

Lefebvre'e göre, 'mekanın kendilenmesi', bir grubun ihtiyaçlarını, beklentilerini karşılamak için doğal mekanı 'modifiye etmesi'dir. Lefebvre 'The Right of the City' (şehir Hakkı) kitabında, mekının kendilenmesinin bir temel hak olduğunu savunmaktadır. Ona göre, kentte yaşayan kişiler azınlık gruplar veya kentliler, kent etkinliklerine aktif katılım sağlamalı ve kentteki bazı mekanları/bölgeleri 'sahiplenmelidir' (Lefebvre, 2015).

Kendileme (İngilizce: Appropriation of space), insanın bir şeyleri kendi için yapması ve kendi yararına kullanması anlamına gelmektedir. Tarihi/antropolojik bakışta kendileme, mekanı işaretleme, adlandırma, tanımlama, sınıflandırma ve mekanı çeşitli sembol, sözcük, kural, örgütleme ve yasalarla uygun ya da uygun olmayan şekilde değiştirmeyi ifade etmektedir (Graumann, 2002). Kendileme süreçlerinin sonucunda, yer'in bir kimliğe kavuştuğu söylenebilir. Bu durum literatürde genellikle, 'yer kimliği' kavramıyla açıklanmaktadır

Kendine ait izlerin oluşturulmasıyla bir başka deyişle, mekının kendilenmesi/kendine mal edilmesi ile ortaya çıkan yer kimliği, bir 'egemenlik alanı' olarak adlandırılabilir. Egemenlik alanı kişilerce, başkalarına karşı 'sınır' oluşturma yöntemi olarak kullanılmaktadır ve bir yerin kişiselleştirmesini veya işaretlenmesini betimlemektedir (Lang, 1987). Bu işaretleme ve kişiselleştirme sayesinde, bir yerin bir kişiye veya gruba ait olduğu ilan edilmektedir. Egemenlik alanı, toplum, küçük gruplar ve kişiler olmak üzere üç şekilde retilenilmektedir (Edney, 1976). Toplumların veya küçük grupların oluşturduğu egemenlik alanları arasında ölçek farklılıkları bulunmaktadır.

Özetlemek gerekir ise, aidiyet duygusu, yere ve mekana bağlılık; yer, mekan, zaman, yaşantı, anılar, aktiviteler, sosyal ilişkiler, sosyal ihtiyaçlar, kimlik, simge ve semboller gibi bileşenler ve bütünde bireyin çevresine karşı geliştirdiği algıyla ilişkili olarak farklılaşmaktadır. Bu duygular, birey ve evre arasındaki dinamik ve karşılıklı ilişkinin, etkileşimin sonucu olarak gelişmektedir (Manzo, 2003). Bu bağlamda, etnik anklavlar, aynı kültürel/etnik kimliğe sahip bir grubun oluşturduğu egemenlik alanları olarak görülebilir. Bu egemenlik alanın sahiplenilmesi, kültürel kimlik bağlamında

kişiselleştirilmesi ile kendileme gerçekleşmekte, mekan, aidiyet ve kimlik birbirini diyalektik bir biçimde şekillendirmektedir.

Anklavların göçmenlerin yeni yer kurma pratiklerinin incelenmesi için ipuçları veren yerleşimlerdir. Kentlerde gelişen bir anklavı tanımlamak, anlamak, onu tarifleyecek niteliklerine ek olarak anklavda yaşayanların o alana duyduğu aidiyet ve yere bağlılık hisleri ve kendileme pratikleri üzerine yapılacak kapsamlı bir analiz ile mümkündür.

Kendileme pratikleri, gündelik yaşamda kendini farklı şekillerde göstermektedir. Göçmenler mekanı 'kendilediği'nde, mekana kendine ait izleri, göstergeleri/işaretleri yerleştirdiğinde, fiziksel mekanı biçimsel olarak dönüştürdüğü gibi sosyal yaşamı, gündelik yaşamdaki sosyal ilişkileri de dönüştürmektedir.

İşaretleme ve göstergeler yerleştirme aktivitelerinin, kendileme pratikleri bağlamında yorumlanması önemlidir. Kevin Lynch'e göre, mekanların farklılıklarını anlamlandırma süreci öncelikle, kişinin gördüğü mekandaki fiziksel/biçimsel öğeler bilincinde canlanmaktadır ve sonradan hafızasındaki duygusal imgelerle bütünleşmektedir, bu bu süreç sonunda eğer mekan insanın hafızasında duygusal anlamları ve imgeleriyle örtüşüyor ise, insan o mekana kendini daha yakın hissetmektedir (Lynch, 1960).

3.2.2. Gündelik Yaşam Pratikleri ve Taktikler

Lefebvre'e göre mekan ne sadece somut ve fiziksel ne de anlamlandırılmış soyut bir nesnedir. Mekan tüm boyutlarıyla, gerçek ve toplumsal olarak ele alınmalıdır. Cansız, sabit, değişken, akışkan veya durağandır. Bu özellikleri ile sürekli başka mekanlara dönüşmekte, başka/farklı mekanlarla birleşmekte veya ayrılmaktadır. Bu birleşme ve ayrılmalar, birbiri üzerine gelerek mekanda katmanlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal mekan, onu deneyimleyen, anlayan, algılayan özne(kişiler) tarafından yeniden döngüsel olarak üretilmektedir. Mekan, bir toplumsal üretim sürecidir, toplum mekanı üretmekte, mekan ise toplumu dönüştürmektedir. Bu toplumsal sürecin izini

sürmek için mekanı üreten ‘eyleme odaklanmak’ gerekmede, bahsedilen mekanda ‘üretim ve anlamlandırma’ sürecini anlamak gerekmektedir (Avar, 2009). Burada bahsedilen ‘eyleme odaklanma’ olgusu, mekan üretimindeki ‘mekansal pratiklerin gündelik yaşamdaki yansımalarına odaklanmak’ olarak görülebilir. Bu bağlamda, bir etnik anklavın, ‘mekansal üretimini ve anlamlandırılma süreçlerini’ anlamak/anlatmak için gündelik hayatın içindeki eylemlerin ve taktiklerin anlaşılması lazımdır.

Kentlerde, insanlar tarafından gündelik yaşamda, ‘neyin kanıksanmış olduğu’ incelemeye başlandığında, gündelik olan ‘basit’ olmaktan çok, karmaşık ve süreçsel bir olguya dönüşmektedir. Gündelik yaşam pratikleri, ayakkabı bağcığı bağlamak gibi basit görevlerden kapıları açmak, bir mağazada kıyafetlere göz atmak veya araba kullanmak, sıraya girmek gibi daha karmaşık görevlere kadar çok sayıda bilinçli ve bilinçsiz süreçten oluşmaktadır. Bu pratiklerin her biri, koordineli görünen, ancak çoğunluğu ‘bilinç eşiğine geçmeyen, bilinçsiz düşünce, duyular, izlenimler, bedensel konum ve hareket titreşimlerini’ içermektedir (Paterson, 2017).

Lefebvre, tasarlanan, yaşanan ve algılanan mekan kavramsallaştırmasında, gündelik yaşamın izlerinden sıklıkla bahsetmektedir. Ona göre, gündelik yaşam, sıradan insanın ‘işte, özel yaşamında, aile yaşamında ve boş zamanında’ yaptıklarıdır (Lefebvre, 2007). Lefebvre, gündelik hayatı anlamak için ‘toplumsal bir süreç’ olan mekan üretiminin üzerine araştırma yapılması gerektiğini savunmaktadır. Lefebvre’ in gündelik hayat ve gündelik hayatın ürettiği mekan üzerine yaptığı çalışmalarında, mekanı ve mekanın üç boyutunun (yaşanan, tasarlanan ve algılanan) bir süreç çizgisinde iç içe geçen kavramlar olduğunu belirtmektedir (Lefebvre, 1991). Tasarlanan, algılanan ve yaşanan mekanın süreçleri, mekan/yapılı çevre ile kenti kullanan insanların ‘gündelik yaşam’ pratikleri arasında karşılıklı bir ilişkinin/etkileşimin varlığından bahsedilebilir.

Toplulukların veya bireylerin gündelik yaşam pratikleri bir başka deyişle, gündelik gerçeklikteki ‘sıradan’ olanın incelenmesi, gerçeğin olağan halini ortaya çıkardığı gibi, gerçekliğin farklı, ‘sıra dışı’ yönlerini de ortaya çıkarma potansiyeli vardır. Bu bağlamda, Lefebvre, aslında gündelik yaşamın, ‘önemsiz’, ‘sıradan’ olmadığını savunmaktadır. Ona göre, gündelik yaşam, ‘tortu üründür’, gündelik olanın incelenmesi mekandaki ‘gizli zenginlikleri’ ortaya çıkarmaktadır (Lefebvre, 2016).

De Certeau, gündelik yaşamın, yaratıcılık potansiyellerine ve gücüne odaklanmıştır ‘gündelik yaşamı, insanın mekanda kendini ‘gerçekleştirmesi’, kendine dayatılanlara karşı bir reddediş sergilemesi için gerekli kaynakları bulabildiği alan olarak görmektedir (Paterson, 2017). Michel De Certeau, ‘The Practice of Everyday Life’ adlı kitabında, gündelik hayatı(yaşamı) ‘bir direniş ve sahiplenme’ alanı olarak tanımlamaktadır. De Certeau, mekanı kullananların günlük yaşamın pratiklerini, iktidar "sistemleri" karşısında ‘gezinen, sahiplenilen ve "kaçak" olan "tüketiciler" olan insanların faaliyetleri olarak yorumlamaktadır. Bu pratikleri ise, taktikler ve stratejiler kavramlarıyla açıklamaktadır (de Certeau, 2011). De Certeau, strateji kavramını, bir yerin mülkiyetine sahip olan yönetimin ve iktidarın uygulamalarını; ‘taktik’ kavramını ise uygun bir durumda oluşan eylemleri ile insanların, iktidarın mekanını/uygulamalarını bertaraf ettiği ‘sembolik’ faaliyetler/aktiviteleri tanımlamak için kullanmaktadır.

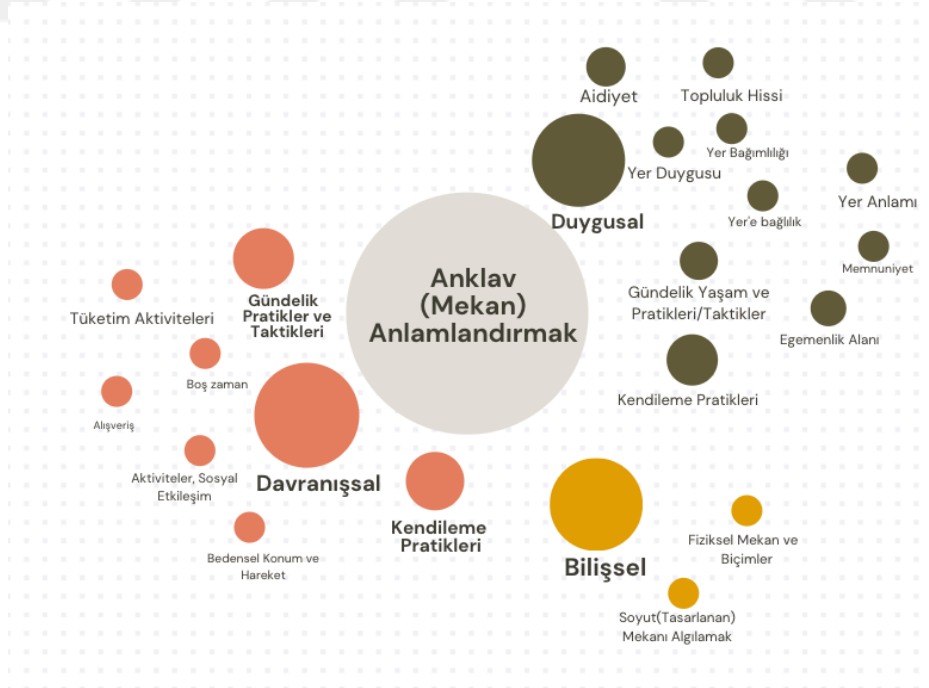
De Certeau’nun ‘strateji’ kavramının, Lefebvre’in tasarlanan (zihinsel) mekanlarına atıfta bulunduğu, ‘taktik’ kavramıyla ise, taktikler mekanı olarak yaşanan (toplumsal) mekanına dair bir kavramsallaştırma yaptığı söylenebilir (Hızlı Erkilic, 2019). Kentsel doku, orada bir anklav oluşmadan önce, bazı stratejilerle oluşturulmuş ve yönetilen bir mekan olarak ele alınabilir. Bu stratejik/tasarlanan(zihinsel) kentsel mekanı, göçmenlere ait bazı taktikler ve deneyim sonucunda yeniden üretilmektedir. Bu süreci anlamak için gündelik pratiklere/taktiklere odaklanmak büyük önem taşımaktadır.

Gündelik yaşamla günümüzün tüketim olgusunun iç içe geçtiği belirtilmelidir. Bu nedenle gündelik yaşamı/ gündelik olanı anlamak için kişilerin tüketim alışkanlıklarına ve tüketim faaliyetlerine de odaklanılması gerekmektedir. Lefebvre, modern toplumların tüketime yönlendirilmesini bürokratik nedenlere bağlamakta ve mekanların, daha çok tüketimi arttırmak amacıyla örgütlenmesinin, gündelik yaşamı dönüştürdüğünü belirtmektedir. Bu bağlamda, bir tüketim/alışveriş mekanı olarak etnik sokakların/caddelerin anlaşılmasında, gündelik yaşamda gerçekleşen günümüzün tüketim alışkanlıklarına ve aktivitelerine de odaklanmak gerekmektedir.

Paterson’a göre, gündelik yaşamın tüketimle ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre, gündelik yaşamda, etiketleri fark etmek, bakışları reklam ve tabelaların

üzerinden geçirmek, hafızaları/belleği canlandıran kokuları solumak gibi bilinçli ve bilinçsiz süreçler gerçekleşmektedir. Gündelik yaşamdaki eylem ve süreçleri anlamak için biraz geri çekilip, dışarıdan dikkat edilirse, bir sosyal grup içindeki kimlik, statü, özelemler, kültürel sermaye ve konumla ilgili karmaşık kişisel ve kolektif ilişkiler ortaya çıkarılabilir (Paterson, 2017). Bu bağlamda, gündelik yaşamın içinde göçmenlerin anklavı kullanırken gerçekleştirdikleri eylemlere, günlük rutinlere odaklanarak karmaşık ve değişken ilişkilerin izi sürülebilir.

Özet olarak, etnik anklavlar, ana akımın (bir başka deyişle, yerleşik toplumun) kent üzerindeki domine eden mekansallıkları arasında, göçmenin keşfettiği, dönüştürdüğü ve genellikle kendileme pratikleri ile kendilediği, yeni bir egemenlik alanı oluşturduğu yerler olarak görülebilir. Kent hakkı isteği, yeni gelinen kente aidiyet hissetme, egemenlik alanı oluşturma arzuları bağlamında göçmenin gündelik yaşam taktikleriyle, imgesel ve anlamsal olarak dönüşen bu yerler, yeni ilişki örüntüleri kurmaktadır. Bu ilişki örüntüleri fiziksel mekanda somutlaşmakta ve kent mekanının bir bölümünün imajını görsel ve görsel olmayan pek çok gösterge ve işaret ile anlamsal olarak tamamen değiştirmektedir (Şekil 3.7).

Şekil 3 7. ‘‘Göçmen Anklavı Nasıl Anlamlandırır?’’ Bölümüne Ait Kavramsal Kodlar

(Grafik, yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur.)

3.3. Etnik Anklavı Algılama Süreci

Aristoteles, mekanı, ‘sınırlandırılmış ve doldurulmuş bir boşluk olarak’ görmektedir. Sınırlandırılmış mekanın objektif ve sübjektif yönleri vardır. Bir başka deyişle, mekan hem ussal olarak (rasyonel) tanımlanırken ve hem de usdışı (irrasyonel), duygusal olarak farklı algılanabilir. Bazen de bazı mekansal nitelikler, çoğu insanı aynı veya benzer şekilde etkileyebilir (Meiss, 1991). Bu açıdan bakıldığında, kentsel mekan da bir sınırlandırılmış mekandır. Kentsel mekanların, biçimsel boyutları o alanlara, karakter kazandırmaktadır. Mekanın karakter kazanması ve mekanın farklılaşması, biçimsel öğeler, renk, doku gibi özellikler bağlamında sağlanmaktadır (Cullen, 1961). Kullanıcı tarafından mekanın karakterinin açıklanması, uzaklık, yakınlık, renk, doku, boyut, somut elemanlar ve bunlar gibi kavramlar aracılığıyla yapılabilir. Ancak algılama kısmında, gözlemciye göre mekanın algılanmasında ve anlaşılmasında farklılıklar meydana çıkmaktadır.

Mekanı algılama süreci, bir kamera sistemi gibi çalışmaktadır ancak, bu sitemden çok farklı bir süreci bünyesinde barındırmaktadır. Bir nesneyi, mekanı algılarken, insanda zihinsel (bilişsel) bir süreç başlatmakta ve hafızadan o nesne ile ilgili bilgiler çağırılmaktadır. Eğer insanın hafızasında nesne ile ilgili bilgiler yer almıyorsa, algının gerçekleşmesi güçleşmektedir (Bittermann ve Çiftçioğlu, 2008). Ittelson (1960), algıyı şu şekilde tanımlamaktadır: algı, göze ait verilerle, zihinde oluşan imgenin, bilinçli bir şekilde birleştirilmesi ve anlamlı bir hale gelmesidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde bir mekanın algılanması, yorumlanması, anlaşılması için özneye ve öznenin hafızasına ihtiyaç duymaktadır. Bu nedendendir ki, bazı mekanlar, bazı insanlar için daha çok şey ifade etmektedir. Nesneye/ mekana bakan öznenin, sosyo-kültürel altyapısı, geçmiş hafızası, ilgi alanları, kişilik özellikleri, yaşam tarzı, değişik mekansal/nesnel algılarını belirlemektedir. Kişiden kişiye değiştiği için ‘algılama’ ve ‘anlama’ eylemi, izafi(göreceli) bir eylem olarak ele alınabilir.

Mekan algısı üzerine genellikle ‘zihinsel temsil’ kavramı bağlamında yaklaşımlar üretilmiştir (Göregenli,2018). Werner ve Shindler (2014)’e göre fiziksel çevrenin

geometrik niteliklerinin, zihinsel temsilleri (mekansal algıyı) direkt etkilemektedir. Algısal ve görsel dünya, gözlemci tarafından deneyimlenir. Bu durum bir göz ve beyin sistemi ile yapılan bir insan doğasına ait bir aktivitedir. Hem fiziksel dünyanın hem de algısal dünyanın bir strüktürü vardır. Bu strüktürlerin ilişkisi geometriyle anlaşılabilir. Gözlemcinin algıladığı fiziksel mekan (physical space), genellikle öklidçi geometri ile açıklanmaktadır. Literatürde, fiziksel mekan olgusu, Kartezyen mekan, oklidçi mekan kavramlarıyla ele alınmaktadır. Bu mekan türü, zihinde daha somut olarak algılanır. Bir nesneyi görmek, ev görmek, bir cephe görmek ve bunun gibi somut dünyaya ait olanlar fizikseldir/somuttur.

Mimarlık, kent bilimlerinde ve psikolojide de mekansal algı üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bu tez çalışması kapsamında düşüncelerinden faydalanan, Kevin Lynch, Juhanni Pallasmaa ve Gernot Böhme, kent ve mekan ölçeğinde mekansal algı üzerine çeşitli görüşler üretmişlerdir. Kevin Lynch (1960), kentsel ölçekte mekanın algılanmasını, bazı öğeler bağlamında ele almıştır. Ona göre, kentin bileşenleri olarak, yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktaları gibi kent mekanının algılandığını belirtmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Lynch, kentin bileşenlerini fiziksel mekanlar arasından seçmiş ve görsel algı üzerinden kentlerin deneyimlenebileceğini düşünmüştür.

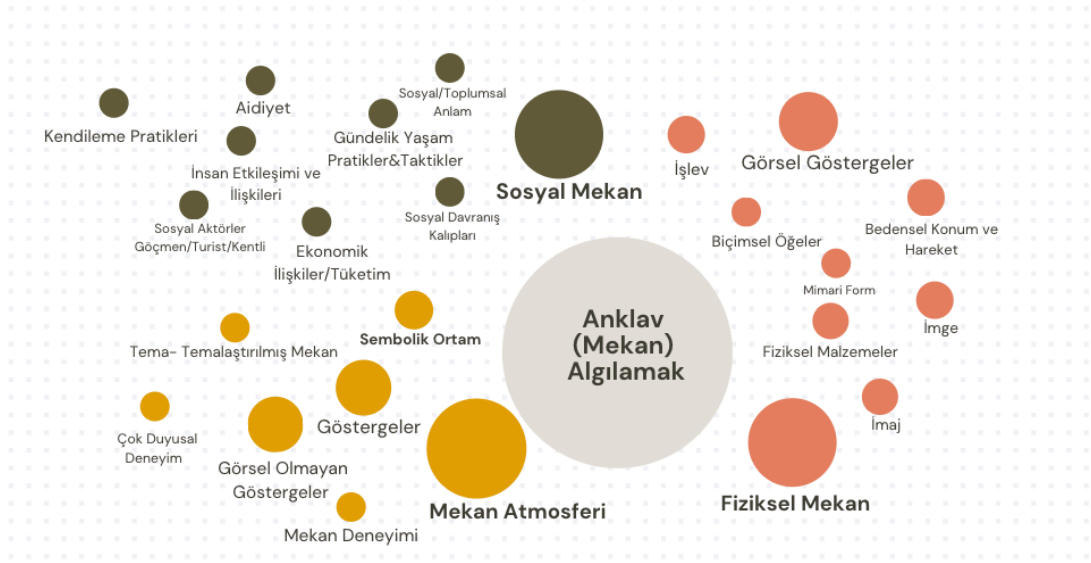
Pallasmaa ise, mekan algısı konusunda çoklu-duyusal (multi-sensory) deneyimden bahsetmektedir. Bir mekanı algılamak için görme, duyma, dokunma, koklama ve tat alma şeklinde beş duyunun da kullanıldığını savunmaktadır. Ona göre, mekan, nesne ve ölçeğin nitelikleri, göz, kulak, burun, deri, dil, iskelet ve kas ile eşit olarak ölçülmektedir. Mimarlığın varoluşsal deneyimi, kişinin dünyada olma duygusunu güçlendirmektedir ve bu temelde güçlendirilmiş bir benlik/beden deneyiminden bahsedilebilir (Pallasmaa, 2012).

Böhme, mekansal algıyı, mekanlarda yaratılan atmosfer üzerinden okumuştur. Böhme'nin atmosferin, yarı-nesnel bir olgu olduğunu belirtme nedeni, bir kentin atmosferinin insanlar tarafından paylaşılan gerçekliğin (nesnel dünyanın), öznel(sübjektif) olarak deneyimlenmesi ve algılanmasıdır. Kentte planlanan alanlarda veya binalarda istenen bir atmosfer yaratılabilir. Ancak, mekanlardaki atmosfere

anlam katan şey, insanların algısıdır, insanlarla girdiği etkileşimdir, onlara ne hissettirdiğidir (Böhme, 2016).

Böhme, malzemelerin karakterleri aracılığıyla bir atmosfer yaratılması durumunu ‘sihir’e (‘magic’) benzetmektedir. Sihir yaratan atmosfer oluşturucuları, görsel ürünün/binanın boyutu, mekansal yapıların görünür formları, akustik özellikleri, yaşam biçimleri gibi göstergeler olarak ele almaktadır. Ona göre, atmosfer oluşturma sürecinde, önemli olan bir binanın hangi forma sahip olduğu veya bir kenti nasıl yapılandırıldığı değil, bu özellikler nedeniyle çevreye ne yaydığı veya sakinlerinin aktivitelerini/ eğilimlerini/birlikteliklerini nasıl şekillendirdiğidir (Böhme, 2016). Bu bağlamda düşünüldüğünde, etnik anklavlardaki atmosferler, dükkanlarda kullanılan fiziksel malzemeler, imajlar, imgeler, göstergeler yoluyla oluşturulduğu gibi, göçmenlerin gündelik yaşam taktikleri ve pratikleri ile de oluşturulmaktadır

Etnik anklavın sokaklarının atmosferi, çoklu-duyusal olarak deneyimlenmesi mümkündür. Buralarda bulunan pek çok göstergenin, kentsel mekanda deneyimsel bir mekan atmosferi (duyusal deneyim alanları) oluşturduğu söylenebilir. Örneğin, işletmelerin dış mekanlarında ve iç mekanlarında kullanılan biçimsel öğeler, semboller, yazılar görsel, etnik restoranlardan sokağa salınan yemek kokuları; koku ile ilgili, göçmenlerin ana dili/ tanıdık bir dilin konuşulması; işitsel, etnik işletmelerde yemek ve tatlıların tadılması; tat alma ile ilgili veya kişinin etnik eşyalar satan dükkanda bir halıya dokunması; dokunma ile ilgili deneyimleri ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, etnik anklavları anlamak için çıkılan yolda, muhakkak anklavlara ait atmosferi göçmenlerin nasıl algıladığına/deneyimlediğine dair bir anlayış geliştirmek gerekmektedir (Şekil 3.8).

Şekil 3 8. “Göçmen Anklavı Nasıl Algılar?” Bölümüne Ait Kavramsal Kodlar

(Grafik, yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur.)

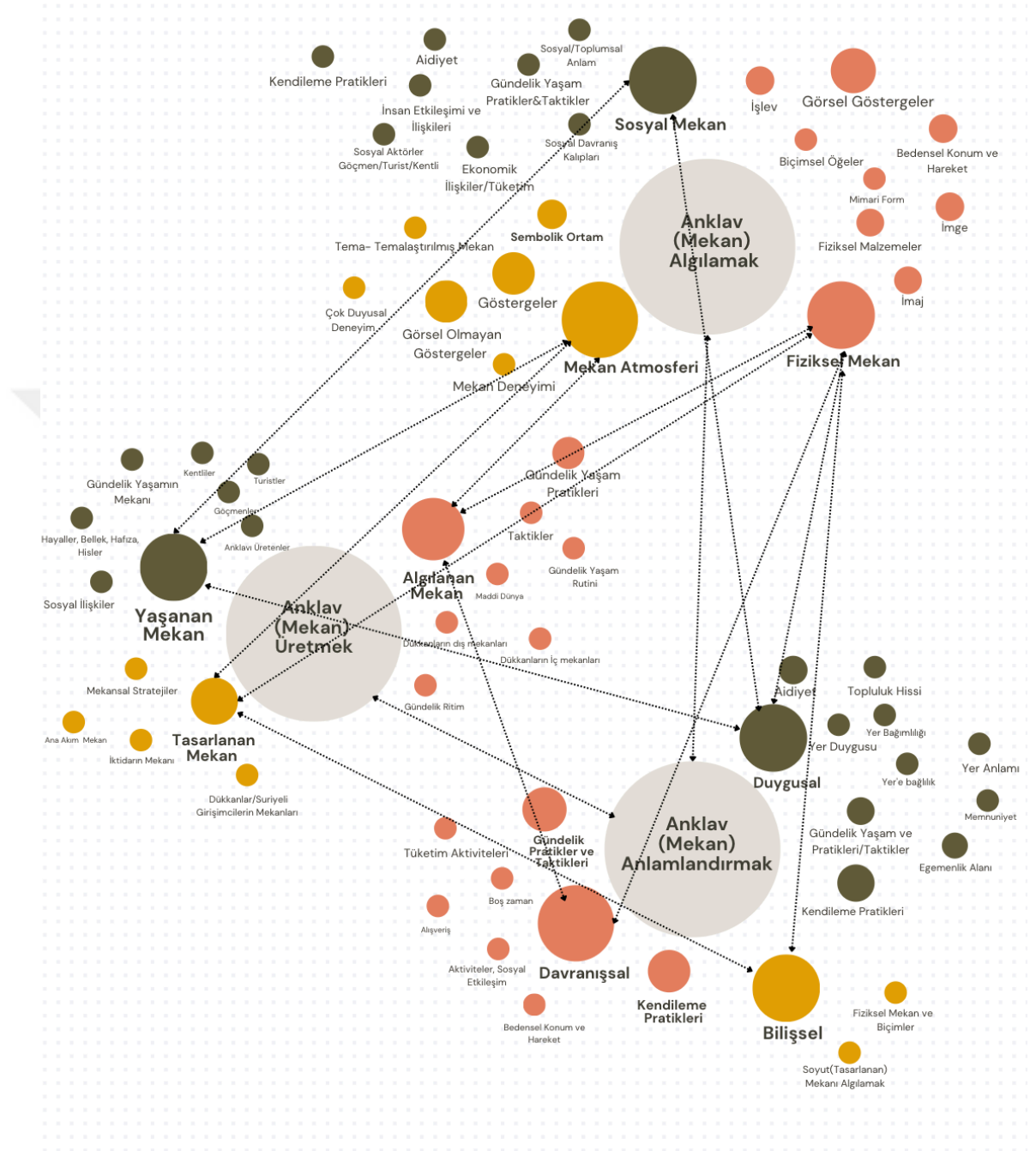
3.4. Bölüm Değerlendirmesi

Mekan ve insan ilişkisini açıklayan teorilerde genellikle, yapılı çevrenin (İngilizce: built enviroment) anlamlandırılma ve algılanma aşamaları üzerine odaklanıldığı görülmüştür. Bir mekanı tanımlamak ve niteliklerini ortaya çıkarmak için mekanın fiziksel ve fiziksel olmayan öğelerinin kişiler tarafından nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığı üzerine düşünmek gerekmektedir.

İnsan içinde yaşadığı kentsel mekanı nasıl tekrar tekrar üreterek anlamlandırmaktadır? İnsan, yapılı çevreyi (mekanı) nasıl algılamaktadır? sorularının cevabını arayan bu bölüm, etnik anklavların fiziksel/sosyal/kültürel bileşenlerini, niteliklerini, mekansal karakterini yaratmadaki gücü ve potansiyelleri ele almıştır.

Bu bölümde, literatür okumalarından hareketle, bir mekanı üretme, algılama, anlamlandırma ve tanımlama süreçlerine ait kavramsal kodların ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Tüm kısımların sonucuna iliştilen kavramsal haritalara ait grafiklerle, her bölüme ait kavramsal kodlar deşifre edilmiştir. Aşağıda bu kavramsal haritalar bir araya getirilerek aralarındaki ilişkileri gösterecek bir kavramsal ağ haritası

oluşturulmuştur. Bu sayede, kavramların arasındaki girift ilişkilerin ve bu bölümde oluşturulan düşünsel altyapının görselleştirilmesi amaçlanmıştır (Şekil 3.9).

Şekil 3.9. Tezin Kavramsal Ağ Haritası
(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Kavramsal ağ haritasına ait şemadan anlaşıldığı üzere, tüm kavramlar birbirleriyle ilişkilidir. Farklı soruların cevaplarında ele alınan kavramların birbirlerine temas ettiği söylenebilir. Çokça temas eden kavramlar ve olgular aynı (benzer) renklerde gösterilmiştir. Harita incelendiğinde, pek çok soruya temas eden kavramların, gündelik yaşam pratikleri/taktikleri ve mekansal atmosferi oluşturan görsel ve görsel olmayan göstergeler olduğu anlaşılmaktadır.

Anklav (mekan) kullanıcılar(göçmenler) tarafından gündelik yaşam pratikleri/taktikleri ile göstergeler aracılığıyla ‘üretilmekte’, anlamlandırılmakta, mekan (anklav) gündelik yaşam ve göstergeler bağlamında algılanmakta ve bunların sonucunda göçmen mekanda bulunan göstergelere anlam yüklemektedir. Bu açıdan bakıldığında, mekanın tanımlanmasına giden yolda tüm aşamalar, gündelik yaşamdan ve mekanın atmosferini oluşturan görsel/görsel olmayan göstergelerden geçmektedir. Bu durumdan hareketle, bir mekanı (anklavı) anlamak için gündelik yaşamın gösterge üretmedeki potansiyelleri araştırılmalıdır. Bu nedenle, düşünsel altyapının, ana kavramları ve olguları olarak, ‘gündelik yaşamın pratikleri ve taktikleri ve mekansal atmosfer oluşturan göstergeler’ seçilmiştir.

Bu bölümde anlatılanlar ve kavramsal kodlar bağlamında alan çalışması sonrası elde edilen bulguların değerlendirilmesi aşamasında, öncelikle, anklavı üreten/kullanan göçmenin gündelik yaşamda bireysel ve kolektif (toplumsal) pratiklerinin/taktiklerinin ve anklavda bulunan göstergelerin, etnik anklavlara farklı karakterler kazandırma potansiyelleri üzerine bir değerlendirme yapmak amaçlanmıştır.

4. GÖÇMEN MEKANLARI OLARAK ETNİK ANKLAVLAR

Göçmen gruplarının, göç ettikleri kentlerde, mekansal olarak kümelenme ve kentin diğer bölgelerinden ayrışma eğiliminde oldukları bilinmektedir. Kentlerde oluşan ‘göçmen mekanları’ nın oluşum süreçleri, oluşum nedenleri ve biçimleri, tarih boyunca pek çok kent toplumbilimcisi tarafından farklı şekillerde yorumlanmış ve çeşitli kavramlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tez çalışmasında, bir kentsel ayrışma, kümelenme biçimi olan ‘göçmen mekanları’, ‘etnik anklav’ kavramı çerçevesinde sunulmuştur. Bu tercihin nedenleri bu bölümde açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu bölümün ana amacı, tezin temel kavramı olan etnik anklav kavramının ne olduğu, bu tez kapsamında ele alınmak için neden seçildiği, anklavların niteliklerinin/karakterlerinin zaman içinde nasıl/neden değiştiği ve dönüştüğü gibi genel soruları cevaplamaktır. Bahsi geçen soruları cevaplamak adına öncelikle bu bölümün ilk kısmında, göç sonrasında kentlerde yaşanan mekansal kümelenme ve ayrışma olgusunun, kent toplumbilimcileri tarafından nasıl yorumlandığı/tanımlandığı açıklanmış, kentlerde mekansal ayrışma biçimleri üzerine kavramlar literatür taraması dahilinde özetlenmiştir. Genellikle, literatürdeki çoğu çalışmada getto ve anklav kavramları arasında bir kavram karmaşasının yaşandığı anlaşılmıştır. Bu nedenle birinci kısmın sonunda, anklav ve getto kavramları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, tez çalışmasında, ‘göçmen mekanlarının’ neden ‘anklav’ /’etnik anklav’ olarak adlandırıldığı netleştirilmiştir.

Kentsel mekanda, etnik anklavların nasıl oluştuğunu anlamak, onların fiziksel, sosyal ve ekonomik niteliklerini, ortaya çıkışlarındaki motivasyonlarını ve süreçlerini anlamaktan geçtiği düşünülmüştür. Bu bağlamda bölümün ikinci kısmında, etnik anklavlara ilişkin tanımlamaları, anklavların değişen/gelişen anlamlarını, kentteki etnik anklavların rollerini irdeleyen ve gelecekte etnik anklavlar ile yapılacak çalışmalara yön verecek kapsamlı bir literatür araştırması sunmak hedeflenmiştir.

Etnik anklavlar üzerine aktarılan literatür derlemesinden sonra dünyadaki dört etnik anklav örneği, tarihsel süreçteki gelişimleri, oluşma motivasyonları/nedenleri, kent içindeki konumları, karakteristik özellikleri bağlamında incelenmiştir. Örnek anklavlar üzerine yapılan incelemeler özellikle tarihi arka plan ve güncel durum başlıkları altında aktarılmıştır. Ele alınan ve örnek olarak seçilen etnik anklavların, seçilme kriterleri şu şekilde sıralanabilir: a) Metropollerde (Metropolis) oluşmuş olmaları; b) Kent merkezlerine yakın konumda oluşmuş olmaları; c) Literatürde sıkça ismi geçen örnekler olmaları; d) Dünyanın farklı bölgelerinde, farklı etnik gruplar tarafından oluşturulmuş örnekler olmaları. Bu seçim kriterleri bağlamında, örneklerle ait bilgilerin aktarılmasının, etnik anklavların oluşumu, karakterleri, nitelikleri ile ilgili bir açılım sağlayacağı söylenebilir.

Son yıllarda yapılan pek çok çalışmada, etnik anklavların karakterlerinde dönüşümlerin yaşandığı belirtilmektedir. Etnik anklavların karakterlerinde yaşanan bu değişimlerin, küreselleşme süreciyle birlikte farklılaşan mekan, kimlik ve kültür ile bağlantılı olduğu, “Küreselleşme/ Küyerelleşme Sürecinde Değişen Kültür, Kimlik ve Mekan Üzerinden Etnik Anklavları Tekrardan Düşünmek” başlıklı son kısımda açıklanmıştır.

4.1. Kentlerde ‘Göçmen’ Mekanlarının Kümelenmesi/Ayrışması

Kentsel ayrışma, kentin belirli bir semtinde izole şekilde ikamet eden etnik veya sınıfsal grupların kentin konut ve emek piyasasından gerektiği kadar faydalanamadığı, kentte yaşayan diğer gruplarla yeterli düzeyde sosyal ve kültürel ilişkiye giremediği durumları ifade etmektedir (Çetin, 2012). Kentsel ayrışma, bir grubun belli bir bölgede, semtte kümelenmesi sonucunda oluşmaktadır. Bu nedenle tez boyunca, kentsel/mekansal kümelenme ve kentsel/mekansal ayrışma kavramları birlikte ele alınmıştır.

Ayrışma kavramını, Ruşen Keleş şu şekilde tanımlamaktadır; ayrışma, “belli insan öbeklerinin, yasalara, toplumsal baskılara ya da törelere uyularak, birbirlerinden ayrı

yerlerde yaşamaya, yalnızlığa itilmeleri olgusudur” (Keleş, 1998). Kentlerde yaşanan bu mekansal ayrışma olgusu genellikle “sosyal ayrışma kavramı” ile bir arada kullanılmaktadır. Anderson’e göre sosyal ayrışma, gruplar arasındaki sosyal ve kültürel çeşitlenmelere neden olan farklı ‘etnik veya ‘sosyal’ grupların mekansal olarak ayrışmasından kaynaklanmaktadır. (Andersen, 2004) Bu bağlamda, mekansal ayrışmanın aynı zamanda sosyo-kültürel bir boyut içerdiği söylenmelidir. Knox ve Pinch’ a göre, kişilerin etnisite, din inancı, kültürel pratikleri ve bunun gibi kentin diğer yaşayanlarından farklılaştırıcı özellikleri, topluluk profilleri, aile büyüklükleri gibi birtakım etkenler, kentin sosyo-mekansal düzenini oluşturmaktadır (Knox ve Pinch, 2014). Bu nedenle, ayrışma konusu sadece ekonomik temelli incelenmemeli, sosyo-kültürel temellere de odaklanılmalıdır.

Mekansal ayrışma, azınlık/etnik grupların, kentin diğer yaşayanlarına oranla, kentte homojen bir biçimde dağılmadığını ve belli bir alanda yoğunlaştığını anlatmaktadır (Yüceşahin, 2017). Bu yoğunlaşma, göçmenlerin yeni gelen kentte yaşamak için seçtikleri bölgeyi, sosyo-mekansal bağlamda görünür kılmaktadır.

Knox ve Pinch’in belirttiği gibi, bir bölgede etnik/azınlık grup veya göçmenlerin oranı orada yaşayan kişilerin sayısını geçtiğinde veya yoğunlaşma oranı belli bir aşamayı aştığında, kentin yerleşik grup üyeleri o bölgeyi terk etmeye başlamaktadır. Bu hareket (terkediş), semtin veya mahallenin tamamen boşaltılmasına neden olmakta, etnik/azınlık grubun bu semti veya mahalleyi doldurması durumuna yol açmakta, bu bağlamda ise ‘istila’ (invasion) olgusu ortaya çıkmaktadır. Göçmen toplulukların ortaya çıkardığı bu kümelenme ve istila süreci, her zaman gönüllü istekli bir yer seçimi veya yoğunlaşma değildir. Bu süreç genellikle, göçmenlerin kendi kültürel kimliklerine ait yaşam tarzlarını koruma gibi bir motivasyon içermektedir (Knox ve Pinch, 2010; Knox ve Marston, 2014).

Marcuse’a göre toplumsal grupların arasında ortaya çıkan ayrışmanın/farklılaşmanın ana nedenlerinden biri yerleşik toplumun, kente göç ile gelen yeni göçmen grubunu dışlamasıdır (Marcuse, 1997). Bu dışlama, literatürde ‘biz ’ve ‘ötekiler’ (onlar) kavramlarıyla ele alınmaktadır. Bu ötekileştirmenin yarattığı ayrımcı algılar ve kalıplar, kent mekanına yansımakta, sosyo-kültürel ve ekonomik farklılaşmaya neden olmaktadır. ‘Öteki’ gruplar, bazı bölgelerde kümelenerek ayrışmaktadır.

Özetle, kişilerin toplumsal statüleri, etnik özellikleri, sosyo-ekonomik durumları bağlamında, bir bölgede kümelenmeler, mekansal ve sosyal ayrışma/kümelenme olarak nitelendirilmektedir. Bu mekansal ve sosyal ayrışma biçimleri kentin bütünü oluşturmaktadır.

4.1.1. Göç Temelli Mekansal Kümelenme/Ayrışma Üzerine Toplumbilim Kuramları

Kent toplumbilimi (sosyolojisi) kuramlarında ve kentlerin gelişim süreçleri üzerine yapılan çalışmalarda, mekansal ayrışmanın/kümelenmenin temellerinden bahsedildiği görülmektedir. 19. yüzyıldan başlayarak klasik kent kuramcıları, Sanayi Devrimi ve sonrasında modern kent oluşumlarını ve 1970'ler sonrası çağdaş kent kuramcıları, kentin büyüme ve gelişme süreçlerini açıklamaya çalışmıştır. Kent kuramlarının ortaya çıkışı ve toplum bilim tarafından dikkat çekici araştırmaların yapılmasının başlangıcı, 19. yüzyıla dayanmaktadır. Bunun nedeni, Sanayi Devrimi olarak görülebilir. Sanayi Devrimi sonrasında kentlerde ve toplumda yaşanan değişimler, toplumsal sınıfların (işçi sınıfı gibi) ortaya çıkmasına neden olmuş ve kentlerde mekansal ayrışmanın/kümelenmenin başlamasına yol açmıştır.

Sanayi Devrimi, kentin organizasyonunda değişiklik ve ayrışmaya neden olan bir kırılma noktası olarak görülebilir (Tablo 4.1). Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, Sanayi Devrimi öncesi kentlerde, belirgin bir sınıfsal ayrışma mevcut değildir. Ancak Sanayi Devrimi sonrası işçilerin kentlere göç etmesi, işçi konutlarının oluşumu, işlevsel kent oluşumu, başka bir deyişle barınma, çalışma, dinlenme, ticaret gibi fonksiyonların kentsel mekanda ayrışmasına neden olmuştur.

Sanayi Devrimi Öncesi Kentler	Sanayi Devrimi Sonrası Kentler
Yaya odaklı kentler	Taşıt odaklı kentler
Surlar içinde yoğun yapılaşmış merkezi alanlar	Alt kentleşme ile birlikte merkezden kaçış (desantralizasyon) eğilimi
Dar sokaklar, küçük parseller ve düşeyde yoğun gelişim	Geniş bulvarlar, büyük parseller ve yatayda gelişim
Kır-kent ayrımı net	Kır-kent ayrımı belirsiz
Mekanda fonksiyonel ayrışma yok (kıyılardaki depolama alanları hariç)	Mekanda fonksiyonel ayrışma belirgin
İşyeri konut ayrımı yok (ya da yürüme mesafesinde)	“İşlevsel kent” anlayışı (barınma, çalışma, dinlenme, dolaşım)
Mekanda belirgin bir sınıfsal ayrışma yok	İşçi konutlarının oluşumu

Tablo 4.1. Sanayi Öncesi ve Sonrası Kentsel Gelişimin Karşılaştırılması
(Türkmen & Tekkanat, 2018).

Sanayi Devrimi’nden sonra ortaya çıkan mekansal ayrışma/kümelenme durumları, sosyoloji ve kentsel toplumbilim üzerine yapılan çalışmalarla toplumsal bağlamda yorumlanmaya çalışılmakta ve ‘toplumsal tabakalaşma, farklılaşma’ gibi kavramlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu nedenle, önümüzdeki bölümlerde, Sanayi Devrimi bir başlangıç noktası olarak alınarak, Sanayi Devrimi sonrasındaki kent mekanlarında ortaya çıkan ve genellikle göç ile bağlantılı mekansal kümelenme ve ayrışma biçimlerinin nasıl ortaya çıktığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, kent toplumbilimine katkılarıyla bilinen ve kentsel/mekansal ayrışma konusunda literatürde sıklıkla ismi geçen, ‘Klasik Kent Kuramları’nın önde gelen isimleri, Karl Marx, Friedrich Engels, Max Weber’in, kentlerdeki mekansal ayrışma/kümelenme ile ilgili düşüncelerine yer verilmiştir.

Ardından, ‘Ekolojik Kent Kuramı’ özelinde ‘Chicago Okulu’ ekolü tanımlanmıştır. En sonunda ise, ‘Çağdaş Kent Kuramları’nın önde gelen isimleri, Henri Lefebvre, David Harvey, Manuel Castells’in kentsel ayrışma ve farklılaşma konusundaki düşünceleri farklı yönleriyle aktarılmaya çalışılmıştır.

Kent toplumbilimi üzerine pek çok düşünür/toplumbilimcinin kuramlar ürettiği bilinmektedir. Bu tez kapsamında tüm kuramların açıklanmasının mümkün olmaması nedeniyle, yukarıda adı geçen düşünürlerin kuramsal görüşleri ve düşünceleri incelenmek üzere tez çalışmasının kurgusu gereği özellikle seçilmiştir.

Aşağıda kent kuramcılarının konu ile ilgili düşüncelerinin ve tanımlamalarının özetlenmesinden sonra, kuramların ortaya çıkış zamanlarını, amaçlarını, süreçlerini ve bağlantılarını açıklayan bir infografik (bilgilendirme grafiği) oluşturulmuştur.

4.1.1.1. Klasik Kent Kuramları

19. yüzyıl sosyologları kentleşmeyi, sosyal düşünce anlayışları içinde ve daha geniş toplumsal faktörlerle değerlendirmiştir. Bu dönemde, toplumun analizinde, toplumsal eşitsizlik, sınıf, statü ve tabakalaşma gibi konulara önem verilmiştir. Toplumsal ilişki içinde bulunan bireyler ortak bazı özelliklerine (fiziki, kültürel, sosyal, ekonomik vs.) göre ‘toplumsal ayrışma’ yaşamaktadır. Bu ortak özellikler bağlamında ayrılmış olan gruplardan benzer olanların bir araya gelmesi ve bir hiyerarşi oluşturması ‘toplumsal tabakalaşma’ olarak ifade edilmektedir (Tan, 1981).

Dönmezer’in tanımına göre, tabakalaşma, kişiler veya grupların genel özelliklere göre ‘aşağı ve yukarı statülere’ sahip sınıflar içinde anlaşılmaları, birbirine göre katmanlaşmalarıdır (Dönmezer, 1994). Toplumsal tabakalaşmanın, toplumbilimciler için önemli bir konu olduğu görülmektedir. Ancak, literatürde, tabakalaşmanın, eşitsizliğin veya sınıf oluşumunun sebep ve sonuçları ile ilgili bir fikir birliği olmadığı belirtilebilir. Pek çok düşünürün, sınıf/sosyal sınıf ve toplumsal tabakalarla ilgili farklı yorumları vardır.

Marx ve Engels, kenti, toplumsal değişim sürecinin bir uzantısı olarak görmektedir. Marx ve Engels için kent, feodal yapıdan kapitalist yapıya geçişin ve “kapitalist üretim”in mekanıdır. Engels ve Marx, kenti, sınıfsal ‘çelişki ve bölünmeler mekanı’ olarak görmektedir. (Şengül, 2001). Marx ve Engels’in, sınıf çatışmasının ve sınıf bilincinin ve kentte yaşanan eşitsizliklerin, kentlerde yaşanan sınıfsal ayrışmanın nedeni olarak gördüğü söylenebilir. Marx, yaşanan sınıfsal ayrışmayı, ‘toplumsal tabakalaşma’ kavramı ile tanımlamaktadır. Ona göre, toplumsal tabakalaşmaya neden olarak gösterilen sınıfların ne olduğunu, sınıfta bulunanların özel mülkiyete sahip olup olmamaları nitelendirmektedir (Swingewood, 1998). Marx, sınıfları, “ezen-ezilen”, “sömüren-sömürülen”, “burjuva-proletarya” gibi tanımlamakta ve sınıfları, kapitalist

ekonominin gelişme sürecinde ortaya çıkan kutuplaşmalara neden olarak göstermektedir (Giddens ve W. Sutton, 2018).

Weber, Marx'tan farklı olarak, Sanayi Devrimi sonrası, modern kentin gelişimini, 'akılcılığın büyümesi' olarak açıklamış ve kentin oluşumundaki aşamaları siyasi yönü üzerinden tanımlamaya çalışmıştır (Weber, 2003; Çev: Frank H. Knight 2002). Weber, modern kapitalist toplumların tabakalaşmasını tanımlamak için toplumsal düzen, iktisadi düzen ve siyasi düzen ile ilişkilendirmiş ve bu kavramları 'sınıf, statü ve parti' kavramlarıyla açıklamıştır. Weber'e göre sınıf, ekonomik temelli konularla, üretim ilişkileri ve ekonomik gelir ile ilgilidir. Statü ise insanların yaşam stilleri, saygınlıkları ve prestijli gruba ait olmalarıyla tanımlanabilmektedir (Holton ve Turner, 2010). Bu bağlamda, Marx'ın sınıf kavramını tanımlarken tek yönlü başka bir deyişle sadece ekonomik temelli bir toplumsal tabakalaşmaya atıfta bulunduğu, ancak Weber'in politik, ekonomik ve statü/etnik kimlik gibi faktörleri içeren çok yönlü bir toplumsal tabakalaşmadan bahsettiği anlaşılmaktadır.

Uğurlu'nun da belirttiği gibi, Marx, kent, kentleşme ve mekan hakkında çok sınırlı şekilde yazmıştır ancak, oluşturduğu ekonomi-politik kuram, günümüz toplumbilim araştırmalarını geliştirecek şekilde kaynaklık etmektedir. Weber'in de yazılarında kent, kentleşme ve mekan konularını çok az işlediği görülmektedir.

Weber ve Marx'ın çalışmaları genel anlamda kenti, kentleşmeyi ve toplumsal ilişkileri, kapitalizmin gelişmesine bağlayan kuramlar olarak ortaya çıkarmıştır. (Aktaran: Özdemir Metlioğlu, 2021) Marx, Engels ve Weber gibi klasik toplumbilimci düşünürler, geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi açıklamaya ve bunun bir parçası olarak kenti tanımlamaya çalışmıştır. O dönemde, kentin, ayrı bir çalışma konusu olarak incelenmediği veya bir kent teorisi oluşturma amacının var olmadığı görülmektedir.

4.1.1.2. Kentsel Ekolojik Kuram ve Chicago Okulu

1920'lere gelindiğinde, Chicago Okulu, toplumbilim alanında, kenti ilk kez bir analiz nesnesi olarak ele almaya başlamıştır (Güneş, 2019). Chicago Okulu'ndaki araştırmacıların, kentin analiz nesnesi olarak ele alınması konusunda öncü olmalarının nedeni, hızla göç alan Chicago kentinin yeni bir kentleşme deneyimi yaşamasıdır. Chicago'nun kendisinin bir kent laboratuvarına dönüştüğü belirtilmektedir (Güneş, 2019). Chicago Okulu'nun laboratuvarı olan Chicago kenti göç nedeniyle, o zaman için kentleşme tarihi bakımından benzerine az rastlanır hızda büyümüştür.

Yaşanan bu yoğun kitlesel göç hareketleri sonrasında Chicago kentinin, farklı ve çeşitli ırk ve din mensubu göçmenlerin ayrışma/kümelenme biçimlerinin inceleme sahası haline dönüştüğü söylenebilir. Bu nedenle Chicago Okulu temsilcileri, Chicago kentine odaklanmış ve incelemelerini kent üzerinde yoğunlaştırmıştır. Hızlı bir şekilde göç alan kentte, araştırmacılar, farklı göçmen gruplarının mekansal kalıpları, yer tercihleri ve hareketleri ile ilgilenmişlerdir. Bu hareketleri incelerken ise, biyolojide var olan kavramlardan fayda sağlayarak, istila ve baskınlık gibi terimleri kullanmışlardır Bir kentsel mekanda, yeni bir grubun alana girişi, Park (1925) tarafından mevcut doğal sistemin yeni bir tür tarafından işgaline benzetilmektedir. Chicago Okulu, 'kitlesel ayaklanmaların/istilaların sebeplerinin araştırılması' için çalışmalar yapmış, niteliksel toplumbilimin ortaya çıkışını sağlamıştır (Aktaran: Arlı, 2012). Chicago Üniversitesi toplumbilimcileri, o dönemdeki göçmenlerin deneyimine ve etnik mahallelerin dokularına odaklanmıştır. Analizlerinde, sınıf, toplumsal cinsiyet, güç ve dünya sistemi düşünce yapısına ait olguları hesaba katmışlardır (Turut ve Özgür, 2018).

Chicago Okulu'nun temsilcileri, sosyo-ekonomik ayrışma üzerine de pek çok araştırma yapmıştır. Sosyo-ekonomik ayrışmanın nedenlerini farklı yönleriyle yorumlamışlardır. Hoyt, kentlerde oluşan mekansal ayrışmanın, ekonomik nedenlere, bölgede yaşayan kişilerin gelir seviyelerine ve sektörlere bağlı geliştiğini savunmuştur Burgess ise ayrışmayı, kentlerde yaşanan profesyonelleşme ve işlevlerin farklılaşmasıyla açıklamaktadır (Aktaran: Arlı, 2012).

Chicago Okulu temsilcilerinden Robert E. Park, biyolojik süreçleri/kavramları toplumsal dünyaya uyarlamaya çalışan “İnsan Ekolojisi” kavramını geliştirmiş ve kentlerin ve kent yaşamının doğal çevre rekabetinin bir sonucu olduğuna da dikkat çekmiştir. Chicago Okulu ayrıca kentin fiziksel şekline ve insanların kentin ekolojik kısıtlamalarına nasıl uyum sağladığı konularında incelemeler yapmıştır.

Chicago Okulu, İşlevsel Kuram ve Sosyal Darwinizm'den etkilenmiş ve kenti, farklı parçaları birbirine bağlayan içsel süreçlere sahip sosyal “bir organizma” olarak görmüştür. Chicago Okulu'na göre kentler, sakinlerinin sınırlı kaynaklar için mücadele ettiği biyotik ekosistemlere benzemektedir (Knox ve Pinch, 2014). Bu bağlamda, Chicago Okulu bir kente dair bir kuram üretmiştir. Chicago Okulu temsilcileri, kentlerin sosyolojik olarak incelenmesine yönelik ilk karşılaştırmalı kuramsal çerçeveyi oluşturmuştur (Aslanoğlu, 1998). Bu kuram, “kentsel ekolojik kuram” olarak adlandırılmaktadır. Ekolojik Kuram, kenti, ‘yaşayan bir organizma’ olarak ele almakta ve sistematik olarak incelemektedir. Ekoloji kuramını oluşturan Robert E. Park, Ernest W. Burgess ve R. D. McKenzie, kentlerdeki insan yerleşimlerinin çevreye adapte olma biçimlerini, bitki ve hayvanların bulundukları ortama adapte olma biçimleri ile benzerliklerini ortaya çıkarmaya çalışarak araştırmıştır (Giddens, 2005).

Mc Kenzie, toplumu ekolojik bir yapı olarak tanımlamış, kentte meydana gelen demografik değişimleri ve hareketleri, doğadaki hayvan ve bitki hareketlerine benzetmiştir. Bu sayede, belirli bir bitki veya hayvan türünün doğada nasıl egemen olduğunu anlamayı amaçlamış, bu anlayış ile insan topluluklarının hareketlerini, kentteki dağılımlarını açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, topluluk hareketlerini tanımlayan dört süreçten bahsetmektedir. Bunlar, yayılma (*extension*), mücadele (*competition*), yerine geçme (*succession*), istila (*invasion*) süreçleridir (McKenzie, 1925). Bu kavramlar şu şekilde yorumlanabilir; tıpkı doğada (ekosistemde) olduğu gibi belli özelliklere sahip yeni bir grubun, yeni yerde yayılması, daha sonra geldiği yeni yerde mücadele etmesi, ardından orada eskiden yaşayan grubun orayı terk etmek zorunda kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu süreç yerine geçme sürecini ve istila süreçlerini başlatmaktadır.

Ekolojik Kurama göre, kentlerde yerleşme ve yeniden yerleşme hareketleri bağlamında kentliler ekonomik açıdan geçinmek için uğraşırken yaptıkları eylemler

ve kümelenmeler (gruplaşmalar) nedeniyle farklı semtler oluşmaktadır. Kentlerdeki sosyal çeşitlilik (*social diversity*) arttıkça bireyler, ekonomik, sosyo-kültürel özellikleri bağlamında farklılaşmaktadır.

Göçmenlerin hem ekonomik kazanç amacıyla hem de hemşerilik ilişkileri bağlamında kentte belirli yerleri seçtikleri/tercih ettikleri bilinmektedir. Göçmen topluluklarının bazı mahalleleri daha çok tercih etmesinin, iş birliği, kültürel yakınlık, akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesi gibi motivasyonlar içerdiği bilinmektedir. Bu motivasyonlara ek olarak, göçmen bireylerin ekonomik durumları da, yer seçmelerinde önemli bir kriter olarak ele alınabilir. Louis Wirth, bu yer seçme durumunu, bitki ekolojistlerinin "doğal alan" ifadesini kullanarak mekansal birimlere atıfta bulunarak nitelendirmiştir (Wirth, 2002).

Park ve öğrencileri McKenzie ve Burgess, kentin gelişimine odaklanırken, Wirth kentli bireylerin davranış modellerini ve bir kent kültürünün nasıl oluştuğunu incelemeye çalışmıştır. Wirth, kentsel yaşamın ve kentin özelliklerini üç değişkene bağlamıştır. Bunlar, nüfus büyüklüğü, yoğunluğu ve çeşitli gruplaşmalardır (heterojenleşme). Bu üç değişken sayesinde kentlerin oluştuğunu ve geliştiğini düşünmektedir. Ona göre, kentler farklı ırkların ve kültürlerin bir arada yaşamasına olanak sağlayarak farklılıkları kaynaştırma işlevine sahiptir.

Wirth'e göre, kentler, dünyadaki en uzak mesafelerdeki bireyleri bile yan yana getiren ortamlardır. Kentlileşme ise, kişilerin hayat tarzının değişimidir. (Wirth, 2002). Değişimin nedeni, kentin büyüklüğü ve çok sayıda insanın aynı yerde yaşaması, bu yoğun yaşama halinin farklılaşmış kişilerden meydana gelmesi, 'heterojenliği nedeniyle tabakalaşmış bir sosyal yapı' olmasından kaynaklanmaktadır (Yörük, 2006). Wirth'in heterojenlik kavramı ile aslında kentlerde yaşanan sosyo-mekansal ayrılmaya vurgu yaptığı söylenebilir. Göçmenlerin kendileri ile birlikte getirdikleri kültürler, alışkanlıklar, kentsel mekanda heterojen bir ortam oluşturmaktadır. Urry'e göre, farklı sınıfa mensup insanların değişken mekan örüntüleri, kent hayatının böyle heterojen olmasına neden olmaktadır (Urry, 2000). Chicago Okulu, Amerikan kentlerini dikkate alarak mekan örüntülerinde yaşanan ayrışma olgusunu ana hatlarıyla, sosyo-ekonomik özellikler boyutunda, ayrışma, bütünleşme, gettolaşma gibi kavramlar ile ele almıştır.

4.1.1.3. Çağdaş Kent Kuramları

Çağdaş Kent Toplumbilim alanı, literatürde “Neo-Marksist”, akım olarak da adlandırılmaktadır. Neo-Marksist düşünce sistemi, Marks ve Engels’ten farklı olarak, kenti, ayrı ve tek başına analiz birimi olarak ele almış ve kapitalist kentleşme dinamiklerine ağır eleştirilerde bulunmuştur (Güllüpınar, 2013).

Amerika Birleşik Devletleri’nde 1970’lerle birlikte yaşanan Afrika kökenli Amerikalıların maruz kaldığı ayrımcılık gibi sorunlar nedeniyle ırksal ayrışmanın yaşanması gibi toplumsal olaylar, kentlerde değişimlere neden olmuştur. Bu süreçle birlikte, ‘Çağdaş Kent Toplumbilim’ kuramları ortaya çıkmaya başlamıştır. Henry Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey’in öncülük ettiği bu yaklaşımda, Chicago Okulu’nun kentsel gelişimin meydana getirdiği eşitsizliğin ve çelişkilerin doğal olduğunu savunan görüşleri eleştirilmektedir. Neo-Marksistler, kentin kontrol edilemez bir alan olarak görülmesini ve kentteki mekanların metalaştırılarak tüketilmesini eleştirmiştir (Turut ve Özgür, 2018). Bu bağlamda, Neo-Marksistlerin, kendilerinden önceki düşüncelerden etkilendiği, bu düşünceleri eleştirdiği ve kentin oluşumu, ayrışması ile ilgili yeni kavramlar ürettikleri görülmektedir.

Neo-Marksistler, “kapitalist kent sorununa” odaklanmakta, daha önceki çalışmaların, kapitalizmin yarattığı mekansal farklılaşma ve ayrışma olgusunu incelerken, kentsel arazi ilişkisini, emeğin ve sermayenin yerini, sınıfsal çeşitlenmenin rolünü, sınıfların kentsel mekanda yer seçme davranışının altında yatan nedenleri göz ardı etmelerini eleştirmektedir (Kurtuluş, 2016). Bu eleştiriler sonucunda, Henri Lefebvre ve Manuel Castells, David Harvey, toplumsal farklılaşma/ayrışma gibi konuların kent mekanına etkileri üzerine pek çok düşünce geliştirmişlerdir.

Lefebvre, kentsel mekandaki ayrışmaları, toplumsal ilişkiler bağlamında yorumlamaktadır. Ona göre, mekansal ayrışmayı arttıran en önemli bir diğer unsur ise, kapitalist ve neoliberal ekonomik büyümenin neden olduğu sermaye uygulamalarıdır. Kentlerde yaşanan mekanın ve sermayenin ayrışması durumu, farklı sınıf ve alt kültür gruplarının kümelenmesine neden olmaktadır. Kapitalizm, devamlılığını sağlayabilmek için kent mekanına ihtiyaç duymaktadır. Sanayi Devrimi sonrasında

kent mekanının bir meta olarak görülmesi sonucunda dönüşen bir kentsel mekan vardır. Bu duruma verilecek en iyi örneklerden biri, fabrikaların ve ulaşım ağlarının yakınında gelişen işçi sınıfı mahallelerinin ayrışmasıdır (Lefebvre, 1991).

Çağdaş kent kuramcılarından biri olan Manuel Castells de tıpkı Lefebvre gibi, kent mekanını toplumsal ilişkiler bağlamında yorumlamaktadır. Castells, mekanın, sosyal teoriden bağımsız düşünülmemeyeceğini belirtmektedir. Kültür ve doğal süreçlerin dışında kent mekanının sosyal yapıyla ele alınması gerektiğini savunmaktadır. (Castells, 1977, 2014).

Castells, kentleşmenin ve toplumsal olayların sonucunda ortaya çıkan farklılaşma ve ayrışmayı incelemiştir. Toplumun mekansal biçimi ile ilgili konular üzerine incelemeler yapmıştır. Kentleri anlamamanın yolunun, mekansal biçimlerin nasıl oluştuklarının ve dönüştüklerinin kavranması aracılığıyla gerçekleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre, kent ve kentin en küçük birimi olarak mahallelerin, mimari biçimleri ve düzenlemeleri, o mahallede yaşayan sosyal grup ile diğer gruplar arasındaki çatışmayı yansıtmaktadır (Castells, 1983).

Neo-Marksist düşünürlerden biri olan David Harvey, kapitalist sistemlerin mekan ile olan ilişkisine odaklanmıştır. Mekansal farklılaşmanın, kapitalist toplumun toplumsal ilişkilerini yeniden ürettiğini savunmaktadır. Harvey'e göre, kapitalist toplumdaki çelişkilerin çoğunluğu mekansal farklılaşma biçimleriyle somutlaşmaktadır (Kurtuluş, 2016).

David Harvey, mekansal farklılaşma ve toplumsal yapının ilişkisini ifade etmek için bazı düşünceleri savunmuştur. Bu düşüncelerin temelinde, sermayenin ve kentin hızlı büyümesinin sonuçları olduğu söylenebilir. Harvey, “Sosyal Adalet, Postmodernizm ve Şehir” (2016) adlı kitabında, sosyal adaletsizlik ve eşitsizliklerin, sınıfsal ayrışmaya yol açtığı ve bu bağlamda mekansal ayrışmaların gerçekleştiğini belirtmektedir. Sosyal adaletsizliğin ve eşitsizliğin en büyük nedenleri olarak da kapitalist süreçleri ve sermaye birikiminin hareketlerini görmektedir.

Harvey'in mekansal farklılaşma ile toplumlardaki çelişkileri ilişkilendirmesi, farklılaşmaların birer “çatışma mekanı” üretmesi durumuna yaptığı gönderme,

günümüzde yaşanan kentlerdeki mekansal ayrışmayı çok iyi bir şekilde açıklamaktadır. Sermaye gücünün ayrışmaya neden olmasının yanında etnisite ve kültür gibi pek çok olgu kentlerde, ‘çelişkili mekanlar’ üretilmesine neden olmaktadır.

Özetlemek gerekirse, yukarıda bahsi geçen tüm kuramlar bağlamında göç temelli ayrışma mekanlarında, ‘etnik’ köken gibi ‘kültürel özelliklerin’, sermaye ile emek arasındaki ilişkileri, kapitalizmin etkisi gibi ‘ekonomik özelliklerin’ ve toplumsal/insani ilişkiler gibi ‘sosyal özelliklerin’ birer katman oluşturduğu söylenebilir.

4.1.2. ‘Göçmen Mekanları’ Üzerine Kavramlar

Kentlerdeki mekansal ayrışma sürecinin, ekonomik, sosyo-kültürel konular, etnisite ve göç gibi pek çok bağlamda ele alınması gerekmektedir. Sosyal eşitsizlik ve ayrışma, grupların birbirlerini sosyal olarak dışlanmasına neden olmaktadır. Örneğin, yüksek gelirli insanların ve düşük gelirli insanların ayrı konut yoğunlukları oluşturmaları, sosyo-ekonomik temelli bir ayrışma oluşturmaktadır. Kentlerde yaşanan kentsel ayrışma olgusunu sadece ekonomik temelli açıklamak yetersiz görülmektedir. Bunun nedeni, ayrışma dinamiğinin, etnik köken/ etnisite bağlamında göç hareketleri üzerinden oluşan sosyal yapılar tarafından da gerçekleşmesidir (Musterd ve Ostendorf, 2013). Ekonomik eşitsizlikler bağlamında, bazı yoksul grupların, yoksul mahallelerde yaşaması, orta ve yüksek gelir gruplarının ise farklı bölgeleri tercih etmesi, bazen bu bölgelerde sınırları çizilmiş, duvarlarla çevrilmiş, kapılar ve güvenlik noktalarıyla korunan konutlarda yaşamayı tercih etme eğilimi, sosyo-ekonomik temelli ayrışmayı gözler önüne sermektedir. Bunun yanında, kentlerde oluşan göçmen mahalleleri de ırk/etnisite, kültürel temelli ayrışmanın görüldüğü yerlerdir. Göçün kentlerde oluşturduğu sosyo-kültürel değişimler, kentsel alanda bazı mekansal ayrışma ve kümelenme biçimlerini de beraberinde getirmektedir. Literatürde, bu mekansal kümelenme ve ayrışma biçimlerini tanımlamak için, slum, varoş, gecekondu, getto, anklav gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu kavramların nitelediği alanlar genellikle “kentlin formel yerleşiminin dışında kalan kentlin öteki yakası”dır (Çetin, 2012).

Ayrışmış ve kümelenmiş mekanları tarif eden bu kavramlar literatürde, birbirleri yerine de kullanılmaktadır. Ancak bahsi geçen her kavramın kendine özgü özellikleri vardır ve önemli farklara sahiptirler. Bazı araştırmacılar bu kavramların birbiri arasındaki farkları ortaya koymaya çalışmıştır (Karpas, 2003; Marcuse 2005; Keleş, 2006; Rasmussen, 1960; Tatlıdil, 1989; Şenyapılı, 1978; Varady, 2005; Peach, 2005; Anderson 1928; Çetin, 2012).

Mekan tartışmalarını zenginleştiren bu kavramsal karışıklıkların ortak yönlerini ve farklılıklarını incelemek, ayırt edici niteliklerini tespit etmek, mekansal ayrışma ve kümelenme biçimlerinin kentsel mekandaki oluşumlarını anlayabilmek adına önemlidir. Bu nedenle, önümüzdeki bölümlerde, kentsel ayrışma biçimleri/ göçmen mahallerinin oluşumu ve onlara ait kavramlar ayrıntılı şekilde irdelenecektir.

4.1.2.1. Slum

Slum kavramı, yetersiz hizmet verilen, aşırı kalabalık ve bu nedenle sağlıklı, güvensiz ve sosyal açıdan istenmeyen, standartların altında konutlara sahip bir yerleşim bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Slumlar, kentlerde yoksulların yaşadığı yerlerdir. Sanayi kentinin yükselişiyle daha yaygın hale geldikleri bilinmektedir (Harris, 2009). Slum bölgeleri literatürde, ‘çöküntü bölgeleri’ olarak da ele alınmaktadır. Genellikle, yurtdışı yazınında, ‘slum’ terimi kullanıldığı ancak, Türkiye literatüründe ‘slum’ kavramının genelde kullanılmadığı görülmektedir.

4.1.2.2. Gecekondu Kavramı

Kentte oluşmuş yoksul bölgelerin tanımlanması için ise ‘gecekondu’ kavramı üretilmiştir. Türkiye’de 1950’li yıllar sonrasında kırdan kente doğru bir göç akımı başlamıştır. Bu göç süreci, sanayinin gelişmesiyle hızlanmıştır. Bu hızlı kentleşme sonucunda, kentlerde konut yetersizliği sorunu ortaya çıkmıştır. Kentlerde uygun alanlara yerleşemeyen göçmenler, konut sorunlarını çözmek adına kanun ve yönetmeliklere bağlı kalmadan kentte boş buldukları yerlere izinsiz yapılar yaparak,

kentte sağlıklı/sız/hukuk dışı yerleşimler oluşturmuşlardır. Bu alanları tanımlamak için ‘‘gecekondu’’ kavramı kullanılmaktadır (Yener, 2011). Gecekondu ve slum olgularına ait farklılıkların, Türkiye’de gecekondu kavramı üzerine oluşturulmuş birçok kaynakta ele alındığı görülmektedir (Karpas,1976, 2003; Keleş, 2006; şenyapılı, 1978; Tatlıdil, 1989, Yörükan, 2006; etin, 2012). Slum ve gecekondu kavramları birbirine yoksul bölgeler olma özelliği nedeniyle benzese bile bazı dikkat çekici farkları vardır. knt bölgeleri başka bir deyişle slumlar, çoğunlukla, kentin merkezine yakın bölgelerde oluşmuştur. Gecekonduların ise genellikle kamuya ait araziler üzerinde kentin çeperinde ticaret merkezlerine uzakta oluştuğu söylenebilir. Slumlarda yaşayanların hem yoksul göçmenler hem de kentli yoksullar olduğu, gecekondu bölgelerinde ise ilk başta yaşayanların çoğunlukla kırdan kente göç etmiş göçmenlerden oluştuğu söylenebilir.

Karpas, gecekondu bölgelerindeki göçmenlerin, kent yaşamıyla bütünleşme çabalarının bir başlangıcı olarak yorumlanabileceğini ve Türkiye’deki gecekonduarda, ekonomik yoksulluğun olduğunu ancak kültür yoksunluğunun olmadığını belirtmektedir (Karpas, 2003).

4.1.2.3. Varoş Kavramı

1995 Gazi Mahallesi ve 1996 yılındaki 1 Mayıs olayları sonrasında ‘varoş’ kavramı, mekansal ayrışma biçimlerinin ve toplumsal etiketlemenin yolu olarak öncellikle medya söylemine girmiştir. Sonrasında ise, eski kent yoksullarına ait bölgeleri ve gecekondu mahallelerinin bulunduğu alanları tarif eden bir kavram olarak sosyal bilimler literatüründe ele alınmıştır (Türkeli, 2000). Bu kavramın medya sektöründe, bir yerleşim bölgesi hakkında kötü çağrışımlarda bulunmak amacıyla da kullanıldığı söylenebilir.

Varoş kelimesi Macar dilinde, şehrin duvarları dışında kalan bölgeler anlamını taşımaktadır. Bu anlama bakıldığında aslında kavramın bir kentsel coğrafya terimi olduğu anlaşılmaktadır (Bozkulak, 2005; Aktaran: Yücel, 2016). Varoş kavramı yabancı kaynaklarda, banliyö (suburban) ile eş anlamlı olarak görülmektedir. Buna

karşılık, Yücel'in de belirttiği gibi, Türkçedeki varoş terimi, kent dışında kalan orta ve üst sınıfın yaşadığı banliyölerde gelişen yeni konut siteleri yerine gecekondu mahallelerini ve yoksul kentlilerin yaşadığı bölgeleri belirtmek için kullanılmaktadır (Yücel, 2016).

4.1.2.4. Getto (Ghetto) Kavramı

Ghetto (getto) kelimesinin ilk çıkışı, 16. yüzyıl İtalya'sına dayanmaktadır. Getto (Ghetto), Venedik'te ayrılmış ve Yahudilerin yaşadığı bir bölge olan “ghetto nuovo” orijinal ismine atıfta bulunarak türetilmiştir. Ghetto kavramı 1930'lu yılların sonlarında Avrupa ve Doğu Avrupa'da Nazilerin kurdukları gettolar sonucunda, o dönemde, getto kavramının korkutucu bir imaj çağrıştırmasına neden olmuştur. '21. yüzyıla yaklaşıldığında ise, 'Getto' terimi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kentlerde, çoğunlukla düşük gelire sahip Afrikalı-Amerikalıların (Afro-American) yüksek yoğunluklarda yaşadığı yerleşimleri belirtmek için kullanılmaya başlanmıştır (Farley vd., 2003).

Louis Wirth, sosyal bilimlerde 'getto' kavramını tanımlayan ilk düşünürlerden biridir. Wirth, “The Ghetto” isimli kitabında (1928) Yahudi gettolarına odaklanmakta, bu bölgede yaşayanların kendilerine ait bir yaşam biçimleri olduğunu, çoğunlukla burada yaşayanların toplumun bütününe göre keskin bir ayrımcılığa uğradığını belirtmektedir. Wirth kitabında, gettonun kasvetli ve oldukça kapalı görünümünün ardındaki ‘zengin iç yaşamı’ anlatmaya çalışmaktadır. Ona göre gettolar, zorunlu ve gönüllü getto olarak çeşitlendirilebilir. Erder'in belirttiği gibi, Wirth, Yahudilerin gettolarını, ‘zorunlu getto’ örneği olarak incelemiştir. Amerika kentlerindeki İtalyan ve Çinli (Asyalılar) ait yerleşimleri ise ‘gönüllü getto’ olarak ele almıştır (Erder, 2006).

Zorunlu nedenlerle oluşmuş, yasa veya iktidar güçleri/kent yöneticileri, toplumun ayrımcı yaklaşımları sonucunda oluşmuş yerleşimler zorunlu getto olarak tanımlanabilir. Zorunlu gettolara örnek olarak, Amerikan kentlerindeki siyahilere ait gettolar verilebilir. Bu gettoların bazı dışlamacı/ayrımcı yasalar sonucunda oluştuğu bilinmektedir.

Ortak bir ırk/etnik kökene sahip grubun, bir arada yaşayarak birbirlerine destek olma, kültürel alışkanlıkları, yaşama biçimlerini devam ettirme, daha ucuz konut bulabilme gibi amaçlarla oluşan gettolar için ‘gönüllü getto’ kavramı kullanılabilir. Ancak, literatürde genellikle, zorunlu getto kavramsallaştırmasına ve gettoların ‘negatif’, ‘tehlikeli’ yanlarına odaklanıldığı, gönüllü getto kavramının çok benimsenmediği söylenebilir. Getto kavramı üzerine yapılan tanımlamalara bakıldığında, önceleri bu kavramın, Yahudi ve Siyahilerin kümелendiği, kentin içindeki yerleşimleri belirtmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sonraları, bu kavram kentlerde daha geniş bölgeleri, farklı etnik yapıya sahip dışlanmış, ayrılmış alanları da nitelemek için kullanılmaya başlanmıştır. Marcuse’a göre getto, baskın toplum içindeki ırksal, etnik veya yabancı olarak tanımlanan belirli bir grubu sınırlandırmak için kullanılan bir mekansal yoğunlaşma alanıdır. Gettonun kötü çağrışımlara sahip olduğundan bahseden Marcuse, hakim toplumun gettolarda yaşayan kişileri kendinden daha ‘aşağı’, ‘kötü’, ‘tekinsiz’, ‘tehlikeli’ görme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Getto, aşırı düzeyde meskûn ayrımcılığın yaşandığı bir yer anlamına gelmektedir ve ekonomik ve politik marjinalleşmeyi ve farklılaşmayı ifade etmektedir (Kaplan ve Douzet, 2011).

Gettoların alt dünyayı (sub-world) oluşturduğunu savunan Rasmussen, gettoların bir kentte yaşayanlara ait baskın kültürden farklı bir kültüre sahip olduğunu, işsizliğin, az gelişmişliğin yerleri olduğunu belirtmiştir. Ona göre, gettolar,’ toplumun tıkanan damarlarının kurbanları’, otorite tarafından polisle kontrol altına alınan ve ‘hasta bölgeler’dir. Gettolar kentin hastalıklı yerleşimleri olarak görülmeli, iyileştirilmeli, yenilenmeli, tedavi edilmelidir (Rasmussen, 1960).

Özetle, getto kavramı, kalifiye olmayan işçiler, sağlıklı ilişkiler, suç oranlarının artışı gibi sosyal sorunlar ile ilişkili olarak ele alınmakta bu durum gettoların ‘tekinsiz’ ‘tehlikeli’ yerler olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Getto kavramının literatürdeki yerleşimlere atfettiği kötü çağrışımlar nedeniyle her ayrışma mekanını tanımlamak için yetersiz kaldığı söylenebilir. Her etnik kökene bağlı olarak gelişen, ayrımcılığa maruz kalan kişilerin oluşturduğu veya göçmenlere ait yeni yerleşim ‘getto’ olarak ele alınmamalıdır. Bu bağlamda, literatürde, gettolara benzer özelliklere sahip, kentlerdeki azınlık grupların, göçmenlerin yerleştiği ancak gettolardan daha güvenli, oturanlar tarafından gönüllü olarak tercih edilen, hatta gettolara nazaran daha

dışa açık yerleri tanımlamak için ‘anklav’ (İng: enclave) kavramının kullanıldığı görülmektedir.

4.1.2.5. Anklav (Enclave) Kavramı

Anklav sözcüğü, Türkiye’de pek bilinmeyen, kent çalışmalarında neredeyse hiç kullanılmayan bir sözcüktür (Çetin 2012). Anklav sözcüğü, ‘’Dictionnaire de Français Larousse’’ sözlüğünde şu şekilde tanımlanmıştır: bir başka bölgenin içinde bulunan bölge, bulunduğu çevreden kendini soyutlamış/ayırmış ve kendine ait özgün özellikleri olan ‘’bir birim, bir adacık’’. Anklav sözcüğünün kökenine odaklanmak gerekirse, anklav sözcüğünün kökeni Latince ‘clavis’, anahtar veya sürgü sözcüklerinden gelmiştir. Latince, ‘Inclavatus’, anahtarla kapatılmış anlamındaki sözcükten ise ‘anklav’ sözcüğü türetilmiştir (Debie ve Steck, 2001; Aktaran: Ulusay Alpay ve Gökğür, 2015) . Anklav sözcüğünün, tıp, coğrafya bilimleri ve kent bilimleri alanlarında farklı tanımlamaları yapılmıştır. Marcuse, anklavı şu şekilde tanımlamaktadır: ‘’Anklav, kendilerini etnik köken veya din veya başka bir şekilde tanımlayan grupların ekonomik, sosyal, politik ve/veya kültürel gelişimlerini korumak ve arttırmak amacıyla yoğunlaştığı bir yerleşim bölgesidir.’’ (Marcuse, 1997).

Anklav kavramı kökeninde, medikal bir terimdir. Anklav medikal olarak (tıp literatüründe) ‘normal bağlantısından ayrılmış ve başka bir organın içine yerleşmiş doku.’, ‘‘başka türden bir dokuyla çevrelenmiş ayrık bir doku kütlesi; özellikle ana bezden ayrılmış izole bez dokusu kitlelerinde görülen oluşum’’ olarak tanımlanmıştır (Miller-Keane Encyclopedia). Bu medikal anlamdan hareketle, aslında kent çalışmalarında anklav teriminin kullanılmasının amacı, anklav bölgelerinin kentlerde, ana akım yerleşimlerden ayrışması, bağlam dışında, ayrılmış bir yeni doku olarak oluşmasına ve şekillenmesine yapılan gönderme olduğu söylenebilir.

Özel bir kentsel biçim olarak anklav, geniş anlamda homojen bir bölgeye, belirli sosyal grupların egemen olduğu, kültürel veya ekonomik özelliklere ve değişen kapalılık derecelerine sahip yerleşim bölgelerine atıfta bulunmaktadır. Güvenlikli siteler (gated communities), etnik topluluklara ait yerleşimler, enformel yerleşimler, yüksek

teknoloji parkları, alışveriş merkezleri, üniversite kentleri vb. hepsi anklav olarak kabul edilebilir (Wissink vd. 2012). Bu açıdan bakıldığında kentlerde dokuya aykırı gelişen pek çok durum anklav olarak tanımlanabilir. Örneğin, yüksek gelirliilerin oturduğu kapalı bir sitenin (gated community) yanında oluşmuş bir gecekondu mahallesi veya konut yerleşimlerine ait bir dokunun içinde bulunan büyük ölçekte kamusal bir yapı, kültürel olarak çevresinden ayrılan/farklılaşan bir sokak veya yerleşim de birer anklav olarak görülebilir.

4.1.2.6. Getto ve Anklav Kavramlarının Karşılaştırması

Genellikle ghetto ve anklav kavramları birbirini yerine kullanıldığı için bir kavramsal karmaşanın varlığından söz edilebilir. Abrahamson, Wirth'in 'gönüllü ghetto' düşüncesine karşı çıkmış ve bu karmaşanın giderilmesi amacıyla ghetto ve anklav oluşumlarının farklarını ortaya koymuştur. Ona göre anklav ve gettonun her ikisi de ayrılmış topluluklar olsa da bir anklavın oluşması, belirli bir insan grubunun gönüllü olarak tercihine dayanırken, bir gettonun oluşması daha gönülsüzdür, başka bir deyişle dayatılmıştır. Bir anklavda ikamet etmek veya ticari faaliyete (işletmeye) sahip olmak genellikle olumlu bir özelliktir. Bir gettoda ikamet eden kişinin kimliği, mahalle sakinlerinin kimliklerinin etiketlenmiş-damgalanmış özelliğine sahip olma eğilimindedir. Genelde bir anklavdaki sakinlerin gelirleri, bir gettonun sakinlerine kıyasla daha değişkendir. Anklavlar genellikle turistik cazibe merkezleri haline gelirken, gettolar bunu nadiren yapabilirler ve genellikle anklavlar ayrı oldukları kentle iyi bağlantılara sahipken, gettolar sosyal ve fiziksel olarak izole olma eğilimindedir. Anklavlar bir metropol alanında herhangi bir yerde bulunabilir. Gettolar genellikle yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nin iç kentlerinde bulunmaktadır. Ancak, ABD dışındaki şehirlerde konumları değişebilmektedir (Hummon ve Abrahamson, 1996). Abrahamson'un yaptığı bu karşılaştırma sayesinde, ghetto ve anklavların aslında, birbirlerinden çarpıcı özellikler bağlamında farklılaştığı görülmektedir.

Peach'e göre de, ghetto ve anklav, tür olarak birbirinden farklıdır. Çoğu araştırmacı ayrışma biçimlerini, 'iyi ve kötü', 'gönüllü ve zorunlu' olarak sınıflandırmaktadır. Ona

göre, getto olumsuzdur, anklav ise ‘iyi huylu’dur. Getto, zorunlu, anklav ise gönüllüdür. Getto, ‘‘tehdit edici ve gerçek’’, anklav ise sembolik ve turistikdir (Peach, 1996). Waquant (2008)’ın gettoyu, negatif olarak damgalanmış popölasyonun zorla sürgün edildiği sınırlı, etnik olarak tek biçimli bir sosyo-mekansal oluşum olarak tanımlamasına katılmayan Marcuse, gettoların her zaman tek tip etnik kökene ait kişiler tarafından oluşturulmadığı, konunun yoksulluk bağlamında da ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Marcuse, 2001).

Getto ve anklavların ekonomik bağlamları da birbirinden farklıdır. Gettolarda, yoksulluk ve ekonomik zorluklar vardır ve burada yaşayan gruptaki kalifiye olmayan işçi, iş için kentin diğer bölgelerine gitmek durumundadır. Alejandro Portes ‘ında belirttiği gibi, anklavlarda ise, bir ekonomik ağ oluşmuştur ve orada yaşayan grup tarafından kurulmuş işletmelerin varlığı ve sosyal sermaye olgusu söz konusudur. ‘Sosyal sermaye’, ekonomik hareketliliği arttırmaktadır (Portes, 1998). Bu bağlamda, gettoların sadece konut-yaşam alanlarını içeren yerleşimler oldukları, anklavların hem konut-yaşam alanlarını hem de ticari faaliyet gösteren işletmeleri içeren bölgeler olduğu söylenebilir.

Getto ve anklav kavramlarının, özellikle ırk/etnisite ayrımcılığı bağlamında yaşanan kentsel ayrışmaları belirtmek için kullanıldığı ve terimlerin kullanımında bir karmaşanın olduğu anlaşılmaktadır. Türkçe yazınında anklav (enclave) teriminin, çok yeni bir terim olduğu söylenebilir. Tez çalışması kapsamında, yurtdışı kaynaklarında İngilizce olarak geçen ‘‘enclave’’ sözcüğünün Türkçeleştirilmesi konusunda pek çok araştırma yapılmıştır. Türkçe bilimsel çalışmalarda, ‘Enclave’, bazı araştırmalarda, ‘yerleşim bölgesi’, ‘kentsel adacık’ şeklinde Türkçeleştirildiği görülmüştür. Bu çevirilerin, bu tez kapsamında işlenmek istenen ‘‘dokuya aykırı gelişen’’ yerleşimleri ifade etmek için yetersiz kaldığı düşünülmüştür. Bu nedenle tıp (medikal) literatürde olduğu gibi, kentsel mekanda farklılaşan mekanlar, ‘‘olmaması gereken yerde gelişen yabancı dokulara veya organlara’’ benzetilerek ‘anklav’ olarak tanımlanmıştır. Anklavlar, etnik-ırksal farklılaşmanın mekanları olarak, negatif olarak damgalanmayan, ortak etnik kökene sahip azınlıkların kümелendiği mekanlardır (Marcuse 2005).

Çoğu araştırmada, 2011 yılında başlayan Suriyeli kitlesel göçü sonrası İstanbul'a yerleşen göçmenlerin yaşadıkları bölgeleri tanımlamak için 'getto' kavramının tercih edildiği görülmektedir. Getto ve anklav kavramlarının karşılaştırılmaları dikkate alındığında, bu tez kapsamında neden 'anklav' kavramının tercih edildiğine dair bir açılım yapılabilir. Tezin alan çalışmasının yürütüldüğü sokak ve çevresinde, 'gönüllü, ticari, sembolik ve turistik' faaliyetlerin varlığı, bu bölgenin görece kentin geri kalanıyla ve kentin diğer sakinleriyle daha yakın ilişkide olması sebebiyle yazar tarafından 'anklav' olarak nitelendirilmiştir.

Yabancı kaynakların çoğunda, kentlerde oluşan 'ortak etnik köken koşulu' bağlamında konut kümelenmesinin olduğu ve göçmenlerin kültürel kimliklerini yansıttıkları ticari mekanların yoğunlaştığı alanları tanımlamak için 'etnik anklav' (İng: 'ethnic enclave') kavramı kullanılmaktadır. Bazı çalışmalarda, bu alanların adlandırılmasında, etnik anklav terimi yerine, 'göçmen mahallesi' (İng: immigrant neighbourhood), 'etnik mahalle' (İng: ethnic neighbourhood) terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu terimlerin, 'mahalle' sözcüğünü içermeleri nedeniyle, daha çok göçmenlere ait etnik konut kümelenmelerini çağrıştırdığı söylenebilir. Bu tez çalışmasında, Fatih, Akşemsettin Caddesi'nde oluşan etnik dönüşümler, ticari mekanlar bağlamında ele alınacaktır. Bu nedenle, alan çalışmasının yürütüldüğü alanın tanımlanmasında, 'etnik anklav' kavramının kullanılması uygun bulunmuştur. Bu sebeple, önümüzdeki bölümde etnik anklav kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır.

4.2. Etnik Anklav Kavramı

Göçmenler/azınlık gruplar, etnik işletmeler oluşturma eğilimindedir. Kentte, azınlık konumunda olan bu göçmenler, kurdukları işletmeleri, kentteki baskın (çoğunluğa ait kültürün) kültürden gelen ayrımcılığa / dışlamacılığa karşı bir 'koruyucu kalkan' olarak görmektedir. Bu işletmelerin kurulmasındaki başka bir neden ise, etnik azınlık grupların kendi içlerinde kültürel bağlarını devam ettirmek ve geliştirmek istemesidir. Küreselleşme sürecinin başlamasından sonra ise göçmenlerin etnik işletme kurma nedenlerine yeni bir sebep daha eklenmiştir. Küresel ekonomik pazarın gelişmesi ve 'otantik' ürünlerin rağbet görmeye başlaması sonucunda, 'otantikliğin' sergilendiği

etnik işletmeler, diğer kentli gruplar ve turistler tarafından tercih edilmeye başlanmıştır (Terzano 2014, Santos ve diğerleri 2008).

Literatürde, etnik anklavlar üzerine yapılan çalışmalarda, genellikle etnik anklavların ekonomik yönleri, ekonomik faydaları üzerinde durulduğu fark edilmiştir. Ancak, etnik anklavlar, sadece ekonomik ilişkilerin yer aldığı bir yer değil, mekansal ve sosyal ilişkiler içeren yerlerdir. Bu bağlamda, bu tez çalışmasında, etnik anklavların ekonomik anlamlarına ek olarak mekansal niteliklerine ve sosyo-kültürel anlamlarına dair bir çalışma/inceleme yürütülmesi gerektiği düşünülmüştür.

Etnik Anklavlar üzerine pek çok tanımlama yapılmıştır. Anklav sözcüğünün önüne gelen etnik sözcüğü ile, kavram etnik köken bağlamında özelleştirilmiştir. Etnik sözcüğü ‘Ortak bir kültüre, geleneğe, dile, tarihe vb. sahip oldukları için farklı (= farklı) olarak görülebilen bir grup insanla ilgili veya bunlara ait olmak’’ şeklinde tanımlanmaktadır (<https://dictionary.cambridge.org/>). Etnik anklav kavramının ortaya çıkışı, 1980’li yıllara dayanmaktadır. Wilson ve Portes çalışmalarında Kübalı göçmenlerin Florida’daki Miami’de ABD ekonomik kurumlarına nasıl entegre olduklarına dair teorik bir açıklama sağlamak için bu terimi kullanmıştır (Wilson ve Portes 1980). Bu dönemde yapılan çalışmalarda, anklavların ekonomik uyum ve bütünleşme için ana akım topluma bağımlı olmayan alternatif yollar yaratma amacı taşıdığı belirtilmektedir (Espinoza-Kulick vd., 2021). Etnik anklavlar çoğunlukla, kültürel kimliğin ve etnik ekonominin mekanı olarak ele alınmaktadır (Hiebert, 1994; Logan vd., 2002; Li, 2001; Aktaran: Ghosh, 2007).

Etnik anklavların oluşumu, göçmenlerin, kente tutunma, aidiyet hissetme, kentle bütünleşme gibi motivasyonlar içermektedir. Genellikle, etnik anklavların kent merkezine yakın bölgelerinde oluştuğuna dair bir düşünce vardır. Ancak zamanla kentin çeperlerinde de bazı etnik anklav oluşumları ortaya çıkmıştır. Bu oluşumlar, ‘ethnic’ (etnik) ve ‘suburban’ (banliyö) İngilizce sözcüklerden türetilmiş bir kavram olan ‘etnoburb’ olarak adlandırılmaktadır. ‘Etnoburb’ terimi birçok araştırmacı tarafından kullanılmaktadır (Li 1998, Qadeer ve Kumar 2006). Bu tez kapsamında incelenen sokak, kent merkezine çok yakın bir bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle alan çalışmamızı yaptığımız bölgede oluştuğu düşünülen ‘etnik anklav’, kentsel bir anklavdır. Mark Abrahamson, anklav kavramını ‘kentsel anklav’ olarak

kavramsallaştırmış ve anklav kavramını şu şekilde tanımlamıştır: “yaşam tarzı ve sakinlerinin işgal ettiği coğrafi alan” Fiziksel olarak anklavdaki yerel destek sağlayan uzmanlaşmış mağazaları ve kurumları, “anklavda yaşayanların sosyal kimliklerini simgeleyen birer kartvizite” benzetmektedir (Abrahamson, 1996).

Tuncel ve Ekici, büyük çaplı kitlesel göçlerin, insan ile mekan arasındaki ilişkinin bozulmasına hızlandırıcı ve derinleştirici bir etki yaptığını belirtmektedir (Tuncel ve Ekici, 2015). Bu tip kitlesel göçlerin kent üzerine pek çok etkisi olduğu bilinmektedir. Bu etkilerden biri de kentte oluşan etnik anklavların ortaya çıkışıdır. Dünyada özellikle göçmen alan ülkelerde göçün artışına paralel olarak etnik anklavlarda da artış olmaktadır.

4.2.1. Etnik Anklavların Nitelikleri

Dünya üzerinde pek çok kentte, Little Italy, Chinatown, Little Japan gibi pek çok farklı etnik azınlığın kentlerde oluşturduğu ‘anklavlar’ vardır. Bu anklavların, belli başlı özelliklerinin, onları birer etnik anklava dönüştürdüğü ve karakterlerini belirlediği söylenebilir.

Bakri ve diğerleri, etnik anklavları, ‘göçmenlerin, kimlik ve anavatanlarıyla bağlantısının tezahürü olarak görmüş’ ve araştırmalarında bir etnik anklavın somut ve soyut niteliklerini belirlemeye çalışmıştır. “Reviving the Physical and Cultural Attributes of Ethnic Enclave: A Conservation Approach” isimli makalelerinde, etnik anklavların niteliklerini, yaptıkları literatür incelemelerine dayanarak fiziksel, kültürel boyutlar bağlamında özetlemişlerdir (Bakri ve diğ, 2014). Aşağıda, bu özetler Türkçeleştirilerek aktarılırken, bazı eklemeler yapılarak tablolar şeklinde düzenlenmiştir. (Tablo 4.2) (Tablo 4.3).

Etnik Anklavların Fiziksel Nitelikleri	
Konum	Etnik Anklavların, konumları genellikle kentsel alanda veya kent merkezinde/yakınında bulunmaktadır. Çoğu durumda, etnik anklavlar kentin eski kısmında gelişmektedir.
Yerleşim Düzeni/Örüntüsü	Yerleşim düzeni yıllar içinde gelişmiş olabilir ve gelecekte de gelişmeye devam etme potansiyeline sahiptir. Yerleşim örüntüsünün morfolojisi, ev sahibi ülkenin belirlediği gereklilikler nedeniyle değişebilmektedir. Yerleşim düzenleri, göçmenlerin kültürel asimilasyonu sonucu bazı değişikliklere uğramaktadır. Bu nedenle literatürde pek çok araştırma, etnik anklavların fiziksel ve kültürel özelliklerinin, mekansal asimilasyondan korunması gerekliliğine dikkat çekmektedir.
Kamusal Alanlar	Etnik anklavlarda genellikle, sokak manzarasında ve kamusal alanlardaki etnik mimari öğelerle oluşturulan dekorasyon, yerleşimin etnik kimliğini geliştirmektedir.
Mimari Bina Tipolojisi	Etnik anklavlarda, bina tipolojileri genellikle, göç edilen yerin mevcut dokusuna aittir. Bazı durumlarda, bu dokulara göçmenler tarafından yeni binaların da eklendiği bilinmektedir.
Bina stilleri	Göçmenler tarafından dokuya eklenen yeni binalarda genellikle, göçmen grubun kültürel ve vernaküler (vernacular) mimari stilleri benimsenmektedir.
Renk Şeması	Bina cephelerinde, sokaklarda, açık alanlarda bulunan süslemeler, tabelalar, ilanlar, iç ve dış mekanlarda kullanılan renkler, etnik anklavların renk şemasını oluşturmaktadır. Etnik anklavların renk şeması, göçmenlerin kültürüne ait bazı baskın renkleri içermektedir. Bu renklerin, göçmenlerin kültürel kimliği bağlamında çeşitli anlamları olduğu bilinmektedir.
Tabelalar	Etnik işletmelere ait tabelalarda, ev sahibi ülkenin dilinden farklı olarak göçmenlerin kendi dillerinde yazılar bulunmaktadır.

	Tabelalarda, göçmenlerin kültürlerine ait sembollere de yer verilmektedir.
Mimari Tarz	Mimari tarz, iç tasarım ve renk şeması göçmenlerin kültürel kimliğini yansıtmaktadır.
İç Mekan Tasarımı	İç mekan tasarımları, işletmelerin faaliyetleri bağlamında değişkenlik göstermektedir. İç mekan tasarımlarında, kültürel kimliğe ait öğeler kullanılmaktadır. İç mekanlarda, 'evde olma' hissini artıracak uygulamalar dikkat çekmektedir.

Tablo 4 2. Etnik Anklavların Fiziksel Özellikleri

(Bakri, A. vd. (2014) The Physical and Cultural Attributes of Ethnic Enclave: A Basis for Conservation. adlı yabancı kaynakta bulunan etnik anklavların genel özelliklerini içeren tablolar yazar tarafından Türkçeleştirilmiş ve düzenlenmiştir.)

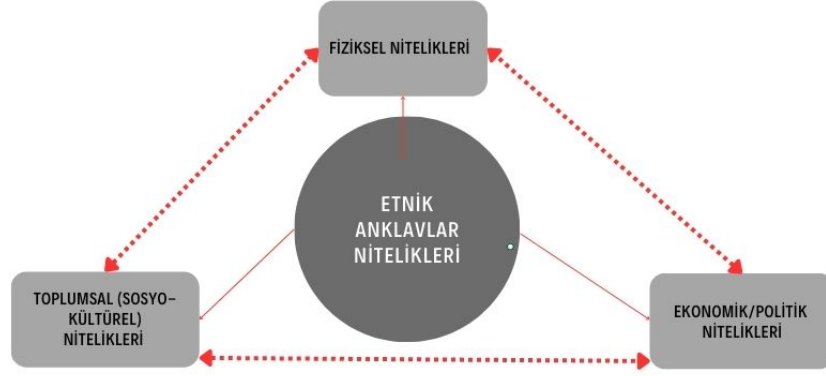
Etnik Anklavların Kültürel Nitelikleri	
Kişi/Sosyal Grup	Başlangıçta bölgede yaşayanlar ve bölgeyi kullananlar aynı ülkeden gelen, aynı din ve kültürü paylaşan göçmenlerdir. Çeşitli yaş gruplarında olabilirler ve alt-kültürel gruplardan oluşabilirler.
Dil	Göçmenler, ana dillerini değişik lehçelerle konuşurlar. Göçmenler ayrıca yerel dili öğrenme eğilimindedir.
Kutlamalar/Ritüeller	Festivaller, kutlamalar, toplantılar ve törenler etnik yerleşim alanını daha canlı kılmaktadır ve aralarındaki bağları güçlendirmek için fırsatlar yaratmaktadır.
Din	Din aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak da yorumlanabildiğinden, göçmenler, yeni geldikleri yerleşimde inançlarını yaşamayı sürdürmek için

	uğraşmaktadır. Ortak din, göçmenler için bağlayıcı bir kimlik oluşturmaktadır.
Kıyafet /Yöresel Kıyafetlerin Kullanımı	Etnik anklavlarda, bulunan kişilerin yöresel kıyafetler kullanması, yerleşime otantik bir atmosfer katmaktadır.
Yemek	Yemek ve mutfaklar insanlar arasındaki kültür, din ve grup bağlılığını temsil etmektedir. Yemeğin sunulma şekli, kültürel kimliğin göstergelerinden biridir.
İşletmeler/Ticari Mekanlar	Manav, berber, market, butik gibi farklı özellikte perakende işletmeler vardır. Ancak, en çok tercih edilen iş kolu, yeme içme sektörüdür, (Restoran ve Kafeler)

Tablo 4 3. Etnik Anklavların Kültürel Özellikleri

(Bakri, A. vd. (2014) The Physical and Cultural Attributes of Ethnic Enclave: A Basis for Conservation. Adlı yabancı kaynakta bulunan Etnik anklavların genel özelliklerini içeren tablolar yazar Merve Güteryüz Çohadar tarafından Türkçeleştirilmiş ve düzenlenmiştir.)

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde, Bakri ve diğerlerinin etnik anklavların, kültürel ve fiziksel niteliklerine odaklandıkları görülmektedir. Çalışmalarının kapsamlı bakış açısının, etnik anklavların fiziksel ve kültürel niteliklerinin anlaşılması için yeterli olduğu söylenebilir. Ancak, anklavların, başka boyutlarının (sosyal/toplumsal, ekonomik/ politik boyutlar) da varlığından söz edilmelidir. Bu nedenle, çalışmanın her aşamasında, anklavlar üzerine yapılan incelemeler, fiziksel, sosyal ve ekonomik/politik bağlamları ve nitelikleri üzerinden kategorize edilmiştir (Şekil 4.10)

Şekil 4 1. Etnik Anklavların Nitelikleri
(Yazar Merve Güleriyüz Çohadar)

4.2.2. Dünyadan Etnik Anklav Örnekleri

4.2.2.1. Chinatown, Londra, İngiltere (UK)

Konum: Chinatown, Londra'nın Westminster kentinde bulunan bir etnik mahalledir. Yerleşim bölgesi şu anda Gerrard Caddesi ve çevresindeki alanda yoğunlaşmıştır. Bu caddede ve çevresinde pek çok Çinli işletme vardır (Şekil 4.1).

Şekil 4 2. Gerrard Caddesi ve Çevresinde Gelişen Londra Çin Mahallesi Güncel
(URL 10)

Tarihi Arka plan: 1950'ler ve 1960'lar boyunca Çinli göçmenlerin büyük göç dalgalarıyla, Londra'ya geldiği bilinmektedir. 1950-1952 yıllarında, Çin'de yapılan toprak reformu sonucunda, toprak sahiplerinin taşınmaz malları, toprakları kamulaştırılmıştır (Seriye ve Sezen, 2011). Bu reform sonucunda, daha 'iyi bir hayata' kavuşma amacıyla önemli sayıda göçmen Çinli, İngiltere'ye göç etmiştir. Sonuç olarak, 1960'larda Çinli göçmenler, Gerrard Caddesi'nde küçük işletmeler kurmuşlardır. 1970'lerde, Gerrard caddesindeki işletmelerin sayısında artış olmuş, 1980'lerin ortalarından itibaren ise, Çin'in göç konusunda uyguladığı gevşek kısıtlamalar ve Vietnam'ın komünist rejimden çıkması sonrasında, Westminster kentine daha çok Çinli ve Vietnamlı göçmen akın etmiştir. Gelen Çinli ve Vietnamlı göçmenler, Gerrard Caddesi boyunca yerleşmiştir (Seed, 2006).

Güncel Durum: Londra Çin mahallesinin ilk oluşma aşamalarında göçmenlerin öncelikle konut tercihlerini bu bölgeden yana kullandıkları, ardından ise etnik işletmeler açtıkları görülmektedir. Önceleri bu işletmelerin açılma motivasyonunun, o bölgede yaşayan Çinli/Asyalı göçmenlerin eski (geleneksel) yeme içme, alışveriş alışkanlıklarını sürdürmek olduğu söylenebilir. Ancak, zaman içinde bölgede yaşayanların nüfusu arttıkça, ihtiyaçları karşılamak için restoranların yanında yan işletmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Londra Çin mahallesi bölgesi, bölge dışında yaşayan Çinliler ve giderek Londra'daki diğer etnik Doğu Asya toplulukları için Çin ürünlerini bulabilecekleri, süpermarket, bakkal, kasap, balıkçı dükkanı, fırın, banklar, kuaför, Çin tıbbi kliniklerine ulaşabilecekleri bir etnik (geleneksel) mekan haline gelmiştir (Shang, 1984). Bölgede açılan işletmelerin çoğunda, Çince yazıların kullanıldığı, Çin geleneksel kültürüne ait renklerin, mimari imajların, sembollerin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 4.3). Bu uygulamalar, sokaklar boyunca kültürel ve vernaküler bir peyzaj oluşturmaktadır Çin mahallesinde, Çin kültürüne ait uygulamalar, sadece işletmeler bazında değil, bölgenin tüm kamusal alanında da hissedilmektedir (Şekil 4.4). Festivaller ve kutlamalar ile kültürel peyzaja katkıda bulunulduğu söylenebilir (Şekil 4.5).

Şekil 4 3. Londra Çin Mahallesiinde bir Restoran

(URL 11)

Şekil 4 4. Londra Çin Mahallesiinde Bir Sokak Görünümü

(URL 12)

Şekil 4 5. Londra Çin Mahallesi'nde yapılan geleneksel 'Tavşan Yılı' kutlamalarına ait bir fotoğraf

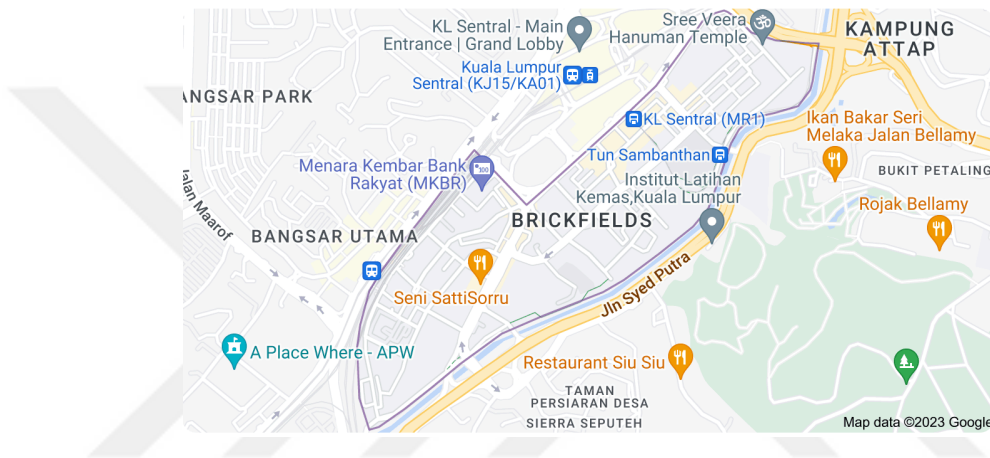
(URL 13)

Günümüzde, Londra'daki Çin mahallesinde veya başka etnik anklavların karakterlerinde değişimlerin yaşandığı bilinmektedir. Sales vd.'e göre, Londra'daki Çin mahallesinin birçok yüzü vardır. Günümüzde, Londra Çin mahallesi (Chinatown), hem Londra'nın Çinli nüfusunun halka açık yüzü hem de Çinlilerin Londra'da ve dünyanın her yerindeki Çinlilerle bağlantı kurabilecekleri ve sürdürebilecekleri özel bölgelerdir. Çinlilerin, istihdam sağlayabileceği, tanıdık bir "Çin" ortamını yaşayabilecekleri ve "evlerinde olma hissini" bulabilecekleri bir yer olarak Londra Çin Mahallesi hem uzun süreli ikamet edenler hem de yeni gelen göçmenler, diğer kökenlere sahip kentliler (Londralılar) ve dünyanın dört bir yanından gelen turistler tarafından ziyaret edilen çok kültürlü (multicultural) bir simge haline gelmiştir (Sales vd. 2011).

Londra'daki Çin mahallesinin ana amaçlarının dışına çıkarak bir tüketim mekanına dönüştüğü söylenebilir. Ancak, Çin Mahallesi'nin giderek daha fazla "markalı" bir alan ve ağırlıklı olarak ticari bir yere dönüşmesine rağmen, çeşitli Çinli/ Doğu Asyalı grupların günlük yaşamlarında önemini halen korumaktadır. Yerel yönetimlerce, kent politikaları ile Çin Mahallesi'nin karakterinin ve Çinli örgütlerin gayri resmi ağlarının evi olan bir "topluluk alanı" rolünün korunmasına çalışıldığı görülmektedir (Sales vd. 2011).

4.2.2.2. Little India (Küçük Hindistan), Kuala Lumpur, Malezya (Asya).

Konum: Little India (Küçük Hindistan), Kuala Lumpur'da Bangsar yakınlarındaki Brickfields bölgesinde yer almaktadır. Kuala Lumpur'daki bu küçük Hindistan'ın resmi adı, Brickfields'tir. Brickfields bölgesi, Hindistan'ın İngiliz sömürgesinde olduğu dönemden kalma bir tren istasyonunun çok yakınında bulunmaktadır. Bu bölgede bulunan 'Brickfields' isimli Küçük Hindistan, Jalan Travers ve Jalan Tun Sambanthan caddeleri ve çevresinde gelişmiştir (Şekil 4.6).

Şekil 4 6. Kuala Lumpur, Brickfields Küçük Hindistan

(URL 14)

Tarihi Arka Plan: 1880'lerden önce, Brickfields bölgesinde, sazdan çatılı, ahşap evler vardır. 1880'lerde yangın ve sel nedeniyle, Brickfields eski yerleşimi neredeyse yok olmuş, tüm binalar tekrardan tuğla ve kiremit kullanılarak inşa edilmiştir. Bir girişimci, bu bölgenin yeniden yapılandırılması aşamasında kullanılacak malzemelerin üretimi için büyük bir tuğla fabrikası kurmuştur. Hintli, Sri Lankalı göçmen işçileri çalışmak için bu bölgeye getirilmiştir. Gelen göçmenler, nesiller boyu bu bölgede yaşamış ve bölgeyi dönüştürmüşlerdir. 2009 yılına gelindiğinde ise, Jalan Travers ve Jalan Tun Sambanthan caddeleri ve çevresindeki alanın resmi olarak Küçük Hindistan olarak belirlenmesine karar verilmiştir (Little India, Brickfields, Kuala Lumpur-Malaysia Traveller Websitesi). Bu sokak ve caddeler, boyunca Hint kültürüne ait öğeler, semboller uygulamalar dikkat çekmektedir. Sokakları çevreleyen renkli dekoratif kemerler, kırmızı tuğlalarla bezenmiş, mor, kırmızı çoğunlukla sarı renklerle

boyanmış binalar ve Hint işi malzemeler satan işletmeler, Hint yemekleri satan restoranlar vardır (Şekil 4.7).

Şekil 4 7. Brickfields, Küçük Hindistan’da bir sokak görünümü
(URL 15)

Güncel Durum: Zaman içinde, Brickfield’e komşu bir ‘hiper-modern’ yapı olarak Kuala Lumpur’un ana ulaşım merkezi olan KL Sentral istasyonu kompleksi (Şekil 4.8), Brickfields (küçük Hindistan) bölgesini fiziksel ve sosyo-ekonomik anlamda dönüştürmüştür. KL Sentral’ı çevresinde büyük ölçekli inşaat projeleri, her tarafta lüks apartmanlar, alışveriş kompleksleri ve daha fazla ofis binası inşa edilmiştir. Bu gelişme ilk başlarda olumlu olarak gözüktü de bu gelişmelerin, Brickfields bölgesine de yayılmasıyla gayrimenkul piyasasının ve işletmelerin kiralarının birden pahalılaşması, burada var olan ‘Küçük Hindistan’ anklavında sorunların başlamasına neden olmuştur. Burada yaşayan etnik kökenli insanlar, daha ucuz bölgelere başka bir deyişle banliyölere taşınmak zorunda kalmış ve bu süreç anklavın canlı kültürel üretiminin azalmasına neden olmuştur (Crane, 2014). Bu durumun tam anlamıyla bir soylulaştırma sürecine benzediği söylenebilir. Yaşanan soylulaştırma ve göçmenlerin veya etnik grubun o bölgeyi terk etmek zorunda kalması sonucunda ise bölgenin özgünlüğü kaybettiğini savunan, Crane (2014) artık Brickfields’tan geriye kalanı,

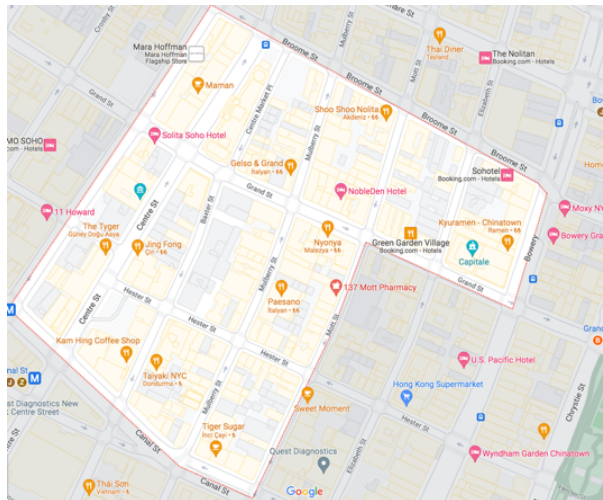
“turistler için yapılmış, ancak özgünlükten ve hareketli Hint topluluğundan yoksun bir Küçük Hindistan” olarak tanımlamaktadır.

Şekil 4 8. KL Sentral, Kuala Lumpur Tren İstasyonu Kompleksi
(URL 16)

4.2.2.3. Little Italy, Manhattan, ABD (Amerika)

Konum: Little Italy (Küçük İtalya) bölgesi, Amerika Birleşik Devletleri, New York, Lower (Aşağı) Manhattan bölgesinde bulunmaktadır. Etnik anklav, Mulberry sokağı boyunca ve çevresinde gelişmiştir. Çok işlek bir noktadadır ve New York Chinatown anklavının komşusudur (Şekil 4.9).

Şekil 4 9. Little Italy, New York Haritası
(URL 17)

Tarihi Arka Plan: New York, Mulberry caddesinde oluşan etnik anklavın tarihi, 19. yüzyıla dayanmaktadır. 1870 ve 1970 yılları arasında, İtalya'dan yaklaşık 26 milyon insanın göç etmesi, dünyanın pek çok yerinde, 'Küçük İtalya'lar ortaya çıkarmıştır. İtalyan göçmenlerin belirli bölgelerde kümelenmesi, gündelik yaşam pratikleri sonucunda 'Little Italies' (Küçük İtalyaların) oluşmasına neden olmuştur (Gabaccia, 2006). Bu süreçlerden biri, Manhattan, Mulberry caddesinde gerçekleşmiştir (Şekil 4.10) Mulberry Caddesinde ve çevresinde, İtalyanların kümелendiği, iş yerleri açtığı, festivallerini kutladığı bir Little Italy etnik anklavı oluşmuştur.

Clam Sellers near Mulberry Bend Park, circa 1900. Signage written in Italian can be seen in foreground right.

Şekil 4 10. Mulberry Caddesi, 1990 yıllarına ait bir fotoğraf
(URL 18)

Güncel Durum: 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, New York'taki Little Italy, ABD'ye gelen İtalyan göçmenler için önemli bir kentsel mekandır (Pozzetta, 1981; Aktaran: Frunza, 2008). Göçmenler için bu alanın istihdam, sosyal sermaye olasılıkları, kültürel birliktelik ve bunun gibi pek çok anlamının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 20. yüzyılın ilk çeyreği sonrasında, anklavda yaşayan İtalyanların bölgeyi terk etmesi ve bu boşalan konutlara başka etnik kökene sahip göçmenlerin veya Amerikalıların yerleşmesi sonucunda bölgedeki etnik kimliğin değiştiği bilinmektedir. Bu demografik değişimden sonra, Little Italy, bölgede artık İtalyan kökenli insanların yaşamamasına rağmen, sembolik olarak İtalyanlığın merkezi olarak ABD'de varlığını sürdürmektedir (Napoli, 2014; Akataran: Frunza, 2008). Frunza, Little Italy'nin, sembolik anlamının

değişimi sonucunda, İtalyan işletmelerin, ticari faaliyetlerinin, bir sosyal sermaye yaratma amacına hizmet eden değil, daha çok eğlence sektörüne hizmet eden bir hal aldığını, Little Italy bölgesinin, sosyal bir mekandan, turistik bir mekana dönüştüğünü belirtmektedir (Frunza, 2008). Yerleşimde İtalyanca tabelalar yazılar, kırmızı, beyaz ve yeşil renklere boyanmış işletmeler, cepheler, restoranlarda servis edilen İtalyan yemekleri, bölgede İtalyan kültürünün hakimiyetini sembolik olarak gözler önüne sermektedir (Şekil 4.11).

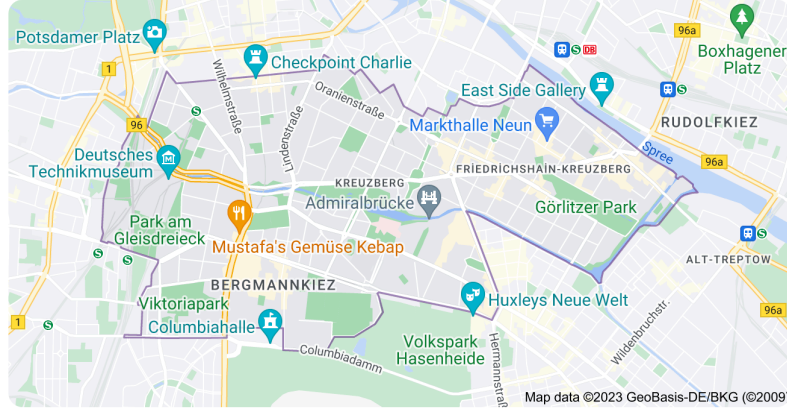

Şekil 4 11. Mulberry Caddesi'ne ait bir görüntü, Little Italy, New York

(URL 19)

4.2.2.4. Kreuzberg, Berlin, Almanya. (Avrupa).

Konum: Kreuzberg İlçesi, Berlin'in 12 yönetsel biriminden biridir. 2001 yılına kadar doğu ve batı Berlin'in ayrı ilçeleri olan Friedrichshain ve Kreuzberg bu tarihten itibaren yapılan bir idari reform çerçevesinde birleştirilerek Friedrichshain-Kreuzberg adını almıştır (Hinze, 2010). Berlin'in merkezinde yer alan Kreuzberg semti, kentin havalimanına, parklarına ve müzelerine yakın konumdadır (Şekil 4.12).

Şekil 4 12. Kreuzberg’in Konumu, Berlin Haritası

(URL 20)

Tarihi Arka Planı: Kreuzberg her zaman bir ‘işçi sınıfı ve göçmen bölgesi’ olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren Protestan Huguenot mültecilerine, 19. yüzyıldan itibaren Fransalı ve Doğu Avrupalı göçmenlere ev sahipliği yapmıştır (Wolfgang ve Hillary, 2006). 1961 yılında Türkiye ile Almanya arasında bir işgücü anlaşması yapılmış ve önemli sayıda Türk vatandaşı, Almanya’ya göç etmiş ve üç tarafı Berlin Duvarı ile çevrili olan bu bölgede ikamet etmeye başlamıştır.

Kreuzberg, soğuk savaş döneminde Berlin duvarına çok yakın olması nedeniyle Almanlar tarafından çok tercih edilmemiş, genellikle düşük gelirli ve kente yeni gelen göçmenlerin ikamet ettiği bir alan olmuştur. Bu nedenle, o dönem Kreuzberg bir ‘getto’ ve istenmeyen bir bölge olarak görülmektedir (Atasü Topçuoğlu ve Akbaş, 2011). Ancak, Berlin duvarının yıkılması sonucunda, semt, merkezi bir konuma gelmiş ve çok hareketlenmiştir.

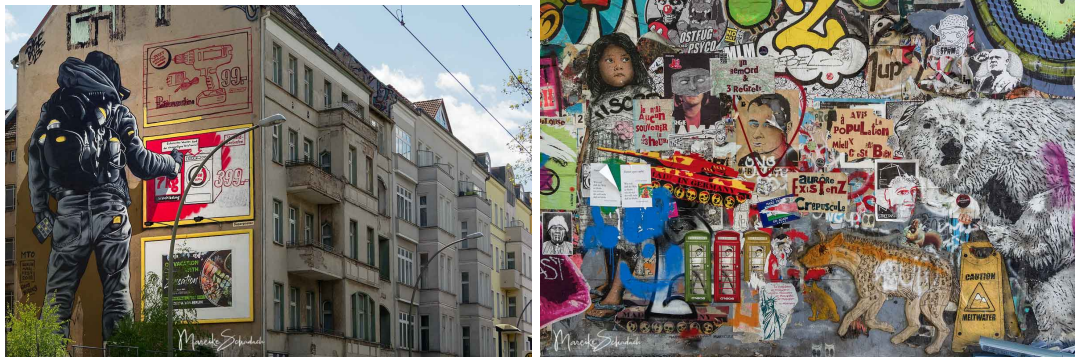
Güncel Durum: Berlin Duvarının yıkılmasından sonra, Türk göçmenlerin gündelik yaşantıları ve açtıkları Türk restoranları ile Kreuzberg hareketlenmeye başlamıştır. Türklere ait işletmelerde, tabelaların çoğunun Türkçe olması, restoranlarda servis edilen Türk yemeklerinin hakimiyeti nedeniyle artık semt, ‘‘Küçük İstanbul’’ olarak anılmaya başlamıştır (Şekil 4.13).

Şekil 4 13. Kreuzberg, Berlin

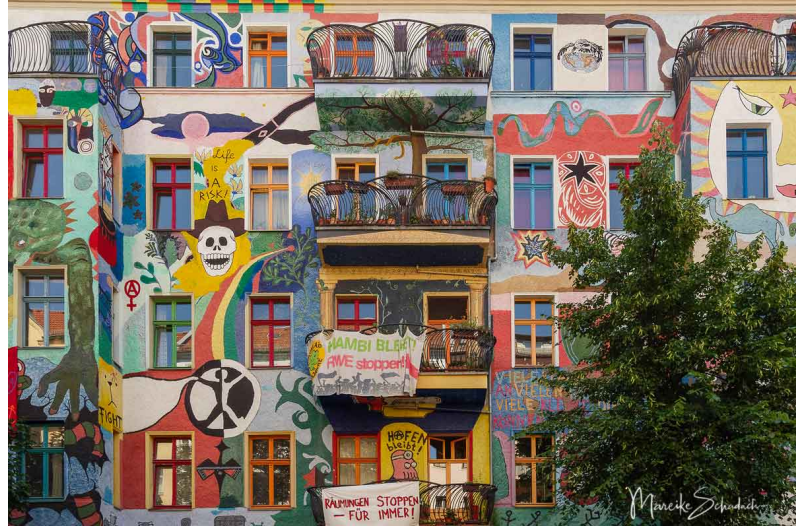
(URL 21)

Semtte yaşayan gençliğin duvarlarda yaptığı (sokak sanatları) grafitiler, sanatsal faaliyetler, punk, rock, hip hop ve diğer alternatif alt kültürlerin yansımaları, semti, Türk kültürünün yansımalarının dışında yeni bir kültürel imaja (peyzaja) kavuşturmuştur (Şekil 4.14) (Şekil 4.15).

Şekil 4 14. Kreuzberg’de yapılmış sokak sanat eserlerine birkaç örnek

(URL 22)

Şekil 4 15. Kreuzberg’de yapılmış sokak sanat eserlerine birkaç örnek
(URL 22)

Günümüzde, Berlin duvarının yıkılması, semtin, merkezi konumu ve ilgi çekici farklı kültürel altyapısı nedeniyle semtteki ucuz olan kiralar artmış, gecekonduların bazılarının yerini lüks yerleşimler almaya başlamıştır. Semt, turistler ve yatırımcılar için çok kültürlü bir cazibe mekanı haline dönüşmüştür.

Yukarıda ele alınan etnik anklav örnekleri ve dünyadaki diğer etnik anklav oluşumları üzerinden düşünüldüğünde, birçoğunun her ne kadar konumları ve tarihi arka planları değişse de başlangıç motivasyonlarının, gelişim aşamalarının ve günümüzde dönüştükleri durumların birbirine benzer şekilde ilerlediği söylenebilir. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde, küreselleşme ve küyerelleşme sürecinde benzer şekilde etnik anklavların karakterlerinde yaşanan değişimler üzerine bir açılım yapmak amaçlanmıştır.

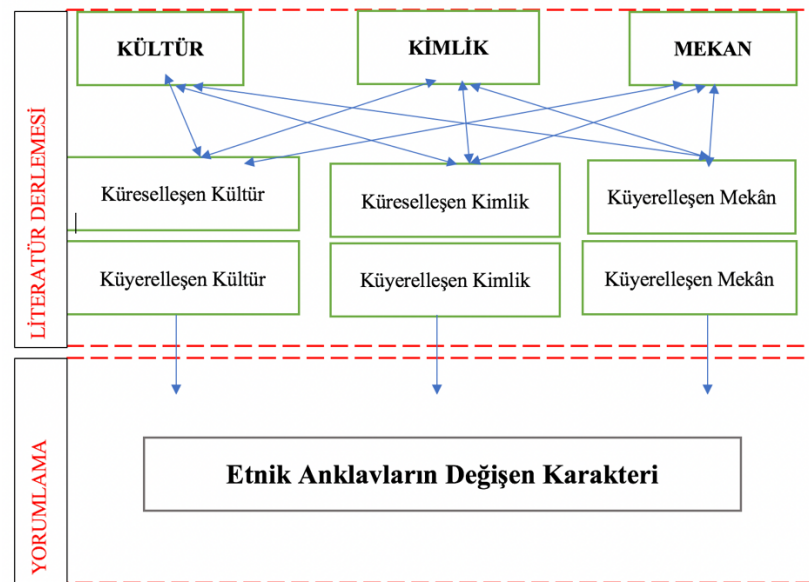
4.3. Küreselleşme/ Küyerelleşme Sürecinde Değişen Kültür, Kimlik ve Mekan Üzerinden Etnik Anklavları Yeniden Düşünmek

Küreselleşme/Küyerelleşme süreçleriyle birlikte, günümüzde etnik anklavların fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarında/karakterlerinde bazı değişikliklerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Yukarıda incelenen ve tarihi sayılabilecek (çok eski yıllarda

oluşmuş) etnik anklav örneklerinin zamanla niteliksel bir dönüşüme maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu dönüşümün sadece, örnek olarak incelenen dört etnik anklavda değil, neredeyse kentlerde oluşmuş çoğu anklavda yaşandığı literatür taramalarında anlaşılmıştır.

Etnik anklavlarda yaşanan bu değişimlerin/dönüşümlerin neden/niçin ve nasıl yaşandığını anlamak, bu tez çalışması için önemlidir, çünkü bu değişimler, Fatih'te geliştiği düşünülen Suriye etnik anklavının, küreselleşme/küyerelleşme sürecinde ortaya çıkmış bir anklav olarak fiziksel/sosyo-kültürel ve ekonomik olarak nasıl geliştiğine ve değişen güncel anlamlarına dair çeşitli fikirler verebilir.

Etnik anklavların karakterlerinde yaşanan değişimlerin altında yatan nedenleri anlamak adına, küreselleşme ve küyerelleşme sürecinde kimlik, kültür ve mekan olgularının değişimlerine odaklanılmıştır. Bunun için öncelikle, mekan, kimlik ve kültür olgularının, bahsi geçen süreçlerde değişen karakterleri üzerine bir literatür derlemesi yapılmıştır. Sonrasında ise 'Değişen Etnik Anklav' başlıklı bölümde, küreselleşme/küyerelleşme süreçlerinin, mevcut ve gelişmekte olan etnik anklavların karakterleri üzerindeki değiştirici rolleri yorumlanmaya çalışılmıştır (Şekil 4.16)

Şekil 4 16. Küreselleşme/ Küyerelleşme Sürecinde Değişen Kültür, Kimlik ve Mekan ve Etnik Anklavların Değişen Karakteri Arasındaki İlişkiler

(Yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından düzenlenmiştir.)

Bu bölümde, ‘Değişen Kültür, Değişen Kimlik, Değişen Mekan ve Değişen Etnik Anklavlar’, başlıkları ile isimlendirilen alt bölümlerin her birinin sonuna, olgu ile ilgili yaşanan kavramsal/anlamsal değişimleri artzamanlı bir şekilde gözler önüne seren bir bilgilendirme grafiği (infografik) yerleştirilmiştir.

Bölümün değerlendirmesi kısmında, bölümde ele alınan kavramsal/anlamsal kodlar yan yana getirilerek bir diyagrama (infografiğe) dönüştürülmüştür. Bu diyagram sayesinde, tüm bölüm boyunca ele alınan kavramların, konuların/aktarılan düşüncelerin ve süreçlerin arasındaki ilişkileri açıklamak ve bu bölümün ilerleyen bölümlerle bağlantısını göstermek amaçlanmıştır.

4.3.1. Değişen Kültür

Küreselleşen Kültür

Sanayi Devrimi sonrasında, teknolojik gelişmelerin başlamasıyla enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşması sonucunda, dünyanın bir ‘küresel köye’ dönüştüğüne dair fikirler ortaya atılmaya başlanmıştır. İletişim ağlarının yaygınlaşması, insanların oturdukları yerlerden kilometreler ötede yaşanan olayları görebilmesi, olayların farkında olabilmesi, farklı coğrafyada yaşayan kişiler ile kolayca iletişim kurabilmesi, insanlar ve farklı coğrafyalar arasındaki etkileşimi arttırmıştır. Bu bağlamda, insanlar, düşünceler ve ürünler küreselleşme süreciyle birlikte, hızlı bir şekilde dünyayı dolaşmaya başlamıştır.

Küreselleşme sürecinde, artan etkileşim sonucunda, kültürlerin homojenleştiğine ve birbirine benzemeye başladığına dair düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştır. ‘Küresel kültürel homojenleşme’ olgusu, dünyadaki farkların azalmasına vurgu yapmaktadır. Homojenleşme kavramı, modern düşüncenin bir yansıması olarak tekdüzeliğe atıfta bulunmakta ve genellikle ekonomide, siyasette ve kültürde Batı modelinin/Amerikan kültür modellerinin egemenliği olarak görülmektedir. (Bozkurt, 2019). Robertson, Amerikanlaşma, emperyalizm ve hegemonya kavramlarını da içeren küreselleşmenin

baskın kültür dayatmasını ve egemenliğini anlatmak için ‘McDonalddlaştırma’ terimini üretmiştir.

Ritzer’in, “Toplumsal McDonalddlaştırma” kavramı, Amerikan toplumunda başlayan ve sonrasında tüm dünyaya yayılan fast-food yemek kültürü, aslında küresel kültürün egemenliğini gözler önüne süren bir durumu temsil etmektedir (Alan ve Ritzer, 1999).

Ritzer’e göre, fast-food restoranlarının işleme/çalışma prensiplerindeki rasyonellik, verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik, kontrol ve bunun gibi özellikler, kültürün homojenleşmesini güçlendiren etkilere sahiptir (Ritzer, 2011). McDonalddlaştırma tezi, sadece fast-food restoranları için değil daha birçok alanda da kullanılabilir bir düşünce yapısını anlatmaktadır.

Dünya üzerinde pek çok işletmenin, McDonalddlaştırma prensiplerini içeren çalışma şemasını kullandığı söylenebilir. Ritzer, McDonalddlaşmanın sadece restoranların işleyişini değil, gündelik yaşam, eğitim, sağlık, kent planlaması, siyaset, gibi toplumun çoğu alanını ilgilendirdiğini ve egemenliği altına aldığını düşünmektedir. (Ritzer, 2011; Warde, 2006).

Kültürel homojenleşme olgusu, küreselleşmenin ve modernleşmenin bir sonucu olarak ele alınabilir. Modernleşme ve küreselleşme süreçleri geleneksel olanı dışlamakta, ‘çağdaş kültür’ kültür emperyalizmi aracılığıyla öteki ülkelere dayatmaya çalışmaktadır. Her alanda oluşturulmaya çalışılan standartlaşma, kültürel imajlar, semboller aracılığıyla internet, televizyon ve bunun gibi araçlarla, dünyaya dağıtılmaya başlanmıştır. Bu dağıtımın amacının, kapitalizmin tüketim kültürüne hizmet etmek olduğu söylenebilir.

Küyerelleşen Kültür

Zaman içinde, küreselleşme sürecinin kültürel benzeşmeyi dayatması ve bir küresel kültür oluşturması durumuna karşı çıkan, tek bir kültür dayatmasının yetersizliğini ve gereksizliğini savunan bazı düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kültürel homojenleşmeye karşı küreselleşmenin kültürel melezleşmeye neden olduğu ‘heterojenleşme tezi’ ile açıklanmaya çalışılmıştır. Turner, heterojenleşme tezi bağlamında küreselleşmeyi, çok kültürlülük, kültürel farklılıkların/çeşitliliklerin yok olduğu (tek bir kültüre indirgenen) bir süreç olmadığını, aksine küreselleşme ile kültürlerin korunduğunu ve çok kültürlü bir sürecin ortaya çıktığını düşünmektedir (Turner, 1996). Heterojenleşme tezi bağlamında ‘çok kültürlülük ve kültürel heterojenleşme/melezlik’ gibi ortaya çıkan kavramlar literatürde küreselleşme ve yerelleşme olgularının birleşiminden türetilmiş ‘küyerelleşme’ kavramıyla adlandırılan süreçle birlikte açıklanmaktadır.

Küreselleşmenin ardından yerel hareketlere ilginin ve kültürlerarası etkileşimin artması sonucunda 1980’lerin sonralarından itibaren literatürde sıkça ele alınan “küyerelleşme” kavramı dikkat çekmeye başlamıştır (Dilek ve diğerleri, 2015). Küyerelleşme, küresel(global) ve yerel (local) sözcüklerinden türetilmiştir.

Robertson, küreyelleşmeyi, küresel ve yereli ‘harmanlamak’ için kullanılan bir terim olarak açıklamaktadır. Japonca ‘dochakuka’ kelimesinden türetilen terim, küresel pazara yerelleşme faaliyetlerinin eklenmesine atıfta bulunmak için geliştirilmiştir (Robertson, 1995). Japoncadaki ‘dochakuka’ terimiyle anlatılmak istenen, “kişinin kendine ait bölgede yaşamını sürdürmesi veya bir çiftçinin tarımsal faaliyetlerde kullanılan teknikleri kendi arazisine uygun bir şekilde yerel şartlara uyumlu hale getirmesidir. Küreyerelleşme faaliyeti ilk olarak Japon işletmeler tarafından dünyanın farklı bölgelerine yayılmak için kullanılmıştır. Japon işletmeler küresel pazar için ürettikleri ürünleri yerel Japon kültürüyle harmanlamıştır (Aktaran: Kaya ve Atalay, 2020). Bu çaba, kültürel bir melezleşmenin/heterojenleşmenin ilk adımları olarak görülebilir.

Küyerelleşme yaklaşımı, kültürel homojenleşmenin/ standartlaşmanın örneği olan McDonalds restoranlarını bile etkisi altına almıştır. Robertson’un, kültürel homojenleşmenin mekanları olduğunu düşündüğü McDonalds da küresel pazarda kendine daha fazla yer bulmak için menülerinde değişikliğe gitmek zorunda kalmış, hizmet verdiği coğrafyaların yerel özelliklerine göre sunduğu yemeklerin pişirme şeklini, içeriğini yerelin istekleri doğrultusunda adapte etmiştir (Crawford ve dig., 2015). Örneğin, çoğunluğun et yemediği Hindistan’da, McDonalds’larda sığır eti içermeyen menüler mevcutken, Brezilya ve ABD’de daha çok sığır etli menüler

bulunmaktadır veya Kanada’da ıstakozlu hamburger varken, İtalya’da hamburger ekmeğinin şekli ve tadı değişmektedir (Şekil 4.17). Bu bağlamda, McDonald's'ın küreselleşmenin (standartlaştırma) ve küyerelleşmenin (adaptasyon) pazarlama stratejilerini dünya çapındaki operasyonlarında kullandığı anlaşılmaktadır. McDonalds restoranları bu çabanın görüldüğü tek işletme değildir. Dünyadaki pek çok işletme sattıkları ürünlerde bu kültürel dokunuşları (bu tür farklılıkları) yapmaya başlamıştır.

Şekil 4 17. Mc Donalds’ın küyerelleşme sürecinde değişen menülerini gösteren görseller
(URL 23)

Khondker’e göre, kültürel farklılıklar, sosyal yaşamın olmazsa olmazıdır. Küreselleşme, çeşitlilikleri ortadan tamamen kaldırmaz. Tarih ve kültür, toplum veya bir ulusa ait grubun çeşitli deneyimlerine anlam vermektedir. Küyerelleşme, küreselleşmenin kültürü homojenleştirmesini engellemiştir. Halen farklı dinler ve kültürler arasındaki çatışma/kutuplaşma devam etmektedir, bu nedenle ‘yerellikler’, geleneksel kültür ve din, gündelik yaşamı etkilemeye devam etmektedir. Bu nedenle küyerelleşme ortaya çıkmıştır ve kültürleri melezleştirmektedir (Khondker, 2013). Holton, küyerelleşme sürecinin ortaya çıkardığı kültürel melezleşme tezini farklı (çeşitli) kültürlerin birbiriyle kültürel alışverişe girmesi ve adapte olarak yeni kültürel biçimlerin ortaya çıkması olarak açıklamaktadır (Holton, 2007).

Küyerelleşmenin yarattığı kültürler arası etkileşim, dünya üzerinde pek çok alanda kendini göstermeye başlamıştır. Melezleşme tezine göre, artık dünya üzerinde ‘saf bir kültür’ kalmamıştır. Dünya genelindeki küreselleşme ile birlikte, göç hareketliliğinin

artması, sınırların kalkması, çeşitli kültürleri birbiri ile kaynaştırmış ve kültürel yeni ‘melez’ formaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bozkurt, 2019).

Kültürel melezleşme ile birlikte, yerel kültürlerin, geleneklerin, manevi (din), etnik kimlik gibi konuların, homojenleşmeye inat yeniden toplulukların odak noktası haline gelmeye başladığı söylenebilir. Ancak, tüm bu yaşanan heterojenleşmenin, genellikle pazarlama stratejileri bağlamında ele alınması, bu durumun aslında **tüketim kültürüne** hizmet etmek için oluştuğunu düşündürmektedir.

‘Tüketim kültürü’, imajların metaya dönüştüğü, imajlarla ve sembollerle üretilen anlamlar üzerinden satışı yönlendiren bir olgudur. Baudrillard, 1960 sonrası/küyerelleşme/postmodernizm süreçlerinde yaşanan toplumsal değişimi, toplumun “tüketim toplumu’na dönüşmesi” olarak tarif etmektedir (Baudrillard, 2018). Bauman da, 21. yüzyıl topluluklarının birer tüketim toplumu olduğunu varsaymaktadır (Bauman,1996).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar devam eden süreçteki kültürel ve toplumsal olgular, tüketim toplumu kültürüne ait olarak tanımlanmaktadır. Jameson’un deyiimiyle postmodernizm ve geç kapitalist süreçte, “toplumsal yaşamdaki her şeyin kültürel hale geldiği söylenebilir” (Jameson, 1984). Tüketim bağlamında göstergeler ve örtük mesajlarla, kültürel öğelere farklı ve değişken anlamlar yüklendiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde, bir kültürün baskınlığından bahsedecek olursak eğer bu kültür, ‘tüketim kültürü’ olabilir. Tüketimi arttıran her türlü çalışma, tüketim kültüründe kabul görmektedir. Featherstone, tüketim kültürünü, sembolik üretim ve gündelik yaşam pratikleri ve deneyimlerinin tekrardan örgütlenmesiyle kişileri/grupları daha çok tüketime yöneltmek isteyen bir olgu olarak tanımlamaktadır (Featherstone, 2005).

Tüketim aktiviteleri, gündelik yaşamın bir parçası olmuş durumdadır. Tüketim bir toplumsal aktivite, gündelik yaşam pratiklerine bir bakış sağlamak açısından önemlidir. Tezimizin ana konusu olan etnik anklavlar, aslen birer etnik alışveriş bölgesi (sokağı olarak) görülebilirler. Bu bağlamda, güncel olarak etnik anklavlarda süregelen tüketim aktiviteleri/faaliyetleri üzerine geliştirilecek her düşüncenin/yorumun alt yapısında, tüketim olgusu/tüketim kültürü ve tüketim aktiviteleri üzerine düşünülmesi gerekmektedir. Bu sebeple, tezin ana amacına

ulaşmak için etnik anklavların anlamlarının belirlenmesi üzerine kurgulanan yaklaşım önerisi ‘tüketim kültürü’ ve ‘tüketim toplumu’ olgularının farkındalığı ile oluşturulmuştur.

4.3.2. Kimlik

Küreselleşen Kimlik

Küreselleşme süreci öncesi, her ülkenin kendi milliyetçiliğine göre bir kimlik oluşturma eğiliminin varlığından söz edilebilir. Bu tip kimlik oluşumları, ‘ulusal kimlik’ kavramı ile tanımlanmaktadır. Küreselleşen kültür, toplumların kimliğinde de değişimlere ve ‘ulus-ötesi’ kimliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Izenberg’e göre, kimlik 20. yüzyıla gelene kadar çok önemli bir kavram değildir, çünkü o dönemden önce kimlik üzerine çok düşünülmemiş, kimlikler, kişiler tarafından kanıksanmış, ancak Birinci Dünya Savaşı, ulusal kimliklerin ve milliyetçi duyguların sorgulanmasına yol açmıştır (Izenberg, 2016).

Kimlik kavramını, Richard Jenkins şu şekilde tanımlamaktadır: kimlik, ‘kim kimdir’i (dolayısıyla ‘neyin ne olduğunu’) bilmek için ‘kök salmış insan özellikleridir’. Genellikle kimlikler, öteki üzerinden tanımlanmaktadır. Stuart Hall’in de belirttiği gibi, ‘kimlik bir süreç olarak, bir anlatı olarak, bir söylem olarak daima ‘ötekinin konumundan’ anlatılmaktadır (Aktaran: Karaduman, 2010). Bu bağlamda, birinin veya bir toplumun kim olduğunun bilinmesi için öteki kişinin veya öteki toplumun kim olduğunu anlamak gerekmektedir.

Geleneksel toplumda, başka bir deyişle modernizm süreci öncesinde, insanların günümüzde yaşadığı anlamda bir ‘kimlik sorunu’ deneyimlemediği söylenebilir. Toplumsal yaşamda ortaya çıkan modernleşme ve küreselleşme hareketleri sonrasında, ‘toplumsal (kolektif) kimlik’, ‘bireysel bir hal almıştır. Eski ve geleneksel toplumlarda, ‘biz ve öteki’ arasındaki çatışma, küreselleşme süreciyle birlikte, ‘ben ve ötekiler’ çatışmasına dönüşmüştür. Öz-benlik önemli bir konuma gelmiştir. Tek tip kültürel bir doku oluşturmaya çalışan modernizm sürecinde, ‘bireysel kimlik’ kavramıyla kastedilen, her kişinin kendine ait özgün bir karakterinin olmasıdır (Karaduman, 2010).

Tüm kimlikler, ‘sosyal kimlikler’dir ve toplumsal süreçler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kimlikler oluşturulmaz/yapılmaz veya verilmez, zaman içinde akışkandır, kendiliğinden oluşmaktadır. Buna karşın, kişiler tarafından esaslı bir şekilde içselleştirilmekte ve deneyimlenmektedir. (Scott, 2015; Aktaran: Giddens ve Sutton, 2021). Giddens ve Sutton kimliklerin üç temel yönünden bahsetmektedir: kimlikler, a) kısmen bireyseldir veya kişiseldir; b) kısmen kolektif veya toplumsaldır ve c) her durumda ‘somutlaşmış’tır (Giddens ve Sutton, 2021).

Küreselleşme sürecinin kültürü homojenleştirmesi, kişilerin veya toplumların kimliklerinin de benzeşmesine neden olmuştur. Küresel kültür kavramıyla anlatılmak istenen, çeşitli kültürlerin etkileşimleri sonucunda, çeşitliliklerin birlikte ‘tek bir mekanda’ bir araya gelmesi ve kimliklerin izafi olarak benzeşmesidir. Ulus ötesi toplumların oluşmasıyla, göç hareketlerinin artmasına ve kimliklerin çeşitlenmesine neden olduğu söylenebilir. Bauman’a göre küreselleşme süreciyle birlikte, küreselleşmiş ve yurtsuzlaşmış (ulusal duyguları ile bağları kopmuş) kişiler ve gruplar ile ‘yerel’ kalmış gruplar/toplumlar arasında bir iletişim kopukluğu yaşanmaya başlamıştır (Bauman, 2006).

Küreselleşme ile birlikte kimliklerin hareketliliğinin artması, aynı yerde aynı zamanda farklı kimliklerin yan yana bulunması, birbirleri ile temas etmesi, ‘kimliksizleşme’ sorununu ortaya çıkarmıştır. Küresel dünyada, gündelik yaşamda ve sosyal hayatta ilişkilerin ‘belirsizlik’ üzerinden idame edilmesi, kişilerin zaman ve mekan algısında yaşanan değişimleri ve kimlikleri geçici ve derinliksiz bir hale getirmiştir (Özben, 2012; Aktaran: Erekmekçi, 2022).

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni yaklaşımlar bağlamında modernizmin, yarattığı kimliksizleşmeyle, yöresel/yerel, dini, ulusal, etnik, manevi kimlikleri görünmez kılmaya çalıştığı söylenebilir. Kimliksizleşme sürecinde, kişiler artık bir topluma veya gruba kendilerini ait hissetmemeye başlamıştır. Kimliksizleşme, aynı zamanda aidiyet hissinin de kaybıyla ‘yurtsuzluğa’, ‘yersizliğe’ neden olmuştur.

Küyerelleşen/Değişen Kimlik

1970'lere gelindiğinde, modernizm ve küreselleşme süreçlerinin, kişileri/grupları/toplumlari kişiliksizleştirme/kimliksizleştirme eğilimlerine karşı bir direnişin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Kimliksizleşmenin karşısında, 'aşırı milliyetçilik', kamusal alanlarda kimliksel temelleri benimseyen cemaatleşme eylemleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin bazı marjinal gruplar olarak adlandırılan eşcinseller, feministler, dışlandıklarını düşünen siyahi kökenli kişiler, bazı göçmen grupları 'özgürlük', 'hak ve adalet' istemekten daha çok kültürel olarak tanınmak istemeye başlamışlardır (Sözen, 1999). Yaşanan bu değişimlerin ve başkaldırıların 'toplumsal' manada bir kimlik krizine neden olduğu söylenebilir. Bu çeşitli (farklı) kültürlerin ve kimliklerin başkaldırılarının zamanlaması, küyerelleşme süreçleri ve postmodern düşüncenin başlangıcına denk düşmektedir. Literatürde genellikle, kimliklerin toplumun veya kişinin 'yaşam biçimi', geleneksel kültürler, ulusal duygular, etnik kökenler bağlamında oluştuğundan bahsedilmektedir.

Gordon Mathews, 'kültürün ve kimliğin' 'bir toplumun yaşam biçimi'nden anlaşılabilceği düşüncesini eski bir fikir olarak kabul etmektedir. Ona göre kimlikler, 'kültür süpermarketi'nden elde edilebilen bir şeydir. Mathews, 'Global Culture/Individual Identity' (Küresel Kültür/Bireysel Kimlik) kitabında, kültürel süpermarket metaforunun son yıllarda, gerçek süpermarketlerin raflarında yan yana sergilenen 'çeşitli kültürel ürünlere' atıfta bulunmak için kullanmıştır. Kitabın ön sözünde, Mathews, 'Çoğu insan hala kendilerini belirli bir kültüre ait hissediyor. Yine de bugün var olan topluluklarda yaşayan bir çoğumuz, yemek, sanat veya manevi inançlar açısından küresel bir kültür süpermarketinden hayatımızın bazı yönlerini seçiyoruz. Öyleyse, kökler sadece bir başka tüketici tercihi haline geliyorsa, halen temel bir kültürel kimliğe sahip olduğumuzu iddia edebilir miyiz?' diye sormaktadır. (Mathews, 2000; Çev: Güleriyüz Çohadar, 2023). Mathews'e göre günümüzde kişilerin, gündelik hayatında kültürel süpermarketten seçtiği ürünler/tüketilen ürünler veya mekanlar, o kişinin kimliğini betimleyen bir araç haline dönüşmektedir. Bu düşünceler ışığında, tezimizle bağlantılı şekilde 21. yüzyılda yaşayan göçmenler, kendilerini hangi 'kimlik' ile tanımlamaktadır ve etnik anklavları kullanmaları onlara nasıl bir kimlik kazandırmaktadır? sorularını akıllara getirmiştir. Bu nedenle, yapılan görüşmelerde, göçmenlerin kendilerini nasıl tanımladıklarına dair derinlemesine bir anlayış geliştirmeye çalışılmıştır.

Kimliklerin bir tüketim aracına dönüşmesi, bir önceki bölümde bahsedilen ‘tüketim kültürü’ ile ‘kültürlerin tüketilmesi/meta’ya dönüşmesi’ olgularıyla bağlantılıdır. Küyerelleşen süreçte, kimliklerin de birer ‘tüketim nesnesine’ dönüştüğü anlaşılmaktadır. Küyerelleşen/Postmodern süreçte imaj, kültürün ve kimlik oluşumunun ana bileşenlerindendir. İmajlar sayesinde üretilen kimlikler değişken ve hareketlidir. Bu nedenle,

Postmodern kimlikler, ‘çoklu (çoğul) kimliklerdir’, boş zaman aktiviteleri ile tüketim sayesinde şekillenen, seçilebilen (tercih edilen) bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Postmodern düşünce yapısı, etnik ve milli bağlamdaki tüm kimlik tanımlamalarına karşı çıkmakta, kişilerin kendini tanımlarken pek çok farklı opsiyona sahip olduğunu savunmaktadır (Karaduman, 2010). Postmodernizm, tikel kimlikleri ön plana çıkarmakta, her bir bireyin ‘öznenin’ biricik olduğuna yaptığı vurguda, modernizmin ve küreselleşmenin tüm homojenleştirici, bütünleştirici yaklaşımlarına karşı çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, günümüzde yaşayan insan, kendini bir ulusal kimlikle değil, pek çok farklı opsiyonel ‘tikel kimlikle’ ve ‘tüketici kimliği’ ile tanımlayabilmektedir.

Tüketici Kimliği

Günümüzde, toplumbilimciler, insanların kimliklerini, ‘tüketim’ olgusu ile bağlantı kurarak tanımlamaya çalışmaktadır. Toplumbilimciler, çağdaş düşünürler, klasik kuramcılar, Chicago okulunun önerdiği gibi, ‘sosyal sınıfın, cinsiyetlerin, etnisitenin’ halen toplumların kimlik oluşumunu etkilediğini düşünmekte, ancak bunların artık toplumların kimliklerini tanımlamak için eskisi kadar etkili olmadıklarını savunmaktadır.

Postmodern sürecin etkileri bağlamında kimlikler, tüketim kültürünün içinde yaşayan kişilerin ‘tüketici kimlik’leriyle açıklanmaktadır. ‘Ne isen onu, tüketirsin’ söyleminden hareketle, kimliklerin tüketim alışkanlıkları bağlamında tikelleştiği, bireyselleştiği söylenebilir. Bu bireyselleşmenin, toplumsal ve etnik kültürler üzerinde negatif etkilerinin olduğu görülmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi, günümüzde, bazı toplumbilimciler, tüketim kültürü nedeniyle bireyselleşen tüketicilik olgusunun, bazı geleneksel kültür ve geleneklerin dönüştürdüğünü veya yok ettiğini düşünmektedir.

Tüm bu düşünceler çerçevesinde, günümüzde bir kentsel alanda bulunan mekanların karakterini/niteliklerini ve anlamlarını belirlemede, o mekanı kullananların ‘tüketici kimliği’ bağlamında o yeri/mekanı nasıl algıladığı, tükettiği, anlamlandırdığı da önemli bir konu olarak görülmelidir. Bu nedenle, tezde etnik anklavları çeşitli yönleriyle anlamak için oluşturulan yaklaşım önerisinde ve alan çalışmasında yapılan tüm araştırmalarda, etnik anklavların birer ‘tüketim mekanı’ olmasından yola çıkarak, onu kullananlar (göçmenler) ve üretenlerin (göçmen işletmeciler) ‘tüketici kimlikleri’ne odaklanılmıştır. Alan çalışması kısmında yapılan tüm derinlemesine görüşmelere, gözlemlere, göstergebilimsel analizlere ait düzenlemeler, çözümlemeler, bulgular, ‘tüketici kimliği’ farkındalığı üzerinden araştırılmış, yorumlanmıştır.

4.3.3. Mekan

Küreselleşen Mekan

Robertson, küreselleşmeyi, ‘dünyanın tek bir mekan haline gelmesi’ olarak açıklamaktadır (Robertson, 1999). Yırtıcı, küreselleşmeyi, sermayenin küresel ölçekte işleyiş biçimindeki değişimine neden olan ve kapitalizmin mekanları ‘örgütlenme biçimi’ olarak tanımlamaktadır (Yırtıcı, 2005). Giddens ise, küreselleşmeyi, modernliğin bir sonucu olarak ele almaktadır (Giddens, 1994). Tüm bu yaklaşımlar ve tanımlamalar bağlamında, küreselleşmenin, önceki bölümlerde aktarıldığı şekilde kültürde ve kimlikte küresel ölçekte benzeşmeye yol açtığı gibi kentlerde ve mekanlarda da benzeşmeye neden olduğu söylenebilir.

Küresel ölçekte, kültürel benzeşme ve popüler kültür olgusunun artmasıyla, kent planlamalarında ve mimarlıkta etkileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Mimarlıkta ve yapıli çevredeki modernizmin etkileri, tasarımda tekdüzeliğe neden olan bir yaklaşımı küreselleşme süreci ile birlikte daha da derinleştirmiş ve mekanların tasarımlarındaki benzeşme, birbirine benzer şemaların çoğunun kentte/yapılı çevrede ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Marc Auge yapıli çevredeki bu tekdüzeleşmeyi (benzeşmeleri), ‘yok-yerler’ kavramı ile tanımlamaktadır. Örneğin, kullanıcılar havalimanları, alışveriş merkezlerini kullanırken hangi ülkede, hangi kentte olduklarını fark etmeyebilirler. Çünkü bu

mekanlar bağlamından kopuk, tarihsellik içermeyen, ‘özgün bir kimliği’ olmayan mekanlardır. Belli bir plan şemasına ve çalışma prensibine sahip bu mekanların, bir kültüre hizmet etme amacı yoktur (Auge, 2016).

Auge, yok-yerleri tanımlarken, yok-yerlerin en önemli niteliklerinden birinin onu kullanan insanları daha fazla tüketime yönlendirmesi olduğunu söylemektedir. Bu mekanlar, ‘tüketim etkinliğinin yüceltilmesini’ sağlamaktadır (Auge 2016). Bu bilgiler ışığında, yok-yerler, küreselleşmenin ve tüketimi arttırmayı amaç edinen kapitalizmin oluşturduğu mekanlar olarak görülebilir.

Tüketimin artırılmasına yönelik bu yaklaşımlar, mimari nesnenin veya kentsel alanların, özgün kimliklerden yoksun birbirine benzer özellikleri/nitelikleri olan görsel nesnelere dönüştürmektedir. Bu durumu Juhani Pallasmaa, şu şekilde açıklamaktadır; ‘‘günümüzde mimari öğeler, anlamsal derinlikten kopmuş ve yalnızca görme duyusuna hitap eden nesnelere dönüşmüştür’’ (Pallasmaa, 2012). Norberg Schulz ise, üretilen mimari nesnelerin/binaların/kentsel alanların kimlikten yoksun, belli bir kültür içermeyen yapısının nedenini, modernist yaklaşımlara bağlamıştır. Ona göre, modernist yaklaşımlarla tasarlanan mimari öğelerin insanlarla iletişim ve etkileşimi azalmıştır, yer ile bağları zayıflamaya ve kimliksizleşmeye başlamıştır (Schulz, 1984). Bu tespitler doğrultusunda, küreselleşme ile birlikte hareket eden modernist yaklaşımın mekanların anlamını giderek yok ettiği söylenebilir.

Mekanlarda yaşanan kimliksizleşme, anlam yoksunluğu, Edward Relph tarafından ‘yersizleşme’ olarak tanımlanmıştır. Relph yersizliği, modernleşme süreci sonrasında, farklı nitelikteki mekanların ortadan kalmasını tarif etmek için kullanmaktadır. Yersizlik, ‘bir mekanın, yer kimliğinin, diğer mekanlara aynı/benzer görünmesiyle kalmayıp, insanların mekanı deneyimlerken de aynı hisleri hissetmesidir’’ (Relph, 1976).

Yersiz mekanlar, çeşitliliğin yerine tekdüzeliği ve standartlaşmayı amaçlamaktadır. Relph’e göre mekanların otantikliği ve özgünlüğü önemli bir boyuttur. Yerin özgün oluşunu, yerin hem insanlar hem de topluluklar için sembolik, işlevsel bir yaşam merkezi olarak hizmet etmesine ve ‘içinde yaşanmasına’ bağlamaktadır (Relph, 1976).

Yok-yer ve yersizlik üzerine düşünüldüğünde, Auge’nin ‘yok-yerler’ kavramıyla Relph’in ‘yersizlik’ kavramıyla nitelenenin farklı olduğu anlaşılmaktadır. Kellerman,

yok-yer ve yersizlik kavramı üzerine yaptığı karşılaştırmada, Auge'nin yok-yer kavramını, bir mekanda sosyal ilişkilerin olmamasını anlatmak, Relph'in yersizlik kavramını, insanların deneyimlediği mekandaki yer duygusunun eksikliğini betimlemek için kullandığını belirtmiştir (Kellerman, 2006; Freestone ve Liu, 2016)). Küreselleşmenin sonuçlarından biri olarak yer duygusu yoksunluğu konusunda ele alınan bir diğer kavram ise Doreen Massey'in 'küresel yer duygusu' kavramıdır.

Maseey, küresel yer duygusu kavramıyla, küreselleşmenin hızlandığı, iletişim araçlarının gelişimi sonucunda ortaya çıkan algısal dönüşümlere vurgu yapmaktadır. Modern sonrası süreçte başka bir deyişle küreselleşme sürecinde, Harvey'in deyişiyle 'zaman ve mekan sıkışması', yerin zaman ve mekan katmanlarından ayrılması durumuna neden olmuş, kişilerin mekan ve zaman algılarını değiştirmiştir. Örneğin uzakta olan daha yakın yakında olan daha uzakta algılanmaya başlanmıştır. Mekanın zaman düzlemindeki bu kopuşu (ayrılması), yerin bağlamından kopmasına neden olmuştur. Yer sadece bağlamına değil zamanına da yabancılaşmıştır (Massey, 1994). Bağlamından, toplumsal ilişkilerden kopmuş, tarihselliği ve gelenekleri (geleneksel kültürleri) yok sayan mekan/yer, artık yer değil yersizliktir. Bu mekanları deneyimleyen kişiler için ise 'küresel bir yer hissi/duygusu' yaratan çevreler haline dönüşmüştür.

Küyerelleşen Mekan

Küyerelleşmeyle birlikte, daha önce de belirtildiği ('Değişen Kültür' bölümünde) gibi pek çok alanda kültürel melezliğin ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle, kent mekanının kültürel melezleşme olgusundan etkilendiği ve dönüştüğü görülmektedir. Kozmopolit kent mekanı, kendine eklemlenen 'yerel' özellikler bağlamında dönüşmektedir. Bu durumun, postmodern dönemle/süreçle ilgili olduğu söylenebilir.

Postmodern mimari ve kent planlaması üzerine yapılan ve postmodern mimarinin temellerini, ona ait kavramları/yaklaşımları derinlemesine inceleyen önemli çalışmalardan biri Robert Venturi, Denise Scott Brown, Steven Izenour'un, 'Las Vegas'ın Öğrettikleri'' (Learning From Las Vegas) adlı, kentsel mekanlarda çağdaş mimarlıktaki anlamları ve simgeselliği araştırdıkları kitabıdır. Kitapta, Venturi ve diğ., Las Vegas'ın ünlü caddesinde bulunan binaların üzerinde yüzeysel olarak

oluşturulmuş cephe bezemelerini ve ‘kitsch’ kavramlarını inceledikleri yazılarında ‘postmodern mimari’ düşüncenin, göstergeleri kullanma şekilleri ve sembolik anlamlarına yaptığı atıflarla açıklamaya çalışmışlardır. Mimarlıkta, ‘gösterge’ denildiği zaman ilk akla gelen çalışmalardan biri de Robert Venturi ve diğerlerinin çalışmalarıdır.

Venturi ve diğerleri, Las Vegas şeridindeki tabelalardan yol çıkarak, tabelaların bir alandaki mekan algısını etkileyen birinci derecede öge olduğunu vurgulamaktadırlar (Çaylı, 2013). Bu vurguyu, Venturi ve diğerleri, tabela mimarlığı/yapı kavramını üreterek betimlemişlerdir, tabelaların amaçlarını ise “‘ikna etmeye yönelik popüler-ticari bir ikonoloji” oluşturmak olarak belirtmişlerdir. Onlara göre, ikonoloji oluşturmak kadar, kitsch üretimi de önemli bir olgudur. Kitsch üretimi, formlarla oynayarak, nesneleri özgün formalarının dışında farklı ölçeklerde ‘yeniden üreterek, malzemeleri taklit ederek farklı biçimlerde ele alarak simgesel olarak kullanılmasıdır (Venturi ve diğ, 1993).

Tabelalar dışında, cephe bezemeleri, yapılı çevrenin bir ‘tema’ ve konsept bağlamında biçimlendirilmesi konuları, postmodernizmin etkilerinden biri olarak görülebilir. Venturi ve diğerleri, genellikle tabelalar, kitschler ve mimari yapıdaki göstergelerin anlamları üzerine biçimsel bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Gösterge, mimari ve yapılı çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen ve düşüncelerine bu tez kapsamında sıklıkla yer verilen bir diğer önemli araştırmacı Mark Gottdiener’dir.

Gottdiener çoğunlukla, yapılı çevredeki göstergelerin anlamlarını göstergebilimsel yöntemlerle yorumlamaya çalışmıştır. Gottdiener, Las Vegas ve onun gibi alanlar için ‘temalaştırılmış çevreler’ (‘themed enviroments’) kavramını ele almıştır. Ona göre, temalaştırılmış mekanlarda, temalı deneyimler giderek artan bir şekilde gündelik yaşamları karakterize etmektedir. Temalaştırılmış yapılı çevrelerde, sembolik kültürel öğelerin kullanıldığını ve bu göstergelerin/öğelerin kullanımıyla, bir ‘mekan atmosferi’ ile ‘mekansal anlamlar’ yaratılmaya çalışıldığını savunmaktadır (Gottdiener, 2019). Günümüzde kent mekanında, ‘temalaştırılmış mekanların’ pek çok örneğiyle karşılaşmaktadır. Aşağıda, bu mekanlara dair bir örneğe yer verilecektir;

bu örneğe ait bilgilerin aktarılması ile, ‘temalaştırılmış’ mekanlarda yaratılmaya çalışılan atmosferin deneyimi pazarlayan yönlerine vurgu yapmak amaçlanmıştır.

2000’li yıllarla birlikte, kültürel veya geleneksel temalarla bir atmosfer kurgusu yaratılmaya çalışılan oteller, restoranlar ve kafelerin sayısında artış yaşanmıştır. Bu tip mekanlara/projelere pek çok örnek gösterilebilir. Ancak bu örnekler arasından dikkat çekici projelerden biri olarak, bu tezin konusuyla görece ilişkili olduğu düşünüldüğü için Dubai’deki ‘global village’ (küresel köy) projesinden bahsedilmek istenmiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4 18. Global Village Tema Parkı, Dubai
(URL 24)

‘Küresel bir kent’ olarak görülen Dubai’de kurulan Global Village (Küresel Köy) tema parkı, dünyanın birçok büyük ülkesinde yer alan ikonik binaların kopyalarını, imitasyonlarını oluşturarak tek bir mekanda tanıtmayı amaçlamaktadır. Global Village’da 75’e yakın pavyon kurulmuştur ve sırasıyla farklı ülkelerin etnik kimlikleri, kültürleri bu pavyonlarda tanıtılmaktadır. Pavyonlarda etnik ürünler ve yiyecekler satılmakta, temsil ettikleri kültürlerin yöresel kıyafetleri, yöresel etkinlikleri, dansları sergilenmektedir. Global Village, neredeyse tüm ülkeleri ‘bir çatı altında’ birleştiren çok kültürlü bir tema parkı ve devasa bir alışveriş merkezi olarak tasarlanmıştır bu sayede küresel bir kent olarak ün yapmaya çalışan Dubai’de, ‘kozmopolit manzaralar’ın üretilmeye çalışıldığı söylenebilir (Pagès-El Karoui, 2021).

Global Village tema parkında bulunan ülke pavyonlarında, ulusal kimliklere ait sembollerin, işaretlerin, geleneksel malzemelerin imitasyonlarının kullanımı ile, restoran ve kafelerde etnik yemeklerin sunumu, etnik dükkanlarda satılan eşyalar,

iç/dış mekan tasarımlarında belirli bir atmosfer oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.19).

Şekil 4 19. Dubai, Global Village Genel Görünümüne ait bir Fotoğraf
(URL 25)

Mekanlarda, atmosfer, genellikle kapitalizmin ‘işlerliği’ne katkı sağlamak için kullanılmaktadır. ‘Atmosfer; temalaştırma, göstergeler, aracılığı ile mekanın duygulara dokunması, imaj, eşyalar objeler... tüm bunlar tüketicinin günümüz nesneler dünyasında yaratılan gündelik yaşam pratiğinde deneyim sağlayacağı alanlar olarak yaratılmaktadır.’ (Kösem Işık, 2019).

Mekanda yaratılan tema ve imajla tüketicinin kendisi ile bağ kurması, kendini oraya ait hissetmesi, gündelik yaşamındaki yeri, boş zamanlarında o mekanı yeme içme faaliyetleri için kullanması ve sosyalleşme aracı olmasından farklı bir konuma dönüştüğü anlaşılmaktadır. Temalaştırılmış çevreler ‘bir çeşit simülasyon ve yapay bir haz alanı olarak görülebilir (Kösem Işık, 2019). Dubai Global Village’da ve ona benzer pek çok tema parkında, temalı mekanda, kültürlerin bir çeşit simülasyonunun yapıldığı yapay alanların oluşturulduğu görülmektedir.

Yukarıdaki ‘Global Village’ gibi temalaştırılmış mekanlara verilebilecek örnekler çeşitlendirilebilir çünkü 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında kentlerde, kültürün metalaştırılmasına ve kamusal alanın giderek ticarileştirilmesine yönelik bir

eğilimin varlığı dikkat çekmektedir. Leeman ve Modan’a göre, bu eğilimler, kamusal kent alanlarının dilsel peyzajında (linguistic landscape) dramatik etkilere sahip olmaktadır. Leeman ve Modan, dilsel peyzaj üzerine yaptıkları çalışmalarında, ticari dilin kent mekanındaki baskınlığını, ticari çıkarların ‘dil maddi tezahürlerini nasıl etkilediğini’ ve nedenlerini analiz etmeye çalışmıştır (Leeman ve Modan, 2010).

Dilsel peyzajın dönüşümüne neden olan ekonomi türünü, ‘sembolik ekonomi’ olarak tanımlayan Leeman ve Modan’a göre, ‘ürün ve hizmetlerin satışında kültürel semboller’, sembolik ekonomide önemli rol oynamaktadır, bu nedenle yatırımcılar ve girişimciler, tüketicileri çekmek için kültürel sembollerden faydalanan projelere ağırlık vermektedir (Leeman ve Modan, 2010).

Kültürel ekonomide kullanılan kültürel semboller sadece fiziksel başka bir deyişle maddi olarak kullanılmamakta, kültürler, ürünler, hizmetler bir araya getirilerek “deneyimler olarak da pazarlanmaktadır”. Örneğin, günümüzde restoranlar, yemek ve hizmete ek olarak bir dizi deneyimi de pazarlamaktadır. Hard Rock Cafe gibi temalı restoranlar, müşterilerine ‘rock’n roll hatıraları’ ile ilişkili bir deneyim sunmaktadır (Leeman ve Modan, 2010). Etnik anklavlarda da etnik temalı restoranların varlığı ilgi çekmektedir. Bu nedenle, etnik anklavların kültürün deneyimlendiği, tüketildiği, pazarlandığı yerler olarak ele alınabileceği düşünülebilir. Bu bağlamda, bir alışveriş caddesi/yeri olarak ‘tüketim mekanı’ olarak tanımlanacak etnik anklavlar/sokaklar/caddeler, etnik işletmeler/dükkanlar, ‘mekanın tüketildiği’ yerler olarak da görülebilir.

Mekan Tüketimi

Küyerelleşmenin mekanlar üzerinde yaptığı en büyük etki ‘mekanların’ tüketim nesnesi haline dönüşmesi, üretilen mekanlarda, mekanı kullanan kişilerin tüketimini yönlendirme ve arttırma çabalarının başrol oynadığı anlaşılmaktadır. Küyerelleşme ve postmodernizm sürecinde, kültürel çeşitliliklerin, otantiklik kavramlarının tekrardan mekansal olarak örgütlenmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Tüketim toplumuna hizmet eden her mekan, yer, ‘imajlar, imgeler, semboller’ aracılığı ile anlamlar üretmektedir. Kapitalizm gölgesinde, gündelik hayatın metalaşması

teorisi, nesnelerin anlam sistemleri halinde organize edilmiş/örgütlenmiş işaretler olduğunu savunmaktadır (Sarup, 1996). Bu imgeler, semboller aracılığıyla oluşturulan göstergelerin, mekanın tüketilmesi için çeşitli mekansal atmosferler oluşturmaya, farklı deneyimlere ve anlamlara atıfta bulunmaya yaradığı söylenebilir.

İmgelerin, sembollerin, pek çok somut ve soyut göstergenin kullanıldığı, bir kültürel /etnik/otantik) atmosfer yaratmayı amaç edinen etnik anklav bölgelerinin/sokaklarının analizinde, ‘göstergeler’in anlamlarını çözümlemek önemlidir. Göstergeler, örtük mesajların aktarımına ve mekanın özgün karakterini üretmeye yardımcı olan elemanlar olarak görülebilir.

Özetle, bu bölümde ele alınan ‘değişen mekan’ olgusu, küreselleşme ve küyerelleşme sürecinde farklı anlamlara sahip olmuştur. Mekan tasarımı süreçlerinde yaşanan modern ve postmodern yaklaşımların, kent mekanını da etkisi altına almıştır, aldığı söylenebilir.

4.3.4. Değişen Etnik Anklavlar

Etnik anklavlar, etnik yerleşim sokakları içeren bölgeler olarak sürekli bir değişim ve devinim içindedir. Zukin, toplumsal farklılığın ve kültürel/sembolik sermayenin mekanları olarak etnik anklavların zaman içinde donmuş temsiller olmadığını belirtmektedir. Ona göre, etnik anklavlar dinamik ekosistemlerdir, kentteki tüm süreçlerden, zaman içindeki toplumsal değişimlerden, devlet politikalarından, sermaye yatırımlarından, medya imajlarında, tüketici zevklerinden, alışkanlıklarında etkilenmektedir (Zukin, 2010). Etnik Anklavların dinamik bir ekosistem gibi zaman içinde dönüşmesi nedeniyle geleneksel her dönemde farklı anlamlara sahip olduğu ve farklı karakterlere büründükleri söylenebilir.

Geleneksel anlamda, etnik anklavlar, hem ortak etnik kökene sahip ve anklavda yaşayanlar (sakinler) hem de etnik işletmeler içeren yerleşimlerdir. Etnik anklavlarda değişimin yaşanmasına neden olan bazı durumlar vardır. Terzano, bu durumları şu şekilde anlatmaktadır: Değişime neden olan a) İlk durum, yerleşimin demografik yapısında yaşanan değişimler sonucunda yeni gelen etnik kökene sahip kişilerin

konutlarını ve işletmelerini bu alana taşımasıdır. Bu durum sonucunda, yerleşimin iş yerleri ve orada oturan kişiler farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir, b) İkinci durum ise şu şekilde gelişmektedir, yerleşimde demografik değişim yaşanmıştır, ancak etnik dükkanların ticari faaliyetleri devam etmektedir, c) Üçüncü durumda ise, yerel yönetimlerin anklavın ‘etnik’ özelliğini korumak amacıyla ‘etnik kimliğinin metalaşmasına’ yol açan bir yol izlemesidir (Terzano, 2014). Anklavların metalaşma olgusu, etnik anklavlardaki kültürel kimliği de dönüştürmektedir.

Günümüzde etnik anklavlarda bulunan etnik restoranların turistlere ve diğer kentlilere, temalı restoranlar gibi hem yemek ve hizmet hem de birer kültürel deneyim sundukları söylenebilir. Etnik anklavlarda metalaşma durumu, bu alanlarda kullanılan fiziksel göstergeler (yazılar, semboller, posterler, reklam panoları) ile belirginleşmekte ve kent mekanındaki dilsel peyzajı dönüştürmektedir.

Küreselleşme ve küyerelleşme süreçleri sonrasında etnik anklavların, ana amaçları olan yeni göçmenlerin kaynaşmasına veya var olan göçmenlerin kültürel alışkanlıklarını sürdürdükleri yerler olma özelliklerini zamanla yitirdikleri, daha çok turistik mekanlara dönüştükleri, mekanın/kültürün tüketildiği yerlere evrildikleri söylenebilir. Bu evrimde, küresel ve küyerel olarak değişen mekan, kimlik ve kültürün payı olduğu açıktır.

Literatürde, etnik anklavların güncel durumunu inceleyen çalışmalar, yaşanan bu dönüşümlerin soylulaşma sürecine neden olduğuna dikkat çekmektedir ve bu durumu etnik anklavların ‘metalaşması’ şeklinde açıklamaktadır (Terzano, 2014; Tung, 2010; Lee, 1992; Leeman ve Modan, 2010). Tıpkı, küyerelleşme sürecinde mekanın/kimliğin/kültürün karakteri değiştiği ve bir meta/tüketim nesnesi haline geldiği gibi, etnik anklav alanları da metalaşmıştır.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak kültürel melezleşmenin, ‘kültürlerarası etkileşimi’ arttırması sonucunda, geleneksel kültürlere, yerelliklere, etnik kimliklere olan ilgi artmıştır. Bu bağlamda, etnik anklav oluşumlarının, birer meta haline dönüşmesi ve turistik alanlara evrilmesi süreci açıklanabilir. Jinwon Kim, etnik anklavların bu şekilde bir evrim geçirmesini ‘transclave’ kavramıyla açıklamaktadır. Transclave kavramı, küreselleşme sürecinde anklavların kimliğinde, niteliğindeki dönüşümleri anlatmak için ‘trans’(değişim) ve ‘enclave’ (anklav) sözcüklerinin birleşiminden

türetilmiştir. Transclave (transklav) kavramı, kendisini yeni göçmenler için barınma ve iş sunan geleneksel etnik yerleşim bölgelerinden ayıran, yalnızca tüketim, boş zaman ve eğlence için var olan ticarileştirilmiş etnik alanları tanımlamaktadır (Kim, 2018).

Etnik kimliğin/kültürün satılır bir hal alması ve tüketilmesi sonucunda, turistler ve anklavın dışında yaşayan kentliler, bu alanlara farklı anlamlar yüklemeye başlamıştır. Genellikle, günümüzde, etnik anklavların sahip olduğu konut kimliği değil, etnik ticari kimliği turistler ve diğer kentlilerin ilgi odağı haline dönüşmüştür. Ancak bu noktada, anklavın metalaşması sonucunda, artık anklavın içinde var olan kültürel kimlik ne kadar özgün kalabilmiştir diye düşünmek gerekmektedir. Bu sorunun cevabını bulmak amacıyla pek çok araştırma yapılmıştır (Murdie ve Teixeira, 2011; Li, 2005; Wang, 1999; Hackworth ve Rekers, 2005). Bu çalışmalarda, anklavların metalaştırıldıktan sonra ‘otantik’ olarak etnik olup olmadıkları yorumlanmıştır. Bu çalışmaların çoğunda etnik anklavların konut kimliklerini korudukları oranda, etnik kimliklerini koruyabildikleri görülmüştür (Terzano, 2014).

Günümüzde, anklavlarda bulunan konut faaliyetlerinin azaldığı, anklava ait konut çevrelerinde demografik yapılarında değişimlerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu alanlarda ve çevresinde oturanların farklı etnik kökenlere sahip kişilerden oluşmaya başlaması sonucunda etnik anklavların çok kültürlü mahallelere dönüştükleri anlaşılmaktadır. Genellikle, kent merkezlerinde veya yakınlarında oluşmuş olan anklav bölgelerinde zaman içinde konut kiralarının artması, göçmenlerin o bölgede yaşamayı ekonomik olarak sürdürememelerine neden olmaktadır. Anklavı terk etmek zorunda kalan göçmenler kentte başka yerlerde/semterde yaşamaya başlamaktadır. Artık göçmen etnik kökeniyle bağlantılı anklavı (etnik sokağı/caddeyi, mekanı), ‘tüketici kimliği’ ile veya anklavda bulunan dükkanların işletmecisi olarak ‘işletmeci kimliği’ ile ya da, işletmelerde çalışmak üzere ‘işçi kimliği’ ile ziyaret etmektedir/kullanmaktadır. Demografik manada yaşanan bu değişim/çeşitlenme, anklavların özgünlüğü konusundaki tartışmaları arttırmıştır. Son yıllarda, etnik anklavlar, göçmenlerin konut bazında kümелendiğı ve işyerleri açtıkları yerler olmaktan öte turistlerin/kentlilerin/göçmenlerin, tüketimine yönelik, boş zaman geçirmek ve eğlence/alışveriş için gittiğı yerlere dönüştüklerine dair bir genel görüş oluşmaya başlamıştır.

Literatür okuması çerçevesinde yapılan değerlendirmeler sonucu, etnik anklavlarda yaşanan değişimlerin, kentte yaşayan farklı gruplar tarafından farklı biçimlerde algılanacağı ve anlamlandırılacağı düşünülmüştür. Bu düşünceden hareketle, anklavı kullanan farklı gruplar, tez kapsamında iki grup olarak sınıflandırılmıştır. İlk grup, anklavda yaşayan veya anklava diğer semtlerden gelen anklavla ortak kökene sahip göçmenlerdir. İkinci grup ise, turistler ve diğer kent sakinleridir. Tez çalışmasının ana hatları, yaklaşım önerisi ve araştırma modeli bu sınıflandırmanın (iki grubun) farkında olunarak oluşturulmuştur ve genel anlamda, ilk grup olan göçmenlerin algı ve anlamlandırma faaliyetlerine odaklanılmıştır.

Etnik anklavlarda, süreçler bağlamında yaşanan tüm değişimler, tez çalışmamızda cevaplarını bulmamız gereken bazı soruları akıllara getirmiştir: Bu sorular şu şekilde sıralanabilir:

- 21. yüzyılda oluşmakta olan ve bu tezin alan çalışması olarak ele aldığı ‘etnik anklav oluşumu’ acaba sadece göçmenler tarafından ekonomik amaçlarla kurulmuş, sembolik ekonominin yeri midir?
- Yoksa, etnik anklav oluşumlarının geleneksel örneklerinde olduğu gibi, bu yeni anklav 'alışkın' olunan gündelik yaşamın ve kültürün devamlılığına, göçmenlerin dayanışmasına ve birbirleriyle bütünleşmesine fayda sağlayan toplumsal bir yer midir?

Bu soruların cevaplarını bulabilmek için öncelikle anklavı kullananların (göçmenlerin) ve anklavı üretenlerin (göçmen dükkan sahiplerinin), oluşmakta olan bu anklavdaki mekanları nasıl algıladıklarının, anlamlandırdıklarının ve hangi parametrelerle tanımlandıklarının anlaşılması gerekmektedir.

4.4. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde kentlerdeki, sosyo-mekansal ayrışma/kümelenme kavramlarına ilişkin açılımlar, toplumbilim alanındaki kuramcıların sosyal ayrışma, farklılaşma

konularında ürettiği düşüncelerin sınıflandırması yoluyla aktarılmıştır. Bu sayede, kentlerde göç sonrası yaşanan sosyal çeşitliliğin, mekansal olarak nasıl ayrıştığı/farklılaştığı sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Kentsel ayrışma biçimlerini inceleyen kent toplumbilim kuramları/düşünceleri dikkate alındığında, ayrışmanın kökeninde sosyo-kültürel ve ekonomik farklılaşmanın olduğu anlaşılmıştır. Genellikle, göçmen toplulukları, sosyo-kültürel veya ekonomik eşitsizlik nedeniyle ayrışmakta, ev sahibi toplumla ne kadar fazla iletişim ve etkileşim halindeyse o düzeyde ev sahibi toplum ile bütünleşebilmektedir. Bu bütünleşme hali, aslında kente gelen göçmenlerin asimilasyonu bağlamında ele alınmaktadır.

Yapılan literatür taramasında, kentsel kümelenme ve ayrışma biçimleri üzerine kavramların, çalışmalarda, birbirinin yerine kullanıldığı, kavramların tanımlanmasında ve açıklanmasında terminolojik olarak karışıklıkların bulunduğu görülmüştür. Bu bölüm ile bu karışıklığın azaltılması ve tezin temelini oluşturan, ‘anklav’ kavramının, göçmenlerin dönüştürdüğü bölgeleri tanımlamak için neden ve nasıl kullanılması gerektiğinin altı çizilmiş ve etnik anklavların fiziksel/sosyo-kültürel/ekonomik nitelikleri dünyadan örnekler bağlamında özetlenmeye çalışılmıştır.

Yapılan literatür derlemesinin çözümlenmesi ve incelenen örnekler bağlamında, küreselleşme süreciyle birlikte anklavların, fiziksel/sosyal ve ekonomik niteliklerinde değişimlerin yaşandığı görülmüştür. Etnik anklavlarda yaşanan ve literatürde sıkça bahsi geçen değişimler,—karakterlerindeki dönüşüm, bu alanların otantikliğinin, özgünlüğünün, ruhunun sorgulanmasına neden olmuştur. Anklavlarda yaşanan bu değişimlerin, küreselleşme ve küyerelleşme süreçlerinde değişen mekan, kültür ve kimlik kavramları ile bağlantılarının kurulabilmesi adına, öncelikle tüm bahsi geçen olguların değişen karakterleri üzerine yapılan literatür araştırması aktarılmıştır. Bu olgularda yaşanan değişimler ile etnik anklavların niteliğindeki değişimler arasında bağlantılar kurulmuştur.

Aşağıda tüm bölümün kurgusunu özetleyen bir diyagram oluşturulmuştur. Diyagramın, bölümün kurgusunu oluşturan ve tarihsel bir akışla aktarılmasının etnik anklavların, değişen işlevleri, değişen bağlamı ve anlamsal yapısı üzerine

değerlendirmeler yapılmasına katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Tarihsel süreçte, ‘mekansal ayrışma’, ‘mekan’, ‘kültür’, ‘kimlik’, ‘anklav’ üzerine üretilen tüm kavramların/düşüncelerin birbirileri ile bağlantılı oldukları, üretilen kavramların iç içe geçmiş doğaları, ayrıştıkları/ farklılaştıkları durumlara/süreçlere ait kavramsal kodlar, bu diyagram ile ilişkilendirilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır (Şekil 4.20).

Diyagramdaki ilişkilerden de anlaşıldığı gibi, bu bölümde yapılan literatür derlemesi çerçevesinde etnik anklavların, etnik restoranların/dükkanların ve etnik sokakların birer ‘meta’ mekanı haline gelişleri, etnik anklavların karakterleri, oluşum süreçleri bağlamında yeniden düşünülmüştür. Bu bağlamda etnik anklavların her kentsel mekan (sokak, cadde) gibi niteliklerinde/karakterlerinde yaşanan değişimin, zaman içinde mekanların algılanmasındaki değişimlerden, sosyal hayatın, ekonomik faaliyetlerin, kültürün dönüşmesinden ve kişilerin kendilerini tarif ettiği kimliklerde yaşanan evrimlerden kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Sanayi Devrimi’nden sonra gelişen etnik anklavların geleneksel nitelikleri, anlamları ve motivasyonları, küreselleşme sürecinde yaşanan yeni göçler ve kültür, mekan, kimlik olgularının değişimleri bağlamında eşzamanlı ve benzer şekilde dönüşüme uğramıştır. Diyagramda, etnik anklavların 21. yüzyıl sürecine denk gelen kısmında bir soru işareti iliştirilmiştir. Bunun nedeni bu tezin, ‘etnik anklavların değişen karakterlerini ve niteliklerini tanımlamak için çıktığı araştırma serüveninin sonunda boş bırakılan (soru işareti konan) o kısmı doldurulabilmek gibi bir amaç edinmesidir.

Bu bağlamda, bu bölümde yapılan değerlendirmeler sonucunda, tezin ana soruları tekrardan ele alınmış ve şu şekilde yeniden düzenlenmiştir:

21.yüzyılda/Günümüzde oluşmakta olan bir etnik anklavın oluşma motivasyonları, toplumsal/ekonomik/ fiziksel karakterleri/nitelikleri ve değişen anlamları nelerdir?

Günümüzde, bir etnik anklav, göçmenler tarafından nasıl anlamlandırılmakta ve algılanmaktadır?

Bu tez çalışmasında, yukarıdaki soruların cevaplarının ortaya çıkarılabilmesi, etnik anklavların karakterlerinin okunabilmesi, anklav olarak gelişen sokakların/caddelerin niteliklerinin çözümlenmesi adına farklı yöntemleri bünyesinde barındıran bütüncül bir yaklaşım önerisi oluşturmak amaçlanmıştır.

Tez çalışmasının yukarıda bahsedilen amaçlarını yerine getirmek adına etnik anklavlara ve konuya ilişkin yapılacak gelecekteki çalışmalarda benzer sorgulamaların önünü açmak için kullanılabilir bir metodolojik yaklaşım önerisi geliştirilmiştir. Bu yaklaşım önerisi bir sonraki bölümde, etnik anklavları tanımayı sağlayan parametreler üzerine alternatif bir okuma modeli olarak sunulacak ve pilot bölge olarak seçilen İstanbul Fatih’te oluşan Suriye etnik anklav oluşumu üzerinde uygulanacaktır.

;

5. İSTANBUL KENTİ- FATİH İLÇESİ'NDE SEÇİLEN PİLOT BÖLGE, AKŞEMSETTİN CADDESİ'NDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ALAN ÇALIŞMASI

5.1. İstanbul'a Gelen Göçmenlerin İlk Uğradıkları İlçe Olarak Fatih

Fatih İlçesi, Sur içi, Tarihi Yarımada bölgesini içinde barındıran İstanbul'un en eski yerleşim bölgesidir. Fatih ilçesi, Osmanlı'nın İstanbul'u fethetmesiyle başlayan ve tarih boyunca süren göçler sonucunda sürekli bir değişime uğramıştır.

Göç ile yaşanan bu değişimleri özetlemek gerekirse, 1453 yılında fetih sonrası nüfusu oldukça azalan kente taşradan Müslümanlar getirilmiştir. İstanbul'da 19. yüzyıl öncesine kadar etnik köken ve dine bağlı mekansal kümelenme vardır, ancak yine de mahalle dokuları iç içe geçmiş şekildedir ve farklı mahallelerde yaşayanlar birbirlerine saygılı bir şekilde aynı bölgede yaşamlarını sürdürmüştür (Kuban, 1996). 19. yüzyıla gelindiğinde ise, toplumsal ve sosyo-ekonomik tabakalaşma kent mekanında görünür olmaya başlamıştır (Kuban, 1996).

20. yüzyılın ortalarına doğru, gayrimüslimlere uygulanan bazı katı kurallar (Varlık Vergisi vb.) sonucunda Fatih'te yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudi kökenli azınlıklar evlerini terk etmiş ve başka ülkelere göç etmişlerdir. Azınlıkların gitmesiyle boşalan yerlere, Tarihi Yarımada ve Haliç çevresine, Anadolu'dan gelen göçmenler yerleşmiştir. Kırdan kente doğru yaşanan bu göç dalgası sonucunda, azınlıkların boşalttığı ilçe yeniden dolmuştur.

1980'li yıllara gelindiğinde ise, İstanbul ve Fatih bölgesinde Rum, Ermeni ve Yahudi nüfusun neredeyse tamamen ayrılması sonucunda, Fatih ilçesi %99 Müslümanların ikamet ettiği bir ilçeye dönüşmüştür (Kubat 2018). 1980'li ve 90'lı yıllarda, İstanbul'un ve dolayısıyla Fatih'in yaşadığı göç akını sonucunda, genellikle Güneydoğu bölgesindeki illerden İstanbul'a göç eden nüfus ile o dönem Fatih'te yaşayan nüfus yer değiştirmiştir (Keyder, 2000). Bu dönemde, Fatih'te pek çok

kebabçının açıldığı bilinmektedir. Sokaklar boyunca Güneydoğu ve doğudan gelen göçmenlerin açtığı kebab salonları, kentin peyzajında, imajında farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir.

2000’li yılların başından itibaren Türkiye ve dünya gündeminde oldukça yoğun yer alan sınır ötesi göç süreci başlamıştır. Bu dönemin küreselleşme sürecinin başlangıcıyla da alakalı olduğu söylenebilir. Sovyet Birliği dağılmadan hemen önce, Fatih’e pek çok Yugoslav ve Çek göç etmiştir. Onları takiben, Romenler, Polonyalılar ve Bulgarlar da Fatih bölgesine göç ile gelmiştir. 1990 yılında ise Sovyetler Birliği tamamen dağılınca, Fatih’teki Laleli semti, Doğu Avrupalı göçmenler tarafından tercih edilmiş ve göçmenlerin ticaret ve alışveriş faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir bölgeye dönüşmüştür. Türkiye’de üretilen malların bavullara koyularak, Doğu Avrupa ülkelerine, göçmenler tarafından götürülmesine atıfta bulunmak için bu ticaret faaliyeti, halk arasında, ‘bavul ticareti’ olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, Fatih’in kentsel peyzajında Rusça diline ait farklı harfleri kullanan tabelaların artışı gözlenmiştir.

20. yüzyılın son çeyreğinde, İstanbul, ‘küresel göç ve göçmen kenti’ haline gelmiştir, Asyalı, Afrikalı göçmenlerin, Avrupa’ya kaçış rotası olarak görülmeye başlanmıştır (Keyder, 2000). Başlıkta da belirtildiği gibi Fatih, genellikle İstanbul’a gelen göçmenlerin ilk uğrak noktasıdır.

İstanbul’da yaşanan küresel ve kaçak uluslararası göç dalgasının artması sonucunda Fatih’in kentsel peyzajı tekrar değişmeye başlamıştır. Bu dönemi takip eden süreçte, tarihi yarımada ve çevresinde bulunan bazı bölgelerde yasal veya yasal olmayan göçmenlerin yoğun şekilde yerleşmesi, bu bölgelerin veya sokakların farklı adlar ile anılmalarına neden olmuştur. Buna örnek olarak ‘Somali Sokağı’ olarak anılan Afrikalı göçmenlerin yoğun şekilde yaşadığı Kumkapı’daki Katip Kasım Camii sokağı verilebilir (Çelik 2016). Fatih Belediyesi ile yapılan görüşmelerde, bu tezin alan araştırmasının yapıldığı bölgede bulunan Akşemsettin Caddesi’nin de yazılı basında ve halk arasında ‘Şam Sokağı’ olarak adlandırıldığı belirtilmiştir.

Günümüzde Fatih, Suriye, Irak, Ermenistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Sudan, Nijerya Rusya, Özbekistan gibi farklı ülkelere göç ederek gelen ve pek çok farklı kültür, etnik köken, din ve dile sahip göçmenin yoğun şekilde yaşadığı bir ilçe

haline gelmiştir (Çelik, 2016). Ekonomik sebeplerle göç veya zorunlu göç dalgaları sonucunda göçmenlerin ikamet ettiği ve kümелendiği bir alana evrilen Fatih'te çok kültürlü bir kentsel peyzajın varlığı ve dönüşen kent mekanının yeni imajı dikkat çekmektedir. Günümüzde ise, Fatih'te birkaç bölgede, etnik anklav oluşumlarına benzer alanların ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu bölgeler, bu tezin çalışma alanını oluşturmaktadır.

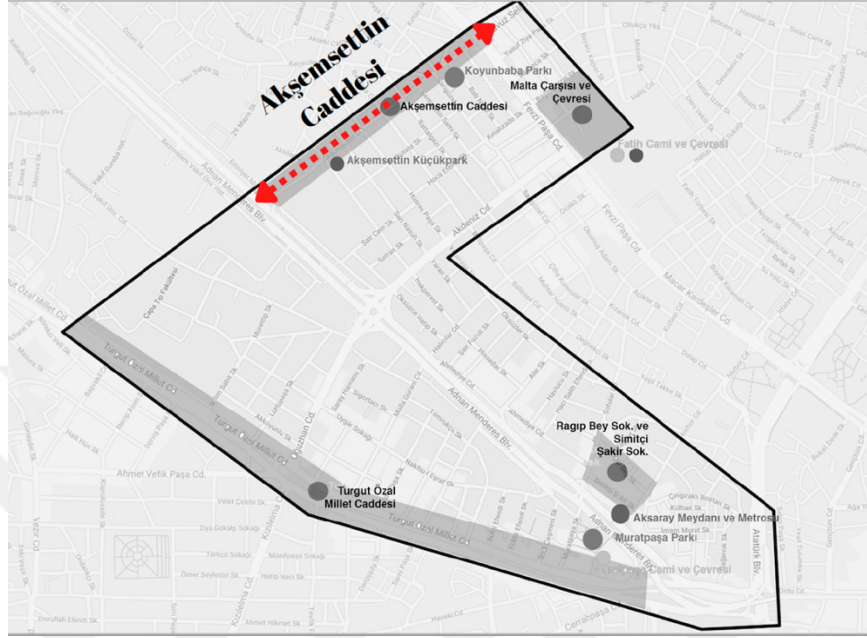
Alan çalışması, Fatih ilçesinde belirli bir alanda gerçekleştirilmiştir. Bu alan bazı yapı adalarını, caddeleri, sokakları ve çevrelerini içermektedir. Fatih ilçesinin bu tez kapsamında incelenmek üzere seçilmesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Çoğu yabancının, İstanbul'a göç ettiği ilk uğrak nokta olması (geçmişte ve günümüzde),
2. Önemli sayıda (30.747 kişi) Suriyeli sığınmacının ikamet ettiği bir ilçe olarak bilinmesi,
3. Birçok turistik ve tarihi bölgeyi barındırması,
4. Suriyeli sığınmacıların kent üzerindeki sosyo-mekansal etkisinin yüksek olması,
5. 'Suriye mahallesi' olarak ele alınan diğer alanlara kıyasla, uzak bile olsa başka ilçelerde yaşayan Suriyeliler tarafından tercih edilmesi,
6. Suriyeliler tarafından sadece barınma amacıyla tercih edilen içe dönük bir bölge olmaması,
7. Fatih'te bazı sokaklarda ve adalarda 'etnik anklav'lara dönüşmüş veya dönüşmekte olan alanların bulunması.

Metodolojik yaklaşımın ilk aşamasında, gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler Fatih ilçesinde genel bir bakışla oluşturulan sorular ile yönetilmiştir. Derinlemesine görüşmeler, 15 etnik dükkan sahibi/işletmecisi ile etnik anklavları/dükkanları kullanan 30 Suriyeli göçmen ile yapılmıştır. Tüm sorular Fatih bölgesi ve İstanbul'da bulunan Suriye etnik dükkanları ve bu dükkanların yoğun şekilde bulunduğu bölgeler ile ilgilidir.

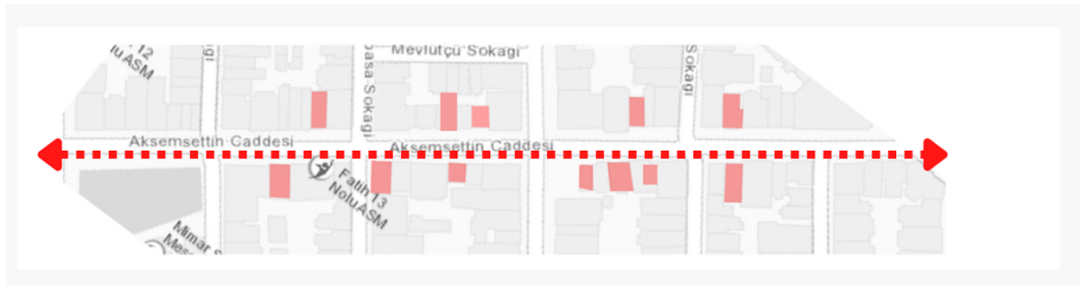
Fatih'te 5 mahalle çevresinde yapılan gözlemler neticesinde Turgut Özal Millet Caddesi'nde, Ragıp Bey Sokak'ta ve Simitçi Şakir Sokak'ta, Malta Çarşısı ve Çevresinde ve Akşemsettin Caddesi boyunca, pek çok Suriye etnik dükkanının açılmış

yönteminin uygulanacağı pilot bölge olarak seçilmiş, caddede bulunan 12 etnik dükkan toplumsal göstergebilim yöntemi ile derinlemesine incelenmiştir (Şekil 5.3).

Şekil 5.2. Metodolojik Yaklaşımın 2. Aşamasında Seçilen Pilot Cadde, Akşemsettin Caddesinin Konumu

(Harita, yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Şekil 5.3. Akşemsettin Caddesi Üzerinde Bulunan ve Seçilen 12 Etnik Dükkanın Konumu

(Harita, yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1.2. Etnik Anklavı Tanımlamak/Karakterini Okumak İçin Bir Yaklaşım Önerisi

Daha önce ‘Çalışmanın Yöntemi’ bölümünde de daha detaylı bahsedildiği üzere, bu çalışmada, etnik anklavların anlamlarının belirlenmesi için nitel araştırmaları içeren deneysel bir yaklaşım önerisi oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, iki aşamalı bir araştırmayı içermektedir ve tüm aşamalar birbiriyle ilişkilidir. Birinci aşama, ikinci aşamayı beslemektedir (Tablo 5.1).

	BULGULARIN AKTARIMI	DEĞERLENDİRME
1. AŞAMA Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşme ve Gözlem Yöntem: İçerik Analizi Yöntemi	Alanı üretenler olarak göçmen dükkan işletmecileri ve alanı kullanan göçmenler ile yapılan derinlemesine görüşmelerin, içerik analizi yöntemiyle kodlanması; • görüşme yapılan kişilerin, genel bilgilerinin grafikler ile aktarılması, • ‘gündelik yaşam’ kategorisi ile ilişkili olan kodların, ‘kodlama grafikleri’ ile aktarılması • ‘mekan atmosferi’ kategorisi ile bağlantılı kodların ‘kodlama grafikleri’ ile aktarılması	1. Anklavdaki gündelik yaşama dair bulguların yorumlanması 2. Anklavın mekansal atmosferine ilişkin bulguların değerlendirilmesi ve ‘gösterge listesinin’ oluşturulması
2. AŞAMA Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşmeler, Fotoğraflama, Gözlem Yöntem: Görsel Analiz ve Toplumsal Göstergebilim Yöntemi	Pilot bölge, Akşemsettin Caddesi’nde bulunan ve incelenmek üzere seçilen 12 etnik dükkanın iç ve dış mekanındaki • görsel ve görsel olmayan öğelerin, ‘göstergeler listesi’ bağlamında belirlenmesi ve tezin ‘gösterge çözümleme şemasına’ aktarılması.	Birinci ve ikinci aşamanın ilişkilendirilmesi sonucunda göstergelere ait anlamların tablolar aracılığı ile yorumlanması ve değerlendirilmesi

Tablo 5.1. Tezin Metodolojik Yaklaşımının Aşamaları

Metodolojik yaklaşımın ilk aşamasında, nitel bir veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yürütülen derinlemesine görüşmelerin asıl amacı, İstanbul Fatih’te gelişen Suriyeli etnik anklavının değişen sosyo-mekansal anlamlarına etki eden gündelik pratiklerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu bağlamda, etnik anklavların algılanması ve anlaşılması üzerine Suriyeli göçmenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerde ve bu görüşmelerin analizlerinde, göçmenlerin özne algılarına ve düşüncelerine odaklanılmıştır. Bu algıların çözümlenmesi ile kent mekanında oluşan etnik anklavların fiziksel niteliklerinin kullanıcılar tarafından nasıl anlamlandırıldığı sorusuna cevap aranmıştır.

Görüşmelerde sorulan sorular, tezin kurgusu/amacı gereği, sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutlar bağlamında sınıflandırılmıştır. Görüşmelerin kayıtları içerik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Tüm görüşme kayıtları ve notları, tema ve kodlamalar aracılığıyla analiz edilmiş, dikkat çekici tüm cevaplar ilişkilendirilmiştir.

Görüşmelerde elde edilen bulgular, ‘gündelik yaşam ve mekansal atmosfer’ bağlamında iki başlık altında sınıflandırılarak aktarılmıştır. Görüşmelere ait bulguların değerlendirilmesi aşamasında da bu iki kavram bağlamında yorumlar yapılmıştır. ‘‘Mekansal Atmosfer Kategorisine Ait Bulguların Değerlendirilmesi’’ başlıklı kısımda öncelikle, göçmenlerin anklavdaki mekansal atmosfere dair duygu, düşünce ve algıları değerlendirilmiştir. Ardından yapılan görüşmelere göre göçmenlerin anklavda dikkatlerini çeken, anlamlı buldukları göstergeler evrenine dair şematik bir liste oluşturulmaya çalışılmıştır. Gösterge listesindeki göstergeler, ‘dış mekana ait göstergeler, iç mekana ait göstergeler, görsel olmayan göstergeler’ olarak üç başlıkta kategorize edilmiştir.

Metodolojik yaklaşımın ikinci aşamasında ise, anklavda incelenmek üzere seçilen, pilot bölge Akşemsettin Caddesi kapsamında dramatik değişimler yaratan 12 etnik dükkanın cephelerinde ve iç mekanlarında yer alan görsel ve görsel olmayan öğeler, ‘göstergeler listesi’ bağlamında çözümlenmiştir. Toplumsal göstergebilim analizi aşamasındaki tüm değerlendirmeler, göstergelerin örtük anlamları üzerine aktarılanlar, anklavda yazarın yaptığı görsel okumalar, derinlemesine görüşmelerde elde edilen, göçmenlerin anklavdaki gündelik yaşamlarına ve mekansal atmosfere ait algıları, düşünceleri ve yorumları ışığında gerçekleştirilmiştir. Toplumsal göstergebilim

yöntemiyle yapılan analizin sonucunda ise, elde edilen bulgular ve değerlendirmeler tablolar aracılığıyla aktarılmıştır.

Son olarak, anklavdaki göstergelerin (görsel ve görsel olmayan göstergelerin) iletmek istediği örtük mesajlar üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelerin, göçmenlerin, anklavı göstergeler yoluyla nasıl ürettikleri, anlamlandırdıkları, algıladıkları ve anladıklarına, günümüzde etnik dükkanların veya anklavların değişen anlamlarına dair bir anlayış geliştireceği düşünülmektedir.

“Genel Değerlendirme” başlıklı kısımda ise, yaklaşımın iki aşamasında elde edilen tüm bulgular ve çıkarımlar, daha önce bahsedilen ve 2., 3. ve 4. bölümlerde oluşturulan kavramsal ve düşünsel altyapıyla ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

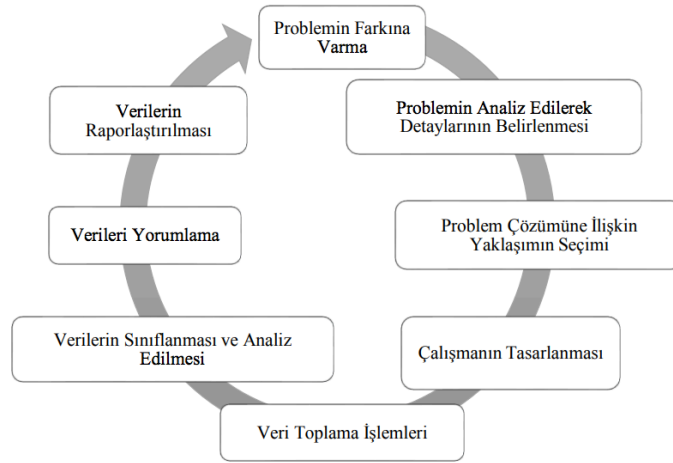
5.2.1. Yaklaşım Önerisinin Yöntemleri ‘İçerik Analizi’ ve ‘Toplumsal Göstergebilim’ Üzerine

5.2.1.1. İçerik Analizi Yöntemi

Bu tez kapsamında nitel araştırma ve analiz yöntemleri tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar toplumsal süreçler ve vakaları sosyal içeriğiyle birlikte incelemektedir. Çoğu nitel araştırma, toplumsal anlamları ortaya çıkarmak, anlamak için toplumsal olgulara odaklanmaktadır ve ortaya çıkan sonuçları, toplumsal ve kültürel olgular bağlamında inceleyerek, sonuçların ‘özünü’ derinlemesine analiz etmeye çalışmaktadır (Neuman 1991; Creswell 2013; Merriam 2009).

Nitel araştırma süreci belli başlı aşamalar içermektedir. İlk aşama, problemin/araştırma sorusunun belirlenmesidir; ikinci aşamada, problemin detaylarına odaklanılmaktadır. Üçüncü aşamada ise, problem çözümüne ilişkin bir yaklaşım tercih edilmektedir. Dördüncü aşamada, çalışma strüktürü tasarlanmaktadır. Beşinci aşamada, veri toplama işlemleri ile veriler toplanmaktadır. Altıncı aşamada, veriler sınıflandırılmakta ve analiz edilmektedir. Yedinci aşamada, verilerin yorumlanması,

sonrasında ise verilerin raporlaştırılmasıyla, nitel araştırma süreci son bulmaktadır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Nitel Araştırma Süreci

(Creswell, 2002; Patton, 1990; Aktaran: Baltacı, 2019)

Nitel araştırmalar, birbirinden farklı veri toplama (görüşme, doküman, arşiv tarama, gözlem, vb.) ve betimsel veya içerik analizi olmak üzere iki analiz yöntemini tercih edebilmektedir. Bu tez kapsamında, nitel veriyi toplamak için, gözlem ve derinlemesine görüşme yöntemleri seçilmiştir. Elde edilen verilerin analizi için ise, içerik analizi yöntemi seçilmiştir.

Neuman, içerik analizi yöntemini, araştırmacının nitel araştırma veri toplama yöntemleri ile elde edilen verilerin içeriğiyle ilgili derinlemesine bir inceleme yapılmasına ve verilerin içeriklerinin açığa çıkmasına olanak sağlayan bir yöntem olarak tanımlamaktadır (Neuman, 1991).

İçerik analizi çalışmalarında asıl amaç, bir içeriğin içindeki önemli temaları veya kategorileri belirlemek ve bu kategoriler tarafından yaratılan toplumsal gerçekliğin zengin bir tanımını sağlamaktır. Zhang ve Wildemuth'a göre nitel içerik analizi yöntemi, özellikle veri toplama, hazırlama, kodlama ve değerlendirme açısından

‘güvenilir, geçerli ve duyarlılığı yüksek (doğrulanabilir)’ bir araştırma yöntemidir (Zhang ve Wildemuth, 2009).

İçerik analizi yöntemi kullanılırken bazı aşamalarla, içerik ortaya çıkarılmaktadır. Görüşme, gözlem, doküman, derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilen veriler, dört aşamayla irdelenmektedir: 1) elde edilen verilerin kodlanması; 2) kod, kategori ve temaların belirlenmesi; 3) kod, kategori ve temaların tekrardan gözden geçirilmesi ve 4) bulguların aktararak, değerlendirilmesi (Eysenbach ve Köhler, 2002; Miles ve Huberman, 1994; Baltacı, 2019). Bu aşamalardan, elde edilen verilerin kodlanması aşaması ve elde edilen bulguların değerlendirilmesi aşaması çok hassas ve derinlikli bir şekilde yapılmalıdır.

İçerik analizinde, araştırmayı yapan kişi, belirlediği bazı kategoriler bağlamında içeriklerin bulunma sıklığına vurgu yapmaktadır. Pozitivist bir yaklaşımla araştırma yapan kişi, elde ettiği veri setini, sistematik sayma ile yinelenen düşünceleri analiz edebilir veya yinelenen içerikleri, bir başka deyişle en çok karşılaştığı düşünceleri diğer içeriklerle karşılaştırarak yorumlayabilir (Neuman 1991).

Baltacı’ya göre nitel içerik analiz yöntemi, ‘bir metin içinde açık veya gizli’ olan anlamları ortaya çıkarmaktadır ve araştırmayı yürüten kişinin, toplumsal gerçekliğe ait öznel ama yine de ‘bilimsel’ bir anlayış geliştirmesini sağlamaktadır (Baltacı, 2019). Ayrıntılı şekilde yapılmış içerik analizleri, kodlama cetvelleri veya grafikler aracılığıyla görselleştirilebilir. Bulguların sunulması aşamasında, araştırma yapan kişi, kendi görüş veya yorumlarından bahsetmemelidir (Miles ve Huberman, 1994; Sallan Gül ve Kahya Nizam, 2021).

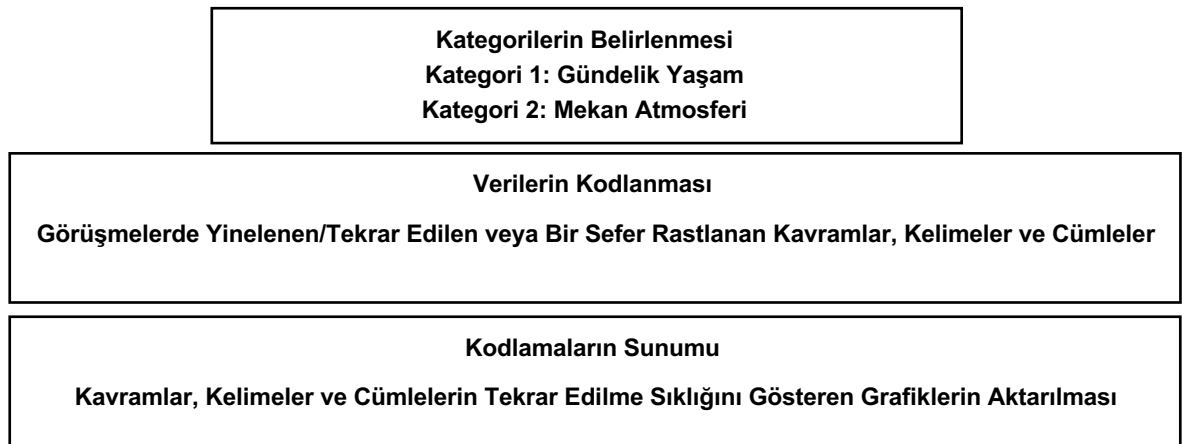
İçerik analizi yönteminde, görüşmelerde elde edilen veri setinde, sıkça karşılaşılan düşünceler, terimler, kelimeler, cümleler ve bunun gibi içeriğe ait tekrarlanan pek çok bilgi kodlanmak için incelenmektedir. Tekrarlanan verilerin, cümleler veya kelimeler şeklinde kodlanması sonucunda, kodlar bazı ana temalar bağlamında kategorize edilmelidir. Ardından, kodlar anlamlı bir yapı olacak şekilde sistematik şekilde düzenlenmelidir (Sallan Gül ve Kahya Nizam, 2021).

İçerik analizi yönteminde, kodlar bazı ana kategoriler altında ele alınmaktadır. Kategoriler, belirli dokümanlara ait metinlerin içerisinde yer alan, içeriği en iyi

açıklayacak genel kavramlar veya üst açıklamalardır. Kod ise, içeriği oluşturan kelimelerin, kavramların veya cümlelerin, analiz açısından keşfedilen bulguyu en kısa şekilde ifade eden şeklidir (Baltacı, 2019).

Tezin, anklavlardaki toplumsal gerçekliğin ortaya çıkarılması amacına uygun olarak içerik analizi yönteminin sübjektif anlamlarına odaklanma ve semantik yönlerine odaklanılmıştır. Bu nedenle, tezin ana araştırma yöntemi olarak içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Tezin ikincil yöntemi ise, toplumsal gösterebilim yöntemidir. Bu yönteme dair detaylı bilgi bir sonraki bölümde aktarılmıştır.

İçerik analizi kapsamında, bu tez için yapılan derinlemesine görüşmelere ait kayıtlar metinleştirilmiştir. Metinlerin kodlanması aşamasında, öncelikle araştırmanın amacına uygun şekilde iki kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler, ‘‘gündelik yaşam ve mekansal atmosferdir’’. Kategorilerin altına gelebilecek kodlar, görüşme metinleri üzerinden araştırılmıştır. Kodlamalar; kavramlar, kelimeler ve cümleler olacak şekilde düzenlenmiştir. Ardından görüşmelere ait metinlerde, o kodla kaç kere karşılaşıldığına dair tarama yapılmış ve frekans analizi yapılmıştır. Frekans analizi sonrası kodlar, sayılar, oranlar şeklinde kodlama grafiklerine aktarılmıştır. Bu kodlama grafiklerinde, bahsi geçen kategorilere (gündelik yaşam ve mekansal atmosfer kategorilerine) uygun olduğu sürece görüşmecilere ait öznel görüşler ve düşüncelerin hepsi tekrarlanmasa dahi- görüşmelerde bir kere bile rastlanmış kavram ve kelimeler, cümleler- gösterilmiştir (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. Tezin İçerik Analizini Kullanarak Görüşmelerin Çözümlemesine Ait Aşamalar (Şema, yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur.)

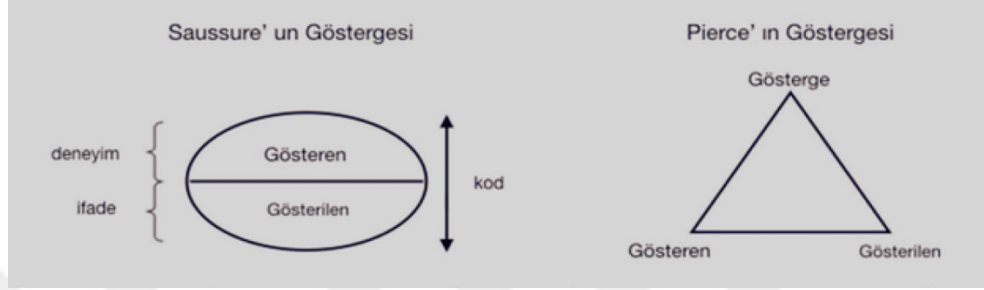
Göçmenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerde bazen İngilizce, Arapça ve Türkçe dili kullanılmıştır. İngilizce ve Türkçe gerçekleştirilen görüşmeleri, tek başına tezin yazarı yönetmiş ve görüşmeleri sonradan metinlere çevirmiştir. Ancak Arapça olarak gerçekleştirilen görüşmelerde, yazarın yanında ona yardımcı olarak bir tercüman yer almıştır. Bu görüşmelerde elde edilen kayıtlar, tercüman aracılığıyla Türkçeleştirilmiştir. Bu bağlamda, genelde İngilizce ve Arapça dili ile gerçekleştirilen görüşmelerde elde edilen kelime, kavram ve cümleler çoğu zaman birer çeviriden ibarettir. Kodlamalarda bu durum dikkate alınmıştır. Kodlama grafiklerinde, cümle, kavram ve kelimeler, direkt Türkçe dilinden ve göçmenlerin birebir söylemlerinden alıntılanmadığı için tırnak içinde ele alınmamıştır.

5.2.1.2. Toplumsal Göstergebilim Yöntemi

Göstergebilim, literatürde ‘anlambilim’ olarak da adlandırılmaktadır. İlk başta sadece dilbilimcilerin odağında olan göstergebilim, artık sadece dilsel ifadelere odaklanmamaktadır. Günümüzde masalar, binalar, meydanlar gibi pek çok alandaki işaretlerin anlamlarının ortaya çıkarılması için kullanılan bir yöntem dönüşmüştür (Pentti, 2007). Literatürde yapılan kapsamlı araştırmalarda, toplumsal göstergebilimin çok güncel ve yeni bir yöntem olduğu ve yöntemin uygulanmasında farklı yaklaşımların benimsendiği anlaşılmıştır.

Göstergebilim, mimari, edebiyat, giyim, müzik gibi pek çok alanda anlamlandırma araçlarını incelemektedir. Göstergebilimsel kaynaklar konuşma, yazma ve resim yapma ile sınırlı değildir. Yaptığımız hemen hemen her şey farklı şekillerde yapılabilir. Yürümek bile göstergebilimin incelediği bir göstergeye örnek olabilir. Bunun nedeni çok farklı yürüyüş yollarının olmasıdır. Örneğin kadın ve erkekler farklı yürürler veya dünyanın farklı bölgelerindeki insanlar farklı yürümektedir. Ordu ritüellerinde törensel yürüyüşler farklıdır. Yürüdüğü yol boyunca kişi, kim olduğunu ne yaptığını ne istediğini belli etmektedir (Van Leeuwen, 2005). Göstergebilim, gerçekliğin bir işaretler sistemi olduğunu varsaymaktadır. Her nesneyi, her pratiği birer gösterge (işaret) olarak görme eğilimindedir.

Göstergebilim dalının ilk kurucuları, Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce'dir. Saussure bir dil bilimcidir, Sanders Peirce ise bilgi felsefesi üzerine çalışmıştır. Her ikisi de gösterge (sign) ile ilgili kuramlar oluşturmuş, göstergenin ne olduğu ve anlamlarının ortaya çıkarılması için, gösterge, gösterilen, gösteren şeklinde üç kavramı içeren gösterge şemaları geliştirmişlerdir (Lagopoulos, Boklund-Lagopoulou, 2020). (Şekil 5.6).

Şekil 5.6. Saussure'un Göstergesi ve Pierce'in Göstergesi
(Bayrakçı, 2016)

Roland Barthes ise, göstergebilimin göstergesi hakkında çok fazla yazı yazmıştır. Onun gösterge şemasında, gösteren biçimin; gösterilen ise içeriğin karşılığıdır (Barthes, 1993) (Şekil X). Gösterge şeması üreten bir başka düşünür ise Umberto Eco'dur. Eco, göstergebilimi reklam ve mimari alanlarına taşımıştır. Eco, mimarlık ürünlerini bir iletişim aracı olarak görmekte ve mimari ürünün bir gösterge gibi hareket ederek başka anlamlara atıfta bulunduğunu savunmaktadır (Eco, 2019) (Şekil X).

Mimarlık göstergebiliminde, bir mimari ürünün 'mimari şifreleri' olduğu fikrinden yola çıkılarak her göstergenin bir düz anlamı, bir de yan anlamı olduğu söylenebilir. Düz anlam, gösterendir, yan anlam ise gösterilendir; gösterilen, bir mimari nesnenin duyusal ikincil anlamıdır. Bir göstergede gösterilen ile gösteren arasında kurulan bağlantı 'anamlama' olarak görülmektedir. Yukarıda bahsi geçen düşünürler, literatürde yapısalcı yaklaşımı benimsemiştir. Onlar için göstergenin (işaretin) düz ve yan olarak sadece iki anlamı vardır.

Yapısalcılık üzerine eleştirilerin başlamasıyla, post-yapısalcı düşünürlerin ortaya çıktığı bilinmektedir ve göstergebilim alanında post-yapısalcı bir bakış açısı hakim olmaya başlamıştır. Yapısalcı ve post-yapısalcı yaklaşımları birbirinden ayıran net

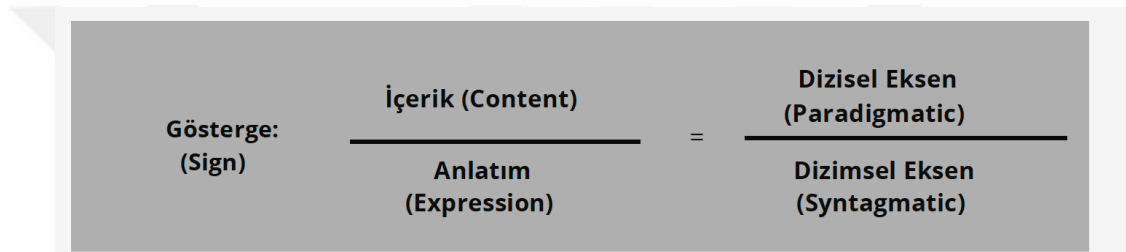
farklar şu şekilde sıralanabilir: 1. Yapısalcılık genellikle tek doğruyu ve anlamı ortaya çıkarma amacı güderken, post-yapısalcılık, gerçekliği belirleyen tüm çabaları reddederek, gerçeklikte ve anlamda çoğul olasılıkları ve farklılıkları kabul etmektedir (Saygın, 2010). 2. Yapısalcılık, gerçekliği metnin "arkasında" ya da "içinde" görürken, post-yapısalcılık okuyucu ile nesnenin karşılıklı etkileşimine odaklanmaktadır.

Zaman içinde post-yapısalcı yaklaşımından etkilenen yeni bir kuram ortaya çıkmıştır. Bu yöntem ve kuram, toplumsal göstergebilimdir. Toplumsal göstergebilim de aynı post-yapısalcılık gibi, gerçekliğin ‘çok anlamlı’ olduğunu savunmaktadır. Gottdiener'e göre toplumsal göstergebilim, temelinde kültürün ve kültürel öğelerin göstergebilimsel çözümlemesini amaç edinmiş bir çözümleme yaklaşımıdır (Gottdiener, 2005).

Lagopoulos ve Gottdiener toplumsal göstergebilimi mekan çalışmalarına adapte eden ilk isimlerdir (Cobley & Randvur, 2009). Lagopoulos ve Gottdiener'in yaptığı tanım şu şekildedir: "toplumsal göstergebilim, gündelik yaşamda ideolojinin materyalist analizidir." (İlkdoğan, 2017).

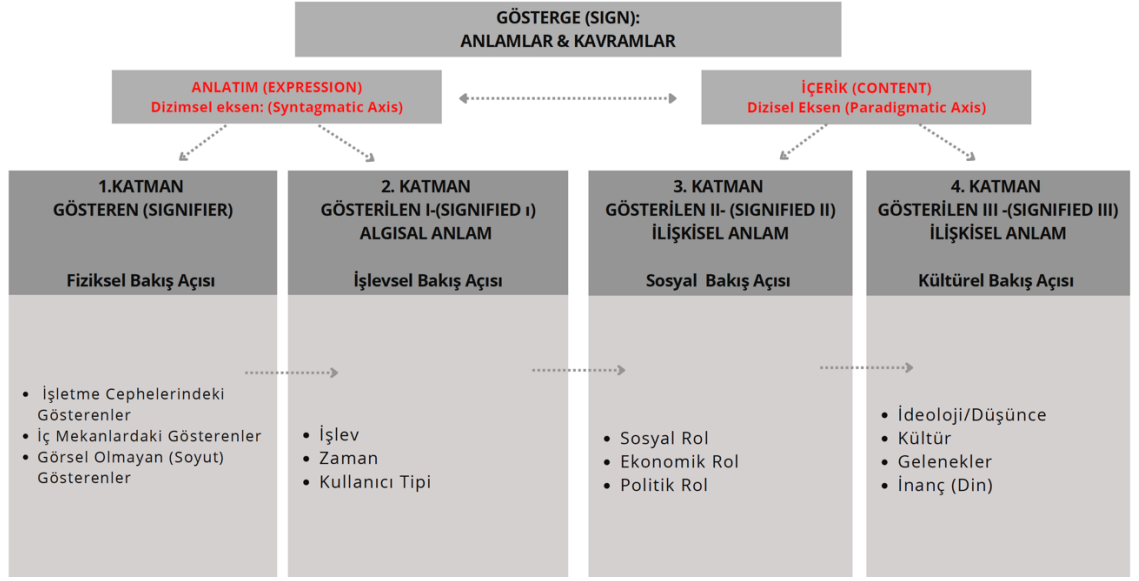
İlkdoğan'a göre, toplumsal göstergebilim kendini farklı kültür okumaları ve postmodern eleştirilerin eksikliği üzerinden üretmiştir. Kültürel nesneler, toplumsal bağlamda farklılaşan ‘anamlama dizgeleri’ içermektedir (İlkdoğan, 2020). Bu kültürel öğelere ait anamlama dizgeleri ve ‘maddi kültürün anlamı’ bir gözlemci tarafından öylesine, üstün körü şekilde bir metin çözümleme gibi yapılmamalıdır. Kültürel öğeler ve maddi nesneler, biçimleri ve ‘kodlanmış ideolojileri’ ile birlikte düşünülmelidir (Gottdiener, 2005). İlkdoğan'a göre, toplumsal göstergebilim yöntemi ile, toplumu ve toplumu oluşturan değerleri ‘yeniden üreten’ göstergeler çözümlenebilir. Bu göstergeler ve toplumsal çözümlemeler sayesinde, ‘toplumun gündelik yaşamına dair pratikler, Marksist bir düşünce yapısıyla anlaşılabilir ve okunabilir (İlkdoğan, 2020). Mekan çalışmalarına uyarlanabilirliği ve Gottdiener'in (2005) de belirttiği gibi gündelik yaşamdaki düşünce yapısı, pratikleri, maddi dünya üzerinde incelemeye, ‘kültür üreticileri ve tüketicilerinin bakış açılarını’ yakalayabilmeye olanak veren yapısı nedeniyle toplumsal göstergebilim, bu tez çalışmasının içerik analizi sonrasında kullanılacak ikincil yöntemi olarak seçilmiştir

Gottdiener, toplumsal göstergebilimin çözümleneceği bir gösterge (sign) şeması oluşturmuştur (Şekil 5.7). Gottdiener bu şemayı oluştururken Eco ve Hjelmslev'in çalışmalarından etkilenmiştir. Eco'ya göre, gösterge bir gösteren ve bir gösterilenden oluşmakta veya Hjelmslev'e göre ise gösterge, "anlatım" (gösteren) ve "içerik"ten (gösterilen) oluşmaktadır. Toplumsal göstergebilimde her gösterge, dizimsel ve dizisel eksenlerin yapılandığı bir 'anamlama dizgesinin' parçası olarak görülebilir (Gottdiener, 2005).

Şekil 5.7. Gottdiener'in Toplumsal Gösterge Çözümleme Şeması
(Gottdiener, 2005; Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Şekil 5.8' de Gottdiener'in gösterge çözümlemesinden hareketle Ng ve Chan'ın (2022) oluşturduğu şema yorumlanmış ve yeni bir şema oluşturulmuştur. Bu şemada, gösterge, bir gösteren (biçimsel katman) ve üç gösterilen (anlamsal katman) olarak ayrılmaktadır.

Şekil 5.8. Alan Çalışmasının Göstergelerinin Çözümleme Şeması (Gottdiener'in gösterge çözümlemesinden hareketle Ng ve Chan'ın (2022) oluşturduğu şema, yazar Merve Gülerüz Çohadar tarafından yorumlanarak yeniden üretilmiştir.)

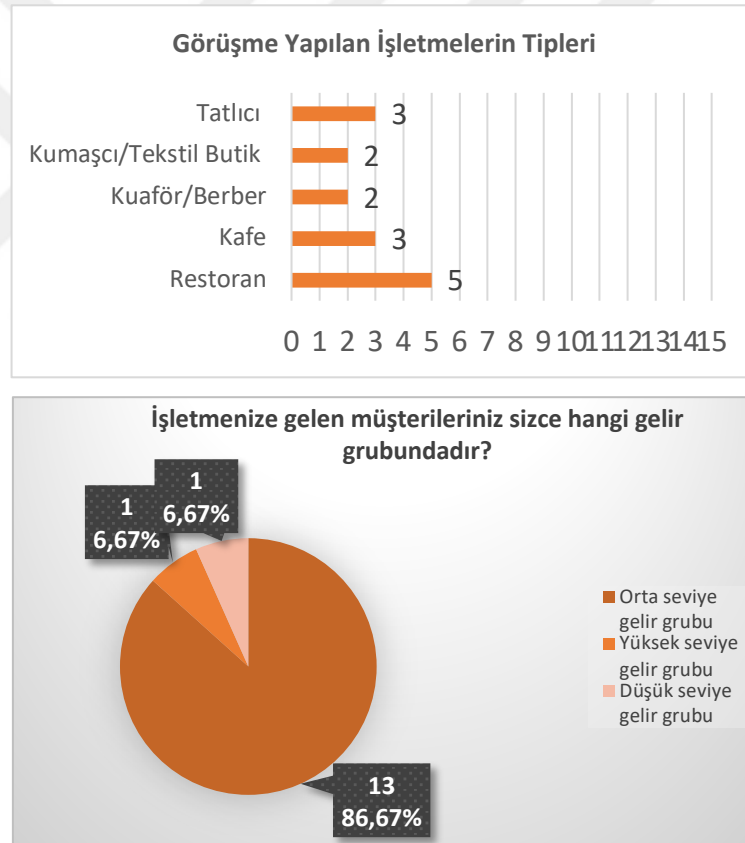
Şemada da görüldüğü üzere, göstergenin göstereni, fiziksel biçim ile ilişkilidir, yani görsel veya görsel olmayan maddi nesnedir. Gösterge, gösteren ve gösterilen'in birleşimidir. Birinci gösterilen (Signified I), gösterenlerin işlevlerine (işlevsel anlamlarına) atıfta bulunmaktadır. İkinci gösterilen (Signified II) gösterenin, sosyal/toplumsal anlamlarına işaret etmektedir. Üçüncü gösterilen (Signified III) ise gösterenin kültürel anlamları ile ilgilidir. Oluşturulan bu şema bağlamında, etnik anklavlardaki dükkanların dış cephelerine ve iç mekanlarına ait görsel ve görsel olmayan göstergelerin anlamları, anklavı kullanan kişilerin, gösterenlere ait işlevsel, toplumsal ve kültürel bakış açılarının ortaya çıkarılmasıyla anlaşılabilir.

Bu tez kapsamında, yukarıda oluşturulan gösterge şeması, anklavdaki göstergelerin yorumlanması, çeşitli anlamlarının ortaya çıkarılması aşamasında kullanılmıştır.

5.3. Fatih'te Suriyeli Dükkan Sahibi/İşletmecileri ile Yapılan Görüşmelere Ait Bulgular (1. Aşama)

5.3.1. Genel Konulara ait Bulgular

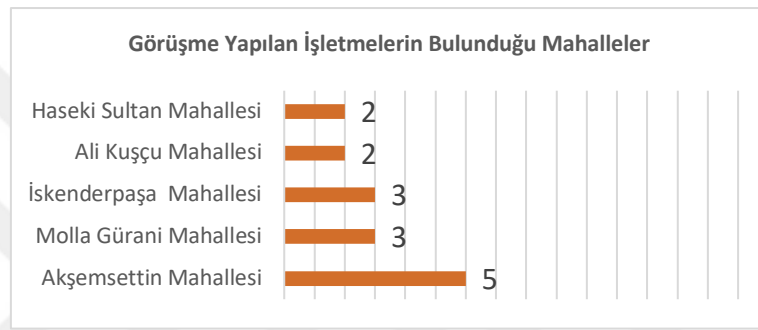
Görüşme yapılacak kişiler, işletilen dükkanların faaliyet alanları bağlamında özellikle seçilmiştir. Girişimcilere ait 15 dükkanın, 5'i restoran, 3'ü kafe, 3'ü tatlıcı, 2'si kumaşçı/giyim üzerine butik ve 2'si kuaför olarak işletilmektedir. Görüşmelerde, söz konusu İşletmeleri kullanan müşterilerin hangi gelir düzeyinde olduğuna ilişkin soru sorulmuştur. Bu soruya görüşme yapılan kişiler, genellikle (%86,67) orta gelir grubuna ait müşterilerin dükkanlarını tercih ettiğini belirtmiştir. (Şekil 5.9).

Şekil 5.9. Görüşme Yapılan Kişilerin Dükkanlarının Faaliyet Alanları ve İşletmecileri Tercih Eden Müşterilerin Gelir Düzeyleri

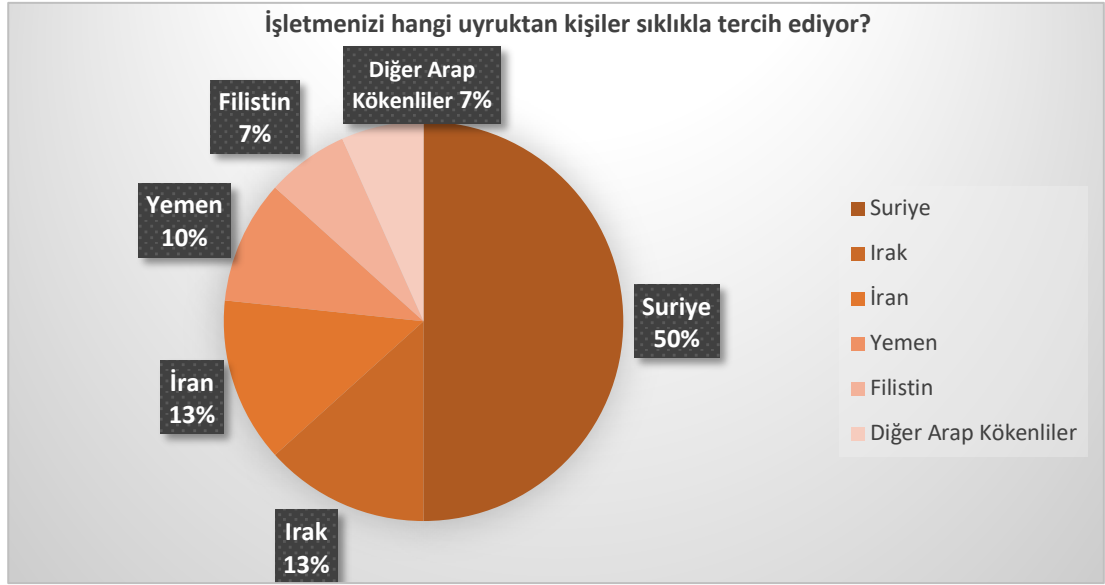
Görüşme yapılan işletmeler özellikle bulundukları mahallelere göre tercih edilmiştir. Fatih'te Suriyeliler tarafından etnik dükkanlar aracılığıyla dönüştürülmüş bölgelerin

farkındalığıyla, seçilen dükkanları kuran veya işleten kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Tezin pilot alan çalışmasının yürütüldüğü Akşemsettin Mahallesi'nden 5 dükkan seçilmiş, diğer mahallelerden ise, 2 Haseki Sultan, 2 Ali Kuşçu, 3 İskender paşa, 3 Molla Gürani mahallesinde bulunan işletmeci ve işyeri sahibi ile görüşme yapılmıştır. Bu sayede bulguların değerlendirilmesi aşamasında, Fatih ilçesinde, Suriye göçü sonrası ilçenin 5 bölgesinde (mahallesinde) yaşanan değişime ilişkin genel bir açılım yapılabileceği düşünülmüştür (Şekil 5.10).

Şekil 5.10. Görüşme Yapılan İşletmenlerin Fatih'te Bulunduğu Mahalleler

Görüşme yapılan kişilere, “İşletmenizi hangi uyruktan kişiler sıklıkla tercih ediyor?” diye sorulmuştur. Bu soruya çok farklı cevaplar alınmıştır, bu cevaplar Şekil 5.11’de görülmektedir. Bu bağlamda, Genellikle, Suriye ve Suriye dışındaki Arap kökenli müşterilerin işletmeleri tercih ettiği anlaşılmıştır.

Şekil 5.11. İşletmeleri Tercih Eden Çeşitli Etnik Kökenli Kişiler

Görüşme yapılan kişilere, dükkanlarını, Arap kökenli müşteriler dışında başka kökene sahip turistlerin (Avrupalı/Afrikanlı/Amerikalı/Avusturalyalı) tercih edip etmediği sorulmuştur. 15 kişiden 11'i bu soruya evet cevabı vermiştir (Şekil 5.12). Aynı soru, Türk vatandaşları veya yerli/İstanbul'da yaşayan kişiler özelinde de sorulmuştur. Bu soruya ise, yine 11 kişi evet demiştir (Şekil 5.13).

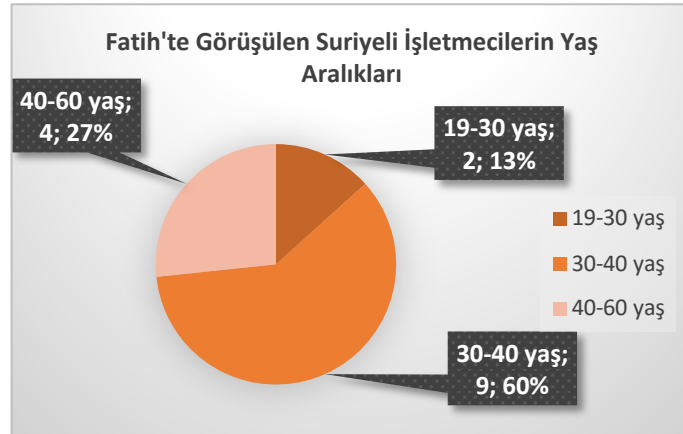

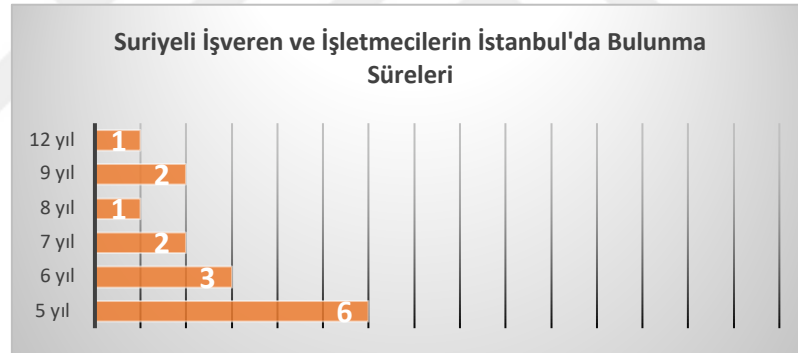
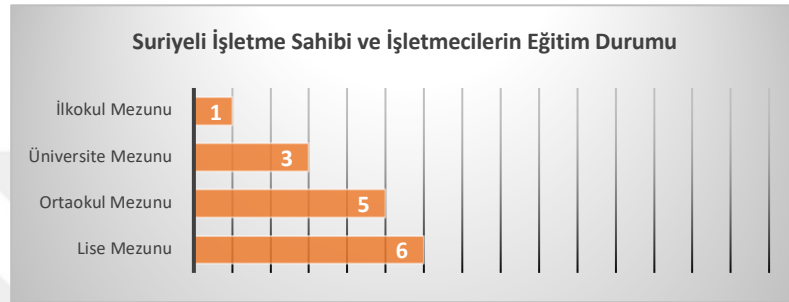
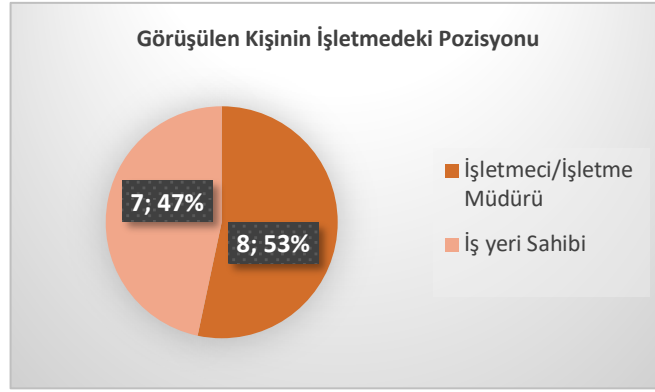
Şekil 5.12. Arap Kökenliler Dışında Başka Etnik Kökene Sahip Turistlerin Dükkanları Tercih Etmesine İlişkin Bulgular

Şekil 5.13. Arap Kökenliler Dışında İstanbul'da Yaşayan Kentliler/Türk Vatandaşlarının Dükkanları Tercih Etmesine İlişkin Bulgular

İstanbul Fatih ilçesinde, etnik dükkan sahibi/işletmecisi Suriyeli girişimcilerle (15 kişi) derinlemesine görüşmeler yapılmıştır bu görüşme yapılan kişilerden 8'i işletmeci/işletmeci müdürü; 7'si ise iş yeri sahibidir. Girişimci görüşme yapılan kişilerin eğitim durumları çoğunlukla, ortaokul, lise ve lisans düzeyindedir. Girişimcilerin, kaç yıldır İstanbul'da oldukları sorulmuştur. Çoğunluğun 5 yıldan fazladır İstanbul'da olduğu anlaşılmıştır (Şekil 5.14).

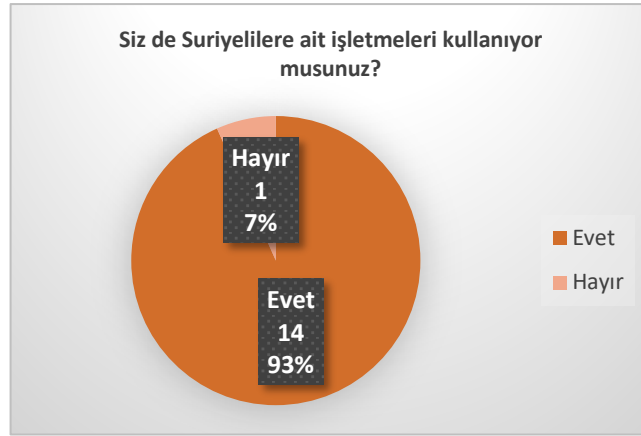

Şekil 5.14. Görüşme yapılan kişileri Yaş, Eğitim Durumu, İşletmedeki Pozisyonlarına, İstanbul'da Bulunma Sürelerine ait Bilgiler

5.3.2. Gündelik Yaşam Kategorisine Ait Bulgular

Kendi işletmeleri dışında, diğer Suriye etnik dükkanlarını kullanıp kullanmadıklarına dair soru sorulmuştur. 1 kişi hariç tüm görüşme yapılan kişiler, gündelik yaşamlarında diğer Suriye etnik dükkanlarını tercih ettiklerini belirtmiştir (Şekil 5.15).

Şekil 5.15. Görüşme Yapılan Kişilerin Kendi Dışındaki/Diğer Suriye Etnik Dükkanlarını Tercih Etme Oranı

Etnik dükkanları oluşturan 15 girişimciye, ekonomik faaliyetleri için Fatih bölgesini neden tercih ettikleri sorulmuştur. Pek çok farklı cevabın arasından, en çok üzerinde durulan konunun, Arap kökenli göçmenlerin ve turistlerin bölgeyi çokça tercih etmesi olduğu görülmüştür. Görüşme yapılan kişilerin çoğunluğu, Fatih'in turistik bir yer olması nedeniyle, ekonomik açıdan kendilerine katkı sağlayacak bir bölge olarak gördüklerini belirtmiştir.

Görüşmelerde, Fatih bölgesinin geçmişte göç ettikleri kente biçimsel veya sosyal yaşantı açısından benzemesi gibi konularda yorumlar yapan ve bölgeyi ekonomik nedenlerle değil, sosyal nedenlerle tercih ettiğini belirten üç kişi olmuştur (Şekil 5.16).

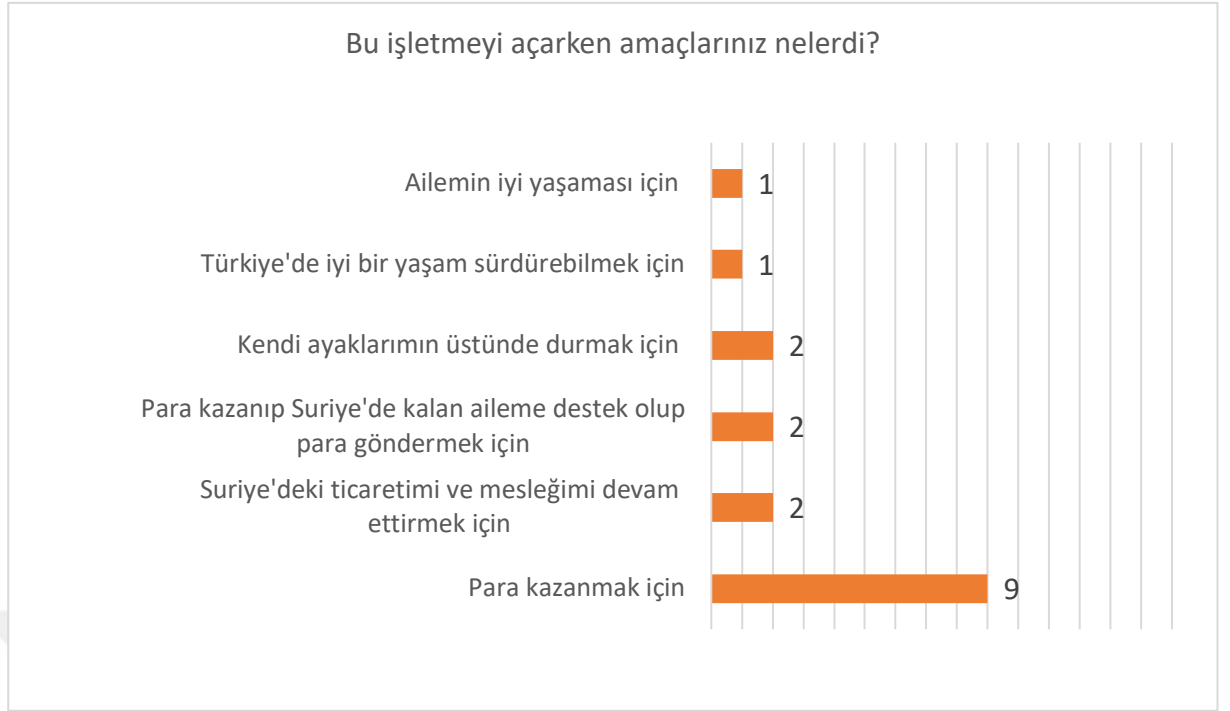
Şekil 5.16. Görüşme Yapılan Kişilerin Bir İşletme/Dükkan Açmak İçin Fatih Bölgesini Tercih Etme Nedenleri

Görüşme yapılan kişilere, daha önce Suriye’de buradakine benzer bir işletmeleri olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya 5 kişi hayır, 10 kişi ise, evet cevabı vermiştir. Bu cevaplar çerçevesinde, görüşme yapılan kişilerin çoğunun, Türkiye’ye, geçmişte kendi ülkelerindeki (Suriye’deki) ekonomik yaşantılarını ve gündelik yaşama ait dinamiklerini taşıdığı ve burada sürdürmeye çalıştığı söylenebilir (Şekil 5.17).

Şekil 5.17. Görüşme yapılan kişilerin Suriye’de de Benzer İşletme Sahibi Olup Olmama Oranı

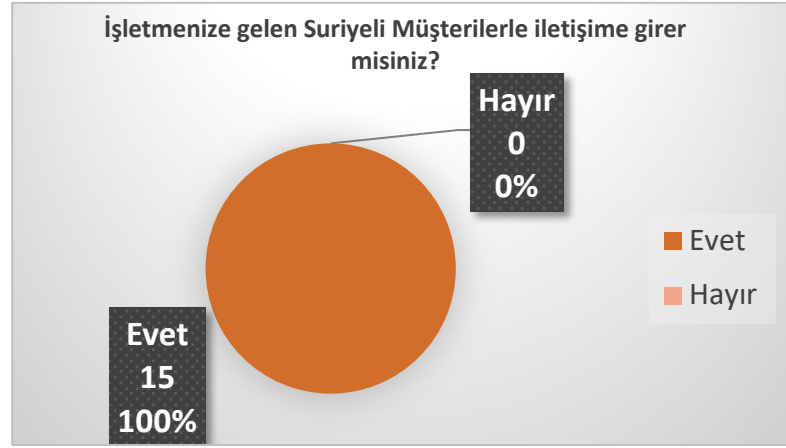
Görüşme yapılan kişilere, etnik dükkan açmaktaki amaçları sorulmuş, bu görüşmelerdeki cevapların kodlanması aşamasında en çok ‘para kazanmak için’ temasıyla karşılaşmıştır. Görüşme yapılan kişiler, ‘para kazanmak’ cümlesine benzer şekilde, etnik dükkanları tamamen, ekonomik fayda sağlamak istedikleri için açtıklarını belirten cümleler kurmuşlardır. Bu bağlamda, ‘daha iyi bir yaşam sürmek’, ailemin refah içinde yaşayabilmesi’, para kazanıp yeni geldiğim bu yerde ayaklarımın üstünde durabilmek’, ‘para kazanıp Suriye’deki aileme destek olmak’, ‘Suriye’yi terk etmeden önce yaptığım ticari faaliyetleri burada sürdürmek’ gibi pek çok farklı söylemle anlatmışlardır (Şekil 5.18).

Şekil 5.18. Görüşme yapılan kişilerin İstanbul Fatih'te İşletme/Dükkan Açma Amaçları

Bu ana kadar aktarılan bulgularda, Suriyeli girişimcilerin, yeni gelinen yerde (İstanbul'da) etnik dükkan açma üzerine sorulan sorulara verdikleri cevaplarda ekonomik konulara daha çok odaklandığı tespit edilmiştir. Suriyeli göçmenlerin geldikleri yeni yerde iş yeri açmadaki ana amaçlarının 'ekonomik olarak sürdürülebilir bir yaşama kavuşma' isteği olduğu söylenebilir.

Derinlemesine görüşmelerde, Suriyeli girişimcilerin, Fatih'te açtıkları ve işlettikleri dükkanların, gündelik yaşama katılma durumlarını nasıl değerlendirdiklerini anlamak için birkaç soru sorulmuştur. Bu sorulardan ilki, işletmenize gelen Suriyeli müşterilerinizle veya diğer müşterilerle, sosyal olarak iletişime girer misiniz? sorusudur. Bu soruya, cevaplar %100 olarak evet şeklinde gelmiştir (Şekil 5.19).

Şekil 5.19. Dükkanlara Gelen Müşteriler ile Dükkan Sahipleri ve İşletmecilerin İletişime Girme Oranı

Etnik dükkanların sosyal hayata karışma, müşteriler/göçmenler arasındaki sosyalleşmeye katkıları bağlamında sorulan ikinci soru ise, işletmenize (dükkanınıza) gelen kişiler birbiri ile iletişime girer mi? sorusudur. Bu soruya, %87 oranında evet cevabı gelmiştir. Bu oran, Suriyeli girişimcilerinin işlettikleri etnik dükkanlarda, göçmenler arasında sosyal bir ağ kurma potansiyeli olduğunu düşündüklerini göstermektedir (Şekil 5.20).

Şekil 5.20. Dükkanları Kullanan Suriyeli Müşterilerin Birbirleri ile İletişime Girme Oranı

Türkiye’de kendinizi ‘yabancı’ hissediyor musunuz? Sorusuna, 15 kişiden 13’ü yabancı hissettiklerini söylemiştir (Şekil 5.21). Daha önce, genel soruların bulgularında da belirtildiği gibi görüşme yapılan kişilerin Türkiye’de ve İstanbul’da 5 yıl ve daha fazla süredir olmalarına rağmen halen yabancı hissetmeleri dikkat çekicidir.

Şekil 5.21. Görüşme yapılan kişilerin Kendilerini Türkiye’de/İstanbul’da Yabancı Hissetme Oranı

Kendilerini, halen Türkiye’de ve İstanbul’da ‘yabancı’ olarak tanımlayan görüşme yapılan kişilere, ‘Suriye’de en çok neyi özleyorsunuz?’ şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya cevaplar iki tema olacak şekilde farklılaşmaktadır. Görüşme yapılan kişilerin üçü, Suriye’deki eski kentini, mahallesini ve evini özlediğini belirtmiştir. Ancak, görüşme yapılan kişilerin ciddi bir çoğunluğu (12 kişi), Suriye’de ‘sosyal yaşantılarını’, arkadaşlarını, akrabalarını, eski sosyal yaşamlarına ait ilişkilerini özlediklerini söylemişlerdir (Şekil 5.22).

Şekil 5.22. Görüşme yapılan kişilerin Suriye’de En Çok Özledikleri

Daha önce genel sorulara ilişkin bulgulara aktarıldığı gibi, 15 girişimciden sadece biri, kendi işletmesi dışında başka etnik dükkanları kullanmadığını belirtmiştir. Bu bir kişi dışındaki 14 görüşmeciye, diğer, Suriye etnik dükkanlarını gündelik yaşamınızda ne sıklıkla kullanıyorsunuz? diye sorulmuştur. Bu sorular, ayda 1-2 defadan, haftada 4-5, haftada 1-2 gün ve her güne kadar değişik şekillerde cevaplanmıştır. Gündelik yaşamlarında, Suriyeli dükkan sahiplerinin, kendileri gibi diğer etnik dükkanları sıklıkla ziyaret ettikleri ve kullandıkları anlaşılmıştır (Şekil 5.23).

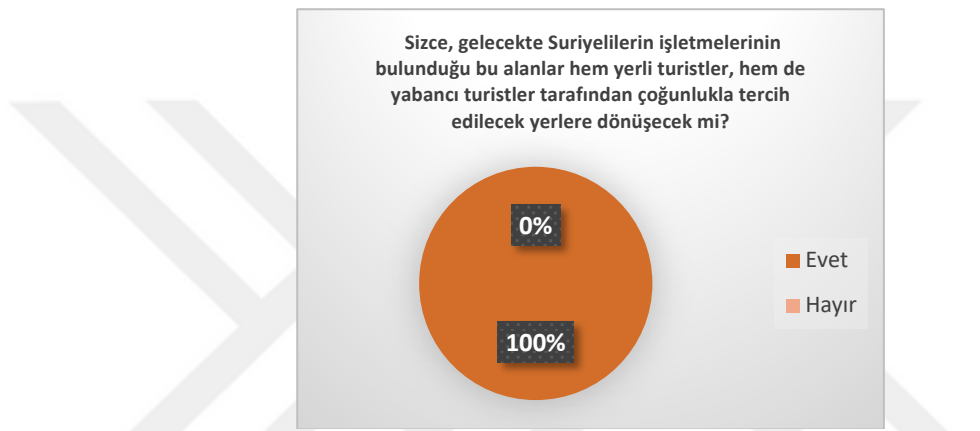

Şekil 5.23. Görüşme yapılan kişilerin Kendilerine Ait Dükkanlar Dışındaki Suriye Etnik Dükkanlarını Ziyaret Etme Sıklığı

Etnik dükkanların ve bu dükkanların çoğunlukta olduğu bölgelerin, görüşme yapılan kişilerin aidiyet hissine katkısı üzerine cevapları alındıktan sonra görüşmelerde, geleceğe yönelik iki soru sorulmuştur. Bu sayede, gelecekle ilgili geliştirdikleri umutları üzerine bilgiler edinebileceği düşünülmüştür.

Gelecekle ilgili birinci soru olan, “Sizce, gelecekte Suriyelilerin işletmelerinin bulunduğu bu alanlar hem yerli turistler hem de yabancı turistler tarafından çoğunlukla tercih edilecek yerlere dönüşecek mi?” sorusuna görüşme yapılan kişilerin hepsi ‘evet’ cevabını vermiştir. Hatta bazı işletmecilerin ve bu etnik alanların şu an dahi ‘turistik’ faaliyetleri olduğunu, pek çok etnik kökenden/ulustan turistin, İstanbullu’nun bu bölgedeki etnik dükkanları tercih ettiği, görüşme yapılan kişiler tarafından belirtilmiştir (Şekil 5.24).

Gelecekle ilgili ikinci soru olan, “Gelecekte İstanbul’da veya Suriye’de işletmenizin şubelerini açmayı planlıyor musunuz?” sorusuna, %80 oranında görüşme yapılan kişi ‘evet’ yanıtını vermiştir. Bu oran dikkate alındığında, görüşme yapılan Suriyeli girişimcilerin çoğunun, ileride de ‘etnik dükkanlar’ açmak istedikleri anlaşılmıştır. (Şekil 5.24) (Şekil 5.25).

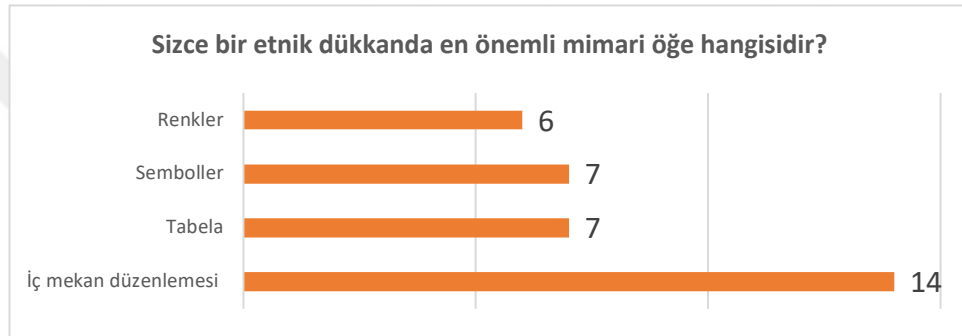
Şekil 5.24. Görüşme yapılan kişilerin, Gelecekte Etnik Dükkanlarının Turistik Mekanlara Dönüşeceğini Düşünme Oranı

Şekil 5.25. Görüşme yapılan kişilerin Gelecekte Şubeleşmeyi Planlama Oranı

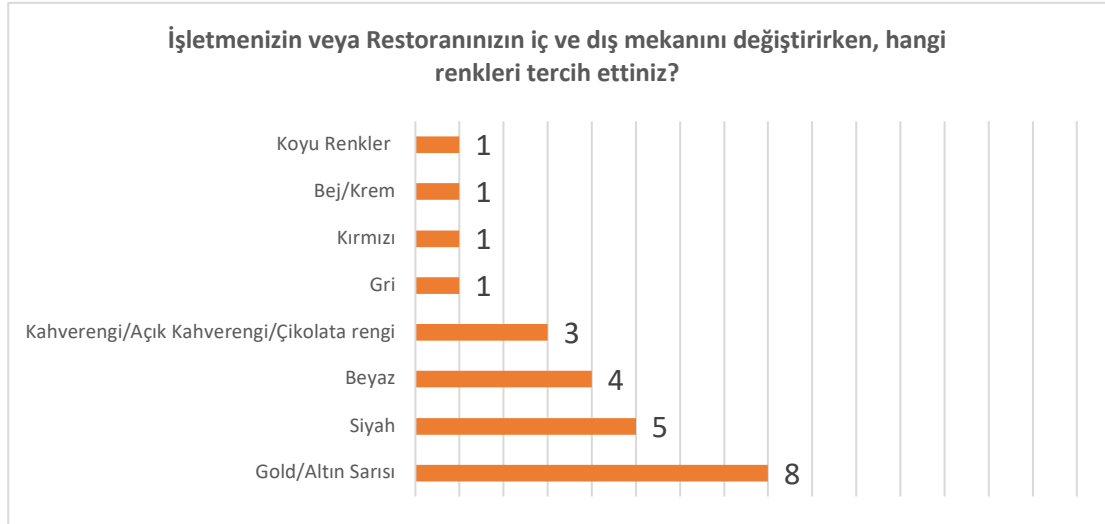
5.3.3. ‘Mekansal Atmosfer’ Kategorisine Ait Bulgular

Görüşmelerde, etnik anklavı oluşturan dükkanlarda, Suriyeli dükkan sahibi ve işletmecilerin, hangi mimari öğeyi en dikkat çekici bulduğunu ortaya çıkarmak için, “Sizce bir etnik dükkanda en önemli mimari öğe veya sembol hangisidir?” sorusu sorulmuştur. Görüşme yapılan kişilerin neredeyse hepsi, bu soruya ‘iç mekan düzenlemelerine ait mimari öğeler’ cevabını vermiştir. Görüşme yapılan kişilerin çoğunluğu, iç mekan öğelerine ek olarak ise, renkler, semboller ve tabelaların, etnik dükkanlarda en dikkat çekici öğeler olduklarını belirtmişlerdir (Şekil 5.26).

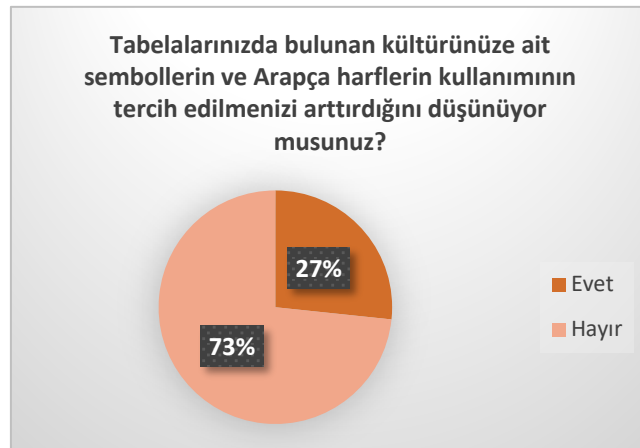
Şekil 5.26. Görüşme yapılan kişilerin Bir Etnik Dükkanda Dikkatlerini En Çok Çeken Öğeler

İşletmelerde (dükkanlarda) kullandıkları baskın renklerin belirlenmesi ve renklere dair farkındalıklarının anlaşılması adına, “İşletmenizin veya Restoranınızın iç ve dış mekanını değiştirirken, hangi renkleri tercih ettiniz?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya çoğunlukla, ‘altın’ sarısı rengi cevabı verilmiştir. Bu cevaplar, siyah, beyaz, kahverengi (açık ve koyu) şeklinde devam etmiştir. Bu renklerin baskınlığı alanlarda yapılan gözlemlerle de tespit edilmiştir (Şekil 5.27).

Şekil 5.27. Görüşme yapılan kişilerin, Dükkanlarında Kullandığı/Tercih Ettiği Renkler

Görüşme yapılan dükkanların hepsinin tabelasında, iç ve dış mekanlarında Arapça yazı ve semboller, Suriye kültürüne ait semboller yerleştirildiği görülmüştür. Bu nedenle görüşme yapılan kişilere “Dükkanınıza ait Tabelalarda/İç ve Dış mekanlarda bulunan kültürünüze ait sembollerin ve Arapça harflerin kullanımının tercih edilmenizi arttırdığını düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Görüşme yapılan kişilerin %73’ü tabelalarında ve iç/dış mekanlarına yerleştirdikleri Arapça yazıların, etnik kökenlerine ait sembol ve öğelerin, müşteriler tarafından tercih edilmelerini arttırmadığını düşünmektedir (Şekil 5.28).

Şekil 5.28. Görüşme Yapılan Kişilerin İşletmelerinde Kullandıkları Arapça Yazıların ve Sembollerin Tercih Edilmelerini Artırdığını Düşünme Oranı

Şekil X'te sorulan soruya evet cevabını verenlere dükkanlarında, tabelalarında kullandıkları 'Arapça dilinin', iç ve dış mekanlarında Suriye etnik kültürüne ait öğelerin neden 'tercih edilirliliğini arttırdığı' sorulmuştur. Bu sorulara ise, şöyle cevaplar alınmıştır: 'Araplar kendi dilini görünce gelir', 'Genelde müşterilerimin çoğu Arap kökenli olduğu için kendi dillerini görünce ve kendi kültürlerine ait sembolleri görünce daha rahat hissediyorlar', 'Arap müşteri kendi dilini görünce bize gelir, bize güvenir. Türk müşteri ise Arapça ya da farklı bir kültüre ait sembol görünce, merak eder ve denemek ister'. Bu cevaplar bağlamında, aslında dükkan sahiplerinin/işletmecilerin sadece Suriyelilere hizmet etmek için bu dükkanları oluşturmadıkları anlaşılmıştır.

Son olarak, görüşme yapılan kişilere, "Sizce restoranınız veya işletmeniz Suriye kültürel kimliğini yansıtıyor mu?" sorusu sorulmuştur. Bu soruya görüşme yapılan kişilerin %80'i evet cevabını vermiştir (Şekil 5.29).

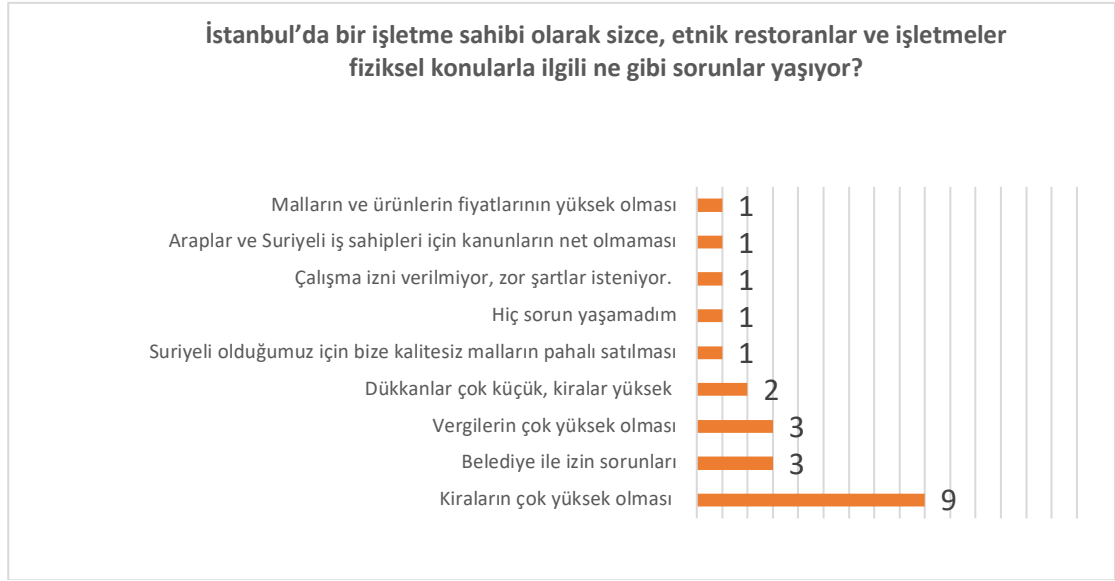
Şekil 5.29. Görüşme Yapılan Kişilerin Dükkanlarının Suriye Kültürel Kimliğini Yansıttığını Düşünme Oranı

Görüşme yapılan kişilerden, eski dükkanları ve Suriye'de bulunan dükkanlarla, İstanbul'da oluşturdukları dükkanlar arasında bir karşılaştırma yapmaları istenmiştir. Bu karşılaştırmaların, fiziksel ve sosyal yönden yapılabileceği belirtilmiştir. Genellikle verilen cevaplar dükkanların fiziksel (boyut, temizlik, sosyal hizmet, servis) özellikleri üzerinden verilmiştir. 15 kişiden 9'u ise, Suriye'deki dükkanlar ile, Türkiye'dekiler arasında hiçbir farkın olmadığını söylemiştir (Şekil 5.30).

Şekil 5.30. Görüşme yapılan kişilerin Suriye ve Türkiye’de Dükkanlar Arasındaki Farklar Üzerine Görüşleri

Görüşme yapılan kişilere, İstanbul’da işletme sahiplerinin ne gibi sorunlar yaşadığına dair bir soru sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplarda, dükkan kiralalarının çok yüksek olması temasına sıklıkla rastlanmıştır. 9 görüşmede, kiralaların yüksekliğinden, 2 görüşmede ise kiralaların çok yüksek, dükkanların çok küçük olduğundan şikayet edildiği dikkat çekmiştir. Bu şikayetler dışında, belediye ile yaşanan izin sorunları, yabancı çalışma izinlerinin zor alınıyor oluşu, kanunların net olmaması, vergilerin çok yüksek olduğu gibi şikayetlerle karşılaşmıştır. Görüşme yapılan kişilerden, yabancı oldukları için onlara bazı ürünlerin kalitesizlerinin pahalı olarak satıldığına inanan, genel olarak malların/ürünlerin Türkiye’de çok pahalı olduğunu düşünenler vardır. Sadece bir görüşmeci, hiçbir sorun yaşamadığını belirtmiştir (Şekil 5.31).

Şekil 5.31. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriyeli İşyeri Sahibi/İşletmecilerin İstanbul’da Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Görüşleri

Suriyeli girişimcilerin bir göçmen olarak, diğer etnik dükkanları kullanırken ve bu dükkanların çoğunlukta bulunduğu sokaklarda yürürken neler hissettiklerini anlamak için, “Suriye etnik dükkanlarını kullanırken ve bu tip Suriyeli etnik bölgelerde yürürken ne hissediyorsunuz? Bu tip sokaklar, kendinizi İstanbul’a ait hissetmenize katkı sağlıyor mu?” sorusu sorulmuştur. Bu sorunun cevaplarının çok çeşitli olduğu söylenebilir. Görüşme yapılan kişilerin, bu soruya cevaplarında olumlu ve olumsuz duyguların var olduğu tespit edilmiştir. Görüşme yapılan kişilerden 7’si, ‘bu bölgeler bana ülkemi, kentimi hatırlatamaz’, ‘buraya ait değilim, ne kadar onları (dükkanları) görsem de ülkemi yaşatamaz’, ‘genel olarak buralarda kendimi yabancı hissediyorum, ben şahsen İstanbul’a ait hissetmiyorum gibi’ söylemlerle, kendilerini İstanbul’a ve Türkiye’ye ait hissetmediklerini söylemişlerdir. Görüşme yapılan kişilerin çoğunluğu ise, farklı söylemlerle, bu tip etnik dükkanların onların İstanbul’a ve Türkiye’ye ait hissetmelerine katkı sağladığını belirtmiştir (Şekil 5.32).

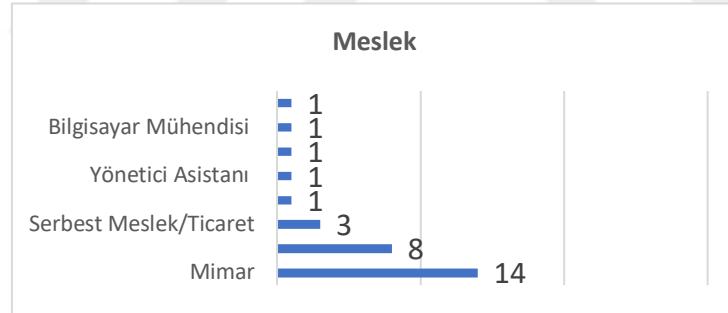
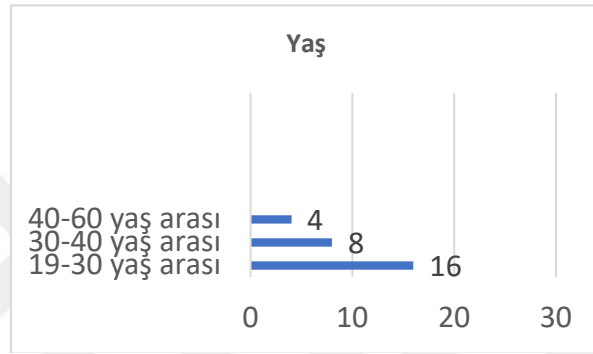
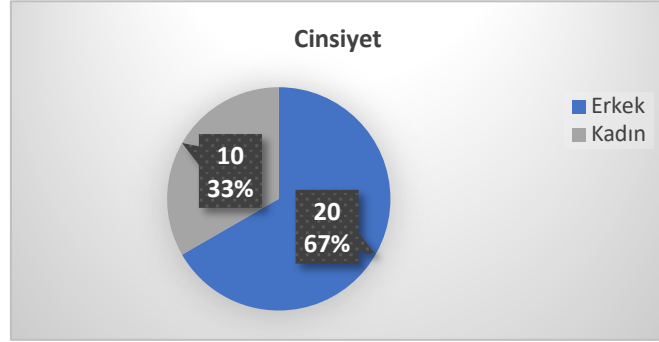

Şekil 5.32. Görüşme Yapılan Kişilerin Etnik Bölgeleri Kullanırken Hissettikleri ve Düşündükleri

5.4. Fatih'te Suriyeli Dükkanları Kullanan Suriyeli Göçmenler ile Yapılan Görüşmelere Ait Bulgular (1. Aşama)

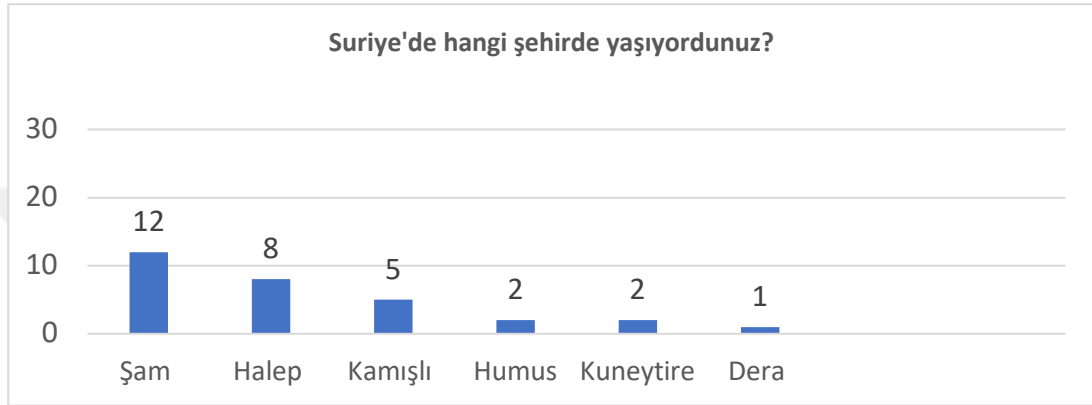
5.4.1. Genel Konulara ait Bulgular

Fatih'te Suriyeli Dükkanları Kullanan 30 Suriyeli Göçmen ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin, 20'si erkek, 10'u kadındır, 16'sı 19-30 yaşları arasında, 8'i 30-40 yaşları arasında, 4'ü ise 40-60 yaşları arasındadır. Bu bağlamda, örneklemin çoğunluğu gençlerden oluşmuştur. Görüşme yapılan kişilerin 14'ü mimar, 8'i öğrenci, geri kalanlar diğer/farklı meslek gruplarındandır. 14 mimar ile görüşme yapılmış olması örneklem seçiminde kartopu örneklem yönteminin tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneklemin neredeyse yarısının mimarlardan oluşması sonucunda görüşmelerde kent, mekan üzerine daha derinlikli cevaplarla karşılaşılmasına neden olduğu düşünülmektedir. Görüşme yapılan kişilerin 11'i 6 yıldır, 5'i 5 yıldır, 4'ü 7 yıldır, 4'ü 8 yıldır, 4'ü 4 yıldır, 2'si 2 yıldır İstanbul'da yaşamaktadır. 28 kişi 4 yıldan fazladır İstanbul'dadır (Şekil 5.33).

Şekil 5.33. Görüşme Yapılan Kişilerin Cinsiyetine, Yaşına, Mesleklerine, İstanbul'da Yaşama Sürelerine Dair Bilgiler

Genel sorular dahilinde, görüşme yapılan kişilere, göç etmeden önce Suriye’de hangi şehirde/kentte yaşadıkları sorulmuştur. Savaş öncesi, 12 kişi Şam’da, 8 kişi Halep’te, 5 kişi Kamışlı’da, 2 kişi Humus’ta, 2 kişi Kuneytire’da ve 1 kişi Dera’da yaşadığını belirtmiştir (Şekil 5.34).

Şekil 5.34. Görüşme yapılan kişilerin Göç Etmeden Önce Suriye’de İkamet Ettikleri Kentlere Dair Bilgiler

Görüşmelerde sorulan sorular arasında olmasa da yapılan bazı sohbetlerde, görüşme yapılan kişiler tarafından İstanbul ve göçmenlerin eski kentleri arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu sohbetlerde, genel olarak İstanbul’un büyük bir kent olduğu ve metropolis olmasından ve çok kültürlü bir kent olmasından bahsedilmiştir. Suriyeli göçmenlerin eski oturdukları kentle, İstanbul’u genellikle ölçek/boyut/büyüklik farklılığı açısından karşılaştırdığı anlaşılmıştır. Örneğin, Şam’da en uzak noktaya gitmenin araba ile 30 dakika sürdüğü ancak İstanbul gibi büyük bir kentte trafik ve boyut büyüklüğü nedeniyle bu sürenin çok daha fazla olduğu belirtilmiştir. Bu sohbetler her görüşmeciyle gerçekleşmediği için burada bir grafik haline dönüşmemiştir.

Görüşme yapılan kişilere hangi ilçelerde yaşadıkları sorulmuştur. Görüşme yapılan Suriyeli göçmenlerin, 11’i Esenyurt, 5’i Beylikdüzü, 4’ü Başakşehir, 3’ü Bahçeşehir, 2’si Şişli, 2’si Sultangazi, 1’i İkitelli, 1’i ise Güneşli’de ikamet etmekte olduklarını

bildirdiler. Tüm görüşme yapılan kişiler, Fatih bölgesindeki etnik dükkanları boş vakitlerinde ve iş dolayısıyla belli aralıklarla ziyaret ettiklerini/kullandıklarını belirtmiştir (Şekil 5.35).

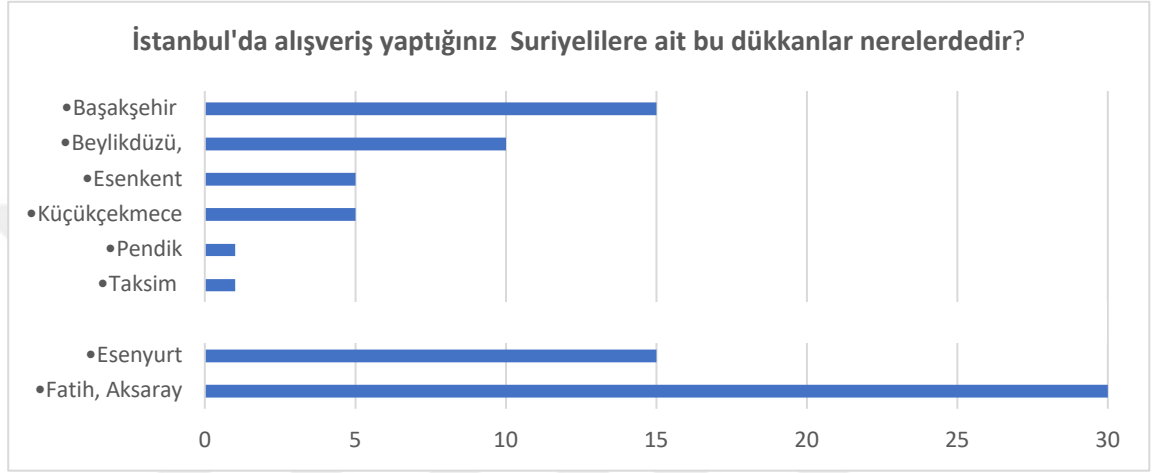
Şekil 5.35. Görüşme yapılan kişilerin İkamet Ettikleri İlçelere Dair Bilgiler

Görüşme yapılan kişilerin, kendi mahallelerinde veya semtlerinde etnik dükkanlardan alışveriş yapıp yapmadıklarının anlaşılması için, ikamet ettikleri semtlerde, etnik dükkanların olup olmadığı sorulmuştur. Görüşme yapılan kişilerin %60'ı oturdukları mahallede Suriye etnik dükkanının olduğunu söylemiştir (Şekil 5.36).

Şekil 5.36. Görüşme yapılan kişilerin, Oturduğu Mahallede Etnik Dükkanların Mevcudiyetine Dair Oran

Görüşme yapılan kişilerin, İstanbul’da bulunan Suriye etnik dükkanlarının farkında olup olmadıklarına dair bir anlayış geliştirmek için, “‘İstanbul’da alışveriş yaptığınız Suriyelilere ait bu etnik dükkanlar nerelerdedir?’” sorusu sorulmuştur. 30 kişinin tamamının Fatih ilçesindeki dükkanların farkında olduğu ve Fatih’te alışveriş yaptığı anlaşılmıştır. Fatih’e ek olarak Başakşehir, Beylikdüzü, Esenkent, Küçükçekmece ve Esenyurt cevapları sıklıkla görüşme yapılan kişiler tarafından verilmiştir (Şekil 5.37).

Şekil 5.37. İstanbul’da Suriyeli Etnik Dükkanların Olduğu İlçeler

Görüşme yapılan kişilere, etnik dükkanların varlığı hakkındaki farkındalığa dair sorular sonunda, bazı bölgelerde etnik anklavların olduğu anlatılmıştır. Yine de kafa karışıklığına neden olmaması için ‘anklav’ terimi yerine görüşme boyunca ‘etnik bölge’ terimi, etnik dükkanların yoğunlukta olduğu bölgeleri tanımlamak için tercih edilmiştir.

5.4.2. Gündelik Yaşam Kategorisine Ait Bulgular

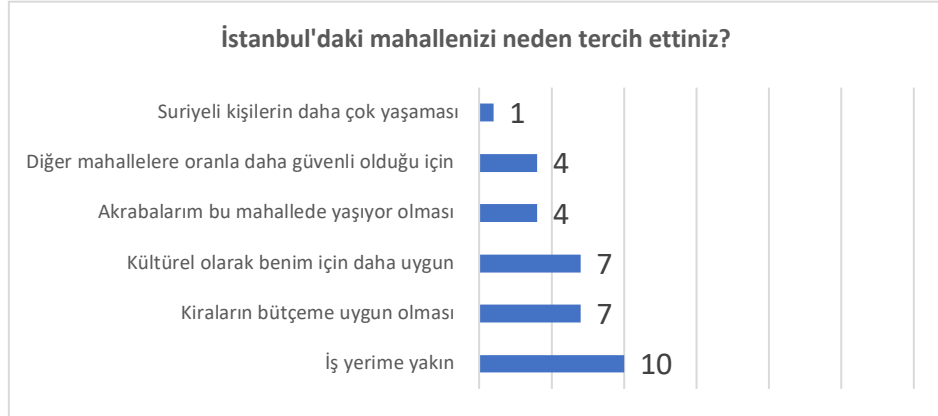
Görüşme yapılan kişilere, göç ederken, Türkiye ve İstanbul’u neden seçtikleri sorulmuştur. Pek çok nedenin arasından görüşmelerde en çok bahsedilen sebepler, eğitim, iş ve ekonomik olanakların fazla olmasıdır. Bu bağlamda, çoğu cevabın ekonomik kapsamda verildiği söylenebilir. Bu ekonomik cevapların dışında, görüşme yapılan kişiler, Türkiye’nin Suriye’den güvenli olması, Suriye ile Türkiye’nin konum olarak yakın olması, Türkiye ve Suriye’nin kültürel benzerliği, aynı dine mensup

kişilerin (İslami ortamın) varlığı, Suriyelilerin yasal olarak yaşayabildikleri bir yer olması, Avrupa ve Asya'nın arasında bir konuma sahip olması gibi nedenlerle Türkiye ve İstanbul'u yaşamak için tercih ettiklerini belirtmiştir (Şekil 5.38).

Şekil 5.38. Görüşme Yapılan Kişilerin Türkiye ve İstanbul Kentini Tercih Etme Nedenleri

Türkiye ve İstanbul üzerine sorular cevaplandıktan sonra görüşme yapılan kişilere şu anda ikamet ettikleri mahalleleri neden tercih ettikleri sorulmuştur. Görüşmelerde verilen cevaplarda 'işe yakın olma' nedeni en çok bahsedilen tema olmuştur. İşe yakınlığı takip eden diğer neden ise, kiralara bütçelerine uygun olmasıdır. Bu bağlamda, ekonomik nedenlerin, göçmenlerin günümüzde mahalle seçimlerini etkilediği söylenebilir. Bazı görüşme yapılan kişiler ekonomik konulara ek olarak sosyal konularla ilgili nedenlerle de mahallerini tercih ettikleri belirtmiştir. Bu nedenler, mahallenin güvenli bir mahalle olması, göçmenlerin kendi akrabalarının yoğun yaşadığı yerlerde yaşama isteği ve Suriyeli kişilerin yoğun şekilde yaşadığı bölgeler olmasıdır (Şekil 5.29).

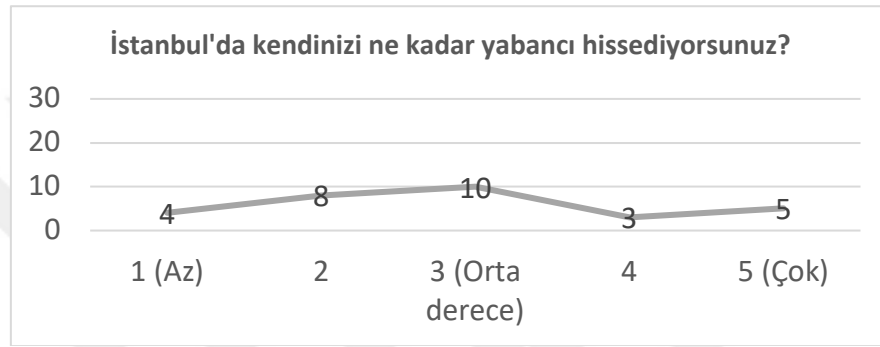
Şekil 5.39. Görüşme yapılan kişilerin İstanbul'da İkamet Ettikleri Mahalleleri Tercih Etme Nedenleri

Görüşülen kişilere, “Suriye'deki eski yaşamınızla ilgili neleri özleyorsunuz?” diye sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplarda, göçmenlerin en çok arkadaşlarını ve akrabalarını özlediklerinden bahsettiği görülmüştür. Sosyal yaşantının, şehir mimarisinin, restoranların, kafelerin, diğer işlevlere sahip dükkanların özleminden ise 14 görüşmede yoğun olarak bahsedilmiştir. Bu özlemlere, ‘ev/konut özlemi’ ve iş hayatının yani gündelik yaşamın çokça özleildiği de eklenmiştir. Bazı görüşme yapılan kişilerin, güvende hissetmeye duydukları özlem dikkat çekmiştir (Şekil 5.40).

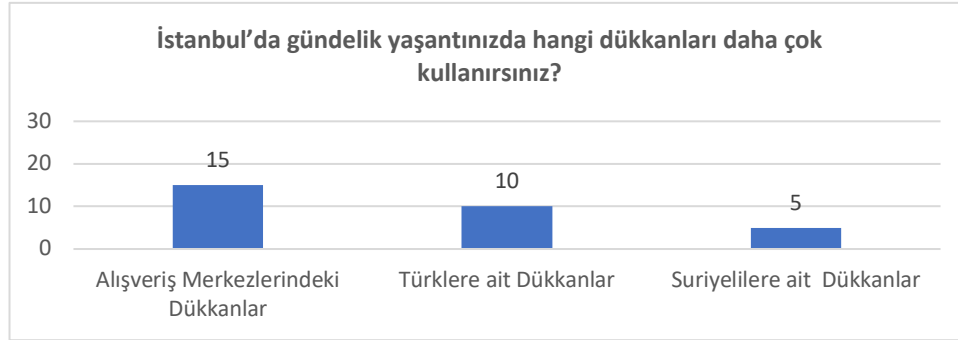
Şekil 5.40. Görüşülen Kişilerin İstanbul'da İkamet Ettikleri Mahalleleri Tercih Etme Nedenleri

Görüşme yapılan Suriyeli göçmenlere, “İstanbul'da kendinizi ne kadar yabancı hissediyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Görüşme yapılan kişilerden, yabancılık hislerini belirtmek için 1(az), 5 (çok) olacak şekilde, 1’den 5’e kadar bir sayı söylemeleri istenmiştir. 10 kişi, 3 cevabını vermiş, yani İstanbul’a orta derecede yabancı hissettiklerini söylemişlerdir. 5 kişi kendini, İstanbul’a çok yabancı hissetmektedir. 4 kişi ise kendilerini çok az yabancı hissetmektedir. 8 kişi az ve orta derecenin arasında, 3 kişi ise, orta ve çok derece arasında bir noktada kendini yabancı hissettiğini belirtmiştir (Şekil 5.41;).

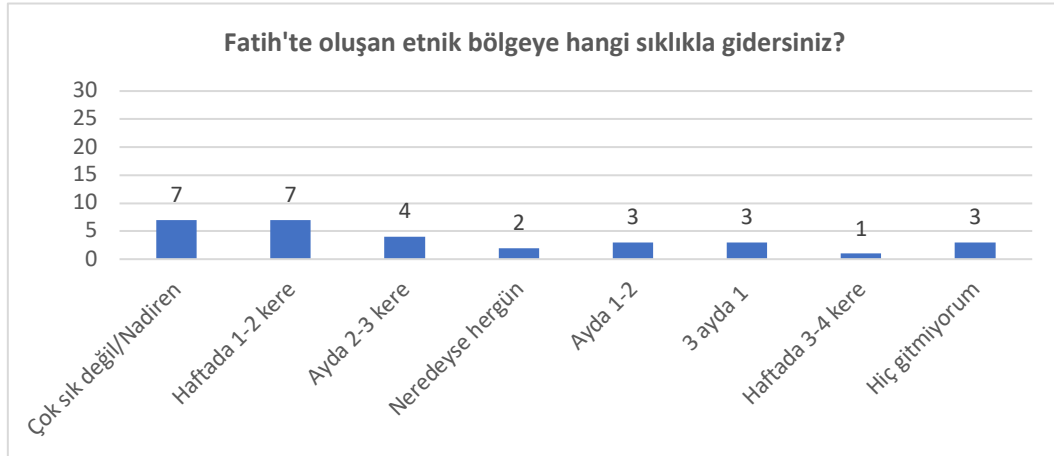
Şekil 5.41. Görüşme yapılan kişilerin Yabancı Hissetme Dereceleri

Görüşme yapılan göçmenlerin, alışveriş alışkanlıkları/tercihleri hakkında bilgi edinmek adına, İstanbul’da günlük yaşantılarında alışveriş yapmak için en çok tercih ettiği yerler sorulmuştur. Göçmenler, gündelik yaşantılarında en çok alışveriş merkezlerini tercih ettiklerini belirtmiştir. Alışveriş merkezlerini takip eden Türklere ait dükkanlardır. Görüşmelerde, sadece 5 kişi, alışveriş merkezleri yerine sıklıkla etnik dükkanları tercih ettiğini söylemiştir (Şekil 5.42).

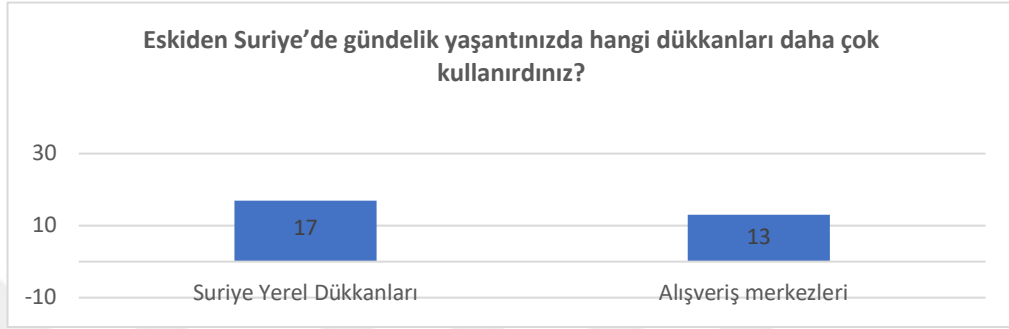
Şekil 5.42. Görüşülen Kişilerin Alışveriş Yapmayı Tercih Ettiği Yerler

Etnik dükkanların, göçmenlerin gündelik yaşamındaki yerinin anlaşılabilmesi için, “Fatih'te oluşan etnik bölgeye hangi sıklıkla gidersiniz?” sorusu sorulmuştur. Fatih'teki Suriye etnik anklavına, 7 kişi nadiren, 7 kişi haftada 1-2 kere, 4 kişi ayda 2-3 kere, 2 kişi neredeyse her gün, 3 kişi ayda 1-2 kere, 3 kişi 3 ayda 1 kere, 1 kişi haftada 3-4 kere olarak cevap vermiştir (Şekil 5.43). 3 kişi ise, Fatih'teki etnik anklava hiç gitmediğini belirtmiştir. Ancak bu üç kişi, kendi mahallerinde veya diğer bölgelerdeki etnik anklavlara gittiklerini, Fatih'te oluşan etnik anklavlar hakkında duygu ve düşüncelerinin olduğunu söylemişlerdir. Bu sebeple, bu üç kişiyle de görüşmeye devam edilmiştir.

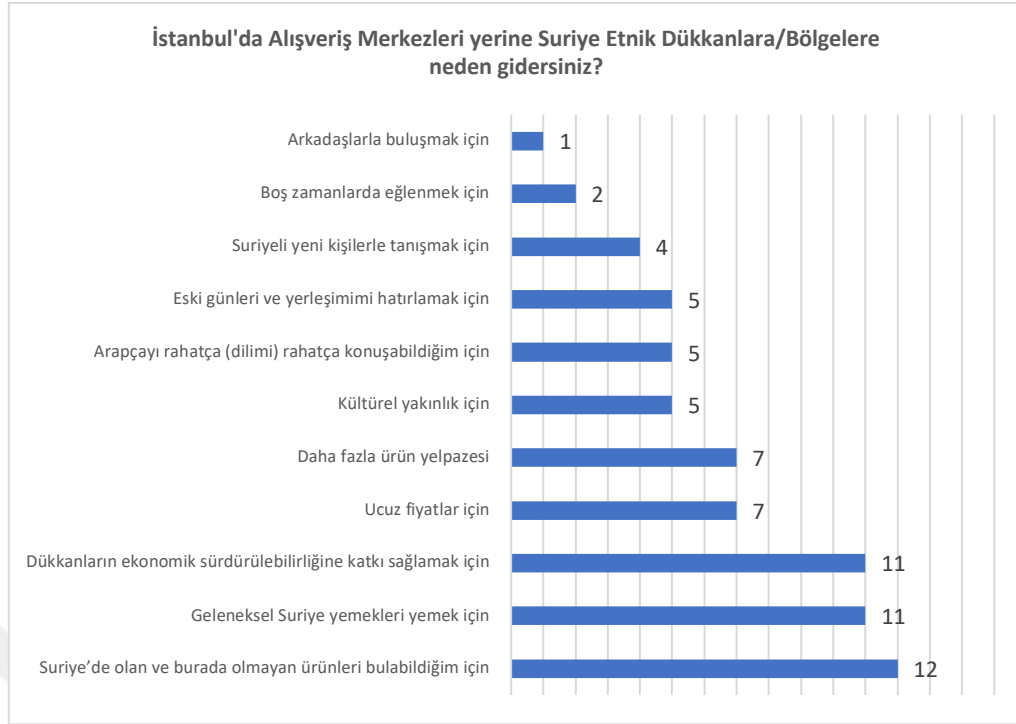
Şekil 5.43. Görüşme Yapılan Kişilerin Fatih'teki Etnik Anklava Gitme Sıklıkları

Görüşmelerde göçmenlere “Eskiden Suriye’de gündelik yaşantınızda hangi dükkanları daha çok kullanırdınız?” diye sorulmuştur. Bu 17 kişi, Suriye yerel dükkanlarını, 13 kişi ise, alışveriş merkezlerini daha çok kullandığını belirtmiştir (Şekil5.44).

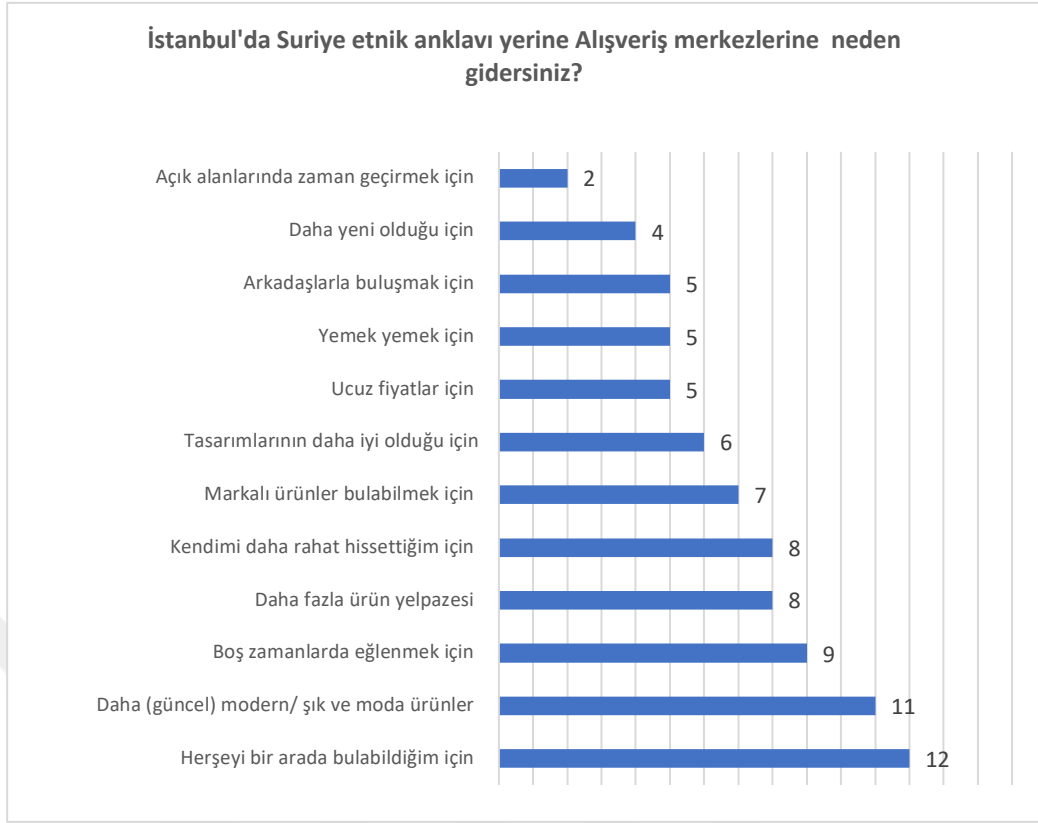
Şekil 5.44. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye’deki Eski Yaşantılarında Yerel Dükkanlar veya Alışveriş Merkezlerini Seçme Oranı

Görüşme yapılan göçmelere, “İstanbul’da Alışveriş Merkezleri yerine Suriye Etnik Anklavlarına neden gidirsiniz?” diye sorulmuştur. Bahsedilen nedenlerden en sık karşılaşılanlar, Suriye’de olan ama burada olmayan yöresel ürünlere ulaşmak, geleneksel (Suriye’ye özgü) yemekleri yiyecek, Suriye işletmecisi olan dükkanların ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olmaktır. Bu nedenler dışında göçmenler, etnik bölgeleri boş zamanlarında eğlenmek, arkadaşlarla buluşmak, Suriyeli yeni kişilerle tanışmak, eski günleri ve yerleşimlerini hatırlamak (oradaymış gibi hissetmek), kendi ana dillerinde konuşabilmek, kültürel olarak yakın hissetmek, daha fazla ürün yelpazesine ucuz fiyatlarla ulaşmak için gittiklerini belirtmişlerdir (Şekil 5.45).

Şekil 5.45. Görüşme Yapılan Kişilerin Alışveriş Merkezleri Yerine Suriye Etnik Anklavını Tercih Etme Nedenleri

Görüşme yapılan göçmelere, “İstanbul'da Suriye etnik anklavları yerine alışveriş merkezlerine neden gidersiniz? ” diye sorulmuştur. Görüşmelerde, en çok belirtilen nedenler, alışveriş merkezlerinde her şeyi tek bir mekanda bulabilmek, daha güncel modaya uygun ürünleri bulabilmek, boş vakitlerde eğlenmek/zaman geçirmek, daha fazla ürün yelpazesine ulaşmak, alışveriş merkezlerinde başka yerlere kıyasla daha rahat hissetmektir. Bu nedenler dışında göçmenler, alışveriş merkezlerine markalı ürünler bulmak, mekan/dükkan tasarımlarının daha iyi olduğu, ucuz fiyatlı ürünler bulmak, restoranlarda yemek yemek, arkadaşlarla buluşmak, alışveriş merkezlerindeki açık alanlarda zaman geçirmek için gittiklerini belirtmişlerdir (Şekil 5.46).

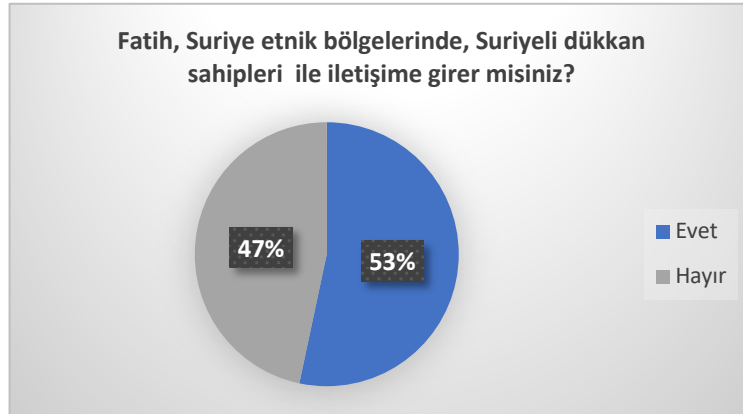
Şekil 5.46. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklav Yerine Alışveriş Merkezlerini Tercih Etme Nedenleri

Görüşmelerde, belli aralıklarla etnik anklavı veya etnik dükkanları kullanan göçmenlerin etnik dükkan/anklavı bir sosyalleşme alanı olarak görüp görmediğinin anlaşılması için “‘Fatih’teki Suriye etnik bölgelerinde tanımadığınız Suriyeli kişiler ile iletişime girer misiniz?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya %53 oranında ‘Hayır’ cevabı gelmiştir. Görüşme yapılan göçmenlerin %47’si ise, Suriye etnik anklavını kullanırken sosyalleştğini, tanımadığı yeni kişilerle tanıştığını, tanıştığı kişiler ile Suriye ile ilgili düşüncelerini, gelecek planlarını, buradaki hayatlarını, ortak din/kültür gibi konular hakkında konuştuklarını belirtmiştir (Şekil 5.47).

Şekil 5.47. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavında Suriyeliler ile İletişime Girme Oranı

Suriyeli göçmenlerin gittikleri dükkanlarda, dükkân sahibi/işletmeciler ile iletişime girip girmediğinin anlaşılması adına görüşmelerde “Fatih, Suriye etnik bölgelerinde, Suriyeli dükkan sahipleri ile iletişime girer misiniz? sorusu sorulmuştur. Bu soruya, %53 oranında evet cevabı gelmiştir (Şekil 5.48). Daha önce aynı soru, iş yeri sahipleri/işletmecilerine de sorulmuştu. İş yeri sahipleri/işletmeciler bu soruya %100 oranında ‘evet’ cevabı vermişti.

Şekil 5.48. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavında Suriyeli Dükkan Sahibi/İşletmeciler ile İletişime Girme Oranı

5.4.3. ‘Mekansal Atmosfer’ Kategorisine Ait Bulgular

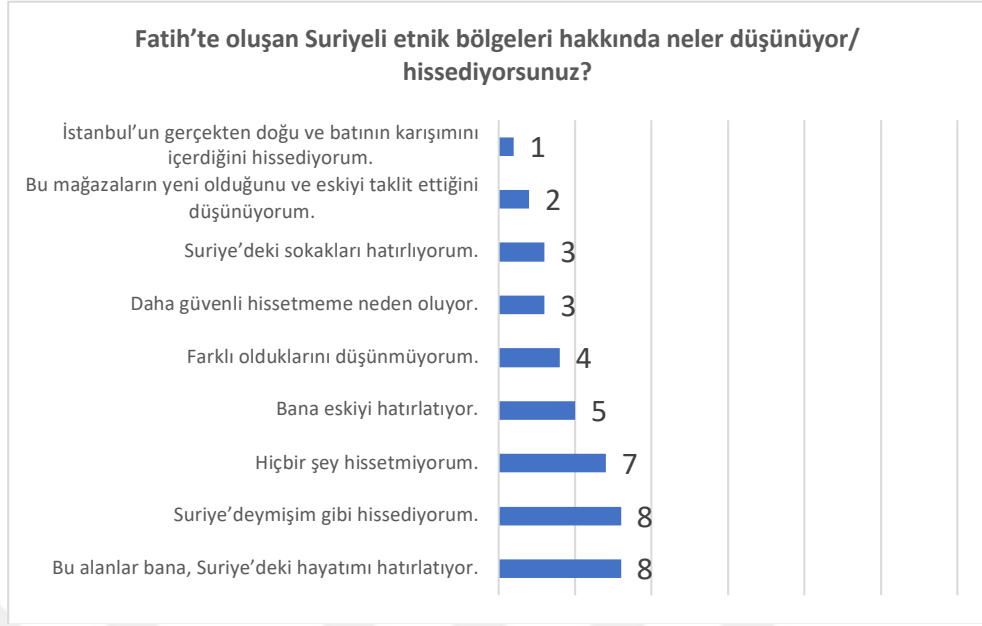
Görüşme yapılan göçmenlere, Fatih’teki etnik bölge gibi Suriyeli dükkanların çoğunlukta olduğu bölgelerde yürürken oraya ait hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Göçmenlerin, %53’ü, bu tip bölgelere kendilerini ait hissettiklerini/ aidiyet duyduklarını belirtmiştir. %47 oranında ise, ‘hayır kendimi ait hissetmiyorum’ cevabı gelmiştir (Şekil 5.49).

Şekil 5.49. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavına Ait Hissetme/Hissetmeme Oranı

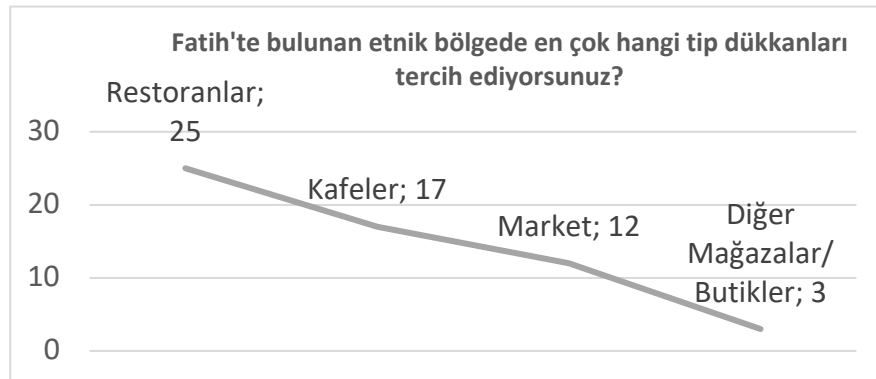
Görüşme yapılan göçmenlerin, Fatih’te oluşan etnik anklav veya bu tip Suriye etnik dükkanlarının çoğunlukta olduğu bölgeler hakkındaki düşünce ve hislerini öğrenmek için görüşmelerde, Fatih’te oluşan Suriyeli etnik bölgeleri hakkında neler düşünüyor/ hissediyorsunuz? sorusu sorulmuştur. Çoğunlukla olumlu yanıtlar alınmıştır. Olumlu yanıtların daha fazla olduğu görülmüştür. Göçmenler, bu alanların/bölgelerin onlara, Suriye’yi, eskiyi, Suriye sokaklarını, hatırlattığını, ‘‘Suriye’deymiş gibi’’, İstanbul’un doğu ve batınının karışımı olduğunu hissettiklerini söylemiştir.

Olumsuz olarak ise, göçmenlerin bazıları, hiçbir şey hissetmediklerini belirterek, etnik dükkanların/bölgelerin farklı olmadığını düşündüklerini belirtmiştir. Bazı göçmenler ise, bu mağazaların yeni olduğunu ve eskiyi taklit ettiğini düşünmektedir (Şekil 5.50).

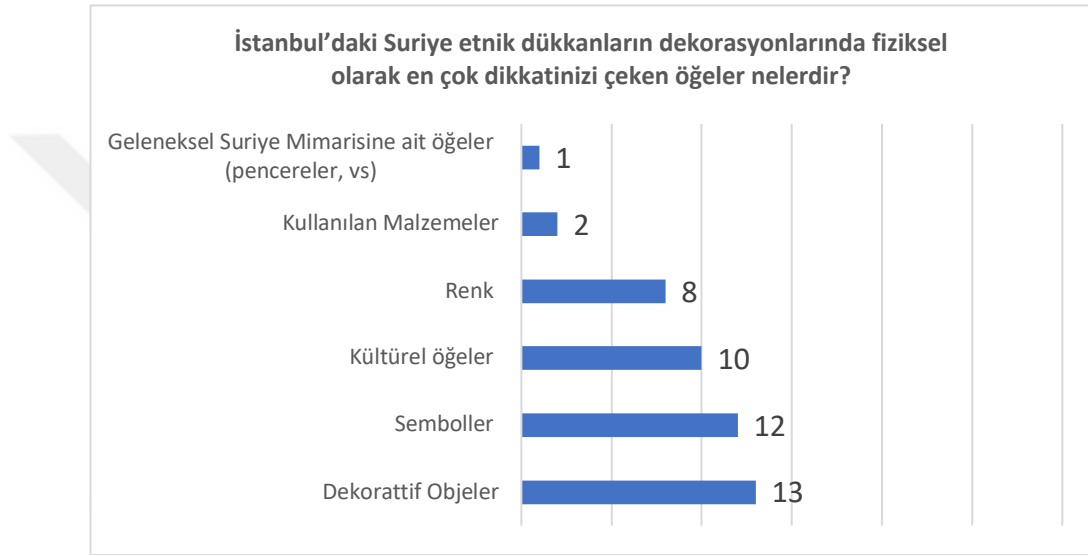
Şekil 5.50. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavına Dair Düşünceleri ve Hissettikleri

Görüşme yapılan kişilere, “Fatih'te bulunan etnik bölgede en çok hangi tip dükkanları tercih ediyorsunuz?” diye sorulmuştur. En çok restoran ve kafe tipi dükkanların tercih edildiği anlaşılmıştır. Restoran ve kafe tipi dükkanları, marketler takip etmektedir. Görüşmelerde, butik, acente, telefon satışı yapan vb. gibi diğer dükkan tiplerinin çok az tercih edildiği belirtilmiştir (Şekil 5.51).

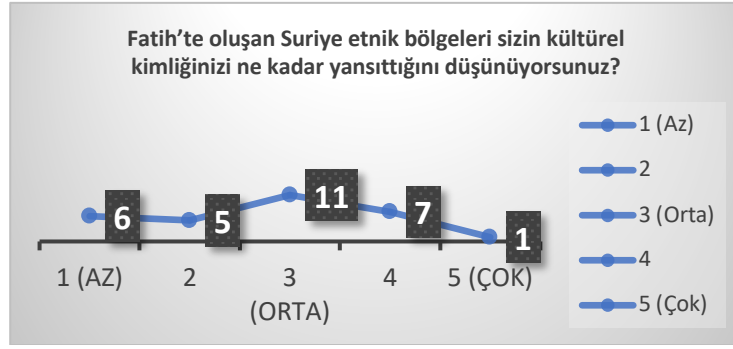
Şekil 5.51. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Anklavlarında Tercih Ettiği Etnik Dükkan Tipleri

Etnik anklavlarda en dikkat çekici göstergelerin belirlenmesi adına, görüşme yapılan göçmenlere, ‘‘İstanbul’daki Suriye etnik dükkanların dekorasyonlarında fiziksel olarak en çok dikkatinizi çeken öğeler nelerdir?’’ diye sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplarda, en çok dikkat çeken göstergelerin dekoratif objeler, Suriye/Arap kültürüne ait semboller, kültürel öğeler ve renkler olduğu anlaşılmıştır. Görüşmelerde, kullanılan malzeme, malzeme dokusu, geleneksel mimariye ait vernaküler öğeler (pencere, kapı, duvar detayları) gibi öğelerin de dikkat çektiğine dair düşüncelerle karşılaşılmıştır (Şekil 5.52).

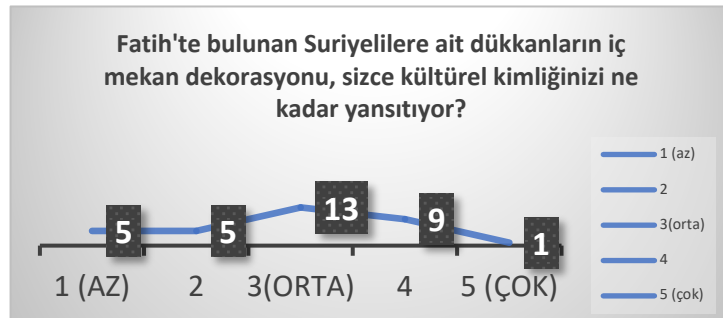
Şekil 5.52. Görüşme Yapılan Kişilerin Suriye Etnik Dükkanlarında Dikkatlerini Çeken Öğeler/ Göstergeler

Görüşmelerde, Fatih’te veya başka bir yerde etnik dükkanların çoğunlukta olan bölgelerin/anklavların, Suriye etnik kültürel kimliğini yansıtır yansıtmadığına dair bir soru sorulmuştur. Bu soruya cevapların 1(az), 5(çok) olacak şekilde 1 ile 5 arasında cevap verilmesi istenmiştir. Görüşme yapılan göçmenlerden 11’i orta derecede, 11’i az ve aza yakın derecede, 7’si ortadan çok’a yakın bir derecede, sadece biri ise çokça bu bölgelerin/anklavların Suriye etnik/kültürel kimliğini yansıttığını düşünmektedir (Şekil 5.53).

Şekil 5.53. Görüşme Yapılan Kişilere göre Fatih'te Suriye Etnik Anklavların Kültürel Kimliklerini Yansıtma Dereceleri

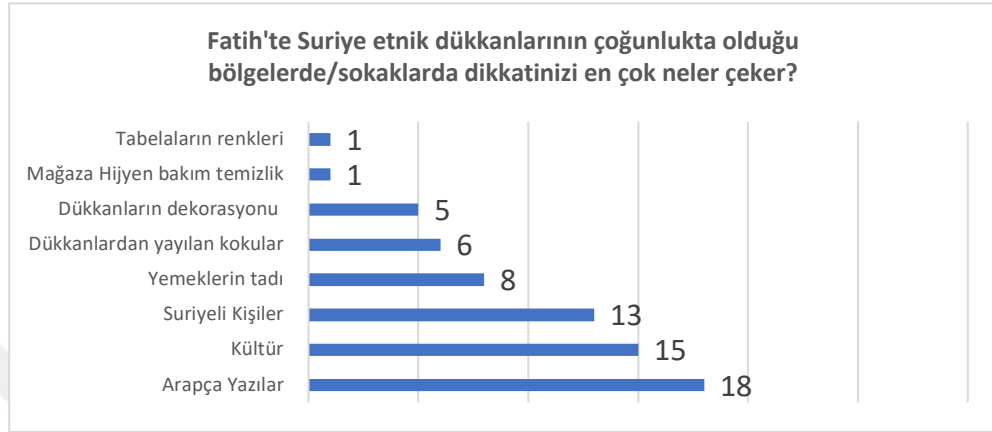
Görüşme yapılan kişilere, bir önceki soruya benzer şekilde, bu sefer dükkanların iç mekanları özelinde, iç mekan düzenlemelerinin Suriye kültürel kimliklerini ne kadar yansıttığına dair bir soru sorulmuştur. Bu soruya cevapların 1(az), 5(çok) olacak şekilde 1 ile 5 arasında cevap verilmesi istenmiştir. Görüşme yapılan göçmenlerden 13'ü orta derecede, 10'u az ve aza yakın derecede, 9'u ortadan çok'a yakın bir derecede, sadece biri ise çokça dükkanların iç mekan düzenlemelerinin Suriye etnik/kültürel kimliğini yansıttığını düşünmektedir (Şekil 5.54).

Şekil 5.54. Görüşme Yapılan Kişilere göre Fatih'te Bulunan Suriye Etnik Dükkanlarının İç Mekan Düzenlemelerinin Kültürel Kimliklerini Yansıtma Dereceleri

Görüşmelerde, göçmenlere, Fatih'te veya başka yerlerde bulunan etnik dükkanların çoğunlukta olduğu anklavlarda dikkatlerini en çok çeken şeylerin neler olduğu

sorulmuştur. Cevaplarda en çok karşılaşılan üç tema, Arapça yazılar, kültür ve Suriyeli kişiler temalarıdır. Bu temalara ek olarak görüşmelerde göçmenler, yemeklerin tadı, dükkanlardan yayılan kokular ve dükkanların dekorasyonu gibi, mekansal atmosfer oluşturuıcı öğelerin dikkatlerini en çok çeken öğeler olduğunu belirtmiştir (Şekil 5.55).

Şekil 5.55. Görüşme Yapılan Kişilerin Fatih'teki Suriye Etnik Anklavlarında Dikkatlerini En Çok Çeken Öğeler

5.5.1. Bulguların Değerlendirilmesi (1.Aşama)

5.5.1.1. Gündelik Yaşam Kategorisine Ait Bulguların Değerlendirilmesi

‘Gündelik yaşam’ kategorisi altında düzenlenen bulgular, anklavda dükkanı olan göçmen dükkan sahiplerinin, işletmecilerin ve gündelik yaşamlarında etnik dükkanları kullanan göçmenlerin anklavdaki sosyal, ekonomik ve gündelik yaşama dair algıları ve düşünceleri hakkında fikir vermektedir.

Lefebvre'nin sorduğu gibi, “Gündelik hayat nerededir? Çalışmada mı boş vakitte mi? Aile yaşamı ve kültürün dışında ‘yaşanan’ anlarda mı?” Lefebvre bu soruya şöyle cevap vermektedir: “Gündelik hayat bu üç öğeyi, bu üç veçheyi kapsamaktadır” (Lefebvre, 2012: 37). Bu bağlamda, tüm bulgular bu üç veçhe (yön/doğrultu) üzerinden, bir başka deyişle çalışma, boş vakit üzerinden ‘aile yaşamı ve kültürün dışında’ kalan gündelik rutinin içinde olağan şekilde yaşanan anlar üzerinden okunmaya çalışılmıştır.

Suriyeli girişimciler (dükkan sahibi ve işletmeciler) ile yapılan görüşmelerde bahsedilen gündelik gerçeklik, iş hayatıyla ilgilidir. Suriyeli göçmenler ile yapılan görüşmelerde görülen ise, gündelik gerçeklik, boş vakitler ile ilgilidir. Her iki örnek grubunun da anklavda pek çok ‘yaşanan anları’ olduğu söylenebilir.

Gündelik hayatlarında, anklavın yerini anlamak için sorulan sorularda, etnik dükkan sahiplerinin ve işletmecilerin bir günlük rutin içinde, dükkanlarını açtıkları, müşterilere hizmet verdikleri, etraftaki diğer işletme sahipleriyle (esnafla) zaman geçirdiği, yemek yediği, bir şeyler içtiği, temizlik gibi gündelik işleri yaptığı veya yaptırdığı, kasada para aldığı, para üstü verdiği, dükkanın kapanma saati gelince, dükkanı kapatıp evine doğru yola çıktığı ve bu günlük rutini, günlerce, haftalarca devam ettirdiği söylenebilir. Bu gündelik gerçekliğin içinde ilgi çekici olan, dükkanı işleten kişi veya dükkanda çalışan işçiler bu günlük rutini kültürel/etnik kimliği nedeniyle başka bir esnaftan/iş yeri sahibinden ve işçiden farklı taktiklerle mi yapmaktadır? göç ettiği yerde açtığı iş yeriyle veya çalıştığı işyeri ile nasıl bir ilişkisi vardır? bu iş yerinde gerçekleştirdiği gündelik pratikler ve taktikler, onun yeni yere ait hissetmesine katkı sağlamakta mıdır? gibi sorulara verebileceği cevaplardır.

Kültürün ve anklavın üreticileri olarak etnik dükkan işletmecilerinin gündelik yaşamdaki pratiklerinin ortaya çıkarılması bağlamında sorulan sorularda, dükkanlarında kendilerine, kendi kültürel kimliklerine ait izlerin oluşturulmasıyla, yani mekanın kendilenmesi/kendine mal edilmesi gibi eylemlerle aslında yapılmak istenenin bir ‘egemenlik alanı’ oluşturmak olduğu anlaşılabılır.

Dükkan işletmecilerinin gündelik yaşantısının karşısında, bu dükkanları kullanan müşterilerin gündelik yaşantısı vardır. Bazen dükkan işletmecileri de başka bir etnik dükkanı kullanmakta ve müşteri konumuna geçmektedir. Dolayısıyla, görüşme yapılan tüm kişiler, dükkan işletmecisi veya müşteri olarak ayırt etmeksizin, etnik anklavın kullanıcısı, üreticisi ve dönüştürücüsüdür.

Göçmen müşteriler, etnik dükkanları ve anklavları genellikle boş vakitlerinde ziyaret etmektedir. Burada zamanlarını geçirmekte, restoranlarda yemek yemekte, butiklerden alışveriş yapmakta, marketlerden Suriye’ye özgü yöresel ürünleri satın almakta,

sokakta yürümekte, kafe kahve, çay veya nargile içmektedir. Bu alışveriş pratikleri arasında, göçmenler anklavdaki diğer kişiler ile sosyal ilişkiler kurabilir, kolektif bir yaşamın birlikteliğini hissedebilir, tanıdık bulduğu pek çok kültürel öge ile etkileşimde bulunabilir.

Günümüz tüketim alışkanlıkları düşünüldüğünde, alışveriş merkezlerinin günümüz insanının alışveriş alışkanlığı bağlamında daha çok tercih edildiği bilinmektedir. Bu nedenle, tüm görüşme yapılan göçmenlere, İstanbul’da genellikle en çok Suriye etnik dükkanlarını mı, alışveriş merkezlerini mi veya Türk (yerel) dükkanları mı daha sık kullandığı sorulmuştur. Bu soruya gelen cevaplarda, alışveriş merkezlerinin, göçmenlerin alışveriş eylemi üzerindeki etkinliği gözler önüne serilmiştir. Pek çok göçmen, gündelik yaşamlarında alışveriş yapmak, boş zamanlarında vakit geçirmek için diğer alanlara kıyasla daha çok alışveriş merkezlerini tercih ettiklerini belirtmiştir. Sayıları az olsa da bazı göçmenler, alışveriş merkezleri yerine Suriye etnik dükkanlarını tercih ettiğini söylemiştir.

Alışveriş merkezlerinin günümüzdeki baskınlığına rağmen çok sık veya nadiren de olsa göçmenler tarafından etnik ürünler satan dükkanların neden halen tercih edildiği önemli bir sorudur. Bu sorunun cevaplandığı, alışveriş merkezleri ile etnik anklavların, dükkanların karşılaştırıldığı görüşmelerde, etnik anklavların, Suriye’de olan ve burada olmayan ürünler ve geleneksel (yöresel) Suriye yemekleri gibi kültüre, etnik kimliğe ait ürünlere ulaşabilmenin bir yolu olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Bu nedendir ki, göçmenlerin etnik anklavda en sık kullandıkları dükkan tipleri, restoranlar, kafeler ve markettir.

Dünyada, özellikle göçmen alan ülkelerde göçün artışına paralel olarak etnik restoranların sayısında artış olmaktadır. Bunun sebeplerden birinin, ‘alışılan beslenme biçimini sürdürme isteği’ (Greco Morasso ve Zittoun, 2014) olduğu düşünülebilir. Bu isteğin altında yatan şeyin, kültürel kimliğin devamının sağlanması, geline yere aidiyet hissedilmesinin sağlanması gibi farklı pek çok anlamı da vardır. İnsanların gündelik yaşantılarında alışveriş eylemlerinden daha çok yemek yeme eylemini gerçekleştirdiği söylenebilir. Dünyada yapılan araştırmalarda da etnik anklavlarda en çok tercih edilen dükkanlar restoran ve kafelerdir. Bu tez araştırması ile de aynı sonuca ulaşılmıştır.

Görüşme yapılan kişiler yoğun olarak, etnik bölgelerde Suriye restoranları ve kafelerini kullandıklarını belirtmiştir. Holzman'a göre etnik restoranlar, göçmen gruplarının eski alışkanlıklarını, geçmişteki gündelik pratiklerinin ve 'kültürel ritüellerinin' kaybolmasını engelleyerek, yemek merkezli bir hafıza yaratmaktadır (Holzman, 2006). Bu bağlamda göçmenlerin, etnik anklavda gerçekleştirdikleri 'yemek yeme aktiviteleri' sayesinde aslında Suriye'deki eski yaşantılarının ve kültürel belleklerine olan özlemlerini gidermeye çalıştıkları söylenebilir.

Göçmenlerle yapılan görüşmelerde, Suriye'de en çok özledikleri şeyler üzerine konuşulmuştur. Bu konuşmalarda en çok karşılaşılan kod, sosyal ilişkiler ve gündelik yaşam özlemidir.

Gündelik yaşamla ilgili bir başka konu sosyal yaşamdır. Gündelik yaşamın çokça hissedildiği ve anlaşıldığı yer aslında Lefebvre'nin söylemiyle 'algılanan mekandır'. Günlük pratiklerin, taktiklerin dönüştürdüğü ve mevcut düzeni değiştirdiği bilinmektedir. Bu değişim zamanla sosyal yaşamı, sosyal ilişkileri de etkilemekte, 'yaşanan mekanın' yapısında farklılaşmaya neden olmaktadır. Etnik anklavdaki tüketim, alışveriş, yemek yeme gibi pratiklerin, sosyal ilişkileri de pekiştirdiği anlaşılmıştır.

5.5.1.2. Mekansal Atmosfer Kategorisine Ait Bulguların Değerlendirilmesi

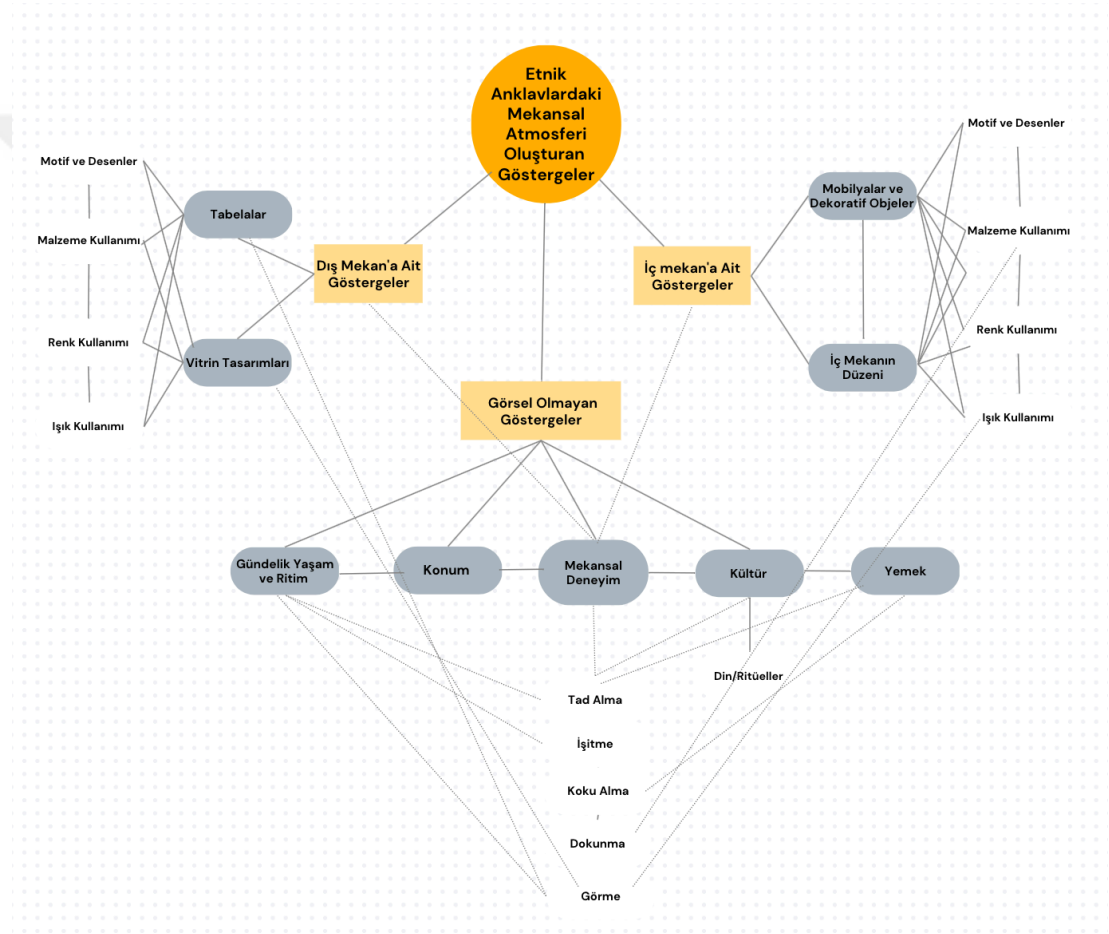
'Mekansal Atmosfer' kategorisi altında düzenlenen bulgular, anklavda dükkanı olan göçmen dükkan işletmecilerinin ve anklavı kullanan göçmen müşterilerin deneyimledikleri mekansal atmosfer ile ilgili hisleri ve düşünceleri hakkındadır. Bu tez kapsamında oluşturulan düşünsel ve kavramsal altyapı bağlamında bir anklavın mekansal atmosferini oluşturan görsel ve görsel olmayan pek çok öge, gösterge olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, mekansal atmosfer kategorisi altında düzenlenen ve aktarılan bulgular ve içerikler, anklavın gösterge evreninin belirlenmesi için tekrardan düzenlenerek bir 'gösterge listesine' dönüştürülecektir.

Böhme, sahne kurma sanatının atmosfer kurma teorisine atıfta bulunarak, sahneyi tasarlayan dekoratörlerin, sahnede belli bir ruh hali, iklim yaratmaya çalışmalarıyla, mimarlık ve kent ölçeğinde yaratılan atmosferlerin benzer bir altyapıya sahip olduğunu savunmaktadır (Böhme, 2016). Anklava dönüşmüş sokak ve caddelerde de, sanki bir sahne gibi, etnik dükkanların dış ve iç mekanlarında kullanılan pek çok gösterge sayesinde etnik bir atmosferin yaratıldığı söylenebilir. Böhme'nin mekansal ve kentsel atmosfer kavramına ait tanımlarından yola çıkarak oluşturulan görüşmelerde, yarı-nesnel bir yaklaşımla sadece görsel değil görsel olmayan işaretlerin, öğelerin iletmek istedikleri örtük, şifrelenmiş mesajları ortaya çıkarmaya yarayacak açık uçlu cevaplara yol açacak soru kalıpları kullanılmıştır.

Anklavda oluşan atmosferin, kültürel bir atmosfer olduğu söylenebilir. Bu kültürel atmosfer içinde pek çok öge vardır. Görüşme yapılan göçmenlerin, bu atmosferin farkında olduğu anlaşılmıştır. Görüşmelerde göçmenler tarafından, atmosfer oluşturucuların içindeki en önemli mimari öğelerin, 'iç mekan düzenlemeleri' olduğu yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. Bu bulgu bağlamında aslında iç mekan düzenlemesinin/dekoratif objelerin anklavdaki en dikkat çekici gösterge olduğu çıkarımı yapılabilir. İç mekanda oluşturulan etnik atmosfer, kullanıcının algısını yönlendirmektedir. İkinci en çok üzerinde durulan öge ise tabelalar olmuştur. Anklavlardaki tabelalarda bulunan Arapça yazılar belirgin bir atmosfer oluşturucu olarak görülebilir. Cevaplarda, Arapça yazıları takip eden diğer öğeler ise dükkanların cephelerinde, vitrinlerde kültürel semboller, işaretlerdir. Bu çerçevede, oluşturulan gösterge listesinde, görsel göstergelere ait gösterenler, iç mekan ve dış mekan olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır.

Görüşmelerde, sadece fiziksel, bir başka deyişle görsel, -görme eylemine hitap eden göstergelerden bahsedilmemiştir. Göçmenlerin, anklava dönüşmüş sokakta, dükkanlardan yayılan kokular, dekorasyonda kullanılan vernaküler mimarinin taklidini yapan malzemelerin dokuları, içilen içeceklerin veya yenen yemeklerin tadı, Suriyeli kişilerin varlığı dolayısıyla Arapça dilinde konuşmaların işitilmesi gibi anklavı kullanan kişilerin duyularını harekete geçirecek pek çok göstergenin olduğu söylenebilir. Göçmenlerin, görsel olmayan göstergeler sayesinde anklavdaki çok-duyulu ortamı (atmosferi) algıladıkları tespit edilmiştir. Pallasmaa için deneyimsellik, mimarlığın anlaşılması için bir yöntemdir (Pallasmaa, 2012). Bulgulardan yapılan

çıkartım sonucunda, Pallasmaa'nın bir mekanı anlamak ve algılamak için çok-duyulu bir yaklaşımla deneyimlenmesi gerektiğine dair düşüncesinin geçerliliği tekrardan sınanmıştır. Bu nedenle oluşturulan gösterge listesinde, görsel olmayan göstergeler başlığı, iç mekan ve dış mekana ait görsel göstergelerden ayrı olarak 'görsel olmayan göstergeler' başlığı altına yerleştirilmiştir. Gösterge listesi, bir şema gibi düzenlenmiştir. Bu şema sayesinde, göstergeler arasında bulunan ilişkilerin anlaşılabilirliği düşünülmektedir. (Şekil 5.56).

Şekil 5.56. Etnik Anklavlardaki Mekansal Atmosferi Oluşturan Göstergelere Ait Gösterge Listesi

(Şema, yazar Merve Güteryüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur.)

Anklavda yer alan tüm göstergelere (signs) ve göstergelerin fiziksel formu olarak gösterenlere (signifier), bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, gösterenlerin Suriye kültürel kimliğini yansıtıp yansıtmadığına dair düşüncelerini öğrenmek adına,

görüşmelerde, göçmenlere bazı sorular sorulmuştur. Bu sorulardan elde edilen cevaplara göre çoğu kişinin bu tip etnik dükkanlardaki ve anklavlardaki gösterenlerin, orta, aza yakın şekilde Suriye kültürel kimliğini yansıttığını düşündüğü anlaşılmıştır. Bu çıkarım bağlamında, anklavdaki etnik dükkanların, kültürel kimliğe yaptığı göndermelerin çoğunun, göçmenler tarafından zayıf şekilde algılandığı söylenebilir.

Anklavlarda oluşan mekansal atmosferin, göçmenlerin o alana aidiyet duymasına katkı sağlayıp sağlamadığının anlaşılması için sorulan sorularda ise, kendini bu bölgelere ait hisseden kişilerin sayısı, ait hissetmeyen kişilerin sayısı çok yakındır. Bu bağlamda, kesin bir sonuca varılamadığı söylenebilir. Ait hissetme aşamasında, göçmenin kendini hangi kültürel kimliğe bağlı olarak tanımladığı önemlidir. Çünkü her ne kadar toplum/baskın düşünce, kişiyi belirli bir kimlik dahilinde tanımlasa da eğer, o kişi kendini belirtilen kimliğe ait hissetmiyorsa, “o kimliğe sahip olduğu söylenemez” (Aydın, 1999). Bu nedenle, yapılan derinlemesine görüşmelerde, belirgin bir soru şeklinde sorulmasa da tüm görüşmeciler ile ‘kendilerini hangi kimliğe ait hissettikleri üzerine’ sohbetler yapılmıştır. Bazı göçmenlerin kendilerini, modern ve çağdaş kültürü benimseyen bir kimlikle tanımladığı; bazı göçmenlerin ise, çağdaş ama Suriye geleneksel kültürüne de belli oranda bağlı bir kimlikle tanımladığı görülmüştür. Sadece 45 kişiden bir kişi kendini, ‘geleneksel kültüre bağlı muhafazakar’ bir kimlikle tanımlamıştır.

Görüşme yapılan tüm kişilerin, ‘etnik bir mekansal atmosfer yaratan’ Suriye etnik dükkanlarını kullanırken veya bu etnik dükkanların çoğunlukta olduğu bölgelerde yürürken, neler hissettiği, düşündükleri sorulduğunda verilen cevapların, çok yönlü oluşu dikkat çekmiştir. Görüşmelerde verilen cevapların içerik analizi ile incelenmesinden sonra ortaya çıkan bulgularda, bu mekanların onların hisleri ve düşünceleri üzerindeki olumlu ve olumsuz yansımaları ortaya çıkmıştır. Bu yansımaların birbirine oranı şaşırtıcı derecede yakındır ancak, olumlu duyguların biraz daha fazla olduğu söylenebilir.

Bu tip sokaklara kendilerini ait hisseden, yürürken Suriye’de bir sokaktaymış gibi düşünen, bir restoranda yemek yerken ‘evimdeymiş gibi’ hisseden, bu tip sokakların hafızalarını canlandırdığını, Suriye’yle ilgili sokakları, eski yaşantılarını hatırlattığını ifade eden göçmenler vardır. Ancak günümüzde, popüler kültürün etkisi sonucunda,

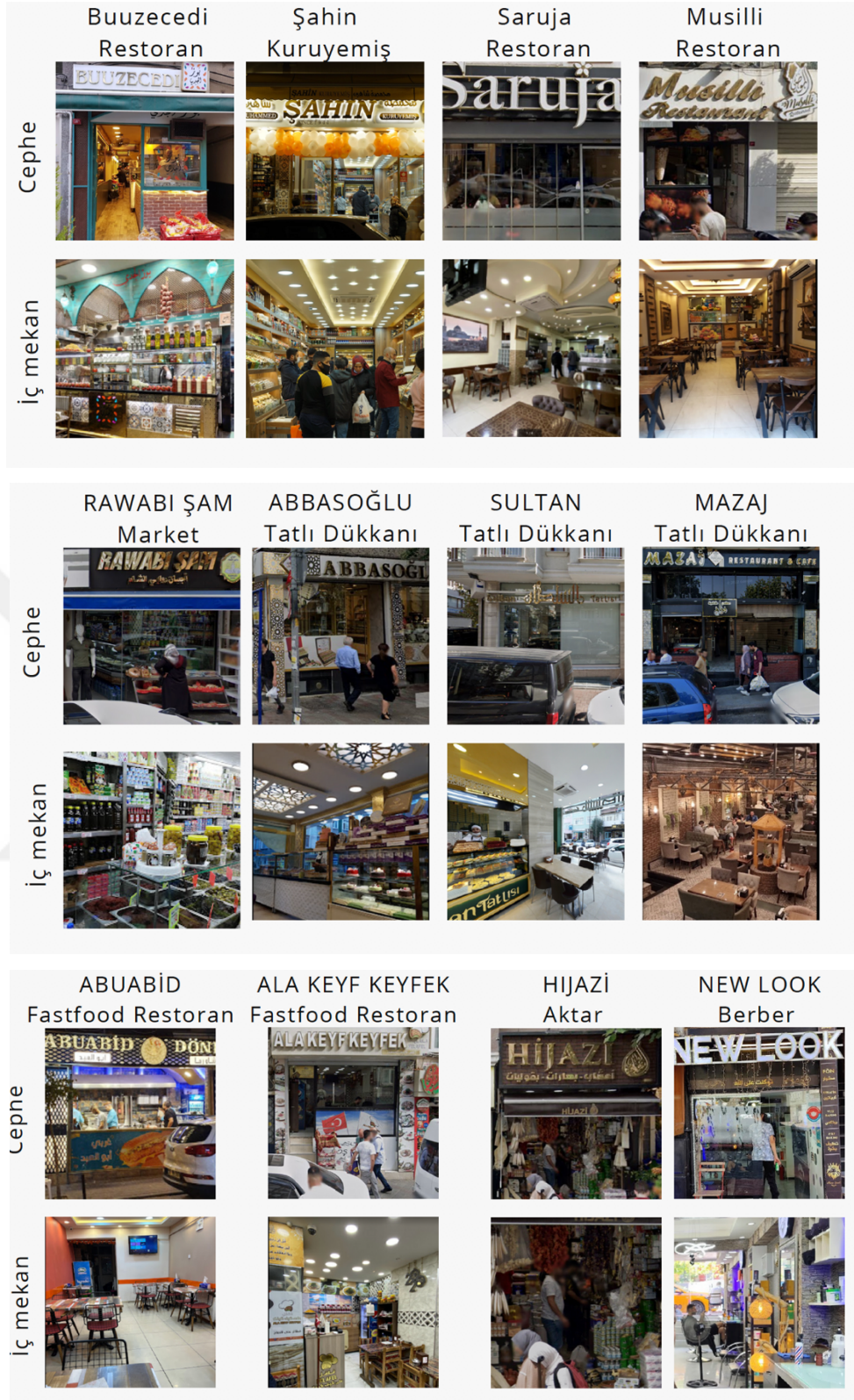
kültürel ve geleneksel uygulamaların sadece birer ‘temadan’ ibaret olduğunu düşünen ve bu tip sokakları, dükkanları kullanırken hiçbir şey hissetmeyen, farklı olduklarını düşünmeyen göçmenler de vardır.

Mekansal atmosferin algılanmasına, anlamlandırılmasına neden olan atmosfer oluşturmaları olarak göstergelerin anlam oluşturmadaki potansiyelleri, tezin yaklaşım önerisinin ikinci aşamasında toplumsal göstergebilim yöntemi aracılığıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

5.6. Toplumsal Göstergebilim Çözümlemesine İlişkin Bulgular (2. Aşama)

Bu bölüm, sadece bulguların aktarıldığı bir bölüm değildir Toplumsal göstergebilim yönteminin doğasına uygun olduğu düşüncesiyle hem görüşmelerin içerik analizine ait bulguları hem de alana ait gözlemlerden elde edilen bulgular ilişkilendirilmiş ve yorumlanmıştır. Metodolojik yaklaşımın ilk aşamasında yapılan alandaki gözlemler ve derinlemesine görüşmelerin içerik analizi ile kodlanmasıyla elde edilen bulgular, bu aşamanın (2. Aşamanın) da temelini oluşturmaktadır.

İkinci aşamada, pilot bölge olarak seçilen Akşemsettin Caddesi’nde 12 dükkanın dış mekan ve iç mekanlarına ait fotoğraflar tablolar şekilde yan yana sıralanmıştır. Bu sayede, etnik dükkanların dış mekanlarında ve iç mekanlarında kullandıkları göstergelerin/gösterenlerin, bir başka deyişle fiziksel/görsel öğelerin, işaretlerin, sembollerin, yazıların, kullandıkları baskın renklerin bütüncül bir şekilde anlaşılabilceği ve tezi okuyan kişinin zihninde genel bir imge oluşturulabileceği düşünülmüştür (Şekil 5.57).

Şekil 5 57.Etnik Anklavda Bulunan 12 Dükkanın Cephe ve İç Mekanına Ait Fotoğraflar

(Fotoğraflar, <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> web sitesinden elde edilmiş ve sonrasında yazar tarafından bir araya getirilerek düzenlenmiştir.)

Önceki bölümlerde ve özellikle, derinlemesine görüşmelere ait bulguların değerlendirme kısmında belirlenen “gösterge listesi/evrenin”deki tüm görsel ve görsel olmayan göstergelerin/işaretlerin çözümlenmesi yapılmıştır. Bulgular, Gottdiener’in toplumsal göstergenin okunmasını sağlayan ‘gösterge şeması’ yeniden yorumlanarak oluşturulan ‘gösterge şeması’ üzerinden çizelgeler aracılığıyla aktarılmıştır (Tablo 5.2) (Tablo 5.3) (Tablo 5.4). Tablolarda yer alan tüm ilişkisel ‘anımlar’a ilişkin yorumlar, derinlemesine görüşmelere ve alanda yapılan gözlemlere dair bulgular bağlamında yapılmıştır, Tabloda 1. katmanın altında, yazarın alandaki gözlemlerine dayalı tespitleri sıralanmıştır. 2. 3. ve 4. katmanların altında ise, görüşmelerde göçmenlerin ve işletmecilerin çoğunluğunun veya bazılarının belirttiği algılar, düşünceler tekrardan deşifre edilerek işlevsel, sosyo-ekonomik ve kültürel bakış açılarını ortaya çıkarabilecek şekilde aktarılmaya çalışmıştır.

Tezin genelinde ve aşağıdaki tablolarda, görüşme yapılan göçmenlerin anklavı nasıl anladığı ve algıladığı üzerine bütüncül bir resmin gözler önüne serilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle tez boyunca, görüşmelerde göçmenlerin konuyla ilgili bahsettiği her bir öznel, tikel veya çoğul düşünceye aynı hassasiyetle yaklaşılmış, çoğunluğun içinde farklı seslerin yükselmesine olanak verecek şekilde bu düşünceler, hem daha önce aktarılan kodlama grafiklerinde, hem de aşağıdaki tablolarda yer almıştır. Tablolarda, gösterge çözümlemesi, ‘gösteren’, yani fiziksel veya fiziksel olmayan öğeler ve ‘gösterilen’, yani örtük mesajlar, gizli anlamlar üzerinden yapılmıştır.

ANKLAVDA DIŞ MEKAN'A AİT GÖSTERGELER VE ANLAMLARI

ANLATIM (EXPRESSION)- DİZİMSSEL EKSEN		İÇERİK (CONTENT)- DİZİSEL EKSEN	
1. KATMAN GÖSTEREN (SIGNIFIER) FİZİKSEL BAKIŞ AÇISI	2. KATMAN GÖSTERİLEN I (SIGNIFIED I) ALGISAL ANLAM İŞLEVSEL BAKIŞ AÇISI	3. KATMAN GÖSTERİLEN II (SIGNIFIED II) İLİŞKİSEL ANLAM SOSYAL - EKONOMİK BAKIŞ AÇISI	4. KATMAN GÖSTERİLEN III (SIGNIFIED III) İLİŞKİSEL ANLAM KÜLTÜREL BAKIŞ AÇISI
TABELALAR	Alanda yapılan gözlemlerde genellikle, - Tabelalarda, Arapça ve Türkçe yazılar bir arada kullanıldığı, - Alanda, göçmenlerin (Suriyeli) anlaşılabileceği ve tercih edeceği dilde tabelalar ve yönlendirmelerin kullanıldığı, - Tabelalarda genellikle çift dilin veya üç dilin (Arapça, Türkçe, İngilizce) kullanıldığı, - Tabelalarda genellikle çağdaş yapı malzemelerinin kullanıldığı görülmüştür.	Görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin, - çoğunluğu, tabelalarda kullanılan dil, renk ve düzen ile göçmenlerin alana dair yakınlık, güven, tanıdıklık, aidiyet duygusunu artırma ve kendileme pratikleri bağlamında sosyal bir rol ürettiğini düşündüklerini, bazıları ise, kent politikalarının etkileri nedeniyle, tabelalarda çok dilli bir yaklaşımın benimsenmek zorunda kaldığını, - dükkanların, çok dilli tabela kullanımı sayesinde turistik ve kültürel bir işletme olduklarını anladıklarını söylemiştir.	Görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - çoğunluğu, tabela işaretlerinde, kullanılan dilin Arapça olarak tercih edilmesini, kültürel ve bireysel farklılıklarına bağlı olarak farklılaşmayı vurgulama isteği olarak anladıklarını, - ilk başlarda, Arapça tabelaların, yeni gelmiş sığınmacılar için 'yabancı dil' sorununu çözmek amacıyla kullanıldığını, ancak zaman içinde Suriyelilerin mevcut dükkanları biliyor olması, ve Türkçe diline daha hakim olmaları gibi durumlar nedeniyle, Arapça tabelaların artık önemini azaldığını düşündüklerini, Arapça yazıların, kültürel birer sembol/simgesimge olarak ele aldıklarını ve algıladıklarını, - bazıları ise, tabelalarda kullanılan, sembol, motif ve süslemelerde, çoğunlukla İslam sanatına ait geometrik desenlerin kullanımının, dinin ve kültürel kimliğe ait imgeler oluşturma çabası olarak anladıklarını belirtmiştir.
DÜKKAN CEPHELERİ VE VİTRİN TASARIMLARI	Alanda yapılan gözlemlerde genellikle, - Vitrinlerin işlevine uygun şekilde işletmenin sattığı ürünü vurgulamak/teşhir etmek için kullanıldığı, - İşletmelerin, vitrin tasarımlarında, cam alanların maksimum seviyede kullanılması ile iç mekanın, sokaktan/caddeden algılanmasını arttırmaya çalıştıkları, - İşletmelerde dikkat çekici (kontrast renklerin) bir arada kullanılmaktadır. Bazı renklerin (beyaz, siyah altın renginin) baskın olarak sıklıkla kullanıldığı, - İşletmelerin cephelerinde, vitrin tasarımlarında dekoratif, sadece görsel işlevli sembollerin, motiflerin ve süslemelerin (geometrik desenlerin) cephesel bir örüntü oluşturduğu anlaşılmıştır.	Görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - çoğunluğu, vitrin tasarımlarında kullanılan dil, renk, malzeme ve bunlar gibi biçimsel özelliklerin, bir işletmenin turistik ve kültürel bir işletme olup olmadığına dair düşüncelerine katkı sağladığını, - vitrin tasarımlarının, işletmenin tercih edilmesini arttıran ekonomik bir role sahip olduğunu düşündüklerini, - bazıları ise, cephelerde ve vitrin tasarımlarında kullanılan motiflerin, desenlerin, süslemelerin Suriyeli/Ortadoğu'nun sosyal zihniyetini ifade etmek için tercih edildiğini düşündüklerini, baskın renklerin, göçmenlerin alana dair yakınlık, güven, tanıdıklık, aidiyet duygusunu arttırdığını düşündüklerini, - vitrin tasarımlarının, işletmelerin kendileme pratikleri bağlamında sosyal bir rolü olduğunu anladıklarını, - taklit malzemelerin hedefinde, mekân kullanımının öncelikli olarak görsel, dokunsal algısında özgün malzeme algısı yaratma isteğinin farkında olduklarını, - taklit malzemelerin bütüncül algıda özgün malzemelerin yerini alamamasına, aynı hissi verememesine rağmen, bu malzemelerin, ekonomik açıdan daha ulaşılabilir olmaları sebebiyle işletmeler tarafından sıklıkla kullanıldığını düşündüklerini belirtmiştir.	Görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - çoğunluğu, tüketim eylemi içinde kullanıcıların ilk algıladığı mekan olan vitrinlere ait tasarımlarda, çağdaş tüketim kültürüne ve göçmenlerin kültürel kimliğine ait öğeleri birlikte algıladıklarını ve kullandıklarını, - kullanılan baskın renklerin, Suriyeli/Arap göçmenlerin kültürel kimliği bağlamında sembolik anlamları betimlediğini, - bazıları ise, kültürel anlamlara bağlı olarak işletmelerin bu renklerin kullanma nedeninin, kullanıcıların dükkanındaki deneyimlerini ve bakış açılarını yönetme isteği olduğunu farkında olduklarını, - cephelerde ve vitrin tasarımlarında kullanılan farklı malzemeler ve dokular ile Suriye geleneksel mimarisinde kullanılan malzemelerin çağırıldığını ve çoğu işletmenin bu taklit malzemeleri, otantik/geleneksel bir atmosfer oluşturmak amacıyla özellikle kullandığını anlayabildiğini belirtmiştir.

Tablo 5.2. Etnik Anklavdaki Dükkanların Dış Mekanına Ait Göstergeler ve Anlamları
(Tablo, yazar Merve Güteryüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur)

İÇ MEKANLAR'A AİT GÖSTERGELER VE ANLAMLARI

ANLATIM (EXPRESSION)- DİZİSEL EKSEN		İÇERİK (CONTENT)- DİZİSEL EKSEN	
1. KATMAN GÖSTEREN (SIGNIFIER)	2. KATMAN GÖSTERİLEN I- (SIGNIFIED I) ALGİSAL ANLAM	3. KATMAN GÖSTERİLEN II- (SIGNIFIED II) İLİŞKİSEL ANLAM	4. KATMAN GÖSTERİLEN III- (SIGNIFIED III) İLİŞKİSEL ANLAM
FİZİKSEL BAKIŞ AÇISI	İŞLEVSEL BAKIŞ AÇISI	SOSYAL - EKONOMİK BAKIŞ AÇISI	KÜLTÜREL BAKIŞ AÇISI
MOBİLYALAR VE AKSESUARLAR/DEKORATİF ÖĞELER	Alanda yapılan gözlemlerde, - Bazı işletmelerde geleneksel betimleyen mobilyalar kullanıldığı - Bazı işletmelerde kullanılan mobilyaların, popüler kültüre ait izler taşımakta olduğu, - Genellikle ahşap malzemenin (taklit veya gerçek) tercih edildiği, - Bazı örneklerde, mobilyaların yüzeyinde desenler ve motifler varlığı, - Fastfood (Hızlı yemek dükkanlarında, metal, plastik sandalye ve masaların daha çok kullanıldığı, - İşletmelerin duvarlarında ve tavanlarında kullanılan aksesuarların ve dekoratif öğelerin geleneksel formlara ve biçimlere gönderme yapacak şekilde kurgulandığı, - Çok sık olmasada, bazı işletmelerde, masa örtülerinin kullanıldığı, - Genellikle, geleneksel formda aydınlatmalar ile çağdaş aydınlatma elemanlarının birlikte kullanıldığı, - Çoğunlukla, Arapça yazıların, motiflerin ve dekoratif öğelerin birer simge olarak kullanıldığı, - Bazı işletmelerde, İslam sanatına ait geometrik desenlerin dekoratif öge olarak kullanıldığı, görölmüştür.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - çoğunluğu, seçilen mobilyalar ile geçmişle bağlantı kurulduğunu, - çoğunluğu, dekoratif öğelerin ve aksesuarların, Suriye/Ortadoğu kültürel (Vernaküler) mimarlığa gönderme yaptığını, - kullanılan mobilyaların, aksesuarların ve dekoratif ürünlerin, 'Suriyedeymiş', 'Ev' deymiş 'gibi olma hissi yarattığını, - bazıları ise, dekoratif öğelerin onların hafızlarını harekete geçirerek eski sosyal (geçmiş) yaşamlarını hatırlattığını, - aydınlatma elemanlarının ve ışık kullanımı sayesinde iç mekanlarda 'otantik', kültürel, geleneksel bir atmosfer yaratılmaya çalışıldığını düşündüklerini, - yaratılan atmosferin sadece, Suriye'ye ait kültürü, sosyal yaşamı anımsatma ve hatırlatma amacıyla değil aynı zamanda Suriye kökenli olmayan Arap ve diğer turistlerin de ilgisini çekmek için kurgulandığını düşündüklerini belirtmiştir.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - çoğunluğu, bazı işletmelerde kullanılan mobilyaların, popüler kültüre ait izler taşımakta olduğunu, - bazı işletmelerde ise ahşap ve ahşap görünümlü malzemeler kullanılarak 'otantik' ve geleneksel bir atmosfer yaratılmaya çalışıldığı, ancak popüler kültürün de işletmelerin mobilya ve malzeme seçimlerinde etkili olduğu, - işletmelerin, mimari tarz, iç tasarımda kullanılan aksesuar ve dekoratif öğeler aracılığıyla, göçmenlerin kültürel kimliğini yansıtmaya çalıştığını bu sayede Suriye'ye ait kültürü anımsatmak istendiği, - bazıları ise, işletmelerin çoğu zaman kültürü, kültürel öğeleri meta-pazarlama /tüketim kültürüne hizmet eden birer araç olarak kullandıklarını düşündüklerini belirtmiştir.
İÇ MEKAN DÜZENİ	Alanda yapılan gözlemlerde, - işletmelerin iç mekanlarda genellikle, dikkat çekici renklerin (kırmızı, turkuaz ve turuncu, beyaz, altın rengi) birlikte kullanıldığı, - genellikle, işletmelerin iç mekanlarında altın renginin sıklıkla kullanıldığı, - çoğu işletmede, duvarların açık planı destekleyecek ve kullanım alanını bölmeyecek şekilde kullanıldığı, - açık mutfak, iç vitrin gibi uygulamaların sıklıkla tercih edildiği, - genellikle iç mekanlardaki duvarlarda, dekoratif öğeler ve fotoğrafların kullanıldığı, - çoğu işletmenin duvarlarında taş görünümlü malzemelerin kullanıldığı görölmüştür.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - çoğunluğu, iç mekanlarda kullanılan baskın renklerin, göçmenlerin alana dair yakınlık, güven, tanıdıklık, aidiyet duygusunu artırdığını, - bazıları ise, iç mekan düzenlemelerinin, kendileme pratikleri ve statü belirleme bağlamında sosyal bir rolü olduğunu, - dükkanlardaki iç mekan düzeninin genellikle sosyalleşme fırsatlarını artırdığını, - açık mutfakların ve iç vitrinlerin 'satışı arttıran pazarlama aracı' olarak kullanıldığını, - bazı işletmelerin iç mekan düzenlemelerinin, 'ev' deymiş, Suriye'deymiş, eski kentteymiş hissi yarattığını, düşündüğünü belirtmiştir.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin çoğunluğu, - bazıları, işletmelerde yoğun olarak kullanılan altın renginin, Ortadoğu kültürüne, 'zenginlik, asalet, lüks' gibi olgulara gönderme yapmak için tercih edildiğini, - çoğu işletme de geleneksel/kültürel anlamları olan renklerin yanında popüler kültüre ait renk semalarının da kullanıldığını ve günümüz dönüştürülen kültürel kimliklere sahip kişilere de hitap etmeyi sağlayabileceğini, - çoğunluğu ise, iç mekanda, duvarlarda, tavanda kullanılan desenler aracılığı ile Suriyellilerin ortak dini olan İslam'a ve kültürene gönderme yapıldığını düşündüğünü belirtmiştir.

Tablo 5.3. Etnik Anklavdaki Dükkanların İç Mekanına Ait Göstergeler ve Anlamları (Tablo, yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur.)

ANLATIM (EXPRESSION)- DİZİSEL EKSEN		İÇERİK (CONTENT)- DİZİSEL EKSEN	
1.KATMAN GÖSTEREN (SIGNIFIER)	2. KATMAN GÖSTERİLEN I-(SIGNIFIED I) ALGISAL ANLAM	3. KATMAN GÖSTERİLEN II-(SIGNIFIED II) İLİŞKİSEL ANLAM	4. KATMAN GÖSTERİLEN III-(SIGNIFIED III) İLİŞKİSEL ANLAM
FİZİKSEL BAKIŞ AÇISI	İŞLEVSEL BAKIŞ AÇISI	SOSYAL - EKONOMİK BAKIŞ AÇISI	KÜLTÜREL BAKIŞ AÇISI
KONUM	İşletmelerin bulunduğu sokak, İstanbul'un <i>eski kent merkezine yakın</i> bölgede ve <i>Suriyelilerin yerleştiği/tercih ettiği</i> bölgede bulunmaktadır.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - çoğunluğu, Fatih'in özellikle Arap kökenli turistler tarafından çokça tercih edilen turistik ve ekonomik bir merkez olduğunu düşündüğünü, - bazıları ise, Suriyelilerin yoğunlukta yaşadığı için sosyal açıdan, <i>Fatih'teki ortamda kendilerini daha rahat hissettiklerini</i>, - işletmelerin konum tercihinin Suriyeli göçmenlerin <i>dini ve sosyal yönden muhafazakar bölgede olma isteği</i> ile bağlantılı olduğunu, - işletmelerin bu bölgede yoğun şekilde açılması <i>sadece ekonomik nedenlere</i> bağlı olduğunu belirtmiştir.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin, - çoğunluğu, günümüzdeki <i>toplumun nostalji talebinin karşılanması için etnik dükkanların konumunu</i>, Fatih'in tarihi bölgeleri içeren bir yer olması nedeniyle uygun bulunduğu, - bazıları ise, Fatih'in eski ve geleneksel dokusunun etnik dükkanların açıldığı konumun, kültürel atmosferin yaratılmasına katkı sağladığını, - tüketim kültürü etkisinde <i>Fatih bölgesinin değişen bir imaja sahip olmaya başladığını</i>, Fatih'teki <i>etnik dükkanların kültürün tükettirdiği mekanlara dönüşümünü</i> düşündüğünü belirtmiştir.
YEMEK	Alanda yapılan gözlemlerde, - Alanda, <i>restoran, kafe, manav, berber, market, butik</i> gibi farklı özellikte perakende işletmeler varlığı, <i>Yeme içme (restoran ve kafe) sektöründe faaliyet gösteren dükkanların sayısı fazla</i> olduğu tespit edilmiştir.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - nereyeşe hepsi, yemeğin sosyo-mekansal anlamda kişileri bir araya getirme özelliğinden etkilendiklerini, - çoğunluğu, <i>restoran ve kafe işletvine sahip dükkanları daha sık kullandığını</i>, - bu tip işletmelerin, göçmenlere <i>sosyalleşme fırsatı</i> verdiğini düşündüklerini, - bazıları ise, <i>'yemek ile yerleşmek'</i> arasında bir bağlantı olduğunu ve işletmelerde sunulan geleneksel (etnik) lezzetlerin <i>'Anne yemeği'</i> ni hatırlattığını belirtmiştir.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - bazıları, 'yemek' ve yemeğin sunulma şekli insanlar arasındaki <i>kültür, din ve grup bağladığını</i> temsil ettiğini, - çoğunluğu, yemeğin kokusu, tadı, dokusu vasıtasıyla <i>kültürel ve geçmiş kodları çağırtdığını</i>, - geleneksel yemeklerin kültürel kodlarla ve geleneklerle ilişkisi nedeniyle <i>mekanın deneyimlenmesinde önemli bir rolü</i> olduğunu belirtmiştir.
MEKANSAL DENEYİM	Alanda yapılan gözlemlerde, - sokak boyunca, işletmelerin iç mekanlarına girildiğinde <i>Arap kültürüne ait yemeklerin, tutusların, ürünlerin kendine has kokusu</i> farketilmiştir. - göçmenler, genellikle (Arapça) ana dillerini değişik lehçelerle konuşmaktadır. Suriyeli göçmenler ayrıca yerel dil öğrenme eğilimindedir. Genelde, işletmelerde <i>Arapça müzikler</i> tercih edildiği görülmüştür. - dükkanlarda, <i>Suriye venaküler mimarisinde</i> kullanılan malzemelerin taklitlerinin kullanıldığı görülmüştür.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - nereyeşe hepsi, görsel deneyime ek olarak, dokunma, işitme, koku alma, tad alma duyularıyla mekanın deneyimlenmesinin pekiştirildiğini düşündüğünü - çoğunluğu, anklavda duyulan kokuların <i>geçmiş sosyal yaşantıyı hatırlattığını</i>, - özellikle, bazı kokuları duyduğunda ve bazı yemekleri yerken kendini <i>'eski kent'</i>nde, 'evinde hissettğini, - bazıları, mekansal deneyimin bir 'tema' şeklinde ekonomik olarak pazarlanabilir bir özellik olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin neredeyse hepsi, - anklavdaki işitme, tat alma, dokunma, koku alma ve görme duyuları ile atmosferin deneyimlendiği, bu deneyimlerin ise kültürel ve geçmiş kodları çağırtdığı, geçmiş bir mekanda deneyimlenen anıları canlandırdığı, - daha çok koku alma ve tat alma duyuları ile belleğin ilişkisinden bahsetmiştir. - anklavdaki duyulan kokuların, tadılan yemeklerin kültürel hafızayı ve anlamlandırmayı aktifleştirdiği konusunda hem fikirdir.
KÜLTÜR	Alanda yapılan gözlemlerde, <i>Ramazan ayı</i> süresince iftar ve sahur saatlerinde <i>sokağın</i>, işletmelerin daha kalabalık olduğu görülmüştür. - Bayramlar gibi kültürel özel günlerde, <i>sokağın daha da hareketlendiği</i> anlaşılmıştır.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - çoğunluğu, <i>Ramazan aylarında dini ritüeller ile 30 gün boyunca sahur ve iftar saatleri sokağı canlandırdığını</i> - bazıları, dükkanlarda veya anklavda <i>'sosyal ve kültürel' yaşamın</i> pazarlandığını - anklavdaki kültürel ortamın (atmosferin), göçmenlerin toplumsal bağlarının ve birliklik duygusunun güçlenmesine katkı sağladığını düşündüğünü belirtmiştir.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - bazıları, dinin aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak görüldüğünü, bu yaşam biçiminin, anklavlarda kültürel ritüeller ile ifade edildiğini - yeri geldikleri yerleşime inançlarını yaşamayı sürdürmeyi istedikleri için <i>etnik dükkanları/anklavları kullandıklarını</i>, - Suriyeli göçmenlerin ortak dininin, bağlayıcı bir kimlik olarak ifade edilebileceğini, - çoğunluğu ise günümüzde din ve kültür üzerinden göçmenlerin kimliklerinin ve yaşam biçimlerinin tanımlanmasını artık yeterli olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.
GÜNDELİK YAŞAM VE RİTİM	Alanda yapılan gözlemlerde, Sokak boyunca, iş yeri sahipleri ve işçilerin dükkanlarını açmaları, yemek pişirmesi, ürün satması, dükkanların temizlenmesi, toparlanması, düzenlenmesi, müşterilerin işletmeleri kullanması, sokakta yürümesi, vitrinlere bakması ve bunlar gibi pek çok aktivitenin döngüsel olarak görülmemesi bir ritim içinde gün boyu devam ettiği görülmüştür.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - bazıları ticari anlamda kurulan <i>etnik işletmelerin</i>, diğer ticari sokaklardan veya alışveriş merkezlerinden farklı görmediğini, bu alanlara bir anlam yüklediğini <i>'örneğin, alışveriş merkezindeki bir restorana gider gibi etnik anklavdaki restorana da sadece karnen doyurmak için gittiğini'</i>, - çoğunluğu ise, anklavi geçmişteki (göç etmeden önceki) günlük yaşamlarındaki yaşanan duyguları, sosyal yaşantıyı biçimlerini sürdürdürebildiği bir yer olarak gördüğünü belirtmiştir.	Yapılan görüşmelerde, Suriyeli göçmenlerin ve işletmecilerin - bazıları, (eski) geçmişte alışılmış kültürel/ toplumsal pratiklerinin, alışkanlıklarının yeni geldikleri yerde <i>halen gündelik yaşamlarını etkilediğini</i>, - geçmişteki (Suriye'deki) günlük pratiklerinin ve gündelik yaşamlarının İstanbul'da değişime uğradığını, - çoğunluğu, gündelik yaşamlarında etnik dükkanların önemli bir yeri olduğunu, kendini ait hissettiği kültürel yaşamak ve tekrardan deneyimleyebilmek için etnik dükkanları kullandıkları veya açtıklarını belirtmiştir.

Tablo 5.4. Etnik Anklavdaki Görsel Olmayan (Soyut) Göstergeler ve Anlamları (Tablo, yazar Merve Gülyüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur.)

5.6.1. Anklavın Toplumsal Göstergebilim Çözümlemesine Ait Değerlendirmeler

Etnik anklavlarda bulunan etnik dükkanların, onları kullanan topluluğun ortak hafızasını, kültürün sunumu ve aktarımı üzerinden gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu mekanların kültürel tasarımı, bir anlamda anklavı kullanan topluluğun/grupların sunumunu içermektedir.

Gerçekleştirilen görüşmelerin deşifre edilmesinin ardından, anklavda bulunan dükkanların sahiplerinin ve işletmecilerinin, tabelalar, dekorasyon ve iç mimari öğeler ve görsel olmayan pek çok duyuşsal öge ile göçmenlerin kültürel kimliğinin temsilini oluşturmaya çalıştığı anlaşılmıştır. Buna karşılık, dükkanları kullanan göçmen topluluğunun, oluşturulmaya çalışılan bu ‘temsili’ farklı şekillerde yorumladığı tespit edilmiştir. Bir önceki bölümde, toplumsal göstergebilim yöntemiyle göçmenlere ait bu farklı yorumlamalar ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Bu bölüm de ise incelemeye ait bulgular değerlendirilecektir.

Etnik anklavlar aslında birer alışveriş caddesidir. Alışveriş caddesi olmaları nedeniyle de tüketimi yönlendirme, arttırma gibi pek çok stratejik uygulamanın hem yerel yönetimlerce hem de dükkân sahipleri, işletmecileri tarafından yapılması çok doğaldır. Öte yandan, bu etnik alışveriş caddesini kullanan müşterilerin de alışveriş yapması, dükkanlarda zaman geçirmesi doğaldır. Bunları göçmenler, dükkân sahibi ve müşteri kimliğiyle her türlü alışveriş caddesinde, sokağında veya alışveriş merkezinde yapabilmektedir. Burada ilginç olan, göçmenlerin alışveriş eylemini gerçekleştirmek için diğer yerleri değil de, etnik anklavları veya etnik dükkanları tercih ediyor oluşudur. Bu tercihlerin anlamı nedir? Göçmen anklava nasıl bir anlam yüklemektedir? Bu soruların cevabı için göçmenlerin etnik anklavda dikkat çeken öğeleri nasıl üretmekte, oraya yerleştirmekte olduğu, yine göçmenlerin tüm bu öğeleri algılama, anlamlandırma ve anlama biçimleri, ‘etnik anklava yüklenen anlamların’ ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilir. Bu bağlamda göçmenlerin etnik anklavda, ‘anlam yükledikleri’ göstergeler çerçevesinde, 1. Dış Mekana Ait Göstergeler ve Anlamları; 2. İç Mekana Ait Göstergeler ve Anlamları; 3. Görsel Olmayan (Soyut) Göstergeler ve Anlamları başlıklı tablolarda incelenmiştir. Bu incelemelerin değerlendirmeleri aşağıda, benzer başlıklar altında yapılacaktır.

5.6.1.1. Dış Mekana Ait Göstergeler

Görüşmeler sırasında, anklavın dış mekanında en dikkat çekici öğelerin, yani gösterenlerin, tabelalar ve dükkan cephelerini oluşturan vitrin tasarımları olduğu anlaşılmıştır. Dış mekana ait bu fiziksel ve görsel gösterenlerin işlevsel anlamları olduğu gibi, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamları da mevcuttur. Tüm bu anlamlar yukarıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Dış mekandaki gösterenlerin (tabelalar ve cephelerin), görüşme yapılan kişilerce çok farklı şekillerde algılandığı ve anlamlandırıldığı anlaşılmıştır. Tabelalarda kullanılan Arapça ve Suriye, Ortadoğu kültürüne ait sembollerin çoğunluk tarafından sosyal ve kültürel imajlar olarak algılandığı, bazı kişiler tarafından ise, Arap veya Ortadoğulu turistleri işletmelere çekmek için kullanıldığına dair düşüncelerin varlığı dikkat çekmiştir. Göçmenlerin, Arapça yazıları birer sembol gibi anladıkları da belirtilmelidir.

Akşemsettin Caddesi'nde, belirli bir kültürel atmosfer yaratmak için çabanın olduğu söylenebilir. Bir imge amacıyla tabelalara ve vitrinlere yerleştirilen tüm semboller, kullanılan renkler, malzemeler, sokak dokusunda bir örüntü oluşturmakta ve yaratılmak istenen Suriye kültürel atmosferinin etkinliğini arttırmaktadır. Etnik dükkanların tabelalarında kullanılan dil ve sembolik öğelerin veya pek çok fiziksel öğenin işlevsel mi, yoksa biçimsel mi kullanıldığı araştırılmalıdır. Ancak bu sayede, Akşemsettin'de geliştiği düşünülen anklavın anlamları ve özgünlüğü anlaşılabilir.

Gottdiener, belirli bir etki ve atmosfer oluşturmak için bir sembol kullanıldığında, bunu işaret aracı olarak tanımlamaktadır. Semboller, günümüzde tüketim mallarını satmak için giderek daha fazla kullanılmaktadır. Semboller, sembolik ortamlar olan yeni tüketici alanlarının ortaya çıkmasıyla bağlantılıdır. Bunlara alışveriş merkezleri, temalı restoranlar ve tema parkları dahildir (Gottdiener, 2001). Temalı nesnelerin/yerlerin hem düz anlamsal hem de çağrışımsal (ikincil anlamları) bir yönü vardır. Temalı nesneler/işaretler, amaçlanan bir kullanımı ifade ettikleri (yani, gösterdikleri) için gösterge işlevindedirler ve tüketicinin zihninde faydanın ötesinde

belirli çağrışımlara neden olmaktadır (Gottdiener, 2001). Bu bağlamda, etnik anklavlarda, ‘sembolik ortamlar’ olarak tüketicilerin tercih ettiği mekanlara örnek olarak verilebilir. Yaratılan tüketim kültürü bağlamında, mekanların tüketimi yönlendirmek için farklı atmosferler oluşturduğu söylenebilir. Etnik anklavlardaki dükkanların, göçmenler tarafından kurulmasının geleneksel olarak ana amaçlarından biri, yeni yerleşilen yerde, ekonomik faaliyetlerini devam ettirmek olduğu kadar, küresel pazarın kültürleri temalaştırdığı mekanlar gibi, bir anlama sahip olduğu da düşünülebilir. Bu düşüncenin geçerliliği, göçmenlerle yapılan bazı görüşmelerde sınanmıştır. Bazı göçmenler, anklavda ‘temalı’ bir ortamın yaratılmaya çalışıldığını anladıklarını belirtmiştir.

5.6.1.2. İç Mekana Ait Göstergeler

Görüşmelerde belirtildiği üzere, iç mekanlarda en çok dikkat çeken öğeler, mobilyalar, aksesuarlar, dekoratif öğeler ve iç mekan düzenidir. Dükkanların iç mekanlarında kullanılan ışığın, renklerin, malzemelerin, motiflerin, desenlerin işlevlerine ek olarak anklavda yaratılmaya çalışılan mekansal ve kültürel atmosfere katkıları dikkat çekmiştir. Görüşme yapılan kişilerin, tıpkı dış mekanlardaki göstergelere karşı geliştirilen algılara benzer algıları iç mekanlardaki görsel göstergelere karşı da geliştirdiği görülmüştür.

Günümüzde baskınlığı kabul edilen popüler kültürün, günümüz insanını ve dolayısıyla göçmenini de etkisi altına aldığı söylenebilir. Bu nedenle, görüşmelerde genellikle Suriye geleneksel kültürü ve popüler kültür veya tüketim kültürü üzerine sohbetler yapılmıştır. Bu sohbetler de çoğu göçmenin kendini ‘çağdaş ama geleneklerine de belli oranda bağlı’ olarak tanımladığı görülmüştür. Bu tanımlamalarda, görüşmelerin yapıldığı örneklemin çoğunun yaşça genç olmasının da etkili olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırma göstermiştir ki, anklavın anlamı, farklı sosyal gruplara, yaşlara ait kullanıcılar arasında farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, işaretlerin birden çok anlamı olduğu çıkarımı yapılabilir. Kodlar veya ideolojiler, potansiyel olarak farklı olan bu anlamları iyi tanımlanmış yorumlar halinde düzenlemektedir (Gottdiener, 2001). Etnik anklavlarda işaretler, semboller aracılığıyla üretilmiş olup, tema ve

atmosferin, orayı kullanan göçmenler veya aynı etnik kökene sahip kişiler ile turistler açısından anlamlarının ve atmosfer algısının çok farklı olduğu söylenebilir.

5.6.1.3. Görsel Olmayan (Soyut) Göstergeler

Görüşmeler sırasında, anklavın dış mekanında ve/veya anklavda bulunan dükkanların iç mekanlarında en dikkat çekici öğelerin yani görsel olmayan (soyut) gösterenlerin, ‘konum, yemek, mekansal deneyim, kültür ve gündelik ritim’ olduğu tespit edilmiştir.

Anklavın geliştiği konum üzerine yapılan yorumlarda, konumdaki mevcut dokunun görüşme yapılan göçmenler tarafından uygun bulunduğu anlaşılmıştır. Göçmenlerin, bu bölgenin tarihsel arka planı ve Suriyeli göçmenlerin, Arap turistlerin bölgeyi yoğun bir şekilde tercih etmesi nedeniyle gelişen anklavın çevreyle uyumlu şekilde geliştiğine dair düşünceleri vardır. Fatih Belediyesi ile yapılan görüşmelerde ise yetkililer tarafından göçmenlerin bu düşüncesine rağmen Fatih’te yaşayan yerli halkın bu duruma olumsuz bir algı geliştirdiği belirtilmiştir.

Konum konusuyla ilgi bir başka tespit ise, anklavın geliştiği bölgenin ‘şehir merkezine’ yakın olmasıdır. Bu durumun dünyadaki pek çok etnik anklavda da aynı şekilde olduğu bilinmektedir. Literatürden elde edilen bilgilere göre, göçmenlerin kent merkezlerine ve iş merkezlerine yakın yerleşme eğilimi vardır. Bu eğilim, şu anda Akşemsettin Caddesi’nde geliştiği düşünülen anklavın bu konumu seçme nedenini açıklayabilir.

Anklavların görsel olmayan göstergelerini gösteren bir diğer öğe ise ‘yemek’ tir. Göç insanların, alışkın oldukları beslenme biçimini değiştirdikleri, yeni alışkanlıklar edindikleri, yeni davranışlar sergiledikleri ve yeni kültürel deneyimler yaşadıkları bir süreç olabildiği kadar, kültürel olarak alıştıklarından vazgeçmemeleri, hatta sıkı sıkıya bağlanmaları anlamına da gelebilir. Beslenme şekli de kültürün bir parçasıdır ve gündelik olarak tekrar edilmektedir. Ev özlemini gidermenin bir yolu haline geldiği için nostaljik hatırlatıcı bir öğe olan yemek (Sutton, 2001), etnik restoranlar aracılığıyla göç eden kişilere sunulmaktadır. Anklavda bulunan farklı iş kollarında hizmet veren dükkanlar arasından en çok tercih edilen dükkanların restoranlar olması tesadüf değildir. Tüm görüşmelerde, yemek ve yemeğin kültür ile olan ilişkisi, yemeğe

atfedilen anlamlar üzerine çok yoğun şekilde konuşulmuştur. Görüşme yapılan göçmenlerin neredeyse hepsi, yemeğin kültürel ve Suriye'ye ait geçmiş kodların, geçmişteki alışkanlıkların hatırlanmasına katkı sağladığı konusunda hemfikirdir.

Kültürel kimliğin parçası olan yemek, aynı zamanda bir 'mekanlaştırma pratiği' olarak görülebilir. Yemek, farklı kültürdeki bir yerle, bir yeri birbirine bağlayabilir. Ray'e göre, göçmenin kendi kültürüne ait bir yemeği yemesi, 'göç ettiği eski yerleşimi ile ilişkisini zamanın ve mekanın ötesine taşımasına' yardım etmektedir (Ray, 2004). Bu zamanın ötesindeki mekanlaştırma pratiği, göçmenin farklı mekanlarda sosyal, kültürel ve tanıdık alışkanlıklarını sürdürmesinde temel bir rol oynamaktadır (Fernandez- Armesto, 2002).

Etnik restoranlar, fiziksel bir olgu olmasının yanı sıra, toplumsal olaylar ve insani haller hakkında ipuçları veren birer sosyo-mekan olarak ele alınabilirler. Mekanların incelenmesi ile onu kullanan insanların konumlarına ve statülerine veya kimliklerine dair bazı bilgilere ulaşılabilir. Dolayısıyla, toplumsal kimliklerin göstereni olarak bu tip sosyo-mekanların yani restoranların birçok sosyal göstergiyi yansıtan bir ayna işlevi gördüğü söylenebilir.

Göçmenin kendini mekana veya bir yere ait hissetmesi, fiziksel aktivitelerden çok ait olunan mekanın kültürel dokusuyla ve kimliği ile ilişkilidir. Göçmen sahip olduğu aidiyet bağlarını güçlendiren mekanları seçerek, kimliğinin toplumsal görünümünü ortaya çıkarabilir. Bu açıdan etnik restoranlar, toplumsal düzlemde gündelik ilişkilerin ortamı olan ve aidiyetin sürekli yeniden üretildiği mekanlar olarak tanımlanabilir.

Toplumsal sınırları belirlemede bir kültürel "ayraç" olan yemek (Zubida, 2000), kültürün belirgin bir ögesi ve kolektif belleğin taşıyıcı unsurlarından biridir. Yemeğin ortak belleği inşa etmede önemli bir rolü vardır. Yemeğin sunulduğu ve paylaşıldığı mekanlar yoluyla topluluğun ortak kimliğinin nesiller boyu korunmasına katkı sağlanmakta olduğu söylenebilir.

Görüşme yapılan göçmenler bir konuda daha hemfikirdir. Bu konu anklavlardaki mekansal deneyim ile ilgilidir. Sokak boyunca ve iç mekanlarda yaratılan atmosferin deneyimlenmesinin çoklu duyuşsal bir eylemle gerçekleştirildiğini, tat alma, koku

alma, işitme, dokunma, görme gibi pek çok duyunun harekete geçmesi ve hafızlarında bir şeyler canlandırması ile bir an bile olsa kendilerini Suriye’deymiş gibi hissettiğini belirten göçmenler çoğunluktadır.

Kültür olgusu ise diğer anklavda görsel olmayan göstergelerin diğer bir gösterenidir. Kültür göstereninin günümüzde değişikliğe uğramış olduğu söylenebilir. Kültürün ne olduğu ve küreselleşme, küyerelleşme süreçlerinde nasıl bir değişikliğe uğradığı 3. Bölüm’de aktarılmıştır. Bu bilgiler çerçevesinde, günümüz toplumunun kültürünün, tüketim kültürüne evrildiği söylenebilir. Tüketim kültürü, insanların tüketim alışkanlıklarını ve aktivitelerini de dönüştürmüştür. Geç kapitalizm ile birlikte kentlerde artık ekonomik yaşamın, sosyal ve kültürel yaşama oranla daha çok dikkate alındığı söylenebilir. Bireylerde de durum aynıdır. Pek çok görüşmede göçmenlerin, sosyal konular yerine ekonomik konulara karşı duyarlılığının daha fazla olduğu anlaşılmıştır.

Görsel olmayan göstergelerin ‘gündelik ritim’ göstereni, tam anlamıyla gündelik yaşamla ilişkilidir. Günlük rutinlerin döngüsel olarak tekrarlanan eylemlerin/pratiklerin ritmik bir düzeni olduğunu savunan Lefebvre, günlük ritimleri analiz etmek için insanların gündelik yaşamlarının hem içinde hem de dışında konumlanmak gerektiğini söylemektedir. Ona göre ritim, kapitalizmin etkisindeki farklı toplumların gündelik yaşamını ‘bir an olarak değil bir süreç’ olarak okunmasına fayda sağlayan bir araçtır (Lefebvre, 1992). Bu söylemden hareketle, tezin araştırma aşamasında yazar birçok kez anklavın geliştiği düşünülen Akşemsettin Caddesi’nde, uzun süreli zamanlar geçirmiş ve günlük ritmi, insanların hareketlerini, gündelik hayatı izlemeye çalışmıştır. Bu ziyaretlerde, yazar anklavda bulunan restoranlarda ve kafelerde oturarak caddenin ritmini gözlemlemeye ve anklavdaki mekansal atmosferi deneyimlemeye çalışmıştır. Bu çabalara ek olarak da yapılan görüşmelerde göçmenler ile gündelik ritim ve gündelik yaşam üzerine konuşmuştur. Bu konuşmaların içerik analizi ile çözümlemeleri, yukarıdaki bölümlerde verilmiştir.

Anklavdaki gündelik yaşamın ve gündelik ritmin, anklavdaki dükkan sahipleri ve işletmeciler, dükkanlarda çalışan işçiler, boş vakitlerinde anklavı kullanan müşteriler veya turistler tarafından farklı pratiklerle oluşturulduğu tespit edilmiştir. Gündelik yaşamdaki pratikler, taktikler, anklavı kullanan insanların beden hareketleri,

titreşimleri anklava, toplumsal, kültürel nitelikler ve anlamlar yüklemektedir. Bu yüzden ‘gündelik ritim ve gündelik yaşam’ olguları sokağın algılanmasını etkileyen bir gösteren olarak ele alınmıştır.

Görüşmelerde göçmenlerin çoğu, gündelik hayatlarında etnik dükkanların önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir. Etnik dükkanları ve Fatih’te gelişen anklavları, kendine ait hissettiği kültürü deneyimleyebileceği bir mekan olarak tanımlamaktadır. Bu görüşlere karşı olan bazı göçmenler ile de görüşülmüştür. Onlar ise, geçmişte Suriye’deki gündelik pratiklerini ve yaşamlarını burada sürdürme gibi bir amaçlarının/isteklerinin olmadığını belirtmiş, yeni geldikleri bu yerde, artık farklı günlük rutinelere sahip olduklarını, gündelik yaşamlarının değişime uğradığını söylemişlerdir.

5.7. Etnik Anklavları Tanımlamak İçin Bir Yaklaşım Modeli

Önceki bölümlerde ayrıntıları ve aşamaları anlatılan ve seçilen pilot bölgede uygulanan deneysel yaklaşım önerisi, bir okuma aracı olarak etnik anklavların okunması ve tanımlanması için bir modele dönüştürülmüştür. Etnik anklavlara ilişkin mekansal çözümleme çalışmaları için geliştirilen bu alternatif deneysel öneri (model) (Tablo 5.5), farklı kentlerdeki örneklerde genişletilerek kullanılabilir. Yaklaşım modeli, farklı etnik anklavları tanımlamak ve anlamak için üç süreci önermektedir.

Okuma	1. Etnik anklava ilişkin literatür derlemesi 2. Etnik anklavın olduğu alanların seçili alanda tespit edilmesi ve haritalandırma, alanın tarihsel arka planı, demografik yapısı ve değişen imajı sayesinde güncel durumunun karşılaştırılması
	3. Tez çalışmasında önerilen gösterge listesi bağlamında etnik anklavları tanımlayan nitelikler üzerinden gözlemlerin yapılması- Dış mekandaki Göstergeler- İç mekandaki Göstergeler ve Soyut Göstergeler
Çözümleme	4. Etnik anklavı oluşturan/kullanan baskın kültürel ve etnik kökene sahip kişilerin alanın dış mekanındaki, iç mekanındaki somut göstergeler ve soyut göstergelere ait görüşlerinin derinlemesine görüşmeler aracılığıyla derlenmesi ve anklavda bulunan göstergelerin toplumsal göstergebilimsel yöntem ile çözümlenmesi
Değerlendirme	5. Anklavda, gündelik yaşam ve mekansal atmosfere katkı sağlayan iç ve dış mekandaki somut ve soyut göstergelerin yorumlanması

Tablo 5 5. Tablo 5.5. Etnik Anklavları Tanımlamak/Okumak için Yaklaşım Modeli
(Yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur.)

Modelin kullanımında önemli olan, araştırma kapsamında anklavları tanımlamak için kategorize edilmiş gösterenlerin ve göstergelerin kendi aralarındaki ilişkilerin ve bağlantıların farklı alanlarda yeniden yorumlanmasıdır ~~gerektiği~~ ~~söylenbilir~~. Bunun nedenlerinden biri, etnik anklavları tanımlamaya ve okumaya yardımcı olacağı düşünülen göstergelerin ve niteliksel parametrelerin her bölge, kent veya ülke özelinde farklı anlayışlar bağlamında analiz edilmesinin gerekliliğidir. Her coğrafya ve etnik anklavı üreten baskın kültür bağlamında anklavların okunması ve değerlendirmesi ile yeni parametreler belirlenebilecektir.

6. SONUÇ

İnsan, mekanı deneyimleyerek ve temasta bulunarak ortaya birtakım yeni anlamlar çıkarmaktadır. Mekanın deneyimlenmesinde, mekanın imajı etkilidir. Bu nedenledir ki Lynch, kent mekanındaki değişim ve dönüşümlerin anlaşılmasında, fiziksel maddi dünyanın nesnelerinin, yapıların mimari formlarını incelemenin etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre, kent mekanı ‘okunabilen’ bir metindir. Burada bahsettiği ‘okunabilme’ eyleminin, aslen kentin imgesinde yer alan belli başlı öğeler (kentin imaj öğeleri) üzerinden yapılmasını önermektedir. Lynch, kentin imaj öğelerini, beş başlıkta toplamıştır (Lynch, 2002). Bunlar;

1. İzler (paths),
2. Kenarlar (edges),
3. Bölgeler (districts),
4. Düğümler (nodes),
5. İşaret Öğeleri (landmarks)

Lynch, fiziksel maddi dünyaya ait öğeler kadar sosyal yaşantının da kentin ‘okunması’ aşamasında önemli ipuçları verdiğini belirtmektedir. İnsan yaşadığı çevreyle duygusal bağ kurmaktadır. İnsanların bazı yerlerde kendilerini daha güvenli ve çevreyle uyumlu hissettiği ve bağ kurduğu zamanlar vardır (Lynch, 2002). Bu aşama, aslında insanın kenti (mekanı), yapıyı çevreyi anlamlandırma aşamasıdır.

Etnik anklavların oluşumunda, kentsel mekanda (çevrelerde), fiziksel/biçimsel öğelerle belirli bir atmosfer yaratmak için bir çabanın olduğu söylenebilir. Etnik anklavlarda, dükkanların tabelalarında kullanılan dil ve sembolik öğelerin veya pek çok fiziksel öğenin işlevsel mi yoksa sembolik mi kullanıldığı araştırılmalıdır. Ancak bu sayede, anklavlar tanımlanabilir, otantikliği/özgünlüğü anlaşılabilir. Bu bağlamda, bu tez çalışması sonucunda, tıpkı Lynch’in belirlediği kentin imajının/atmosferinin okunmasına fayda sağlayan imaj öğeleri gibi, anklavın imajını/atmosferini oluşturan öğelerin/göstergelerin belirlenmesine dair bir yaklaşım geliştirmek istenmiştir.

Aslında, kent imajını etkileyen durumlar, kentte farklı ölçeklerde ortaya çıkmaktadır. Çeşitli özgün karakterlere sahip, biçimsel, sosyal, ekonomik, tarihsel özellikler ile şekillenen biçimler kent mekanının imajını oluşturmaktadır. Mekan imajı, kentin ‘anlam yüklü’ bütünüdür (Karadağ ve Turut, 2013). Lynch’in mekanın imajı/imesi kavramı ile, Böhme’nin mekansal (kentsel) atmosfer kavramları birleştirilebilir. Mekansal atmosferin veya kentsel imajın insanlar tarafından algılanması ve anlamlandırılmasına neden olan pek çok öge vardır. Bu kavramları, felsefi, sosyolojik, morfolojik, psikolojik pek çok yaklaşımla ele almak mümkündür. Ancak, bu tez çalışması, bu kavramlara içerdikleri göstergeler aracılığıyla bakmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, tezin oluşturduğu kavramsal çerçeve ve düşünsel altyapı ve belirlenen alan üzerinde yapılan gözlemler ve Suriyeli göçmenler ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan bulgular sonucunda ‘etnik anklavın niteliklerini tanımlayan parametreler ve göstergelerin belirlenmesi’ sonucunda bir ‘gösterge listesi’ oluşturulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki en büyük kitlesel göç akımı olan Suriyeli göçü 2011 yılında başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu süreçte, dünyada pek çok kentte Arap ve Ortadoğu kültürü temalı etnik dükkanların yoğunlaştığı bölgelerin, anklavların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu etnik dükkanların ve anklavların göçmenlerin yeni geldikleri yer ile etkileşimi sonucunda oluşmuş, sosyal şekilde üretilmiş yerler olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce de çok kez belirtildiği gibi, bu tezin ana amaçlarından biri, etnik anklavların karakterlerinin belirleyen parametrelerin bulunmasına ilişkin bir yaklaşım önerisi oluşturmaktır. Bu yaklaşım önerisi ve modeli, pek çok farklı kavram ve kuramla çeşitlendirilmiştir. Bu sayede anklavlardaki içeriklerin, niteliklerin ve tanımlama parametrelerinin kapsamlı bir analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Bu tez, çıkarımlarıyla, kavramsal altyapısıyla, etnik anklavların sosyo-mekansal anlamlarına dair bir çerçeve oluşturmayı hedeflemiştir. Etnik anklavlar üzerine yapılan bu güncel çalışmanın akademik alana katkısı, Türkçe akademik yazınında çok az rastlanan bir kavram olan ‘etnik anklav’ kavramının ayrıntılı bir şekilde açıklanmasıdır. Kavram üzerine yabancı kaynaklar üzerinden yapılan kapsamlı literatür derlemesi ve tezin özgün değerlendirmeleri sayesinde ‘anklav’ ve göçmen mekanları üzerine Türkiye’de yapılacak çalışmalarda ulaşılabilir bir kaynak olması

önemlidir. Etnik kökenli kişilerin bir bölgede kümelenmesi ve o bölgelerin sosyo-mekansal dönüşüme uğraması durumu literatürde pek çok farklı kavramla tanımlanmakta, getto kavramının çoğunlukla ‘etnik anklav’ kavramının yerine kullanıldığı görülmektedir. Getto ve anklav arasındaki benzerlik şu şekilde özetlenebilir: getto ve anklav olarak adlandırılan bölgelerde aynı etnik kökene sahip kişiler ikamet etmektedir. Bu iki kavramın arasındaki en büyük farkların şunlar olduğu söylenmelidir: gettolar genellikle yoksulluk içeren, kentin dışlanmış ve ‘kötü’ çağrışımlarda bulunan ayrışma ve kümelenme mekanları iken, etnik anklavlar, belli bir etnik kökeni paylaşan kişilerin konut kümelenmesine ek olarak bölgede yaşayan kişilerce oluşturulan etnik dükkanlar sayesinde ekonomik olarak sürdürülebilir, dışa dönük, kentle bütünleşmiş yerler olduğu söylenebilir.

Tezin kurgusunu oluşturan ve tezin asıl amacı olan, ‘etnik anklavların tanımlanması’ üzerine değerlendirmeler yapılabilmesi için bir düşünsel altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun için, Suriye göç sürecinin ve İstanbul’daki ilçelerdeki göç sonrası yaşanan somut değişimlerin aktarıldığı 2. bölümde, etnik anklavların nasıl üretildiği, göçmenin bu yerleri nasıl anlamlandığı ve algıladığına dair bir bakış gerçekleştirilen 3. bölümde ve göçmenlerin kentlerdeki mekansal kümelenmelerini açıklamak üzere üretilmiş toplumbilim kuramlarının özetlendiği, mekansal ayrışma/kümelenmelere ait tanımlamaların üzerine karşılaştırmalar yapılan ve bu sayede neden bu tez çalışmasında göç sonrası değişim yaşayan bazı bölgelerin ‘etnik anklav’ olarak tanımlanabileceğini açıklayan 4. bölümde ortaya konan literatür derlemesi ve kavramsal çerçeve/düşünsel altyapı bağlamında günümüzde göçmenin değişen gündelik yaşamı, aktiviteleri ve göstergelere atfettiği toplumsal anlamlar üzerinden, anklavın güncel karakterlerinin okunmasını sağlayacak bir yaklaşım geliştirilmiştir. Geliştirilen bu yaklaşım önerisi ise, 5. bölümde pilot bölge olarak seçilen bir alanda deneysel bir şekilde uygulanmıştır.

Mekan temsili bağlamında, toplumsal bir üretim sonucu ortaya çıkan anklavların, göçmen topluluklarının sembolik mekanları olarak görülebilir. Etnik anklavlar insan etkileşiminin mekanla etkileşimi sonucunda oluşmuş sosyal şekilde üretilmiş yerlerdir. Mekanı anlamlı kılan insandır, öyleyse, anklavı anlamlı kılan da onu kullanan göçmenlerdir/diğer kentlilerdir/turistlerdir. Tüm farklı kimlikler için, anklavın imajını ve atmosferini/ karakterini oluşturan göstergelerin anlamları ve

tanımlama parametreleri/ kriterleri değişmektedir. Gottdiener, belirli bir etki ve atmosfer oluşturmak için bir sembol/işaret/gösterge kullanımını, bir işaret aracı olarak tanımlamaktadır. Temalı nesnelerin/yerlerin hem düz anlamsal hem de çağrışımsal (ikincil anlamları) bir yönü vardır. Temalı nesneler/işaretler, amaçlanan bir kullanımı ifade ettikleri (bir başka deyişle, gösterdikleri) için gösterge işlevindedirler (Gottdiener, 2019).

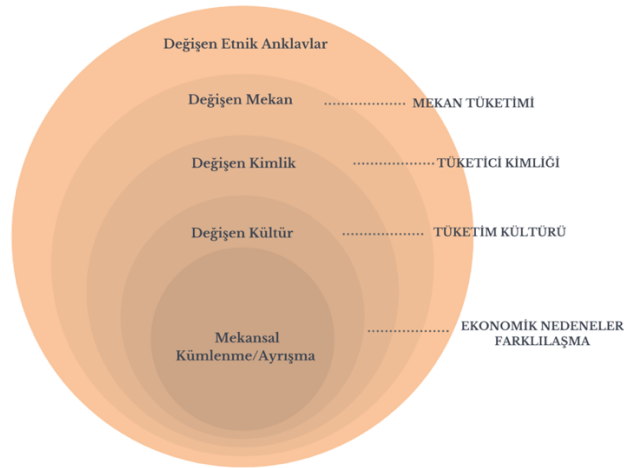
Her türlü mekanın anlamı, çeşitli sosyal gruplara ait kullanıcılar arasında farklılık göstermektedir. Bu, işaretlerin/göstergelerin birden çok anlamı olduğu anlamına gelmektedir. Kodlar veya ideolojiler, potansiyel olarak farklı olan bu anlamları iyi tanımlanmış yorumlar halinde düzenlemektedir (Gottdiener, 2019). Etnik anklavlarda işaretler, semboller aracılığıyla üretilmiş, tema ve atmosferin, orayı kullanan göçmenler veya aynı etnik kökene sahip kişiler ile turistler/ farklı etnik kökene sahip kentliler açısından anlamlarının ve atmosfer algısının çeşitlendiği, dolayısı ile deneyimledikleri mekanın onlar için çok farklı anlamları olduğu söylenebilir.

Mekanın fiziksel özellikleri, formu, ışığı, akustiği, atmosferi gibi farklı özelliklerin tümü, bedenimizde bir yankı uyandırmaktadır ve bu bağlamda mekan kullanıcılar tarafından algılanmakta ve anlam kazanmaktadır (Merleau-Ponty, 2012). Castello, mekan algısı konusunda, çevre (mekan) unsurlarının yalnızca, nesnel ve maddi doğası ile değil, aynı zamanda öznel doğasına odaklanmak gerektiğini belirtmektedir (Castello, 2016). Bu nedenle, tez çalışmasının yöntemi belirlenirken, öznel anlamların anlayışların ve tanımlamaların ortaya çıkmasına katkı sağlayacağı düşünülen derinlemesine görüşmeler ile veriler toplanmıştır. Toplanan veriler, içerik analizi ve toplumsal göstergebilim analiz yöntemleri entegre edilerek (kombine şekilde) oluşturulan bir metodolojik yaklaşımla çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

Örnek olarak incelenen dört etnik anklavda ve dünyanın pek çok yerindeki etnik anklavlarda bazı sosyo-mekansal değişimlerin yaşandığının anlaşılmıştır. Yaşanan bu değişimlerin, günümüzde küreselleşmenin oluşturduğu ekonomik ve sosyo-kültürel farklılaşma nedeniyle farklı karakterlere bürünen (değişen) mekan, kimlik, kültürle ilişkili olduğu ve eşzamanlı şekilde gerçekleştiği düşünülmüştür. Bu düşünce ışığında, etnik anklavlarda yaşanan değişimler, literatür bilgileri çerçevesinde ve küreselleşme/küyerelleşme süreçleri bağlamında yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu

yorumlar ışığında etnik anklavların güncel durumu ve ile ilgili bazı tespitler yapılmıştır, bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- a) Etnik anklavlar kentlerde mekansal ayrışmanın/farklılaşmanın somut mekanlarıdır;
- b) Kent toplumbilimcileri, geçmişte ve günümüzde, kentlerdeki mekansal kümelenme ve ayrışmaya neden olan parametrelerin, ekonomik temelli ve sosyo-kültürel (etnisite, çeşitli kültürler gibi) temellere dayandığını düşünmektedir;
- c) Küreselleşme sonrası kültür evrim geçirmiş, kültür kavramı geleneksel kültürden küresel kültüre, sonrasında ise ‘tüketim kültürü’ne dönüşmüştür.
- d) Kültürde yaşanan evrim, kişilerin kimliklerini de etkilemiştir. Küreselleşme ve tüketim kültürünün baskınlığı ile birlikte, yerel/etnik geleneksel kimlikler önemini kaybetmeye başlamış, bireysel kimlikler ve ‘tüketici kimlikler’ önemli hale gelmiştir.
- e) Kültür ve kimliklerde yaşanan bu değişimler, mekanlara yansımış tasarımlarıyla daha çok tüketime yönlendirmeye çalışan mekan, metaya dönüşmüştür. Mekanlar işlevleri dışında, tüketime hizmet eden bir konuma evrilmiştir. Tezin düşünsel altyapısı oluşturulurken ele alınan bazı kavram ve süreçler bağlamında yapılan tespitlerin ilişkilerine dair bir grafik oluşturulmuştur (Şekil 6.1).

Şekil 6.1 Tezde ele alınan kavramların ve süreçlerin birbiriyle olan ilişkisi

(Grafik, yazar Merve Güleriyüz Çohadar tarafından oluşturulmuştur.)

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi, kentsel ayrışma ve kümelenmenin oluşmasına neden olan ‘sosyo-kültürel ve ekonomik farklılaşma’ olgusunun tüm süreçlerin özünü başka bir deyişle başlangıç noktasını oluşturduğu söylenebilir. Bu nedenle tez kapsamı boyunca araştırmanın kurgusu oluşturulurken ve her adımda, mekanların (etnik anklavların) fiziksel bağlamının yanında ‘sosyo-kültürel ve ekonomik’ bağlamları üzerine de düşünülmüştür.

Tezin içeriği boyunca, anklavı üreten, kullanan göçmenlerin gündelik yaşamına ilişkin ve mekansal atmosferi farklı algılama biçimleri üzerine odaklanılmıştır. Bu sayede, tezin cevaplamayı amaçladığı sorulara cevap olacak çıkarımlar belirlenmeye çalışılmıştır. Fatih ve Akşemsettin Caddesi özelinde yapılan incelemelerde ortaya çıkan kodlar, içerik analizi ve değerlendirme aşamalarında ‘gündelik yaşam’ ve ‘mekansal atmosfer’ olarak iki kategoride değerlendirilmiştir. Bu nedenle, bu bölümde tezin elde ettiği çıkarımlar, ilgili olduğu kategori altında maddeler şeklinde sıralanacaktır. Her bir çıkarım, ilgili olduğu kuramsal ve kavramsal altyapıyla ilişkilendirilerek ve ona kattığı, benzerlik, farklılık veya yorum bağlamında özetlenmiştir. Her ne kadar çıkarımlar kategorilere ayrılmış olsa da aslında tezin tüm çıkarımları birbiriyle sıkı ilişki içindedir.

Tezin çıkarımlarının sıralanmasından önce bu çıkarımların hangi sorulara cevap olduğunun anlaşılması için aşağıda tezin araştırma soruları yeniden sıralanmıştır.

Bu tez şu soruların cevabını aramıştır:

- Günümüzde oluşmakta olan bir etnik anklavın oluşma motivasyonları, toplumsal, ekonomik, fiziksel nitelikleri ve karakterleri nelerdir?’’
- Günümüzde, bir etnik anklav, göçmenler tarafından nasıl anlamlandırılmakta ve algılanmaktadır?
- Popüler kültürün ve tüketim kültürünün etkinliğinin bu kadar fazla olduğu bu dönemde göçmen halen neden etnik temalı bir çevreyi belli aralıklarla olsa dahi gündelik yaşamında tercih etmektedir?

- 21. yüzyılda oluşmakta olan ve bu tezin alan çalışması olarak ele aldığı ‘etnik anklav oluşumu’ acaba sadece göçmenler tarafından ekonomik amaçlarla kurulmuş, sembolik ekonominin yeri midir?
- Yoksa, etnik anklav oluşumlarının geleneksel örneklerinde olduğu gibi, bu yeni anklav 'alışkın' olunan gündelik yaşamın ve kültürün devamlılığına, göçmenlerin dayanışmasına ve birbirleriyle bütünleşmesine fayda sağlayan toplumsal bir yer midir?

Tezin araştırmalarının sonucunda elde edilen cevapları içeren çıkarımlar ise şu şekilde sıralanabilir:

Gündelik Yaşama İlişkin Çıkarımlar

- Günümüzde oluşmakta olan bir anklavın oluşma motivasyonlarının ipuçlarına ulaşılacak yerin göçmenlerin gündelik yaşamı olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda, etnik anklavların karakterlerini ve niteliklerini belirleyen en önemli unsurun göçmenlerin gündelik yaşam pratikleri olduğu söylenebilir. Anklavın gündelik yaşamında en baskın eylemler, yemek yeme, kafelerde zaman geçirme, restoranlarda sosyalleşme veya market, manav ve bunun gibi hizmetler sunan dükkanlarda yapılan alışveriş aktiviteleridir. Bu aktivitelerin, gündelik ritmi, rutini anklavın kimliğini, karakterini ve niteliklerini de belirlemektedir.
- Küreselleşme ve küyerelleşme sürecinde, insanın kimliği ve kültürü algılama, anlamlandırma, benimseme yaklaşımlarının değiştiği söylenebilir. Değişen kültür ve kimlik, mekanları da etkisi altına almıştır. Günümüzde, kişinin benimsediği kimlik ve kültür, kişinin gündelik yaşamındaki pratiklerini, eylemlerini de etkilemektedir.
- Literatürde pek çok çalışmada, mekanı kullanan kişinin kimliğinin, küreselleşme ile birlikte tektipleştiği, küresel tek tip bir kimliğe dönüştüğü, ancak küyerelleşme sürecinin başlamasıyla kişilerin kendini tikel kimliklerle

açıklamaya başladığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, tez kapsamında yapılan görüşmelerde ve okumalarda, günümüz göçmeni konumundaki kişilerin çoğunun kendilerini ‘geleneksel kimlik’ten veya ‘küresel kimlik’ten farklı bir kimlikle tanımladığı görülmüştür. Bu halin, küresel ve gelenekselin arasında ‘arafta’ bir kimlik olduğu söylenebilir.

- Günümüzde, arafta bir kimliği benimseyen göçmenin oluşturduğu, anklav ve bu anklavın karakterini belirleyen şey artık ne tamamen kültür, ne de kimliktir. Anklavın üretilmesinde başka motivasyonların varlığından bahsedilmelidir. Günümüzdeki anklavda göçmenin yeni yerleştiği yerde kendileme pratikleriyle bir egemenlik alanı oluşturma motivasyonunun varlığı dikkat çekmektedir. Ancak, bu motivasyonun yanında göçmenlerin ‘ekonomik’ olarak sürdürülebilir bir yaşama kavuşma isteklerinin de anklavın oluşmasına neden olduğu anlaşılmıştır. Pek çok görüşmede, ekonomik motivasyonların, toplumsal ve duygusal motivasyonların önüne geçtiği tespit edilmiştir.
- Günümüzde değişen mekan algısının, göçmenin anklavı algılamasında da, anlam yüklemesinde de değişikliklere neden olduğu söylenebilir. Geleneksel anklav örneklerinin çoğunun turistik çevrelere dönüştüğü bilinmektedir. Tıpkı bu örnekler gibi günümüzde oluşan bu anklav artık, sadece içe dönük, göçmenlere hizmet eden bir yer değildir. Anklavın kullanıcısı ve üreticisi göçmenlerle yapılan görüşmelerde, etnik dükkanların veya anklavın turistik bir mekana dönüştüğü veya gelecekte dönüşebileceğine dair ortak bir düşüncenin varlığı dikkat çekmiştir.
- Bir önceki çıkarıma istinaden, buraların sadece birer ‘tüketim nesnesi’ olmadığı, içi boşaltılmış ve sadece tüketime yönlendiren günümüz alışveriş mekanlarından, bir başka deyişle, alışveriş merkezlerinden farklı yanları olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde her ne kadar göçmenlerin gündelik yaşamlarında alışveriş merkezlerini daha çok tercih ettiği tespit edilse de, belli aralıklarla Fatih’teki etnik dükkanları ve anklavı ziyaret etmektedirler. Günümüz göçmeninin halen, etnik kültürüne duyduğu özlem, anavatanına dair

kültüre zayıf veya güçlü bağlılığı, yeni geldiği yerde yer kurma (place-making) amacıyla bu alanlardaki gündelik yaşamın ve kendileme pratiklerinin potansiyellerini gözler önüne sermektedir.

- Göçmenlerin anklavda bulunan farklı hizmet koluna sahip dükkanlar arasından en çok etnik yemekler sunan restoranları ve tatlıcıları tercih ettiği anlaşılmıştır. Yemeğin birleştirici gücü, sosyalleşmeye katkısı ve kültürün başat aktarıcısı olduğu söylenebilir. Yemeğin mekanlaşması ve gündelik yaşamda kendine bulduğu yer bir ihtiyaçtan öte, duygusal pek çok anlamı bünyesinde barındırmaktadır. Anklavlar, yemeğin toplumsal anlamlarıyla birleştirici gücünün mekanlaştığı, göçmenlerin geldikleri yeni yere ‘yemek ile yerleştiği’, yemek sayesinde kendilediği alanlar olarak görülebilir.
- Alışveriş aktivitesinin yoğun şekilde gerçekleştiği etnik anklav bölgelerinde, alışverişe ek olarak sosyal bir yaşantının, sosyalleşme pratiklerinin de varlığı dikkat çekmiştir. Geleneksel kültüre göre şekillenen bu mekanlar (anklavlar) günümüzde artık ne kadar otantiktir bilinmez, ancak bu mekanların o alanları gezenler ve etnik dükkanları kullananlar için bir deneyim sahası yarattığı kesindir. Bu bakış açısıyla, organik bir şekilde göçmenler tarafından oluşturulmuş ve geliştirilmiş etnik anklavların zamanla yerel kültürlerin deneyimini bir tema gibi sadece küresel pazara hizmet için ‘satılır’ ‘tüketilir’ bir nesneye dönüştüklerine dair düşünceye rağmen halen göçmenler için bu etnik yerlerin, geçmişteki gündelik yaşamlarındaki alışkanlıkların sürdürülmesi, yeni gelinen yerde aidiyet hissetmenin yolu gibi anlamları olduğu anlaşılmıştır.

Mekansal atmosfere ilişkin çıkarımlar

- İncelemelerde, göçmenlerin anklavdaki mekansal atmosferi, algılama, anlamlandırma ve anlama şekilleri üzerinde durulmuştur. Bu incelemeler sonucunda bazı göstergelerin, bir mekanın veya anklavın algılanmasında rolleri olduğu anlaşılmıştır. Bu göstergeler, ‘bir gösterge listesi’nde, gösterenleriyle birlikte sıralanmıştır. Gösterge listesindeki anlam yüklü ve

anklavin anlaşılmasına, algılanmasına en çok katkı sağlayan öğelerin, ‘görsel olmayan (soyut) göstergeler’ olduğu anlaşılmıştır. Bu soyut göstergelerin gösterenleri şunlardır: a) konum; b) yemek; c) çoklu duyuşsal mekan deneyimi (koku, dokunma, görme, işitme); d) kültür; e) gündelik yaşam ve ritim. Bu gösterenlere göçmenlerin farklı anlamlar yükledikleri, ancak yemek ve çoklu duyuşsal mekan deneyimi konusunda fikir birliğine varılacak kadar benzer düşünceleri olduğu ve birbirlerine benzeyen hisler duydukları anlaşılmıştır. Bu bağlamda bir mekanın veya anklavin algılanmasında, görsel olmayan göstergelerin etkinliğinin, görsel göstergelere kıyasla daha fazla olduğu söylenebilir.

- İmaj oluşturuşu pek çok mimari öge ve gösterge, anklaşa bir mekansal atmosfer kazandırmaktadır. Bir sokağın veya bölgenin tümünden imajını ve insanlar üzerindeki imgesel etkisini dönüştüren anklavların, bunu göçmenlerin kendileme pratikleri ve gündelik yaşam taktikleri üzerinden yaptığı söylenebilir. Tüm görüşmelerde göçmenlerin, anklavdaki fiziksel çevreden, görsel algıdan daha çok, anklavların sosyal kimliği, anklavin içinde geçirilen zaman ve bunun göçmenlerin yaşamına kattığı potansiyeller üzerinde durdukları anlaşılmıştır.
- Gottdiener’e göre, mekanların tüketimi, bireylerin veya grupların inşa edilmiş mekana bazı anlamlar yükleyerek kullanma veya yorumlama biçimini içermektedir. Bu insanlar müşteriler, sakinler, ziyaretçiler olabilir, ancak hepsi bir şekilde mekanın kullanıcılarıdır. Bir ortamın tüketimi, sembolik içeriğinin kişisel veya grup yorumuna dayalı olarak, o ortamdaki bireylerin deneyimlerine atıfta bulunmaktadır. İnşa edilmiş bu formlar (temalaştırılmış mekanlar) anlam yoluyla insan davranışını değıştirme gücüne sahiptir (Gottdiener, 2019). Bu düşünceye benzer şekilde, tezin yaptığı araştırmanın çıkarımlarından biri, etnik anklavların anlam yoluyla, insan aktivitelerini ve davranışlarını yönetme gücü ve potansiyeli olduğudur. Bu konu, görüşmelerde ve alan gözlemlerinde açıkça anlaşılmıştır.
- Sayıları çok fazla olmamakla beraber bazı görüşme yapılan göçmenler, etnik anklavların onlar için bir anlamı olmadığını,–biret taklitten ibaret olduğunu

düşündüğünü belirtmiştir. Buna rağmen neden etnik dükkanları az da olsa halen kullandıkları merak edilmiştir. Bu çelişkili yaklaşım, aslında tezin üzerinde durmak istediği, ‘temalı mekanların’ günümüzdeki popülerliğinin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Temalı (themed environments) çevreler oluşturma yaklaşımının literatürde, disneylandleştirme (“disneylandization”) kavramıyla açıklandığı ve bu kavramın, kültürün metalaşmasına ve kitlesel eğlence endüstrisindeki patlamaya da atıfta bulunduğu bilinmektedir. Bu disneylandlaştırılmış mekanların kullanıcısı, temalı mekanların birer taklitten ibaret olduğunu bile bile, o mekanları kullanmaktadır. Bu tezin çıkarımları bağlamında şu söylenebilir: etnik anklavı kullanan insan, mekandaki taklit edilen fiziksel ürünlerin ve öğelerin farkındadır, ancak yine de o mekanın ona hissettirdiklerini, yaşattığı deneyimleri anlamlı ve değerli bulmaktadır.

- Vernaküler mimariyi taklit eden görsel uygulamaların, kitsch’lerin bir mekanda atmosfer yaratmak için yeterli olmadığı, atmosferi güçlendiren ve anlamlı kılan öğelerin, dil, yemek, koku, müzik, farklı dokular, yazılar gibi öğeler olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, çoklu duyuşal deneyimin, mekansal atmosfer oluşturmada üstün potansiyelleri olduğu anlaşılmıştır. Bu çıkarım, etnik, geleneksel, fütürist vb. belli bir konsept dahilinde oluşturulacak ‘temalaştırılmış’ çevre ve mekan tasarımlarına fikir verebilir.
- Etnik anklavlar ‘sembolik ortamlar’dır, anklavdaki dükkanlar mimar olmayan bir göçmen veya bir mimar tarafından tasarlanırken bir tema üzerinden kurgulanmaktadır. Bu kurgulama aşamasını incelemek, anklavın tasarlanan mekanını anlamak için önemlidir. Anklavın, yaşanan ve algılanan mekanı ise göçmenlerin (müşteriler ve dükkanları işletenler) gündelik yaşamı ve ritmi sayesinde oluşmaktadır. Anklavın algılanan ve yaşanan mekanının çok katmanlı, örtük anlamları içerdiği anlaşılmıştır.
- Bu tez çalışması, anklavların iletmek istediği mesajın kentsel mekana bir Arapça tabela yerleştirmekten veya vernaküler malzemeyi taklit etmekten çok daha öte olduğu, bu tip kendileme pratiklerinin, ‘yeni yerde yer kurmak, yerleşmek’ bir ‘yere ait hissetmek’, göçmenlerin geldikleri eski yerleşimi,

gündelik yaşamı onların zihinlerinde tekrardan tahayyül etmek, canlandırmak gibi daha derinlikli anlamları olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmanın bulguları ve çıkarımları kapsamında, anklavların veya çeşitli tüketim mekanlarının, mevcut dokuya aykırı şekilde gelişen sokakların incelenmesi aşamasında güncel bir bakış açısına sahip kullanılabilir bir okuma yöntemi geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu okuma yönteminin bileşenlerinden biri olan ‘gösterge listesi’nin akademik yazına önemli katkıları olabileceği düşünülmektedir. Tezin, bir mekanın veya anklavın tanımlanmasını sağlayan ‘’anlam yüklü’ göstergelerinin, ‘gösterge listesi’ üzerinden toplumsal göstergebilim yöntemi ile okunmasını içeren yaklaşımı, konu ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmalarda araştırmacılara fikir verebilir, başka bir kentte ya da bölgede oluşmuş bir etnik anklavın incelenmesinde kullanılabilir. Oluşturulan bu gösterge listesi genişletebilir ve farklı açılardan tekrar yorumlanabilir.

21. yüzyılda kenti popüler kültürün domine etmesine rağmen etnik anklavlar, göçmenin ulusal kimliğine sahip çıkma, eski alışkanlıklarını sürdürme, gündelik yaşamı devam ettirme motivasyonu ile yeni geldikleri kentlerde kendilerini ifade etme biçiminin somut mekanları olarak kentin ortak mekanlarında belirivermektedir. Bu ortaya çıkış, bir ‘çelişkili mekan’ olarak, dokuya aykırı gelişmektedir. Bu yerlerin kullanıcısı, her zaman göçmen değildir, etnik dükkanlar geliştikleri kentteki kentlinin, turistlerin de ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu tez çalışmasında anklavlar ve Fatih’te gelişen Suriye etnik anklavı genellikle göçmenin gözünden yorumlanmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak, anklavların geliştiği bölgelerin kentin merkezine çok yakın konumlarda, kentlinin, göçmenin, turistin kullandığı müşterek sokaklarda, bir başka deyişle, kamusal alanlarda geliştiği, bu nedenle İstanbul’da yaşayan tüm kentlilerin de bu yere dair söyleyeceği bir şeyler olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle, tez kapsamında oluşturulan anklavların tanımlanmasında kullanılabilecek yaklaşım önerisinin bel kemiğini oluşturan ‘göstergeler listesi’ ve etnik anklavları tanımlama modeli, 15 İstanbulluya, 3 odak grup görüşmesinde gösterilmiştir ve İstanbul’da yıllardır yaşayan ve Suriyeli kökenli olmayan kentliden konu üzerine değerlendirmeler yapmaları istenmiştir. Bu 15 kişi, İstanbul’da uzun yıllardır ikamet etmekte; Fatih’teki anklavdaki Akşemsettin Caddesi’ni iyi bilmekte ve ara sıra buradaki Suriye etnik dükkanları veya sokağı kullanmaktadır. Odak grup

görüşmeleri, 5 kişilik gruplar şeklinde sohbet havasında yapılmıştır. Önceden belirlenmiş yapılandırılmış sorular ile ilerlenmemiştir. Onun yerine görsel olarak ‘gösterge listesi’ne ait şema, tüm kişilere sunulmuştur. Bu sohbetlerde kişilerin çoğunluğu, anklavın algılanması ve deneyimlenmesine yol açan mekansal atmosferlerde en dikkat çekici unsurların, ‘gösterge listesindeki’, soyut-göstergeler olduğunu belirtmiştir. Bu düşünceler, tezin çıkarımlarına ve derinlemesine görüşme yapılan göçmenlerin düşüncelerine benzer şekildedir.

Odak grup görüşmelerinde, görsel olmayan göstergelerin gösterenleri arasında, gündelik yaşam ve mekansal deneyim, çoklu duyuşal deneyim ve yemek gösterenlerinin, kentlinin-mekan atmosferini algılama, anlamlandırma ve anlama süreçlerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda, İstanbullular ve Suriyeli göçmenlerle yapılan görüşmelerde eşdeğer düşüncelerin ve çıkarımların ortaya çıkmış olması, oluşturulan ‘gösterge listesinin’ kuramsal ve kavramsal altyapısının, farklılaşmış sokak dokuları veya anklavlar üzerine gelecekte yapılacak çalışmalarda kullanılabilecek nitelikte donanımlı, bütüncül bir bakış sağlayabilecek özellikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Özetle, bu çalışma, anklavların oluşumlarını, dokuya aykırı gelişen mekanları anlamak ve tanımlamak için çıktığı bu yolculukta, günümüz tüketim kültürünün gölgesinde gelişen anklavların aslında sadece birer tüketim mekanı olmadığını ortaya çıkarmıştır. 21. yüzyılın, ‘yersizleşen’, ‘yurtsuzlaşan’ ve ‘kimliksizleşen’, ‘anlam yoksunu’ mimarlık ortamında, duyuşal deneyimi arttıran, kullanıcısının zihninde anlamlı ve tanıdık bir şeyler canlandırabilen, gündelik yaşamın içine sızabilmiş, yarattığı atmosferi sadece fiziksel öğelerle değil, ruhla yapan mekanların daha başarılı olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir, çünkü her ne kadar toplumların kimliğini ve alışkanlıklarını günümüzde, popüler kültürün veya tüketim kültürünün yönettiği, yönlendirdiği düşünülse de insanlığın bu kimliği bir başka deyişle, kimliksizliği reddettiği söylenebilir. Göçmen olsun veya olmasın, kişiler ve toplumlar halen anlam arama, anlamlı bir yerde yaşama ve bir yere ait olma hissine olan ihtiyaç nedeniyle gündelik yaşamlarında mekanları anlamlandırmakta, algılamakta ve anlamaktadır.

EK 1- Etik Kurul Onay Yazısı

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ

ETİK KURUL KARARI

Toplantı Tarihi:	3/11/2021
Karar No:	2021/69
Sorumlu Araştırmacı:	Merve Güteryüz Çohadar
Araştırma Başlığı:	" Etnik Anklavların Değişen Anlamları: İstanbul'daki Suriye Etnik Anklavları Üzerine Bir İnceleme"
Başlangıç Tarihi:	Etik onayı alındıktan sonra
Etik Kurul İzninin Süresi:	1 yıl (Uzatma Hakkı mevcut olarak)

İstanbul Kültür Üniversitesi Etik Kurulu'na değerlendirilmek üzere başvuruda bulunduğunuz yukarıda künyesi yazılı projenizin başvuru dosyası ve ilgili belgeleri, Üniversitemiz "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu" tarafından araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına karar verilmiştir.

Notlar:

- Araştırmanın başlangıç tarihinin gecikmesi durumunda Etik Kurulu'na başvurularak t
- Araştırmanın gerçekleştirileceği birimlerin yöneticilerinden de ayrıca izin alınması gerekli olabilir.
- Araştırmaya katılan kurum dışı merkezlerden ayrıca idari izin alınması gerekmektedir.

Saygılarımla,

Prof. Dr. Rauf Yıldız

Başkan

EK2- Suriyeli Sığınmacılar- Derinlemesine Görüşme Formu

Kişisel Bilgiler

Yaş:

Cinsiyet:

Meslek:

Eğitim:

Genel Sorular

1. İstanbul'da hangi ilçede ve mahallede yaşıyorsunuz?
2. Suriye'de hangi şehir ve mahallede yaşıyordunuz?
3. Türkiye'de ve İstanbul'da kaç yıldır yaşıyorsunuz?
4. Kendinizi Türkiye'de yabancı hissediyor musunuz?
5. Şu anda oturduğunuz mahalleyi neden seçtiniz?
6. İstanbul'da günlük yaşantınızda en çok ziyaret ettiğiniz 3 ilçe neresidir?
7. İstanbul'daki ve Suriye'deki kentsel alanları kullanma biçiminizi karşılaştırabilir misiniz?
8. Suriye'deki yerleşiminizle ilgili en çok neleri özleyorsunuz?

Suriye ve İstanbul'daki Sosyal ve Ticari Mekanların Dış Mekan Özellikleri (Karakterleri) ile İlgili Sorular

İstanbul'da, Suriye etnik restoranlarının ve dükkanlarının çoğunlukta olduğu bölgeler vardır. Aşağıdaki görsel bu alanlardan birine aittir.

1. İstanbul'daki Suriye tabelalarının olduğu bu alanlara ait fotoğraflara baktığınızda veya bu dükkanları, sokakları kullandığınızda ne hissediyorsunuz?
2. İstanbul'da Suriyeli alışveriş dükkanlarının, butiklerin ve restoranların olduğu sokaklar biliyor musunuz? Cevabınız evet ise: İstanbul'da alışveriş yaptığınız Suriyelilere ait bu yerler nerelerdedir?
3. Şu anda oturduğunuz mahallede Suriyeli dükkanları var mıdır?
4. İstanbul'daki Suriye alışveriş bölgelerine, Suriye restoranlarına günlük yaşantınızda gider misiniz? Cevabınız evet ise ne sıklıkla gidersiniz?
5. Suriye alışveriş bölgelerinde en çok hangi dükkanları tercih ediyorsunuz?
6. Bu alanlarda sizin dikkatinizi en çok çeken şey nelerdir?
7. Bu alanlarda zaman geçirirken tanımadığınız Suriyeliler ile konuşur musunuz?
8. İstanbul'daki Suriyeli alışveriş bölgelerin sizin kültürünüzü yansıtıyor mu?
9. Bu bölgelerde yürürken ve dükkanları kullanırken oraya ait olduğunuzu düşünüyor musunuz?
10. Zaman geçirmek için bu Suriyeli bölgelerin yakınlarında bulunan park ve bahçe gibi dış mekanları kullanır mısınız?

Suriye ve İstanbul'daki Sosyal ve Ticari Mekanların İç Mekan Özellikleri (Karakterleri) ile İlgili Sorular

Aşağıdaki görsele dikkatlice bakmanızı rica ederim. Bu görsel, İstanbul'da bulunan bir etnik restorana ait bir iç mekan fotoğrafıdır.

1. Eğer, İstanbul'daki Suriyeli restoranlarını ve dükkanlarınızı kullanıyorsanız cevaplayınız: Dükkanların ve restoranların dekorasyonları sizce, Suriye kültürünü ne kadar yansıtıyor?
2. Sizce Suriyeli dükkanların iç mekanlarında en dikkat çekici şey nedir?

3. Bu alanları kullanırken, diğer Suriyeli insanlarla sosyal olarak etkileşime giriyor musunuz? Örneğin, bir restoran veya mağazada, diğer müşterilerle veya dükkân sahipleriyle sosyal olarak iletişim kuruyor musunuz?

Suriye ve İstanbul'daki Sosyal ve Ticari Mekanların Karşılaştırılması ile İlgili Sorular

1. İstanbul'da alışveriş yapmak için daha çok hangi mekanları tercih ediyorsunuz?
 - Alışveriş Merkezleri
 - Suriyelilere ait dükkanların bulunduğu bölgeleri
 - Türklere ait dükkanların bulunduğu alışveriş bölgelerini
2. Suriye'de alışveriş yapmak için daha çok hangisini tercih ederdiniz?
 - Alışveriş Merkezleri
 - Suriyeli yerel dükkanların bulunduğu alanlar
3. Suriyelilere ait alışveriş bölgelerine gidiyorsanız, lütfen aşağıdaki soruya cevap veriniz: Neden Suriyeli alışveriş bölgelerine gitmeyi tercih ediyorsunuz?
4. Neden İstanbul'daki Suriyeli alışveriş bölgeleri yerine İstanbul'da alışveriş merkezlerine veya diğer alışveriş bölgelerine gitmeyi tercih ediyorsunuz?
5. İstanbul'da alışveriş merkezlerine, süpermarketlere veya Türk alışveriş bölgelerine ne sıklıkla gidiyorsunuz?
6. Alışveriş merkezlerinde veya diğer Türk alışveriş alanlarında kendinizi oraya ait hissediyor musunuz?

EK3- Suriyeli Girişimciler (İşletmeciler)- Derinlemesine Görüşme Formu

Kişisel Bilgiler

Yaş:
Cinsiyet:
İşletmenin Adı:
Meslek:
Eğitim Durumu:

Genel Sorular

1. Türkiye’de ve İstanbul’da kaç yıldır yaşıyorsunuz?
2. Kendinizi Türkiye’de yabancı hissediyor musunuz?
3. İşletmeniz hangi iş kolunda hizmet veriyor?
4. İşletmeniz İstanbul’da hangi ilçe ve mahallede yer alıyor? Neden bu mahalle ve ilçeyi tercih ettiniz?
5. Suriye’de daha önce de aynı işle mi uğraşıyordunuz?
6. Suriye’de buradaki işletmenize benzer bir işletmeniz var mıydı?
7. Suriye’deki yerleşiminiz ile ilgili en çok neyi özlüyorsunuz?
8. Bu işletmeyi açarken amaçlarınız nelerdi? Sizce bu amaçları yerine getirebiliyor musunuz?

Sosyal ve Ekonomik Konular ile İlgili Sorular

1. İstanbul’da bir işletme sahibi olmak sizce, size ne gibi avantajlar sağlıyor?
2. Dükkanınıza gelen müşterileriniz sizce hangi gelir grubundadır?
3. Dükkanınıza gelen kişiler ile iletişime giriyor musunuz? Müşterileriniz ile nasıl bir ilişkiniz var?
4. Restoranınızda veya işletmenizde Suriyeliler birbirleri ile iletişime giriyor mu?
5. Sizce bu tip etnik Suriye alışveriş bölgelerinin, Suriyeliler ile yerlilerin kaynaşması ve bütünleşmesinde katkısı var mı? Neden?
6. İşletmenizi hangi uyruktan kişiler sıklıkla tercih ediyor? Sadece Suriyeliler mi? Başka Arap vatandaşları (Yemen, Irak, İran, Suudi Arabistan, vb) kullanıyor mu?
7. Türk vatandaşları da işletmenizi tercih ediyor mu?
8. Restoran veya işletmenize (yerli-yabancı) turistler geliyor mu?
9. Sizce, gelecekte bu alanlar hem yerli turistler hem de yabancı turistler tarafından çoğunlukla tercih edilecek yerlere dönüşecek mi?

10. Gelecekte İstanbul’da veya Suriye’de işletmenizin şubelerini açmayı planlıyor musunuz?

Fiziksel Konular ile İlgili Sorular

1. Restoranınızın veya dükkanınızın iç ve dış mekanını dönüştürürken, dekore ederken nelere dikkat ettiniz?
2. Sizce bir etnik dükkânda en önemli mimari öge nedir?
3. Tabelalarınızda bulunan etnik sembollerin ve Arapça harflerin kullanımının, tercih edilmenizi arttırdığını düşünüyor musunuz?
4. Sizin için işletmenizin fiziki yapısının anlamı nedir? İşletmenizi nasıl tanımlarsınız?
5. Sizce restoranınız veya dükkanınız Suriye kültürel kimliğini yansıtıyor mu?
6. Sizce diğer Suriye etnik dükkanları Suriye kültürel kimliğini yansıtıyor mu?

İstanbul’daki Etnik Alışveriş Bölgelerinin ve Diğer (Yerli) Alışveriş Bölgelerinin Karşılaştırılması ile İlgili Sorular

İstanbul’da, Suriye etnik restoranlarının ve dükkanlarının çoğunlukta olduğu bölgeler vardır. Aşağıdaki görsel bu alanlardan birine aittir.

1. Eğer bir karşılaştırma yapar iseniz; Suriye’deki ticari mekanlar ile Türkiye’deki ticari mekanlar arasında farklar var mıdır? Evet ise, bunlar nelerdir?
2. Siz de etnik dükkanları kullanıyor musunuz? Ne sıklıkla?

3. Etnik bölgeleri kullanıyor iseniz lütfen cevaplayın: Suriye etnik dükkanlarını kullanırken ve bu tip sokaklarda yürürken ne hissediyorsunuz? Bu tip sokaklar, kendinizi İstanbul'a ait hissetmenize katkı sağlıyor mu?
4. Alışveriş merkezlerine gidiyor musunuz? Ne sıklıkla?
5. Alışveriş merkezlerini kullanırken kendinizi oraya ait hissediyor musunuz?
6. Sizce etnik Suriyeli dükkanlar ile alışveriş merkezlerinde bulunan dükkanlar arasındaki farklar nelerdir?

KAYNAKÇA

Abrahamson, M. (1996). *Urban Enclaves, Identity and Place in America*. New York: St. Martin's Press.

Abrahamson, M. (2019). *Globalizing Cities*. London: Routledge.

Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Allan, K., & Ritzer, G. (1999). The McDonaldization Thesis: Explorations and Extensions. *Contemporary Sociology*, 28(2).

Altman, I., Low, S.M. (1992). *Place Attachment*. New York: Plenum Press.

Andersen, H. S. (2004). *Urban Sores. On the Interaction Between Segregation, Urban Decay and Deprived Neighbourhoods*. London: Routledge.

Anderson, N. (1928). The Slum: A Project for Study. *Social Forces*, 7 (1), 1-11.

Apak, H. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. *Mukaddime*, 5(2), 53-70.

Apak, H. (2018). Türkiye’de Sosyal Hizmet Lisansüstü Tezlerinin Göç Bağlamında Değerlendirilmesi. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 123-135.

Arlı A. (2012). *Kent Sosyolojisi* (Ed.: K. Alver), İstanbul: Hece Yayınları.

Arslan Avar, A. (2009). Lefebvre’in Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan-Diyalektiği. *Dosya Dergisi*, 17,7-16.

Asar, A. (2004). *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*. Ankara: Emek Ofset.

Aslanoğlu, R.A., (1998) Kent, Kimlik ve Küreselleşme. Bursa: ASA Kitabevi.

Atasü Topçuoğlu, R. (2015). *Ideology and the Fight Against Human Trafficking*, New York: Routledge.

Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama, *İnsan Hakları Yıllığı*, (34)2, 1-20.

Atasü Topçuoğlu, R. & Akbaş, E. (2011). An Attempt to See the Soul of the Change: Kreuzberg from Margins into the Center. *Sosyoekonomi*, 15 (15), 8-28.

Augé, M. (2016) *Yok-yerler: Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş*. İstanbul: Daimon.

Bakri, A. & Qamaruz-Zaman, N. & Kamarudin, H. (2014). Reviving the Physical and Cultural Attributes of Ethnic Enclave: A Conservation Approach. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*. 153, 341-348.

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven* (Çev.: M. Rifat & S. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baudrillard J. (2018). *Tüketim Toplumu*, (Çev. Tural.N. & Keskin F.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (Çev.: Atakay, K.). İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. (Çev.: A.Yıldız), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bel-Air, F. (2016). Migration Profile: Syria. *Migration Policy Centre, Policy Briefs*, 2, 1-10.

Bhende, A., & Kanitkar, T. (2006). *Principles of Population Studies*. New Delhi: Himalaya Publishing House.

Bittermann, M. S. ve Ciftcioglu, O. (2008). Visual Perception Model for Architectural Design. *Journal of Design Research*, 7(1), 35-60.

Bozkurt, V. (2019). Küreselleşme ve Kültür, *Kültür ve Toplum* içinde (Ed. M. Özben). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayını.

Böhme, G. (2016) *The Aesthetics of Atmospheres*. London: Routledge.

Cambridge Dictionary Web Sitesi, <https://dictionary.cambridge.org/>

Canter, D. (1977). *The Psychology of Place*. London: Architectural Press.

Castello, L. (2016). *Rethinking the Meaning of Place*. London: Routledge. (E-kitap). <https://doi.org/10.4324/9781315606163>, adresinden ulaşılmıştır. (Son Erişim Tarihi: 15.05.2023)

Castells, M. (1977). *The Urban Question: A Marxist Approach*. London: Edward Arnold.

Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots, A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movement*. London: Edward Arnold.

Castells, M. (2014). Kent, Sınıf, İktidar. (Çev. A. Türkün), Ankara: Phoenix Yayınları.

Castles, S. and Miller, M.J. 1993: *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Macmillan.

Certeau, M. (2011). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.

Chang, T.C. (2000). Singapore's Little India. A Tourist Attraction as a Contested Landscape, *Urban Studies*, 37 (2), 343-366.

Crane, M. D. (2014). Gentrification Gone Global. In *Vespas, Cafes, Singlespeed Bikes, and Urban Hipsters: Gentrification, Urban Mission, and Church Planting* (Ed.: S. Benesh), 111-120. (E-kitap)

https://www.academia.edu/44685415/Gentrification_Gone_Global, adresinden ulaşılmıştır (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023)

Crawford, A., Humphries, S. A., Geddy, M. M. (2015). McDonald's: A Case Study in Glocalization, *Journal of Global Business*, Issue: Burbank 9(1). 11-18.

Creswell, J. W. (2002). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Cullen, G. (1961). *Townscape*. London: Architectural Press.

Çelik, J. (2016). İstanbul'a Tekinsiz Bir Giriş: Kumkapı. *Saha Dergisi*, 2, 62-65.

Çetin, İ. (2012). Kentsel Ayrışma ve Mekansal Kümelenme Biçimleri. *İdealkent*, 3 (7), 160-186.

Çoruh, H. (2020). Arap Baharı Bağlamında Avrupa'ya Yapılan Göçler, Bedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme. *Gaziantep University Journal of Social Science*, 291-315.

Demir, C. (2018). *Suriye'de Kara Kışa Dönen Arap Baharı: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Yönetimindeki Vekalet Savaşı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Dilek, E. S., Kaygalak, S., Lale, C., ve Şanlıöz Özgen, K. H. (2015). Otel İşletmelerinde Küyerelleşme Yaklaşımı: İzmir İli Örneği. *İşletme Fakültesi Dergisi*, (1). 22.

Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Eco, Umberto (2019). *Mimarlık Göstergebilimi* (Çev.: F. Erkman Akerson). İstanbul: Daimon.

Edney, J. J. (1976). Human Territories: Comment on Functional Properties, *Environment and Behavior*, 8(1), 31-47.

Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdönmez, M. E. (2014). *Kamusal Alan ve Toplum*, İstanbul: Esenler Belediyesi, Esenler Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Erekmeççi, M. (2022). Küreselleşme Sürecinde Kimlik Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal*. 8, 4219-4232.

Espinoza-Kulick, Mario A. V, Maura F., Kevin B. & Ernesto C. (2021). Ethnic Enclaves. In *Oxford Bibliographies*, (Eds. Spillman, L), New York: Oxford University Press.

Eysenbach, G., and Köhler, C. (2002). How Do Consumers Search for and Appraise Health Information on the World Wide Web? Qualitative Study Using Focus Groups, Usability Tests, and In-Depth Interviews. *British Medical Journal*, 324(7337), 573-577.

Falahat, M. (2006). Sense of Place and the Factors Shaping It. *Fine Arts Magazine*, 26, 57-66.

Farley, R., Schuman, H., Bianchi, S., Colasanto, D. & Hatchett, S. (1978), *Chocolate City, Vanilla Suburbs: Will The Trend Toward Racially Separate Communities Continue?*. *Social Science Research*, 7(4), 319-344

Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (Çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fernández-Armesto, F. (2002). *Near a Thousand Tables. A History of Food*. New York: Simon & Schuster.

Freestone, R. & Liu, E. (2016). *Place and Placelessness*. London: Routledge.

Frunza, B. S. (2008). *Streetscape and Ethnicity: New York's Mulberry Street and the Redefinition of the Italian American Ethnic Identity*. Unpublished Master's Thesis, Greensboro: The University of North Carolina. <https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/umi-uncg-1596.pdf>, adresinden ulaşılmıştır (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Gabaccia, D. R. (2006). Global Geography of 'Little Italy': Italian Neighbourhoods in Comparative Perspective. *Modern Italy*, (11)1, 9-24.

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>

Ghosh, S. (2007). Transnational Ties and Intra-Immigrant Group Settlement Experiences: A Case Study of Indian Bengalis and Bangladeshis in Toronto. *GeoJournal*, 68(2) DOI 10.1007/s10708-007-9072-1.

Ghulyan, H. ((2017). Lefebvre'nin Mekan Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26(3), 1-29.

Giddens, A. (1997). *Sociology*. Cambridge: Polity Press

Giddens, A. (1994), *Modernliğin Sonuçları* (Çev.: E. Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A., & Sutton, P. (2021). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Gottdiener, M. (2001). *The Theming of America: Dreams, Media Fantasies, and Themed Environments*. Boulder, CO: Westview Press.

Gottdiener, M. (2005). *Postmodern Göstergeler Maddi Kültür ve Postmodern Yaşam Biçimleri* (Çev.: E. Cengiz, H. Gür, A. Nur). Ankara: İmge Yayınevi.

Gottdiener, M. & Lagopoulos, A. P. (Ed.). (1986). *The City and the Sign. An Introduction to Urban Semiotics*. New York: Columbia University.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma Göç İstatistikleri, (2023)-
<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, adresinden ulaşılmıştır. (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Göregenli, M. (2015) *Çevre Psikolojisi: İnsan Mekan İlişkileri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Graumann, C. F. (2002). *The Phenomenological Approach to People-Environment Studies, Handbook of Environmental Psychology*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Greco-Morasso, S. ve Zittoun, T. (2014). The Trajectory of Food as a Symbolic Resource for International Migrants. *Critical Practice Studies*, 15 (1), 28-48.

Greco-Morasso, S. ve Zittoun, T. (2014). The Trajectory of Food as a Symbolic Resource for International Migrants. *Critical Practice Studies*, 15 (1), 28-48.

Güllüpınar, F. (2013). Kent Kuramları. *Kent Sosyolojisi içinde* (Haz. Güneş, F.), *Anadolu Üniversitesi Yayını*, 2978, 50-83.

Güneş, F. (2017). Kent Kuramları. *İçinde Kent Sosyolojisi*, (Ed.: F.Güneş), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Hackworth J., Rekers J. (2005). Ethnic Packaging and Gentrification: The Case of Four Neighborhoods in Toronto. *Urban Affairs Review*. 41, 211-236. DOI: 10.1177/1078087405280859.

Harris R. (2009). Slums. In (Eds.: N. Thrift and R. Kitchin), *International Encyclopedia of Human Geography*, 5, 157- 162.

Harvey, D. (2002), *Sosyal Adalet, Postmodernizm ve Şehir*, (Der. ve Çev.: A. Alkan, B. Duru), 20. Yüzyıl Kenti İçinde. Ankara: İmge Yayınevi.

Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2012). Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm. (Çev.: E. Çamuroğlu Çığ ve Ü. Çığ), *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 67-88.

Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*. (Çev.: A.D. Temiz), İstanbul: Metis Yayıncılık.

Hashemnezhad, H., Heidari, A. A., & Mohammad Hoseini, P. (2013). Sense of Place and Place Attachment. *International Journal of Architecture and Urban Development*, 3(1), 5-12.

Hay, R. (1998). Sense of Place in Developmental Context. *Journal of Environmental Psychology*, 18(1), 5-29.

Hess B. B., Markson E. W., and J. Stein J. P. (1988). *Sociology*. New York: MacMillan Publishing Company.

Hızlı Erkılıç, N. (2019). *Tanımsız Kentsel Açık Alanların Okunması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Hızlı Erkılıç, N., A. Ciravoğlu (2018), Revitalizing Undefined Urban Spaces by Temporary Urban Strategies. İçinde *Caumme 2018 Borders in Architecture Bildiri Kitabı*, 145-152.

Hill A. G. (2016). Jay Weinstein and Vijayan K. Pillai: Demography. *European Journal of Population*, 32(4), 623-625.

Hinze, A. M. S. (2010). Space and the City. Identity, Integration, and Turkish Immigrant Women in Berlin. University of Illinois at Chicago. <https://hdl.handle.net/10027/12560>, adresinden ulaşılmıştır. (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Holton, R. (2007). *Global Networks*. London: Palgrave Macmillan.

Holton, R. ve Turner, B. (2010). *Max Weber on Economy and Society (Routledge Revivals)*. London: Routledge.

Holzman, J. D. (2006). Food and Migration. *Annual Review of Anthropology*, 35, 361-378.

Hummon, D. M. (1992). Community Attachment: Local Sentiment and Sense of Place. *Human Behavior & Environment: Advances in Theory & Research*, 12, 253-278.

Hummon, D. M., & Abrahamson, M. (1996). Urban Enclaves: Identity and Place in America. *Contemporary Sociology*, 25(6), 781-782.

IOM (Uluslararası Göç Örgütü) (2009) Göç Terimleri Sözlüğü, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, adresinden ulaşılmıştır (Son Erişim Tarihi: 11.02.2023).

Ittelson, W. H. (1960). *Visual Space Perception*. Oxford: Springer.

Izenberg, G. (2016). *Identity: The Necessity of a Modern Idea*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, Inc.

İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Web Sitesi- <https://www.goc.gov.tr/multeci>

İlkdoğan, H. (2017). Göstergenin Toplum Düzlemindeki Yeri: Toplumsal Göstergebilim. *Sanat ve Dil Dergisi*, 6 (39), 3147-3164.

İlkdoğan, H. (2020). *Temsil Mekanın Çözümlemesi: Mekanın Üretimi ve Toplumsal Göstergebilim*. Ankara: Gece Kitaplığı.

İltica ve Göç Mevzuatı, (2005).

<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar>

/iltica_goc_mevzuati.pdf, adresinden ulaşılmıştır (Son Erişim Tarihi: 11.02.2023)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Haritası Web Sitesi. <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr>, adresinden ulaşılmıştır. (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023)

İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları Final Raporu, TEPAV (2019). https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/tepav_istanbulda_suriyeli_ler_ve_savas_sonrasi_suriye_gettoları.pdf, adresinden ulaşılmıştır. (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Jameson, F. (1984). Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism. *New Left Review*, 146, 53-92.

Kaplan, D.H. & Douzet, F. (2011). Research In Ethnic Segregation III: Segregation Outcomes. *Urban Geography*, 32, 589-605.

Karadağ, A. ve Turut, H. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Kentsel Çevre Algısı Üzerine Bir Araştırma: İzmir Örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi/Turkish Journal of Geographical Sciences*, 11(1), 31-51.

Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. *Journal of Yasar University*, 17(5): 2888-2899.

Karakaya, İ. & Çelik, M.T. (2021). Ortadoğu'da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1): 175-192.

Karpat K. (2015). Önsöz. *Türkiye'nin Göç Tarihi* (Der.: M. Erdoğan & A. Kaya) içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Karpat, H. K. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kart Aktaş, N. ve Çınar, H. (2020). Savaş, Göç ve Dönüşen Mahalleler: İstanbul- Fatih (Akşemsettin Mahallesi) Örneği. *Yakın Mimarlık Dergisi*, (3)2, 35-46.

Kaya, F. & Atalay, M. (2020). *Küreselleşme ve Yerelleşmeyle, Küyerelleşme*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Keleş, R. (1998). *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2006). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keyder, Ç. (2000). *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* (Çev: S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.

Khan, S. (2015). Otherness of Ethnic Enclave Attractions in Multicultural Cities: A Study of Chinatown and Little India. *Asia-Pacific. Journal of Innovation in Hospitality and Tourism (APJIHT)*, 4(1), 63-76.

Khondker, H. H. & Tükel, İ. (2013). Küreselleşme Yerine Küyerelleşme: Sosyolojik Bir Kavramın Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Dergisi*, (28), 177-189.

Knox, P. & Pinch, S. (2014). *Urban Social Geography*. London: Routledge.

Kösem Işık, C. (2019). *Tüketimin Yeniden Üretildiği Bir Alan Olarak Mekan*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi.

Kuban, D. (1996). *İstanbul: Bir Kent Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı.

Kubat, A. S. (1999). The Morphological History of Istanbul. *Urban Morphology Journal of the International Seminar on Urban Form*, 1, 28-41.

Kurtuluş, H. (2010). Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi. *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (Der.: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner) İçinde. İstanbul: Örgün Yayınevi, 177-225.

Lagopoulos, A. P. & Boklund-Lagopoulou, K. (2020). *Theory and Methodology of Semiotics*. Berlin: De Gruyter.

Lang, J. (1987). *Creating Architectural Theory, The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Int. Ltd.

Lee, D. O. (1992). Commodification of Ethnicity: The Sociospatial Reproduction of Immigrant Entrepreneurs. *Urban Affairs Quarterly*, 28(2), 258-275.

Leeman, J. & Modan, G. (2010). Selling the City: Language, Ethnicity and Commodified Space. In *Linguistic Landscape in the City* (Eds. E. Shohamy, E. Ben-Rafael & M. Barni). Bristol: Multilingual Matters.

Lefebvre, H. (1991) *Critique of Everyday Life, Volume I*. (Tr.: J. Moor), London: Verso.

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayınları.

Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı*. (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2017). *Kentsel Devrim*, (Çev. S. Sezer), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lin, J. (1998). Reconstructing Chinatown. Ethnic Enclave, Global Change. In *Minneapolis and Globalization and Community*, 2. London: University of Minnesota Press.

Little India, Brickfields, Kuala Lumpur- Malaysia Traveller Websitesi <https://www.malaysia-traveller.com/little-india.html>, adresinden ulaşılmıştır. (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

Liu, M., & Geron, K. (2008). Changing Neighborhood: Ethnic Enclaves and the Struggle for Social Justice. *Social Justice A Journal of Crime Conflict and World Order*, 35(2), 18-35.

Lynch, K. (1960). *The Image of The City*. Cambridge: The MIT press.

Manzo, L. C. (2003). Beyond House and Haven: Toward A Revisioning of Emotional Relationships With Places. *Journal of Environmental Psychology*, 23 (1), 47-61.

Marcuse, P. (1997). The Enclave, The Citadel, and The Ghetto: What Has Changed in the Post-Fordist U.S. City. *Urban Affairs Review*, 33(2), 228.

Marcuse, P. (1997). The Ghetto of Exclusion and the Fortified Enclave: New Patterns in the United States. *American Behavioral Scientist*, 41(3), 311-326.

Marcuse, P. (2005). Enclaves Yes, Ghettos No: Segregation and the State. In *Desegregating The City: Ghettos, Enclaves, and Inequality* (Ed.: Varady, D.P). Albany, N.Y.: State University of New York Press.

Massey, D. (1994), *Space, Place and Gender*. Oxford: Polity Press.

Mathews, G. (2000). *Global Culture/Individual Identity*. London: Routledge.

McKenzie R. D., (1925). *The Ecological Approach to the Study of Human Community, The City*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

McNeill, W. H. (1984). Human Migration in Historical Perspective. *Population and Development Review*, 10(1), 1-18.

Meiss, P. (1991). *Elements of Architecture*, Switzerland: E&Fn Spon.

Merleau-Ponty, M. (2005). *Algılanan Dünya: Sohbetler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Merleau-Ponty, M. (2012). *Algının Fenomenolojisi*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Merleau-Ponty, M. (2019). *Göz ve Tin*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education. Revised and Expanded from "Case Study Research in Education"*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.

Metlioğlu, S. (2021). Kapital Birikim Süreçleri ve Kent Kuramları. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 14, 185-203.

Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. New York: Sage Publications, Inc.

Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health (1993). <https://doi.org/10.1097/00001610-199306000-00012>, adresinden ulaşılmıştır. (Son Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Murdie R., Teixeira C (2011). The Impact of Gentrification on Ethnic Neighbourhoods in Toronto: A Case Study of Little Portugal. *Urban Studies*. 48 (1), 61-83. DOI: 10.1177/0042098009360227.

Neuman, W. L., & Robson, K. (2014). *Basics of Social Research*. Canada, Toronto: Pearson.

Ng, V. and Chan, R. (2022). Urban Semiotics: Analysing the Contemporary Diasporic Meaning of Petaling Street, Chinatown. *Archnet-IJAR*, 17 (1), 6-23.

Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci- Towards A Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.

Norberg-Schulz, C. (1984). *The Concept of Dwelling: On the Way to Figurative Architecture*. New York: Rizzoli International Publications.

Orhan, S. (2002). Küresel İktisat Politikaları Olarak Liberalizasyon. *Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi* içinde (Der. M. Ali Çukurçayır). Konya: Çizgi Kitabevi.

- Özcan, M. (2017). AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi. *İnsamer*, (1), 1-13.
- Özil, H. (2016). Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler. *Marmara İletişim Dergisi*, 25, 125–129.
- Pagès-El Karoui, D. (2021). Cosmopolitan Dubai: Consumption and Segregation in a Global City. In: (Eds.: Lejeune, C., Pagès-El Karoui, D., Schmoll, C., Thiollet, H.) *Migration, Urbanity and Cosmopolitanism in a Globalized World*. Berlin: Springer.
- Paliou, E., Lieberwirth, U., & Polla, S. (2014). *Spatial Analysis and Social Spaces: Interdisciplinary Approaches to the Interpretation of Prehistoric and Historic Built Environments*. Berlin: De Gruyter.
- Pallasmaa, J. (2012). *The Eyes of the Skin*. New Jersey: Wiley.
- Paterson, M. (2017). *Consumption and Everyday Life*. London: Routledge.
- Peach, C. (2005). The Ghetto and The Ethnic Enclave. In (Ed. D. Varady), *Desegregating The City, Ghettos, Enclaves & Inequality*. Albany: State University of New York Press.
- Pentti, M. (2007). Semiotics of Space: Peirce and Lefebvre. *Semiotica*, 2007, 453-461. 10.1515/SEM.2007.067.
- Portes, A, & Wilson, K. L. (1980). Immigrant Enclaves: An Analysis of the Labor Market Experiences of Cubans in Miami. *The American Journal of Sociology*, 86, 295-319. <https://doi.org/10.1086/227240>, adresinden ulaşılmıştır (Son Erişim Tarihi: 05.05.2022).
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1–24.
- Pozetta, G. E. (1981). The Mulberry District of New York City: The Years Before WWI in *Little Italies in North America* (Eds. F. Robert, R.F Harney, and V.J. Scarpaci). Toronto: The Multicultural History Society of Ontario.

Punter, J. (1991). Participation in The Design of Urban Space. *Landscape Design*, 200, 24-27.

Qadeer, M. & Kumar, S. (2006). Ethnic Enclaves and Social Cohesion. *Canadian Journal of Urban Research*, (15), 1-17.

Rapoport, A. (1990). *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*. Tucson, AZ: University of Arizona Press.

Rasmussen, K. R. (1960). The Multi-Ordered Urban Area: A Ghetto. *Phylon*, 29 (3), 282-290.

Rath, J. (2017). The Transformation of Ethnic Neighborhoods into Places of Leisure and Consumption. UC San Diego: Center for Comparative Immigration Studies. <https://escholarship.org/uc/item/5x63z3bn>, adresinden ulaşılmıştır. (Son Erişim Tarihi: 15.05. 2023)

Ray K. (2004). *The Migrant's Table: Meals and Memories in Bengali-American Households*. Philadelphia: Temple University Press.

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.

Ritzer, G. (2013). *Sosyoloji Kuramları* (Çev.: H. Hülür), Ankara: Deki Yayınları.

Ritzer, George (2011). *Toplumun McDonalddlaştırılması: Çağdaş Toplum Yapısının Değışen Karakteri Üzerine Bir İnceleme* (Çev.: Ş. Süer Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In: *Global Modernities* (Eds.: M. Featherstone, M.S. Lash & R. Robertson) 25-44. London: Sage Publications.

Robertson, R. (1999), *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. (Çev.: Ü.H. Yolsal), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Sales, R. & Hatziprokopiou, P. & Christiansen, F. & D'Angelo, A. & Liang, X. & Lin, X. & Montagna, N. (2011). London's Chinatown: Diaspora, Identity and Belonging, *International Journal of Business and Globalisation*. 7, 195- 231.

Sallan Gül, S. & Kahya Nizam, Ö. (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42(1), 181-198.

Santos, C. A., Belhassen, Y., & Caton, K. (2008). Reimagining Chinatown: An Analysis of Tourism Discourse. *Tourism Management*, 29(5), 1001-1012.

Sarup, M. (1996). *Identity, Culture and the Postmodern World*. Edinburgh University Press.

Schmid, C. (2022). *Henri Lefebvre and the Theory of the Production of Space*. London: Verso.

Seamon, D. (2000). A Way of Seeing People and Place: Theoretical Perspectives, *Environment-Behavior Research*, 157–178.

Seamon, D. (2018). *Life Takes Place: Phenomenology, Lifeworlds, and Place Making*. London: Routledge.

Seed, J. (2006). Limehouse Blues: Looking for Chinatown. In *The London Docks, 1900-1940. History Workshop Journal* (62), 58-85.

Seriye, S. & Sezen, S. (2011). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Toprak Yönetimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (01), 95-116.

Shamai, S. (1991), Sense of Place: An Empirical Measurement. *Geoforum*, 22, 347-358.

Shang, A. (1984). *The Chinese in Britain*. London: B. T. Batsford Ltd.

Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Stavrides, S. (2018). *Müşterek Mekan: Müşterekler Olarak Şehir* (Çev.: C. Saraçoğlu), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Steele, F. (1981). *The Sense of Place*. Boston: CBI Publishing.

Sutton, D.E. (2001). *Remembrance of Repasts: An Antropology of Food and Memory*. Oxford: Berg.

Swingewood, A. (1998). *Cultural Theory and the Problem of Modernity*. London: Bloomsbury Publishing.

Şengül, H. T. (2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*. İstanbul: WALD Demokrasi Kitaplığı.

Şenyapılı, Ö. (1981). *Kentleşemeyen Ülke, Kentlileşen Köylüler*, Ankara: Ara Yayınları.

Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*. Ankara: ODTÜ Yayınları

Tan, M. E. (1981). *Toplumbilime Giriş: Temel Kavramlar*. Ankara: Sevinç Matbaası

Tatlıdil, E. (1989). *Kentleşme ve Gecekondu*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Terzano K. (2014). Commodification of Transitioning Ethnic Enclaves. *Behavioral Sciences*, 4(4), 341-51.

Tuan, Y. F. (1979). Space and Place: Humanistic Perspective. In: *Philosophy in Geography*. Theory and Decision Library (Eds.: S. Gale & G. Olsson), 20. Dordrecht: Springer.

Tuncel, G. & Ekici, S. (2019). Göçün Siyasal Etkisi: Suriyeli Göçmenlerin Türkiye Siyasetine Etkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 48-72.

Tung, L. L. H. (2010). Commodifying Culture and Ethnicity: Chinese New Year Parade and The Chinatown Tourism Industry in New York City. *International Journal of the Humanities*, 8(6). <https://doi.org/10.18848/1447-9508/cgp/v08i06/42957>

Turner, B.S. (1996). *Benlik ve Düşünümsel Modernlik: Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm* (Der.: A. Topçuoğlu & Y. Aktay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Turut, H. & Özgür, E. M. (2018). Bir Kente Göçün Hikayesi: Süreçler, Bütünleşme ve Aidiyet. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16 (1), 153-180.

Türkeli, N. (2000). *Varoşta Kadın Olmak*, İstanbul: Gendas.

Ulusay Alpay, B. ve Gökgür, P. (2015). Atina Kent Merkezinde İki Farklı Kentsel Anklav: Anafiotika ve Eleonas Bölgeleri. *Mimarlık Dergisi*, 385, 75-80.

Urry J. (1999). *Mekanları Tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Van Leeuwen, T. (2005) *Introducing Social Semiotics*. London and New York: Routledge.

Varady, D. (2012). *Desegregating the City*. New York: State University of New York Press.

Warde, A. (2006). McDonaldization. In *The Cambridge Dictionary of Sociology* (Eds.: Bryan S. Turner), 374. Cambridge: Cambridge University Press.

Wark, M. (2007). *Gamer Theory*. Cambridge: Harvard University Press.

Weber, M. (2003), *General Economic History*. (Tr.: F. H. Knight), New York: Dover Publication.

Weeks, J. R. (2008). *Population: An Introduction to Concepts and Issues*. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.

Li, W. (2005). Beyond Chinatown, Beyond Enclave: Reconceptualizing Contemporary Chinese Settlements in the United States. *GeoJournal*. 64 (1), 31-40.

Werner, S. & Schindler, L. (2004). The Role of Spatial Reference Frames in Architecture. *Environment and Behavior* 36. 461-482.

Wirth, L., (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, *20 Yüzyıl Kenti* içinde (Der.: B. Duru & A. Alkan). Ankara: İmge Kitabevi.

Wissink, B & Kempen, R., Fang, Y. & Li, S. (2012). Introduction: Living in Chinese Enclave Cities. *Urban Geography*. 33, 161-166.

Wolfgang, K. & Hilary, S. (2006). From Kreuzberg to Marzahn: New Migrant Communities in Berlin. *German Politics & Society*. 24, 95-121.

World Migration Report, (2022). <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Yener, G. (2011). *Gecekonduunun Uygulamaya Yönelik Sorunları Üzerine Bir İnceleme: Temelli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenigül, S. B. (2005). The Effects of Migration on Urban. Gazi University Journal of Science, 18 (2), 273-288.

Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.

Yörükcan A. (1968). *Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri*. Ankara: İmar ve İskan Bakanlığı Yayınları.

Yücel, H. (2016). Varoşun Üç Hali: İç Varoş, Parçalanmış Varoş ve Bütünleşik Varoş. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 53- 84.

Yüceşahin, M. M. (2017). Uluslararası Göç, Kimlik ve Mekansal Kümelenme-Ayrışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Göç Özel Sayısı, 1303-1315.

Zhang Y. ve Wildemuth B. M. (2009). “*Qualitative Analysis of Content*”, in *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library*. (Ed: B. Wildemuth), Portland: Book News.

Zubida, S. (2000). Ortadoğu Yemek Kültürlerinin Ulusal, Yerel ve Küresel Boyutları. *İçinde: Ortadoğu Mutfak Kültürleri*, (Eds.: S. Zubida & R. Tapper) (Çev.: Ü. Tansel), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Zukin S. (2007). Reading *The Urban Villagers* as a Cultural Document: Ethnicity, Modernity, and Capital. *City Community*, 6, 39–48.

URL 1 <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>; (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 2 <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 3 <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 4 <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 5 <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/kilisin-yuzde-80-suriyeli-237075h.html> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 6 <https://www.milliyet.com.tr/pazar/altindag-da-bir-suriye-mahallesi-2386604> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 7 <https://www.gaziantepgunes.com/41924/kunye.asp> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 8 <https://www.hurriyet.com.tr/eg/suriyenin-15inci-kenti-basmane-29827883>
(Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 9 multeci.org (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 10 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chinatown_london_map.jpg
(Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 11 <https://chinatown.co.uk/en/restaurant/lotus-garden/> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 12 <https://chinatown.co.uk/en/discover/celebrate-the-year-of-the-rabbit-in-chinatown-london/> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL13 <https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1VzWgWaCHK8mJuYsFMYzYSFabsTU&hl=en&ll=3.1318710004948334%2C101.6876505&z=18> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 14 <https://www.wonderfulmalaysia.com/attractions/brickfields-little-india-kuala-lumpur.htm> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 15 <https://www.railway-technology.com/projects/stesen-sentral-kuala-lumpur/>
(Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 16 <https://goo.gl/maps/1NqJJzQHM917p6Fw5> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 17 <https://dv2oc5tyj18yr.cloudfront.net/wp-content/blogs.dir/2/files/2015/02/MulberryBendClamSeller.jpg> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL18 <https://viewing.nyc/media/216c5264957a2b2613ad7549318146ef/> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL19 <https://www.google.com/maps/@52.4965892,13.4108379,14z/data=> (Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 20 <https://celebialper.com/kreuzberg-berlin/>(Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 21- URL 22 <https://fernwehmotive.de/en/street-art-map-berlin/>(Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 23 <https://www.marketing360.in/think-global-act-local/>(Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 24 <https://dubai.platinumlist.net/event-tickets/80637/global-village>(Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).

URL 25 <https://www.viator.com/en-GB/Dubai-attractions/Global-Village/d828-a19102>(Son Erişim Tarihi: 11.05.2023).